

RIDKONSTEN

af

Herr de la Gueriniere

eller

Grundelig Anvisning

till

Kännedom om Håstar, deras uppfödande,
underhållande och dressering till deras
åtskilliga bruk och bestämmelser.

Efter tredje förbättrade Tyska upplagan

af J. DANIEL KNÖLL.

f. d. Furstelig Oranisk-Nassauisk Beridare i Dillenburg.

Öfversatt

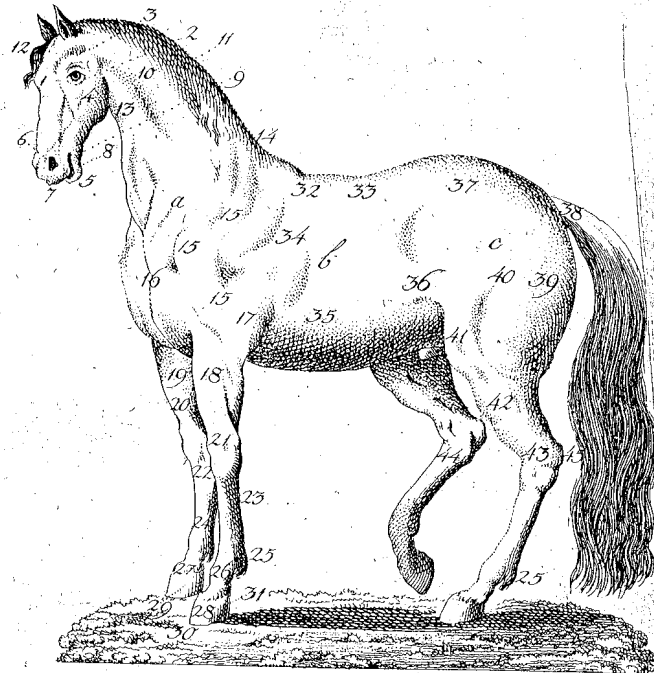
af

En f. d. Kavalleri-Officer.

med plancher.

CHRISTIANSTAD, 1828.

Tryckt uti Hof-Secret. F. F. CEDERGRÉNS
Boktryckeri.

Schreyer fec. Lips.

I Theil

Författarens Företal.

En konst, som alltid hållits för en af de ädla-
ste och nyttigaste, behöfver ej något onyttigt loftal.
Jag följer alltså ej häruti många andra Författares
exempel, utan anmärker blott, att jag med detta ar-
betes författande endast äsyftat att samla och i
methodisk ordning uppställa ridkonstens strödda grund-
satser, till lättnad för dem, som äro älskare deraf
och af allt hvad som dermed äger gemenskap.

Man vet, att denna konst inbegriper tre väsendt-
liga stycken; nemligen kannedom om hästen, dess
dressering och bibehållande. Dessa tre ämnen utgö-
ra också innehållet af detta arbete, som jag indelat
i tre delar.

Första delen handlar om hästens yttre delars
benämning och läge; om deras fullkomligheter och
brister; om åldren och olika färg; om hästar från
åtskilliga länder; om tömningen; om beslaget och om
sadeln.

Andra delen innehåller grunderna för hästares
dres-

dressering till olika bruk och bestämnelser, antingen som manège- cavallerie- jagt- eller vagn-hästar.

Till denna del har jag bifogat en afhandling om tornerspel med carrousel ridning, samt hufvud- och ringgränning.

Tredje delen innefattar läran om benens sammansättning och förhållande (osteologie) i hästens kropp, med förklaring öfver dess sjukdomar och deras botemedel, jemte en afhandling om de chirurgiska operationer, som kunna komma i fråga. Jag anser mig emedlertid skyldig underrätta läsaren att detta ej är mitt verk, emedan till detta ämnes grundliga afhandling fordras anatomiska och medicinska kunskaper, förutan hvilka man vanligen begär samma fel som författare, hvilka skriva om hästars sjukdomar och af brist på ofvannämnde kunskaper gitva orediga och falska förklaringar, samt föreskriva så många medel, att det ena upphäfver det andra.

För att undvika så äfventyrliga följder, har jag tagit min tillflykt till en läkare af faculteten, hvilken (liksom Crouard, Henric den fjerdens förste läkare, och af denne Monark befalld att undersöka detta ämne),
har

har använt flit och talanger till fullföljande af en undersökning, som genom nämnde konungs oförmodade död blef lika så fort afbruten som börjad.

Vid denna nya upplaga har jag tillagt en afhandling om stuteriväsendet.

Naturligtvis får jag tillstå, att en stor del af de grundsatser jag i denna afhandling anfört, ej helt och hållet tillhöra mig, emedan jag ej allenast begagnat hvad de godkändaste författare hafva sagt i detta ämne, utan äfven rådfört mig med män, som genom lång erfarenhet hafva vunnit namnkunnighet såsom äkta kännare.

Under en sådan garanti vågar jag alltså föreskriva regler och grundsatser, hvilkas teori bör vara så mycket pålitligare, som den stöder sig på denna konsts skickligaste mästars anseende och praktik.

För att skona älskare af ridkonsten för de tröttsamma, lärda undersökningar och återupprepnin-
gar, som man får uthärda hos större delen af de författare, hvilka före mig hafva skrivit i detta ämne och hvilka, långt ifrån att omfatta det hela, blott afhandlat en del deraf; har jag i närvaran-

de arbete inskränkt mig att, så mycket möjligt varit, endast utveckla det sanna, enkla och nyttiga i denna konst.

Jag har ej allenast varit angelägen att gifva klara, tydliga och noggranna beskrifningar, utan jag har äfven bifogat plancher vid detta arbete, som göra det ännu begripligare och undanröja alla öfriga svårigheter; emedan tydligheten genom dessa teckningar vinner mera intryck, än genom den mådosamaste och konstigaste förklaring.

De teckningar öfver åtskilliga manéger, som tillhöra andra delen, äro stückna efter hofmålaren herr Parocells (såsom allmänt namnkunnig i detta yrke) modeller och under dess uppsigt. Äfven har jag bifogat grundritningar för att utmärka det förhållande på marken och den rymd, som bör iakttagas vid de olika sätt att arbeta hästen för att göra honom smidig.

Slutligen har jag använt allt för att åter upplifva den nu mera sloknade ifver, som herrskade under ridkonstens för detta lysande period, och i denna afsigt bemödat mig att upptäcka hemligheter,

som

som hittills tyckts vara endast ett litet antal personer förbehållna. Liksom sanningen ej torde allmänt utspidas, och det fina i konsten blott skulle tillhöra dem, som kalla sig mästarebarn.

Till vår blygd får man tillstå, att lusten för det sanna sköna i denna konst ganska mycket i våra tider aftagit. I stället att man tillförene bemödade sig om de svåraste manéger, hvilka utgöra vår ridbanas prydnad och glansen vid revåer och högtidligheter, så åtnöjer man sig nu för tiden med en allt för vårdslös praktik.

Man får likväl icke tillskrifva denna uraktlåttenhet hvarken brist på förtjenst eller mindre uppmärksamhet hos dem, som förestå de åt adeln bestämde läroanstalter; emedan den rättvisa, som en och hvar låter dem vederfaras, är en säker borgen för deras kunskaper.

Men mig må det tillåtas att, intagen af den billigaste erkänsla, förena mig med dem, som med sakkännedom hafva prisat min berömlige lärare Herr von Vendeuil. Den synnerliga vördnad jag är skyldig honom, hvilken jag har att tacka för allt, för-

min-

minskar för öfrigt ej till det minsta den aktning jag hyser för män som gå samma bana. Herr von Vendeuil är en aktningvärd quarlesva af de namnkunnige män som hafva föregått honom, och deras minne bör alltid vara af värde för en och hvar, som följer deras fotspår. Herr von Vendeuil förstod att förena Herr du Plessis sirlighet med Herr de la Vallées lysande praktik: manner, hvilkas namn och ryktbarhet lika länge bestå, som konsten är till.

Tyska öfversättarens Företal.

En bok, som redan öfver trettio år, så väl inom som utom Frankrike varit ansedd såsom en af de grundligaste i ridkonsten, och hvilken författare af alla kunnare varit hällen för den bästa ryttare i Frankrike sedan Plavinels tid, kan, som jag smickrar mig, ej blifva ovälkommen för Tyska älskare af hästar och ridning, att läsa på modersmålet, oaktadt nuvarande rikedom på Tyska skrifter i detta ämne.

Änshönt jag med säkerhet kan förutsätta, att originalet till detta arbete är de flesta af mina herrars Embetsbröder bekant, så vet jag äfven lika så väl, att många hittills endast känna det till namnet och af citationer; ty hvar fins väl någon Tysk bok om ridning, som kan göra anspråk på någon grundlighet, hvaruti ej de la Guerinieres grundsatser få paradera? Och att just denna bok har en afgjord förtjenst för denna klass af läsare, men företrädesvis för nybegynnare, hvarmed jag förstår hufvudsakligen sådana, som lägga sig på ridkonsten och de dermed gemenskap ägande vetenskaper, får hvar och en medgifva, som noga känner den.

Öfver denna boks vidare värde yttrar jag mig icke, såsom längesedan afgjort; men deremot är jag skyl-

skyldig göra allmänheten vëda för de friheter jag tagit mig vid dess öfversättande, hvartill i synnerhet kan räknas, att jag i denna öfversättning utestutit tredje delen, som handlade om hästars sjukdomar och deras botande. Bevekande skåen dertill voro först och främst, att ej Herr Guerinere, utan en Pariser läkare dertill var författare; och för det andra, att vi nu mera äga Tyska skrifter i detta ämne, som i alla afseenden i grundlighet vid öfverträffa nyssnämnde afhandling; samt slutligen, att derigenom hade ändamålet förfelats att kunna lemna öfversättningen af denna för nybegynnare i ridkonsten så nyttiga bok till lindrigaste pris.

Härförutan äro några smärre förändringar viitagna med plancherne, så att de i originalet gammaldags costümerade ryttare nu blifvit modernare, och förklaringsarne, som voro införda mellan figurerna, och genom det inskränhta rummet mycket skadade tydligheten, har jag utelemnad; men deremot utmärkt dem med bokstäfver och siffror, samt tillagt en särskilt förklaring öfver plancherne.

För öfrigt är ordningen i originalet noga bibehållen, och har jag hufvudsäkligast beödat mig att så noggrant som möjligt varit, hålla mig vid författarens mening och okonstlade skrifsätt. Huruvida jag häri lyckats, må kännare bedöma. Att jag stundom öfversatt ett ord så och ej annorlunda, äro friheter, hvilka

hvar

hvar och en, som med uppmärksamhet läst författaren, förmodligen finner förlätliga. Jag öfverlemnar derföre nu denna bok åt publiken med den uppriktiga önskan, att den genom öfversättningen ej måtte förlorat i värde.

Tyska öfversättaren.

Anmålan.

En vän, som ehuru träget sysselsatt med ett annat yrke, likväl såsom älskare af ridkonsten, dagligen vid lediga stunder öfvar sig deri, och af medlödd lust genom praktisk erfarenhet hunnit lika långt i utöfnin- gen af denna konst, som mången, hvilken ensamt eguat sig deråt, anmodade mig att från Tyska språket på modersmålet öfversätta denna så väl i Frankrike som Tyskland allmant godkända afhandling i ridkonsten, i synnerhet då en bok, som omfattar det hela i denna konst, ännu saknades på vårt språk. Denne vän har äfven af nit för den allmän- na nytta, som bekantgörandet af denna af- handling skulle medföra, och i afseende på öfversättarens mindre lyckliga villkor, ädel- modigt gått i förskott för tryckningskostna- den af boken med tillhörande plancher, hvil- ken öfversättaren härmed får äran tillegna alla Svenska kavalleri-officerare och ridkon- stens öfrige befordrare och vänner, med önskan att detta arbete måtte vinna bifall, ehuru öfversättaren i anseende till ämnets all- varsamhet nödgats mera hålla sig vid me- nin-

ningens rätta och tydliga uttryck, än ett pryddligt skrifsätt.

Svenska Öfversättaren.

Förklaring öfver plancherne i första delen.

- I. *Planchen*, Hästens yttre delars benämning och läge.
a) <i>Framdelen</i> .	24. Kotan.
1. Pannan.	25. Hofskägget.
2. Tinningarna.	26. Karleden.
3. Ögongryfterna.	27. Kronan.
4. Kåftbenen, ganacherna.	28. Hofven.
5. Läpparna.	29. Våggarna.
6. Näsborrarne.	30. Tåen.
7. Nosen.	31. Hålen (trakterna).
8. Skägget.	b) <i>Lifvet</i> .
9. Hakan, (håken.)	32. Ryggen.
10. Halsen.	33. Njurarna.
11. Mahnen.	34. Bröstets sidodelar (de rippen).
12. Pannluggen.	35. Buken.
13. Strupen.	36. Slagsidorna.
14. Manken.	c) <i>Bakdelen</i> .
15. Bogarna.	37. Kruppan.
16. Bröster.	38. Svansrotén.
17. Armbågen.	39. Klinkorna.
18. Armen.	40. Hancherna.
19. Inre armådern.	41. Knåskålen vid ljumsken.
20. Vårtan, castanjen.	42. Låren.
21. Knået.	43. Hasleden, språngleden.
22. Skepbenet.	44. Eftersta vårtan, castanjen.
23. Nerfven (stora böjesenan).	45. Hasen.
- II *Planchen*, *Tömningen*.

- Fig. 1. Enkla slutna munstycket.
- Bottnen.
  - Kåfveln.
- Fig. 2. Duthals formigt munstycke.
- Fig. 3. Posthorns munstycket
- Fig. 4. Galgstången.
- Fig. 5. Fransyska stången.
- Hufvudstycket.
  - Ögat.
  - Kindkedje haken.
  - Gluggen.
  - Lappen.
  - Bågen.
  - Knået.
  - Öfverkastet.
  - Lekånet.
  - Tygörringen.
- Fig. 6. Connetable stången.
- Främsta delen af öfverkastet.
- Fig. 7. Stången utan knå.
- Linien från hufvudstycket.
  - Stålid i linien.
  - Stålid framom linien.
  - Stålid bakom linien.
  - Den långa länken.
  - Hålet för lekånet i skumkedjan.
- Fig. 8. Den raka stången.
- Bottnen.
- Fig. 9. Kindkedjan.
- De tjocka länkarne.
  - De små länkarne.
  - Haken.
  - Den långa länken.
- Fig. 10. Bucklörna.
- Netnaglarna.
- Fig. 11. Kafvel eller vattenfränsen.
- Fig. 12. Bridonen.
- Fig. 13. Hufvudlaget.
- Hufvudstolen.
  - Pannremmen.
  - Hakremmen.
  - Högra backenstycket.
  - Venstra backenstycket
  - Nosremmen.
  - Skumkedjan.
  - Tyglarne.
  - Löparen.
  - Valknuten på ändau af Tyglarne.
- III *Planchen*, Åtskilliga slags hästskor.
- Fig. 1. En framsko.
- Tåen.
  - Grenarne.
  - Ändarne.
- Fig. 2. En baksko.

XVI

- a) En hake.
- Fig. 3. En sko till en vagus häst.
- a) Tåkappan.
- Fig. 4. En toffelsko.
- Fig. 5. En half toffelsko.
- Fig. 6. En saxsko.
- Fig. 7. En halfmånformig sko.
- Fig. 8. Skohammaren.
- Fig. 9. Verkjernet.
- Fig. 10. Hofklingan.
- Fig. 11. Holtången.
- Fig. 12. Raspen.
- IV Planchen Fig. 1. Mané-ge sadeln.
- Fig. 2. Slutna sadeln.
- Fig. 3. Fransyska sadeln.
- Fig. 4. Engelska sadeln.
- Fig. 5. Bommarne.
- a) Frambommen.
- b) Bakbommen.
- c) Stigtråden.
- d) Aftern.
- e) Vingarne till frampuffarne.
- f) Stropperna.
- Fig. 6. Stigglåden.
- a) Stigbyglarne.
- Fig. 7. Pelar-grimman.
- Fig. 8. Skyggglåden.
- Fig. 9. Kapsonen.
- a) Kapsontinan.
- 10. Fig. Låderpiskan, (Chambriéren.)

Förklaring öfver plancherne i andra delen.

- I Planchen. Fig. 1. Skridt.
- Fig. 2. Traf.
- II Planchen. Fig. 1. riktig höger galopp.
- Fig. 2. Falsk galopp.
- III Planchen. Fig. 1. Höger galopp falsk framtill.
- Fig. 2. Höger galopp falsk baktill.
- IV Planchen. Fig. 1. riktig galopp åt venster.
- Fig. 2. Falsk venster galopp.
- V Planchen. Venster galopp falsk framtill. Fig. 1.
- Fig. 2. Venster galopp, falsk baktill.
- VI Planchen. Fig. 1. Passgång.
- Fig. 2. Mellan galopp.
- VII Planchen. Fig. 1 Spansk skridt.

XVII

- Fig. 2. Galopade.
- VIII Planchen. Fig. 1. Volte åt högra handen.
- Fig. 2. Pirouette åt venster.
- X Planchen. Fig. 1 Terre à Terre.
- Fig. 2 Mesair.
- X Planchen Fig. 1. Pesade.
- Fig. 2 Courbette.
- XI Planchen Fig. 1. Balotade.
- Fig. 2. Groupade.
- XII Planchen. Fig. 1. Capriolen.
- Fig. 2. Piaffering mellan pelarorna.
- XIII Planchen. Bogen inåt.
- XIV Planchen. Grundritning till manégen bogen inåt.
- a) Bogen inåt åt höger.
- b) Framdelens linie.
- c) Bakdelens linie.
- d) Bogen inåt, åt venster.
- e) Framdelens linie.
- f) Bakdelens linie.
- g) Changering från högra till venstra handen.
- XV Planchen. Kruppan mot väggen.
- XVI Planchen. Grundritning at Kruppan mot väggen
- a) Kruppan mot väggen åt högra handen.
- b) Framdelens linie.
- c) Bakdelens linie.
- d) Kruppan mot väggen åt venstra handen.
- e) Framdelens linie.
- f) Bakdelens linie.
- g) Linien midt igenom ridbanan.
- XVII Planchen. Piaffering.
- XVIII Planchen. Spansk Skridt.
- XIX Planchen. Grundritning till större och mindre dubblering (vånda och små volter).
- a) Större dubblering åt höger (våndning midt igenom ridbauan åt högra handen).
- b) Haucherna.
- c) Framdelen.
- d) Mindre dubblering åt höger (liten volte åt högra handen)
- e) Bakdelen.
- f) Framdelen.
- g) Håruet.
- h) Mindre dubblering åt venster.
- i) Haucherna.
- k) Bogarna.

XVIII

- l) Hörnet.
- XX Planchen.** Grundritning till handombyten, (ochangering.)
- a, b) Större changering från högra till venstra handen.
- c) Mindre changering från högra till venstra handen.
- d) Första linien.
- e) Slutning mot väggen.
- f, g) Contra changering.
- h) Changering genom omvända bögar.
- XXI Planchen.** Galopade.
- XXII Planchen.** Volter.
- a) En fyrkant till grund för volter åt höger (volte på ett spår). Nr 1 framdelens vändning i hörnet.
- b) En fyrkant till grund för volter åt vänster (vänster volte på ett spår.)
- c) Omvänd volte åt högra handen. Nr 1. Framdelens förhållande i hörnet.
- d) Omvänd volte åt venstra handen.
- e) Vanlig volte åt högra handen, (höger volte på 2 spår).
- XXIII Planchen.** Grundritning till halfva volter, passader och pirouetter.
- a) Halfvolte i galopp åt höger.
- b) Halfvolte i galopp åt vänster.
- c) Passad linien.
- d) Halfvolte på passaden i vänster galopp
- e) Halfvolte på passaden i höger galopp.
- f) Höger pirouette i Spansk skridt.
- g) Venster pirouette i Spansk skridt.
- XXIV Planchen.** Courbette.
- XXV Planchen** en kavalleri officer.
- XXVI Planchen.** En ryttare af gemenskapen.
- XXVII Planchen.** Hufvud och rlngårning.
1. Stolpen för lanschufvudet.
  2. Medusæ hufvudet.
  3. Mohriska hufvudet.
  4. Hufvudet för värjan.
    - a. Första halfva volten med lanssen efter hufvudet eller riugen.
    - b. Andra halfva volten med spjutet efter Medusæ hufvudet.

XIX

- c) Tredje halfva volten med pistolen efter Mohriska hufvudet.
- d) Fjerde halfva volten med värjan efter hufvudet.
- e) Slutet af ränningen.

Innehåll:

Första Delen.

Första Capitlet. Om hästens delars benämning och läge . . . . . 1.

Första Afdelningen. Om framdelens läge och särskilda indelning . . . . . 2.

Andra Afdelningen. Om läget af lifvets delar . . . . . 7.

Tredje Afdelningen. Om läget af bakdelens delar . . . . . 7.

Andra Capitlet. Om hästens yttre delars fullkomligheter och brister . . . . . 9.

Första Afdelningen. Om framdelens fullkomligheter och brister . . . . . 10.

Om Hufvudet . . . . . 10.

Om Öronen . . . . . 12.

Om pannan . . . . . 13.

Om ögongryfterna . . . . . 14.

Om ögonen . . . . . 14.

Om käftbenen, ganacherna . . . . . 17.

Om munnen och dess yttre delar . . . . . 19.

Om läpparna . . . . . 19.

Om näsborrarna . . . . . 19.

Om skägget, (käken) . . . . . 20.

Om tungan och munnens öfriga inre delar	21.
Om gommen	22.
Om lanerna	22.
Om halsen	23.
Om manken	25.
Om bogarna	26.
Om bröstet	30.
Om frambenen	30.
Om armbågen	32.
Om armen	32.
Om knäet	33.
Om skenbenet	35.
Om nerfven (stora böjesenan)	35.
Om kotleden	37.
Om kärleden	39.
Om kronan	41.
Om foten och dess delar, öfverhuvud	41.
Andra Afdelningen. Om lifvets yttre delars fullkomligheter och brister	45.
Om ryggen	45.
Om bröstets sidodelar (die Rippen)	46.
Om buken	47.
Om slagsidorna	48.
Tredje Afdelningen. Om bakdelens yttre delars fullkomligheter och brister	50.
Om korset	50.
Om hancherna	51.
Om svansen	52.
Om klinkorna och låren	53.
Om hasleden	53.

Fjerde Afdelningen. Kort upprepande af de i dessa tre föregående afdelningar omnämnde egenskaper och brister; jemte sättet huru en häst bör granskas innan den köpes	55.
Tredje Capitlet. Om hästens ålder	62.
Fjerde Capitlet. Om hästars olika färg	69.
Femte Capitlet. Anmärkningar öfver åtskilliga hästracer	76.
Sjätte Capitlet. Om tömningen	81.
Första Afdelningen. Om munstycket	84.
Andra Afdelningen. Om sidstängan	87.
Tredje Afdelningen. Om kindkedjan	92.
Fjerde Afdelningen. Om stängens afpassande efter olika munnar	93.
Om för känsliga munnar	95.
Om svaga munnar	97.
Om hårda styfva munnar	98.
Om hästar som ligga på handen	100.
Om för mycket eller för litet kluffna munnar	101.
Om hästar som armera sig	102.
Sjunde Capitlet. Om beslaget	105.
Första Afdelningen. Om delverktyg som nyttjas vid hästens skoning. Om smedens brukligaste konstörd. Om olika hästskor och benämningen af deras delar	106.
Andra Afdelningen. Reglor vid skoning	110.
Om låga tracter	115.
Om platta hofvar	116.
Om fulla hofvar	117.
Om trånga hofvar	119.

Om hästar som äro stumptrampare, knakotiga, hockbenta och låtrampare	123.
Om hästar som snubbla, och om sådana som stryka sig	124.
<i>Attonde Capitlet.</i> Om sadeln	127.
Första Afdelningen. Om sadelns delar	128.
Om bommarne	128.
Om stigräden	130.
Om puffarna	130.
Om sadelputorna	131.
Om grundsätet	131.
Om sadelkapporna	131.
Om stropparne	132.
Andra Afdelningen. Om olika sad- lar och deras bruk	132.
<i>Nionde Capitlet.</i> Om hästars fodring, rykt och behandling på resor	137.
Första Afdelningen. Om hästars fo- dring	138.
Andra Afdelningen. Om hästars rykt och ans	142.
Tredje Afdelningen. Om hästens behandling på resor	146.
Andra delen	
Om hästars dressering efter deras oli- ka bruk och bestämmelser	153.
<i>Första Capitlet.</i> Hyarföre det finnes så få go-	

da ryttare och om de nödiga egen- skaperna för att blifva det	153.
<i>Andra Capitlet.</i> Om hästars olika natur. Om orsakerna till deras olärlighet, och de odygder, som härleda sig der- ifrån	162.
<i>Tredje Capitlet.</i> Om de redskap, som nytt- jas vid hästars dressering	171.
<i>Fjerde Capitlet.</i> Om konstorden	183.
<i>Femte Capitlet.</i> Om benens olika rörelser efter hästars olika gång	195.
Första Afdelningen. Om naturlig gång	196.
Skridt	196.
Traf	197.
Galopp	198.
Andra Afdelningen. Om felaktig gång	203.
Pass	203.
Slappskridt	204.
Mellan-galopp	205.
Tredje Afdelningen. Om konst- mässig gång	205.
Lag- eller manège på jorden	207.
Spansk skridt	207.
Piaffering	208.
Galopade	208.
Changering	209.
Volter	210.
Passade	212.
Pirouette	213.
Terre à terre	213.
3	

Hög manège	214.
Pesade	214.
Mesair	214.
Courbette	215.
Croupade	215.
Balotade	216.
Capriole	216.
Steg och språng	217.
<i>Sjette Capitlet.</i> Om ryttarens rätta ställning till häst, samt hvad han före uppsittningen har att iakttaga	217.
<i>Sjunde Capitlet.</i> Om tygelhandsen och dess verkningar	218.
<i>Åttonde Capitlet.</i> Om de vid hästars dressering nödiga hjälpmedel och straff	240.
Om hjälpmedlen	241.
Om straffen	247.
<i>Nionde Capitlet.</i> Om travens nödvändighet och om nyttan af skridt	251.
Om skridt	262.
<i>Tionde Capitlet.</i> Om arrêt, half arrêt och rygging	266.
<i>Elfte Capitlet.</i> Om bögen-måt	278.
<i>Tolfte Capitlet.</i> Om kruppan mot väggen	290.
<i>Trettonde Capitlet.</i> Om nyttan af pelarer	301.
<i>Fjortonde Capitlet.</i> Om Spansk skridt	311.
<i>Femtonde Capitlet.</i> Om changering och dubb- lering	322.
<i>Sextonde Capitlet.</i> Om galopp	327.
<i>Sjuttonde Capitlet.</i> Om volter, halfva volter, passader, pirouetter och terre à terre	338.
Andra Afdelningen. Om halfva vol- ter	350.

Tredje Afdelningen. Om passader	353.
Fjerde Afdelningen. Om pirouetten	356.
Femte Afdelningen. Terre à terre	359.
<i>Återttonde Capitlet.</i> Hög manège	364.
Första Afdelningen. Pesade	368.
Andra Afdelningen. Mesair	372.
Tredje Afdelningen. Courbette	374.
Fjerde Afdelningen. Om croupade och balotade	383.
Femte Afdelningen. Om capriolen Om steg, och språng, och munter galopp	387.
<i>Nittonde Capitlet.</i> Om kavalleri hästar	392.
<i>Tjugonde Capitlet.</i> Om jagt-hästar	402.
<i>Tjugondeförsta Capitlet.</i> Om vagnshästar	417.
<i>Tjugondeandra Capitlet.</i> Om tornerspel, lans- faktning, carrouselridning, samt huf- vud- och ringrännig	425.
Första Afdelningen. Om tornerspel	427.
Andra Afdelningen. Om lansbryt- ningarna	429.
Tredje Afdelningen. Om carrousel- ridning	430.
Fjerde Afdelningen. Om rännandet	436.
Femte Afdelningen. Om hufvud- rännig	440.
Sjette Afdelningen. Om ringrännig	447.
Sjunde Afdelningen. Om hästballett	451.
<i>Athandling om Stuteri inrättning</i>	454.
Första Afdelningen. Om den för- ett stuteri, passande lokal	456.
Andra Afdelningen. Om valet af hingstar och ston	460.

XXVIII Innehåll.

Tredje Afdelningen. Reglor som vid ett stuteris förvaltande böra iakttagas	467.
Fördelning af beten	468.
Den ålder hingst och sto böra hafva	469.
Antalet af ston som en hingst kan betäcka	471.
Om betäckningstiden	472.
Sättet att låta betäcka	474.
Tiden när stoet följar	478.
Fjerde Afdelningen. Sättet att uppföda fölen till tjenstbar ålder	481.
Tiden då de böra afvänjas	481.
Sättet att tämja fålar och göra dem spaka	485.

Rid-Konsten.

Första Delen,

Första Capitlet.

Om Hästens yttre delars benämning och Läge.

Till mera lättnad vid Hästens kännedom, delar jag dess yttre i tre Hufvuddelar, nemligen:

Framdelen, Lifvet och Bakdelen.

Framdelen består af *Hufvudet, Halsen, Man-ken, Bogarna, Bröstatet och Frambenen.*

Vid *Lifvet* bemärkes: *Ryggen, Njurarna eller Lånderna, Bröstets sidodelar, Buken och Slagsidorna.*

Till *Bakdelen* höra: *Korsat eller Kruppan, Hancherna, Svansen, Klinkorna, Knäskålen, Låren, Haslederna och Bakbenen.*

Första Afdelningen.

Om Framdelens läge och dess särskilda indelning.

Hufvudet såsom första delen på framdelen, får en nogare indelning, och är sammansatt af *Öronen*, *Pannan*, *Tinningarna*, *Ögongryfterna*, *Ögonbrynen*, *Ögonlocken*, *Ögonen*, *Ganacherna* eller *Käftirne* och *Munnen*.

Jag skall endast närmare beskrifva *Ganacherna* och *Munnen*, emedan de andre delarne äro tillräckligt kända.

Ganacherna äro en af de bägge undre käftbenen sammansatt del, som berör strupen. Denna del är rörlig och tjänar till fodrets söndertuggande.

Munnen består af yttre och inre delar.

Munnens yttre delar äro: *Läpparna*, *Näsborrhårne*, *Nosen*, *Skäggét* och *Hakan* (*Kåken*) eller stället *kindkedjan* lägges.

Munnens inre delar äro: *Tungan*, *Kåkgropen*, *Gommen*, *Lanerna* och *Tänderna*.

Kåk-

Kåkgropen, hvari *Tungan* ligger, bildas af de undre käkbenen.

Lanerna äro munnens tandfria delar emellan *Oxel-* och *Kroktänderne*, der *munstyckets* stöd är.

Tänderne behöfva sin särskilda indelning, hvarföre de först i tredje capitlet skola behandlas, och af denna indelning tillika läras att känna Hästens ålder.

Halsen, hvarpå *hufvudet* är fästadt, slutar vid *manken*. Dess öfra del är försedd med *mahn*.

Den del af *mahn*håren, som faller mellan *öronen* ned åt *pannan*, kallas *Pannlugg*.

Strupen utgör undra delen af *halsen*: den börjar mellan bägge käftbenen och slutar fram till öfverst vid *bröstatet*.

Manken sitter der *mahnen* slutar på öfra delen af *bogarne*.

Bogarne börja vid *manken* och sluta vid öfra delen af *armen*.

Brö-

Bröstat ligger mellan begge bogarne; det börjar nederst vid strupen, och slutar mellan begge armarne.

Frambenen äro fästade vid bogarne och få sin särskilda indelning. De bestå af *Armen*, *Armbågen*, *Kägel-* eller *Armådern*, *Knäet*, *Skenbenet*, *Nerfven* eller *Stora höjsenan*, *Kotan*, *Karleden*, *Kronan* och *Foten*.

Armen är öfra delen af frambenet, som sträcker sig ifrån bogen till knäet.

Armbågen bildas af armens öfra eftersta del, som sitter nära vid bröstets sidodelar.

Kägel- eller *Armådern* är en mer eller mindre synlig blodåder på öfra och inra delen af armen.

Alla Hästar hafva på inre sidan öfver knäet en slags vek, mer och mindre stor, hårfri, men alltid synlig hornväxt, hvilken kallas *Wårta*. Denna finnes äfven på bakbenen, men sitter der under hasleden.

Knäet är frambenets medlersta led, som sammanbinder armen med skenbenet.

Knä-

Skenbenet sträcker sig från knäet till kotan.

Bakom Skenbenet finnes en sena, som vanligen kallas *Nerf* (stora höjsenan), och går längs nedåt skenbenet, af hvilkens bättre eller sämre beskaffenhet benets godhet mycket beror, hvilket i det följande skall omtalas.

Kotan är den led, som sammanbinder skenbenet och karleden.

Bakom kotleden, så väl på fram- som bakbenen finnes en hårtofs, som kallas *Hofskägg*, och midt uti den sitter en vek hornväxt, som kallas *Sporren*.

Karleden är belägen mellan kotleden och kronan.

Kronan är hofvens öfra hårbetäckta del.

Foten, som är benets sista del, indelas i öfra och undra delen.

Öfra delen består af *Hofven* eller *Hofvingen*, *Våggarna*, *Tåen* och *Tracterna*.

Hof-

Hofven eller *Hofringen* är den hornaktiga skalen, som omgifver hela foten.

Väggarne äro hofvens begge sidor ifrån tåen till Tracterna. Man delar dem också i yttre och inre väggen.

Tåen är fotens främsta del, der hornet upphör.

Tracterna äro fotens eftersta, och tåen motsatta del, der väggarne upphöra.

Fotens undra del består af Strålen eller Gaffeln, Sålen och det lilla fot- eller Hofbenet.

Strålen sitter in uti fotens hålighet, och består af ett segt, vekt horn, hvilket mot Tracterna delar sig i två grenar, som till utseendet bilda en gaffel, hvaraf den ock fått namn.

Hornsålen är fotens undra platta yta emellan väggarne och strålen; dess horn är hårdare än strålens, men vekare än väggarnas.

Hofbenet är ett poröst, midt uti foten beläget ben, omgifvet af kött, hvaraf det har sin

nä-

näring, det synes icke, ej en gång om Sålen afrifves.

Andra Afdelningen.

Om läget af livvets delar.

Ryggen, hvilken oegentligen kallas Njurarna (les reins), är livvets öfra del på Hästen; den sträcker sig ifrån manken till korset.

Njurarna eller *Länderna*, en fortsättning af ryggen, äro den näst korset belägna del.

Bröstets sidodelar bilda sidornas rundning, och innesluta bröstets och magens inre delar.

Buken är livvets undra del nedan om bröstets sidodelar.

Slagsidorna gå ifrån sista reffbenen till höftbenen, midt emot knäskålen, som skall beskrivas i följande afdelning.

Tredje Afdelningen.

Om läget af bakdelens delar.

Korset är öfversta delen af bakdelen, och

sträc-

sträcker sig i en rundning från Njurarna till svansen.

Klinkorna äro de köttmassor, som sträcka sig nedåt från svansen till böjningen midt emot knäskålen.

Hancherna äro korsets begge sidor; de sträcka sig från begge höftbenen till knäskålen. Man kallar gemenligen hela bakdelen *Hancherna*.

Knäskålen är den nedan om *Hancherna* midt emot ljumskarna befintliga led der lären börja. Under Hästens gång närmar sig denna del dess buk.

Låren sträcka sig från knäskålen, som utgör en del deraf, och från slutet af *klinkorna* till böjningen på hasleden.

Hasled kallas den led, som sammanbinder nedra ändan af låret med skenbenet.

Bakbenens öfriga delar hafva samma benämningar som frambenens, och behöfva således ej vidare upprepas. Derjemte äro vid den

här

här gjorda beskrifning på läget af Hästens delar, några allmänt bekanta delar med stillande förbigångne, emedan en närmare förklaring deraf vore onödig. Man kan emedertid, för att tydligare kunna förstå föregående beskrifning, taga den vid början af detta verk befintliga *Planche Tab. 1* till hjälp, på hvilken alla Hästens yttre delar bestämt äro upptagna och med siffror utmärkta.

Andra Capitlet.

Om Hästens yttre delars fullkomlighet och brister.

Hästens fullkomlighet består uti ett öfverensstämmande och riktigt förhållande mellan dess yttre delar. Men då det vid valet af en Häst är äfventyrligt att straxt låta sig intagas af dess figur och att genom ett visst något, som behagar och bländar ögat, låta afhålla sig ifrån en noga och sträng granskning af alla delar särskildt; så bör man följa Herr Soleysels råd — Författaren till *parfait Marechal* — som säger: "att om man vid inköp af en Häst vill

vill vara en sträng domare öfver alla hans fel, så bör man förut vara intagen emot honom.

Första Afdelningen.

Om framdelens fullkomligheter och brister.

Sedan jag nu beskrifvit alla Hästens yttre delar, så skrider jag nu mera, under det jag följer den en gång antagna ordningen, till undersökning af de delar, som endast bidraga att göra honom vacker eller ful.

Om Hufvudet.

Ett vackert hufvud bör i det hela tagit, vara litet, magert, kort och väl ställdt. Då det äger dessa egenskaper, blir man vanligen varse åderstrimmor gående längs nedåt hufvudet från ögonen på begge sidor till näsborrarna, hvilka mycket försköna denna del.

Det bör vara litet, emedan stora och tjocka hufvuden, jemte sin vanskaplighet, vanligen lig- tungt på handen; och de, som äro belastade

med

med för mycket kött och kallas *Isterhufvuden*, äro benägna till fel på ögonen; likväl bör det icke vara så torrt, att det beröfvas sin näring; ty annars vore det ännu mera benäget till ögonfel än ett isterhufvud. Det finnes hufvuden, som bestå af grofva tjocka ben, hvilka endast minska skönheten, men ej värdet. —

Kort bör hufvudet vara, emedan för långa hufvuden, som kallas *Käringhufvuden*, äro oformliga. Likväl finner man, att största delen Andalusiska Hästar af de bästa racer hafva detta fel; men icke desto mindre öfverser man dermed, i hänseende till deras öfriga sällsamma egenskaper.

När ett hufvud är väl ställdt, så bör det från pannan till nosen bilda en lodrät linea; afviker hufvudet från denna lodräta linea framåt, så kallas detta fel *sticka näsan under vind*; sänker Hästen åter för mycket på hufvudet, så ligger han vanligtvis på handen, och böjer han nosen så mycket åt sig, att stängerna på betslet stöta mot strupen, så säges: *Hästen tyglar sig för mycket* (cheval encapuchonné).

När

När hufvudets öfra del emellan öronen är högre än halsen, så är detta också ett fel, som kallas ett *illa fästadt hufvud*.

Om Öronen.

Öronens form, läge och rörelser äro de hufvudstycken, som böra granskas vid denna del. Hästen bör hafva små, sinala och tunna öron; om de äro för tjocka, för breda och hängande, så säges Hästen vara *slokörad*. Många Spanska Hästar ifrån de bästa Stuterier hafva för långa öron, men vanligtvis sitta de väl, hvarigenom felet förbättras. Väl satta öron böra stå rakt, och ej vidt åtskilda. Under Hästens gång böra öronspetsarna vara rigtade framåt, genom hvilken ställning han får ett dristigt och hurtigt utseende, som utomordentligt väl anstår en rask Häst.

Af öronens rörelser slutar man till Hästens temperament. Arga och ilskna Hästar draga merendels vaxelvis det ena örat fram och det andra tillbaka. Som detta är Hästens hörsel organ, så drager han öronen ditåt, hvar ifrån något larm höres. Slår man honom på

kor-

korset, så drager han öronen tillbaka. Fruktar han något framför sig, så drager han dem framåt med sänkta spetsar; kommer bullret från sidan, så drager han örat åt samma sida; men öronens vackraste och ädlaste ställning är alltid då de stå rakt, med framåt rigtade spetsar; ty detta gifver Hästen ett modigt utseende, emedan han då skådar föremålen utan fruktan.

Om Pannan.

Till en vacker panna på Hästen erfordras, att den är jemn och något smal, samt hvarken står för mycket utåt, eller är för mycket intryckt. Då nedersta delen af pannan är upphöjd, kallas hufvudet *Ramskopp*, eller *Fårhufvud*, i likhet med de mästa Engelska; Barbiska, Österländska och de af dessa racer härstammande Hästars hufvuden. Ett väsendtligt fel är ett djupt intryckt pannben. Hästar med sådan panna kallas *Svinhufvade*.

Har Hästen en hvit stjern midt i pannan, så förskönar den ganska mycket hans hufvud,

i synnerhet om Hästen är svart, brun, fuchs, eller har i allmänhet någon mörk färg. Nästan alla Hästar hafva en *Hvirvel* midt i pannan, hvilken bildas af mot hvarandra löpande hår, och sådana finner man äfven på ljumskarna, bröstet och flera ställen.

Om Ögongryfterna.

Den enda goda egenskap som fordras hos dessa, är att de äro fyllda och till och med litet upphöjda. På gamla Hästar äro de vanligen insjunkna och ihåliga. Likväl finner man stundom unga Hästar med detta lyte; hvilket emedlertid är ett tecken, att de äro alstrade af gamla Hingstar.

Anm. af Öfvers. Erfarenheten beviser likväl ofta be-
drågligheten af denna sats.

Om Ögonen.

Kunskapen om Hästens ögon, såsom hufvudets skönaste del, är lika svår som nödvändig. Ögonen böra synas lifliga, klara och modiga; de böra hvarken vara för stora eller för små, och ej stå utåt, utan sitta jemnt med hufvudet. För stora ögon gifva Hästen ett dumt

ut-

utseende; och för små djupt insänkta, som kallas *Svinögon*, göra dess blick ömklig, och låta icke sällan förmoda en svag syn.

Föregående anmärkningar äro i allmänhet nödiga vid början af ögonens granskande; men sedan undersöker man dem nogare; och för att kunna fälla ett granulaga och rätt omdöme öfver dem, så bör man låta föra Hästen, om han står på något skumt ställe, på ett ljusare, och sedan se honom från sidan — ej midt emot — uti ögonen, det ena efter det andra. Likväl bör ej detta ske uti solskenet, utan man bör tvärtom hålla handen öfver ögat, för att afhålla öfverflödigt ljus och förhindra återskenet.

De två väsendtligaste ögats delar, som man med största sorgfällighet bör undersöka, äro: Glaset och Ögonstenens vidd. Glaset eller hornhinnan är ögats yttre del och ögonstenen dess inre del eller grund. På hornhinnans noga betraktande beror ögats rätta kännedom; den bör vara klar och genomskinlig; så att man utan hinder kan se ögats botten, Om denna del

del är skum och oklar; så är det ett tecken; att Hästen är månadsblind; nemligen att han tidtals besvärar af inflammation i ögonen. Här fluss angripit ena ögat, så blir det mindre än det andra och är då utan räddning förloradt, emedan det förtorkar. Stundom synes ena ögat mindre än det andra, emedan ögonlocket genom någon tillfällighet spruckit och vid läkningen dragit sig närmare ihop. Detta är likväl sällsynt, och man kan icke lätt blifva bedragen, då man endast noga undersöker om ögat ej är dunkelt och oklart.

Vid qvarka eller vid kroktändernas framkomst tecknar det sig ofta så, att man skulle kunna anse Hästen för blind eller enögd; men med dess tillfrisknande återkommer äfven ögonens klarhet, änskönt han under tiden af denna tillfällighet helt och hållit skulle förlorat synen.

Ögonstenen såsom ögats andra del bör vara stor och vid, så att man tydligt kan skåda honom. Stundom finner man en hvit prick på den, som i början är ganska liten, men
slut-

slutligen med tiden täcker honom helt och hållit och gör hästen enögd, utan att det genom något medel kan hjälpas. Detta fel kallas *Nagel* eller skinn. Ett annat fel är då ögonstenen är hvit, grönaktig och genomskinlig; änskönt hästen med denna åkomma icke alltid är blind, så löper han dock fara att blifva det. Är den mera hvit än grönaktig, så gifver det hästen ett falskt och opålitligt utseende. Vidare vill jag ej här inlåta mig i någon undersökning om ögonens och andra delars tillfälliga fel, emedan jag tänker beskrifva dem uti detta verks tredje del, som handlar utförligare om sjukdomar.

Anm. af T. Öfvers. Denna del är utesluten i närvarande öfversättning på grunder, som i företalet äro uppgifna.

Om Käftbenen, Ganacherna.

Ganacherna eller begge käftbenens undre kanter böra ej vara köttfulla, utan magra; nedra delen af ganacherna, som sitter emellan begge käftbenen nära strupen, och hvilken somlige kalla *Saxen*, bör vara öppen och hålig, så att hästen lätt kan ställa sitt hufvud väl. När
B ga-

ganacherna äro för tjocka, för runda och för mycket köttfulla, samt sitta för nära tillsammans, att ej rum nog finnes för hufvudets tillbörliga ställning, så är det ej allenast ett fel, som strider emot det fullkomliga, utan äfven emot godheten, emedan hästen deraf hindras att behörigen föra hufvudet åt sig, om han annars icke har en lång, smal och hög hals.

När käkhålan icke är hålig, utan man der finner en svulst eller svullen körtel, så är det vanligen kännetecken på en qvarkböld, om hästen ännu ej är öfver sex år gammal; är han åter öfver sju år och körteln är öm samt sitter fast vid ena käftbenet, så är det nästan alltid ett säkert tecken till Rots.

Anm. af T. Öfv. Äfven hos yngre Hästar är detta ett kännetecken på Rots.

Stundom finner man i käkhålan flera små svulster, hvilka äro en följd af Strängel eller förkylning; men dessa äro likväl icke farliga, utan förgå vid måttlig rörelse.

Om

Om munnen och dess yttre delar.

Munnens öppning eller klyfning bör vara i förhållande till hufvudets längd, så att den hvarken är för mycket eller för litet klufven. Är den för mycket klufven, så höjer sig munstycket för nära oxeltänderna och hästen sluker betslet (boire la bride). Är den för litet klufven, så kan munstycket ej ligga på sitt ställe, utan att krympa ihop munvikarna. Friskt skummande mun då hästen är betslad, anses för godt tecken, emedan detta äfven betecknar ett godt temperament. Om en sådan häst säges, att munstycket faller honom väl (gouter bien son mors).

Om Läpparna.

Läpparna böra i förhållande till munnen vara fina och tunna. För tjocka, köttfulla läppar betäcka lanerna och hindra munstyckets verkau; man säger då att Hästen väpnar sig med läppen (s'armer de la lévre).

Om Näsborrarne.

Näsborrarne böra vara väl öppna, emedan

an-

andedräkten derigenom lättas. Emedlertid beror en lätt andedragt ej så mycket af vida näsborrar, som af lungornas goda beskaffenhet; det är alltså ett ganska osäkert hjälpmedel, att liksom Hussarer och Ungrare pläga göra, uppskära näsborrarna för att underlätta andedräkten. En enda fördel, som i krig kan hafva sin nytta med sig, försvarar denna operation; ty det säges, att hästar med uppskurna näsborrar ej kunna gnägga. När hästen under sin rörelse frustar, och en liflig rodnad visar sig inuti näsborrarna, så är det tecken till att hjertran är i god stånd.

Anm. af T. öfvers. Redan i företalet har vår författare haft den ädla öppenhet att tillstå, det han ej gör anspråk på Hästläkare kunskaper.

Om skägget. (käken.)

Anm. af T. öfvers. Författ. förstår här, som man ser, med skägg (la barbe, batbouchet) bakkan eller kinkedjegröpen.

Skägget (käken) bör hvarken vara för platt eller för upphöjdt; det är en del, som afven så mycket bidrager till munnens godhet på hästen som lanerna, emedan kinkedjan, som der-

derpå bör ligga jemn, utöfvar sin verkan på detta ställe. Är detta ställe för platt, eller sitta de begge benen, hvaraf det bildas, för vidt åtskilda och lågt, så ligger kinkedjan på begge sidorna och ej på midteln; verkan deraf blir för hästen för ömtålig och kommer honom att slå med hufvudet. Till denna dels fullkomlighet hörer ännu, att den hvarken är köttfull eller hårrik, utan sådan att skinnets nästan endast täcker benen, hvarigenom den blir så mycket känsligare. Är käken sårad, eller derpå märkas hårdnader, så är det ett tecken, att hästen ligger mycket på munstycket, eller att kinkedjan varit illa gjord eller illa pålagd; men vanligast, att ryttaren har en hård hand.

Om tungan och munnens öfriga inre

delar.

Tungan bör likasom läpparna vara fin och tunn, så att hon behörigt kan ligga i käkgrophen; är hon för tjock och breder sig ut öfver lanerna, så försvagas munstyckets verkan och stödet blir dödt. Ytterligare bör man undersöka, om hon ej är sargad af munstycket,

en

en omständighet, som antingen måste tillskrifvas en dålig mun, eller en hård hand hos ryttaren.

Två andra ganska oangenäma saker hända stundom med denna del, nemligen: att tungan på ena eller andra sidan hänger utom munnen, eller under hästens gång drager sig öfver munstycket.

Om Gommen.

Hästens gom bör vara något mager. Äro de tvärgående fårorna för tjocka och feta, så blir denna del för kittlig och kommer hästen att stöta i handen och slå med hufvudet, så snart munstycket kommer att röra den. Jag bör likväl härvid anmärka, att gommen på en ung häst alltid är fetare än på en gammal, och att den jemte tandköttet i den mån bli, magrare, som hästen blir äldre.

Om Lanerna.

Lanerna, såsom stället för munstyckets stöd, böra med möjligaste sorgfällighet undersökas.

Vä-

Väsentliga egenskaper äro: att de hafva behörig höjd, så att tungan kan ligga i käkgrophen utan att breda sig ut öfver dem, och att de äro något magra, hvarigenom de blifva känsligare. Likväl få de ej heller vara för skarpa, emedan hästen då af för mycken känslighet blifver benägen att slå med hufvudet. När lanerna äro låga, runda och köttfulla, så är det ett fel, som gör dem mindre känsliga, och munstycket föga verksamt.

Om Halsen.

En vacker hals bör vara lång och uppvoxen; ifrån manken bör han stiga svanformigt i höjden till hufvudet, samt vara föga köttfull i mahukammen, hvarigenom bildas en så kallad skarp hals. Men med allt detta vore han dock felaktig, om han ej stod i riktigt förhållande till Hästens öfriga kropp. Ty är halsen för lång, för tunn, för vek och för smal, så slänga sådana hästar gemeuligen med hufvudet; är den i motsatt fall för kort, för tjock och köttfull, så ligger Hästen på handen.

Man finner merendels, att Ston, Barbiska och

och andra Österländska hästar hafva tunna och smala halsar; äfven som, att hingstar och sådana hästar, som äro födda i fuktiga klimater och ej härstamma från någon god race, hafva dem köttfulla och tjocka.

Det gifves tre slags felaktiga halsar, nemligen: bakvänd eller *Hjorthals*, *Falsk-hals* och *hängande* eller *speckhals*.

Hjorthalsen, som fått detta namn af sin likhet med detta djurs hals, har nerinunder längs strupen den rundning, som egentligen skulle finnas ofvanpå längs mahnen från manken till hufvudet. Hästar med sådana halsar äro svåra att styra, emedan det ej gerna kan hindras, att ju sidstängerna stöta mot strupen och betaga munstycket sin verkan.

Falsk kallas den hals, som, i stället för att gå något snedt från käftbenen längs strupen till bröstet, går lodrätt ner, och på manken vid mahnets hörjan bildar en fördjupning som kallas *Txhugg*, hvilket hindrar halsen från att gå rätt ut från manken. Detta fel är likväl ej så betydligt som Hjorthalsen.

Hän

Hängande, speckhalsar äro sådana, som hänga åt ena eller andra sidan. Hästar med för tjocka och i mahnkämnen köttfulla halsar äro utsatta för detta fel; äfven finner man det på gamla Hästar, i synnerhet om man låter dem behålla mahnen för tjock. På hingstar är detta fel större än på vallackar. På denna grund är det icke rätt att lemna mahnen för tjock vid roten, utan man bör fast mer sorgfälligt uttrycka öfverflödiga hår, så att mahnen blir lång och tunn, hvilket ganska mycket bidrager till dess vackra utseende. Tjocka mahnar äro äfven utsatta för skorv, hvilken kommer af den smuts som samlas deruti; men att förekomma detta, bör man dageligen tvätta mahnen väl i bottnen och alltid hålla hårroten ren.

Om manken.

Manken bör vara hög, lång och mager, så att endas huden täcker benet. Dessa egenskaper beteckna ej allenast förmögenhet hos hästen, utan medverka äfven till mera ledighet i bogarna. Nödvändiga äro de för att hindra sadeln att glida fram på bogarna och förorsaka

af-

afventyrliga tillfälligheter; ty då manken är rund och köttfull, så är den gerna utsatt för tryckning och sårnader, hvilka på detta ställe kunna blifva långvariga och förenade med fara.

Så skattbar likväl en hög manke är på en Ridhäst, så bör man likväl taga sig i akt derföre med lass- eller packhästar, emedan sådana oftare äro utsatte för att blifva tryckta och brutna på detta ställe.

Om Bogarna.

Väl gjorda bogar böra vara platta, magra, breda samt lösa och lediga. De motsatta fe- len af dessa goda egenskaper äro när bogarne antingen äro belastade med för mycket kött, eller för trånga, för nära sammanstående eller bundna och styfva.

Belastade bogar kallas de som äro för tjocka, för köttfulla och runda, de på hvilka bogleden, eller stället der förbygeln ligger, står för mycket framåt, och dessutom de, på hvilka afståndet mellan armarne är för stort, såsom en följd af

af ett för bredt och för öppet bröst. Hästar med belastade bogar duga ej till ridhästar, emedan alla sådana äro fallna för att snubbla, om de annars icke äga en af naturen ledig rörelse i dessa delar. Men desto bättre äro de deremot till draghästar, emedan de ligga bra i seldonen, och blifva ej så lätt deraf brutna.

Det finnes hästar, som framtill ej synas hafva belastade bogar, och det oaktadt hafva dem sådana just på det stället, der sadelframbommarne pläga ligga; och när hästen på detta ställe är för mycket köttfull, så kan han ej hafva lösa bogar, samt är hvarken duglig till jagt eller anlopp, ehuru han likväl kan vara brukbar till annat.

Det är att märka, att då för grofva bogar äro ett fel på en Fransysk häst, så äro de tvärtom att värdera på Spanska, Barbiska och andra af dessa racer härstammade hästar, emedan desse senare vanligen hafva dem för tätt sammanträngda.

Hästen har för *trånga bogar*, när hans bröst

ej

ej är öppet nog, och afståndet mellan begge armarne ej är stort nog. Detta fel är ganska betydligt, emedan sådana hästar vanligen ej hafva någon förmögenhet, och som de ej med ledighet kunna utbreda sina armar, så kunna de ej heller gallopera riktigt; de äro också fallna för att stupa, korsa och stryka sig. Engelsmännen såsom stora kännare af kapplöpare och jagthästar, undersöka ytterst noga bogarna på en jagthäst; de bedöma hästens förmögenhet efter dessa delars byggnad och fordra, att bogbladet ej allenast skall vara platt, bredt och löst, utan äfven att det skall gå långt under manken. De påstå nemligen, och det med skäl, att ju längre bort bogen befinner sig under manken, hvarigenom denna mera upphöjes, ju ledigare blir bogens rörelse.

Ett tredje väsentligt fel är, då bogarna äro fasta och styfva, det vill säga utan ledighet, *bundna*, hvilket gör hästens gång stötande och obehaglig, emedan rörelsen endast kommer från armar och ben. Sådana hästar hafva anlag att snubbla, ligga på handen för att stödja sig, och deras ben äro snart fördärvade.

När

När en häst med stela bogar efter en upphettande rörelse åter blir sval, så blir han så styf, som om han vore sammannaglad. Fastän det nu är en god egenskap hos en ridhäst, att hafva platta och magra bogar, så kunna de emedlertid också vara för torra, när de endast bestå af skinn och ben; och sådana hästar äro vanligtvis styfva och olediga, samt kunna ej uthärda strängt arbete.

Det finnes vissa Hästar, som hafva styfva och olediga bogar, eluru de föra sina ben högt och med mycken ledighet, hvarföre man härpå bör vara uppmärksam; ty om man gifver akt, så märkes lätt om dessa skenbart vackra rörelser endast komma från armen, utan att bogen bidrager dertill.

Med ett ord, hvarje häst, som har belastade, för tränga, för torra, eller ej af naturen lösa, rörliga bogar, kan aldrig anses för en fullkomligt god häst, och dess framdel är snart ruinerad.

Om

Om bröstet.

När bogarna på hästen äro väl proportionerade, så är bröstet det vanligen också. För öfrigt bör denna del stå i riktigt förhållande till hela hästens kropp. Hos stora tjocka hästar finner man alltid bröstet mycket bredt och öppet, hvilket gör dem tunga och oviga, men följaktligen till förträffliga draghästar. Det motsatta felet, för smalt bröst, finner man ofta hos hästar af fin växt, för hvilka åter ett bredt och öppet bröst är en god egenskap. Ett betydligt fel på ridhästar är, då bröstet är för mycket *frambygd*; hvilket man märker derpå, att Hästen står med framfötterna under eftersta delen af bogarna *). En sådan häst är farlig att galoppera, emedan han är fallen för att ligga på munstycket och stupa.

Om Frambenen.

Innan man särskilt undersöker de delar, hvaraf frambenen äro sammansatta, bör man först betrakta deras läge, förhållande och på hvad sätt Hästen sätter sina fötter.

*) Man säger då, att hästen står under sig. Anm. af öfy.

Benens längd bör vara afpassad i förhållande till hästens storlek. *Högbenta* hästar äro sådana, hvilkas ben äro för långa. Denna vanskaplighet är så mycket mer anmärkningsvärd, som sådane hästar ej äro säkra på benen. För korta framben göra att hästen står för lågt med frambdelen. Detta fel förorsakar ej allenast, att hästen ligger på handen och går på bogarna, utan äfven att sadeln skrider fram på manken. Ston äro mera fallna för detta fel än hingstar och vallackar.

Väl ställda ben böra vid bogarna vara något mer åtskilda än vid kotorna, och från armens höjd till kotleden beskrifva en enda rak linia.

Under gången bör hästen sätta så väl fram- som bakbenen rätt och jemnt ned. Sätter han först ned hälen, så är det ett tecken, att han varit sömstucken; sätter han först tåen ned, så kallas han tåtrampare och det är ofta ett bevis på, att han dragit för kärra. Stundom är ett illa stensatt stall skuld till detta fel, när tåen på foten tränges ned emellan två ste-

stenar, en ställning, hvarigenom senorna med tiden förkortas. Så väl fram- som bakfötterna bör ej vara vidna hvarken utåt eller inåt, utaf tåspetsen bör stå rätt ut.

Efter denna föregångna granskning betraktar man benens delar särskildt och börjar med armbågen.

Om armbågen.

Armbågen bör hvarken vara reffbenen för nära ansatt, eller för vida derifrån aflägsen, emedan hästen i första fallet kastar benen utåt, och i senare inåt. Begge dessa ställningar förorsaka ej allenast, att hästen nedsätter fötterna illa, utan antyda äfven dess delars svagheter.

Om armen.

Benets mesta styrka består i armen. Af detta skäl bör den från sidan betraktad synas smig och bred; äro derjemte dess yttre muskler tjocka och köttfulla, så öker det dess styrka.

Man finner, att största delen hästar med långa armar hafva inga höga rörelser; men

också

också tröttna de ej så snart och hålla längre ut då de arbetas; deremot när armen i motsatt fall är kort, så är benets rörelse och böjning vanligtvis vackrare.

Af denna anmärkning drager man den slutsats, att en häst med korta armar är passande för ridbanan och paradering, samt en med långa deremot vida bättre till strapsering.

Om Knäet.

Knäet bör vara platt och bredt, samt benknotorna, som bilda det, endast täckta af skinnet. Runda och svullna knän utmärka utsläpade ben, och äro de hårlösa midt på (cheval couronné) som en följd af många fall, så är det ett säkert bevis på förbrukade ben, så vida ej denna hårlöshet tillkommit genom någon tillfällig orsak, hvilket händer med hästar, som bruka stöta knäna mot strökrubban.

Knäets ställning förtjenar synnerlig uppmärksamhet. När hästen står med framåt böjdt knä och benet från knäet till kotleden bakåtböjdt,

C

böjdt,

böjdt, hvilket ser ut som om det vore krökt på två ställen, så kallas han bockbent (*jambe arguée*) och det bevisar, att senorna genom strängt arbete hafva förkortats. Gemenligen darra också benen, när hästen rört sig något.

Det finnes likväl hästar, som äro födda bockbenta eller med sådana krokiga knäur (*Brassi — courts*); men då detta är ett naturfel, som ej tillkommit genom släpsamt arbete, så bör man med afseende på hvartill man ämnar bruka en sådan häst, ej derföre låta afhålla sig från att köpa honom.

Många Barbiska och Spanska hästar få anlag till detta fel derigenom, att man i stallet pålägger dem tjuderstreck, hvilket nödgår dem ställa sina fötter så illa, att de med tiden blifva krokiga.

Anm. af T. öfv. Författaren förbigår vid denna dels afhandlande ett fel, som läsaren, i anseende till dess vigt, och emedan man i våra tider ty värr nog ofta finner det, tillåter mig anföra. "Det är bakåt böjda knän, som visserligen bland alla svaga ben, äro de svagaste.

Om

Om Skenbenet.

Skenbenet bör vara jemnt, tjockt och kort; men i det hela stå i ett väl afpassadt förhållande till benet och hästens storlek.

När skenbenet är tunnt, så är det bevis på ett svagt ben. Likväl hafva nästan alla Turkiska och andra hästar ifrån de varma länderna tunna skenben, men det oaktadt förträffliga ben; det heta klimatet stadgar denna del och ökar derigenom dess styrka. Deremot har hvar och en häst med tunna skenben i kalla och fuktiga länder inga kraftiga ben. Längs skenbenet bör hvarken på yttre eller inre sidan finnas sådana hårda knölar, som man kallar *öfverben*.

Om Nerfven (stora böjsehan).

I första capitlet har jag redan anmärkt, att längs bakåt skenbenet går en sena, som man hittills kallat nerf, och hvilken benämning jag här bibehåller. Denna del bidrager väsentligen till benets godhet, och de egenskaper den bör hafva äro: att den är tjock utan svulst eller hårdnader, samt lös och skild ifrån sken-

skenbenet, utan att deremellan finnes någon vätska eller svulst, som gifven benet ett rundt utseende.

Tjocka och från all hårdnad och svulst fria nerfver äro de bästa. Hästar med smal nerf blifva snart styfva, snubbla lätt och deras ben svullna efter minsta rörelse. Man bör emedlertid stryka med handen längs nedåt denna del, för att erfara om hästen ömmar på något ställe, då nerfven tryckes, hvilket kunde vara en följd af svulst eller hårdnad, för hvilken man har så mycket mera skäl att akta sig, som den hindrar nerfvens ledighet. På samma sätt bör man fara med handen nedåt emellan skenbenet och nerfven, för att undersöka om der emellan förmärkas några hårdnader eller stämmiga rörliga knutor, som väl något uppehålla handen, men vika undan för fingret.

Nerfven bör vara lös ock skild ifrån benet, hvarigenom det får ett platt och bredt utseende, som är det bästa. Är nerfven blott föga skild från benet, så kallas det *kalf- eller oxben* (*jambes de boeuf ou de veau*).

På

På sådana ben finner man vanligen en smal fin Nerf, och ett måttligt arbete nog förorsakar, att vätskor utgå, som derstädes hårdna och göra benet på kort tid rundt.

Nerfven kan ännu hafva ett fel, som likväl är sällsynt: den kan nedantill vara tjock, men i sitt stigande uppåt så småningom afsmalna, att den synes liksom förlora sig vid knäet: ett fel som bevisar denna dels svaghet (*nerf failli*).

Är nerfven behörigt afsöndrad, så ser man emellan den och benet så väl utan som innan till en annan mindre sena, hvilken, till formen lik ett upp och nedvändt Grekiskt Y, utbreder sig, som ett band och sammanbinder kotleden med skenbenet. Härigenom ökas mycket benets fullkomlighet och godhet.

Om Kotleden.

Kotorna böra vara seniga och äga en i förhållande till benen behörig tjocklek, utan att derå förmärkes den ringaste svulst eller hårdnad.

Sma-

Smala kotleder äro gemenligen allt för böjliga och eftergifvande; de kunna icke hålla ut i strängt arbete och äro benägna till flussgalla. För en maneghäst deremot, hvil- kens arbete på ridbanan är bestämdt och regel- mässigt, hvarigenom hästen följaktligen ej så snart, som vid hvarje annat bruk, blir för- brukad, *) äro något böjliga kotor en god egen- skap, emedan dessa delars spänstiga kraft der- igenom äro lenare och smidigare. På samma grund äro något smidiga kotor på en förnäm herres häst, som blott är bestämd till parad, att värdera.

På

*) Ty värre gör man ridbanan nu för tiden den förebräelse, att verka rakt motsatsen af hvad vår författare antörer. Att helt och hållit neka denna beskyllning är omöjligt; mängden af vid ridskolor förderfvade hästar äro ett nppen- bart bevis derpå. En annan fråga är: hvari ligger grun- den härtill? är verkligen på vår tids ridbana, hos hästarnes en förra tiders motsatt verkan frambragt? eller är ridkon- sten fallen? eller är det usla hästar, som man nu för ti- den har vid Manégerna. Ostridiga äro dessa begge, sista uppgifter, och det till trots af de tusende böcker om ridkonst och hästafvel, som nu skrivas, och hvilka alla sägas härfly- ta af egen erfarenhet. Anm. af T. öfv.

På vagns- och ploghästar åter äro veka kotor ett stort fel, emedan de vid ryggnig och igenhållning utföre backar mycket hindras deraf.

Är kotleden svullen, så bevisar det, om ingen annan tillfällighet är orsak dertill, att be- net är försläpadt, och detta så mycket säkrare, om svulsten under huden cirkelformigt omgif- ver kotan, utan att vidare vara förenad med något sår eller afskafvade hår.

Om Karleden.

För att vara proportionerlig, bör denna del hvarken vara för lång eller för kort. Hä- sten säges i förra fallet vara långt, och i se- nare kort-karledad.

Har hästen så korta karleder, att knäet, skenbenet och kronan bilda en lodrät linea, så säges, att hästen är stumptrampare. Med ti- den blifva sådana hästar knäkötiga, det vill säga, att kotan skjuter framåt. Alla hästar, som äro stumptrampare, äro i allmänhet fallna för att snubbla och stupa. Hästar med korta kar-

karleder komma lätt att blifva stumptrampare och följaktligen knäkötiga, om man låter dem behålla för höga tracter. En häst med långa karleder är ännu felaktigare än en stumptrampare, emedan det är ett tecken till svaghet och ett fel i byggnaden, som ej kan hjälpas; hvaremot felet hos en stumptrampare mycket kan förbättras genom ett foten passande och i tid rätt användt beslag. Det gifves somliga hästar, som väl hafva långa karleder, men trampa det oaktadt icke igenom under gången, hvilket bevisar en viss styrka i dessa delar, och att kraftiga senor äro orsaken, att kotleden ej böjer så mycket igenom. Sådana hästar äro för ryttaren vida bekvämare än kortkarledade; men också äro de mycket lättare förderfvade och endast duglige till parad.

Stundom finner man den ena sidan af karleden vara högre än den andra; men när detta fel ej är för betydligt, så kan det förbättras med ett passande beslag.

Håren på karleden böra ligga slätt och jemnt, hvarföre man bör se efter, om de stå
borst-

borstlikt upp omkring kronan, hvilket antyder, att derstädes finnes ett mjöllikt skorf, som håller kronan svullen, och kallas ringkota.

Om Kronan.

Kronan bör liksom karleden vara jemn och slät, samt noga följa fotens rundning omkring hofven. Vore den upphöjd öfver foten, så bevisade det antingen en förtorkad fot eller en svullen krona.

Kronan är det stället på hästen, der så kalladt krontramp uppkommer.

Krontramp eller sår på kronan får hästen antingen derigenom, att en annan häst följer för nära efter honom, eller ock när han med bakfötterna hugger i framfötterna. Skarpt skodda hästar med hakar på skorna trampa stundom sjelfve hål på kronan, antingen med haken eller någon brodd, hvilket ofta förorsakar mycket bryderi.

Om foten och dess delar i allmänhet.

Alla fotens delar böra granskas med möj-
li-

ligaste sorgfällighet; ty på fötterna hvilas hela hästens tyngd. Foten bör i förhållande till kroppens och benens byggnad, hvarken vara för stor eller för liten. Hästar med stora fötter äro vanligtvis tunga och förlora gerna skorna. För små fötter blifva ofta ömma, tracterna draga sig ihop och höftrång uppkommer.

Hofvens form såsom fotens yttre omgifning bör vara nästan rund och nedantill något bredare än ofvan. Hornet bör synas glänsande, slätt, jemnt och brunt. Hvitt horn är skört och af hästkosömmen spricker det och springer ofta sönder. Är hornet icke slätt och glatt, utan på ett eller annat ställe bildar upphöjda cirklar rundt omkring hofven, så är det ett tecken, att hofven är förderfvad, i synnerhet om de omgifva hela foten.

När någon del af hornet tillfälligtvis är afbräckt, så återväxer nytt, som igenkännes på sin större vekhet och olikhet mot det andra; men sällan får sådant nytt horn åter sin behöriga fasthet, utan blir vanligen svagt.

Om

Om hofvens undra del är för bred, och väggarna stå för vidt åtskilda, så säges att hästen är *plathofvad*. Detta är ett betydligt fel, ty derigenom kommer strålen emot jorden, hvilket gör att hästen ofta haltar.

Äro väggarna tvärtom för mycket sammandragna, och hofven vid strålklyften för trång, samt följer ej hofvens rundning, så är detta också ett stort fel, som kallas *hoftrång*. I detta fall blir hofbenet, hvilket, enligt hvad jag förut nämnt, är ett poröst, midt i hofven inneslutet och med kött omgifvet ben, som åt hofvens öfriga delar meddelar näring, af väggarna tryckt och sammanprässadt; och genom denna tryckning på hofbenet, såsom denna del enda ömtåliga ställe, uppkommer smärta, hvaraf hästen haltar. Trånghofvade hästar äro äfven blottställda för hornklyfter. Hornklyft är en spricka på en af hofvens väggar, som stundom går från kronan ned till skon. Sedan man granskat det yttre på hofven, så upplyfter man den, för att betrakta dess inre delar, såsom strålen och sålen.

Hor-

Hornet i strålen bör vara väl underhållet, utan att vara för fett eller för tjockt, hvilket man ej eljest kallar en felstråle, ett fel som vanligen uppkommer hos hästar med låga tracter. Strålen kommer derigenom att röra marken, hvaraf hästen nödvändigt måste halta. Är strålen för liten, för torr, så bevisar det, att den är utom all näring, hvilket fel man finner på trånghofvade hästar.

Sålen, som är den i hofvens hålighet emellan strålen och väggarna varande hornmassa, bör vara stark, tjock, ej uttorkad och af intet verktyg, af hvad slag som helst, försvagad.

Är sålen icke hålig utan kullrig utåt och högre än hornet på väggarna och tåen, så kallas hästen *fullhofvad*; ett fel som rent af dömmet honom till kärran, emedan sådana fötter äre svåra att sko och duga hvarken för rid- eller vagushästar.

An-

Andra Afdelningen.

Om lifvets yttre delars fullkomligheter och brister.

Förrän jag skrider till undersökning af lifvets yttre delars fullkomligheter och brister hos hästen, är det nödigt erinra, att detta lif till följe af den i första capitlet gjorda indelning, är sammansatt af ryggen, länderna, bröstet sidodelar, buken och slagsidorna.

Om ryggen.

En till hästens godhet väsendtligen bidragande sak är styrka i ryggen. Till följe häraf bör den vara något kort, stark, bred och rak.

Ju kortare ryggen är, destomer förenas hästens krafter och han galopperar bättre på haucherna, emedan krafterna äro jemlikare. För ryttaren deremot äro sådana hästar obehagvämre, emedan alla rörelser äro honom närmare; ej heller går en kort häst någonsin så god skridt som en lång; ty den senare sträcker med mera lätthet ut sina ben, en lång häst

häst åter galopperar icke så bra, emedan hans krafter ej äro så förenade, hvarigenom han hindras att samla sig.

Är ryggen på hästen ej rak, utan nedsänkt, så kallas han med detta fel *svankryggig*.

Detta slags hästar hafva vanligen en vacker framdel, uppvuxen hals och bära hufvudet högt; de skyla ryttaren, äro tämligen lätta och gå en tid beqvämt; men af brist på krafter blifva de snart matta och hålla ej ut emot en annan häst; äfven äro de svåra att sadla.

På en väl fodrad hullig häst, som har en bred ryggrad, bör längs midt åt densamma synas en dald, då hästen säges vara *tveryggad*.

Om Bröstets Sidodelar. (die Rippen)

Bröstets sidodelar böra hafva en vacker rundning ifrån ryggraden, nedåt till bröstet på det stället der sadelgjordarne ligga. Likväl bör man gifva akt på, att de sista näst slagsidorna sittande rebben ej äro för mycket rundade och uppdragna, emedan en häst med detta fel aldrig får ett vackert lif.

Han

Han åter vanligen mindre än en annan häst, och vid minsta arbete blir lifvet uppknipat såsom på en vindthund.

När bröstets sidodelar äro sammantryckta, platta och nerhängande, är hästens andedrägt ej fri, och sådana hästar äro också svåra att sadla. Likväl finner man många hästar, som jemte detta fel, hafva en god rygg, fast alltid en ful kruppa.

Om Buken.

Buken bör ej hänga lägre än bröstets sidodelar, och hafva en efter hästens växt proportionerad vidd.

Somliga hästar hafva för stor, och somliga för liten buk. För stor buk har en häst, när den hänger sid och spänd, och med detta fel kallas han *sid-* eller *kobukig*.

När en mager häst börjar taga hull och lägga ut, så synes buken stor; men äro bröstets sidodelar emedlertid väl rundade och han ej är uppknipen i ljumskarna, så försvinner buken

ken för kruppan. De mycket breda Engelska gördlarne äro till sådana hästar förträffliga.

På en äldre häst är en hängande stor buk, mycken ätlust och ofta påkommande hosta kännetecken till början af qvickdrag.

Om Slagsidorna.

Slagsidorna böra fortgå i samma rundning som buken och bröstets sidodelar fram till korsel.

Ett stort fel är, när hästen har håliga slagsidor, och dessa delar ej äro nog uppfyllda; man kallar honoin då *hålsidig*.

Det finnes hästar, som hafva bröstets sidodelar väl rundade, och likväl äro hålsidiga, oakadt de för öfrigt äro hulliga med mycket kött på rebbenen. Äfven finner man alla heta och ifriga hästar efter minsta bruk alltid blifva smala och uppknipna i ljumskarna, om de än äta alldrig så väl.

När en häst af någon tillfällighet lider smärta i hasleden, eller på något annat ställe

af

af bakkdelen, så är han alltid smal och uppknippen.

Om slagsidorna slå på hästen mer än vanligt, utan att han varit i häftig rörelse, så är det ett förbud till qvickdrag (Flanc alteré), och är han mycket upphettad, antingen af stark rörelse eller verklig sjukdom, så flämta äfven slagsidorna, som om han verkligen hade qvickdrag.

Vissa hästar, utan att hafva qvickdrag, snufva och blåsa förfärligt när de arbetas, hvarföre man kallar dem blåsare (Souffleurs); men så snart de komma att stå stilla, är slagsidornas rörelse åter naturlig. Orsaken till detta oskick tyckes härleda sig ifrån ett trångt luftrör.

Äter finnas andra hästar, som andas tungt (gros d' haleine), hvilka väl hafva friare andedrägt än de ofvannämnde, men pusta likväl starkt under rörelsen och äro till jagt- och vagushästar ytterst oskicklige.

D

Tre-

Tredje Afdelningen.

Om bakdelens yttre delars fullkomligheter och brister.

Bakdelon består af korset eller kruppan, haucherna, svansen, klinkorna, knäskålen, haslederna och bakbenen.

Om Korset.

Korset bör vara rundt och hafva en i förhållande till lifvet behörig bredd. På en fet häst bör midtåt kruppan, der ländstycket ligger, synas en hålig rand från njurarna till svansen, hvilken är en fortsättning af den på dubbelryggarne omnämnde dald.

Då korset ifrån slutet af ryggen till svansroten ej har sin behöriga rundning, utan denna del synes mycket kort, så säges att korset är *afslipadt*. På Barbiska, Spanska och Österländska hästar finnes ganska ofta detta fel, men då det endast strider emot det vackra, så har man full ersättning i deras kraftiga hancher.

När

När höftbenen på begge sidor om korset stå upp och utåt, så säges hästen vara *knagghöftad* (chevaux cornus). Med en platt byggnad af bröstets sidodelar och hängbuk förenas merendels utstående höftben.

Om Hancherna.

Hancherna, som utgöra en del af korset, böra hafva en passande längd. Af hasledens läge bedömmes hanchernas riktiga eller felaktiga byggnad. Står hasen för mycket bakut, så är de för långa. Hästar med detta fel gå väl en stark skridt, men hafva ringa förmögenhet och mödas mycket af att galoppa på hancherna.

För korta äro de, då man från höftbenet till kotleden kan draga en lodrat linie. Hästar af denna byggnad gå vanligtvis med styf bakdel, emedan de hafva svårt att böja halsleden *).

Om

*) Författ. menar här med hancher klinkorna och lären. De egentliga hancherna äro uti tredje afdelningen bestämdt uttogsna. Anm. af T. Öfv.

Om Svansen.

Af svausens läge, styrka och ställning bedömmar man dess skönhet och tillika hästens hela kraft.

Svansen bör hvarken sitta för högt eller för lågt. En för högt ansatt svans gör kruppan spetsig och en för lågt ansatt är vanligen bevis på en svag rygg.

Svansroten bör vara tjock, stark och hårrik. Om man vill lyfta upp svansen och hästen drager den kraftigt åt sig, så är det ett tecken till styrka *).

Ett

*) Måne blott denna del, eller äfven ryggens och hela bakdelens? Hvilket man allmänt och såsom en otvifvelaktig sanning antagit, deröfver bestämmer vår förf. intet! - Den som blott samlar någon erfarenhet, bör kunna anföra exempel för och emot denna sats; åtminstone har jag vid härvarande Stuteri haft tillfälle anmärka, att hästar med mycket förmögenhet och stark bakdel, icke hafva vid svausens upplyftande låtit förmoda någon styrka. Deremot känner jag svaga skinkmårrar, som utomordentligt starkt draga svansen åt sig, då man vill lyfta upp den. Vanligen skall man finna, att klitliga, rädda och skygga hästar hårdt knipa åt svansen, när man vill lyfta upp honom. Anm. af T. öfv.

Ett fel som mycket stöter ögat, är en tunnårig svans. Man kallar den *Rättsvans*.

Svansen bör ej allenast vara lång och hårrik, utan hästen bör äfven föra honom vackert ut från lifvet, och ej låta honom hänga rätt ned; ty för han den väl, så pryder det denna del mycket.

Om Klinkorna och Lären.

Klinkorna och lären böra i förhållande till konset vara tjocka och köttfulla. Den yttre öfverhasleden befintliga lärmuskeln bör vara ganska grof, emedan smala, magra låar äro en följd af klena muskler, och talande bevis på en svag kruppa. Innantill böra lären vara i behörigt afstånd åtskilda, emedan en häst som är smal baktill, och på hvilken lären sitta förtätt tillhopa säges vara *illa belärad*. (übel gehoset, mal gigoté).

Om Hasleden.

Has- eller sprängleden bör vara stor, bred torr och senig. Smala hasleder äro svaga; och köttfulla, feta hafva anlag till vattenspätt (courbe)

be) och galla med flere åkommor; de äro ock derjemte källan till alla de vätskor, som förorsaka bensador.

Stå hasarne för nära tillsammans, kallas hästen *kobent*. Nyssnämde fel, liksom för nära hvarandra sittande lär, äro bevis på svag bakdel, ehuru man stundom finner hästar, som jemte detta fel, hafva rygg nog. Ett oändligen betydligare fel är, då haslederna äro vridna utåt; ty med detta fel kan hästen aldrig sätta sig på hancherna.

Bakbenens öfriga delar böra hafva samma egenskaper som frambenens, det vill säga: vara breda, torra, seniga och undantagande hofskägget, korthåriga samt besknifva en rak linie från hasleden till kotan.

Fjerde Afdelningen.

Kort upprepande af de i föregående trenne afdelningar afhandlade ämnen om hästars goda egenskaper och fel, jemte anvisning huru man bör granska en häst förr än den köpes.

Det första man bör se efter på en häst, som man tycker om, är, att han ej är lam och haltar; hvarföre man låter honom trafva vid handen på en stengata.

En halt häst utmärker hvarje tempo i trafven med hufvudet, och sätter den friska foten fast och hastigt till marken, för att lätta tyngden för den andra.

Somliga hästar gå och nicka med hufvudet liksom de voro halta, oaktadt de ej äro det (*Boiteux de la bride*).

Innan man undersöker hästens delar särskildt, bör man först se honom i munnen, för att få veta dess ålder, och noga efterse, om

der äro utryckta eller konstigt brännada, för att göra honom äldre eller yngre; eller om han hör till det slaget som ej teckna (Begnt), hvilket i följande capitel skall förklaras; hvarefter man följer den i föregående afdelningar gjorda indelning, och börjar med framdelen.

Man ser efter om hufvudet är litet, torrt, kort och väl ställdt.

Om pannan är jemn och hvarken intryckt eller för mycket utböjd, samt om en stjern eller blås pryder hufvudet.

Om ögonryfterna äro behörigt fyllda och ej ihåliga.

Om ögat synes klart, lifligt och modigt.

Om ögonen äro lagom stora, och glaset eller hornhinnan ej dunkel, samt om ögonstenen är svart eller brun; om ingen fläck eller hvithet märkes derpå, och om den är stor, vid samt fri för nagel, och ej synes grönaktig.

Om käftbenen ej äro skarpa och för trånga; och om ej någon svalst eller svullen körtel finnes emellan ganacherna. Om

Om munnen är lagom klufven, och tungan eller läpparna ej breda ut sig öfver lanerna, och om den förra ej är sargad af munstycket.

Om Lanerna äro höga och magra, utan att likväl vara skarpa, runda, låga och köttfulla.

Om näsborrarna äro behörigen vida och öppna; samt käken hvarken för platt eller hög; om den ej är särad eller hårda knölar förmärkas derpå.

Om halsen är hög och uppvuxen, och mahnkammen skarp; om den är för smal eller för tjock, eller hjorthals, falsk eller hängande.

Om manken är hög och mager, och om hästen ej har yxhugget.

Om bogarna äro platta, magra, lösa och rörliga.

Om hästen ej har belastade eller tvärtom för trånga bogar, om de ej äro styfva och förnaglade.

Om bröstet ej är frambygdt, för bredt eller för smalt. Om

Om hästen ej är högbent, och om benen bilda en rak linea ofvan från armen till kotleden.

Om armen är bred, lång och senig, och knäet platt, bredt och magert samt hvarken står fram eller bakåt, och om ej någon svulst eller afskafvade hår derpå förmärkas.

Om skenbenet är proportionerligt tjockt och kort, samt fritt från öfverben.

Om nerfven (böjsenan) är lös och ledig från benet, utan svulst eller hårdnad.

Om kotleden är senig och tjock utan svulst och ej hårlös; om den ej är för vek, samt fri från flussgalla.

Om hästen ej har för långa eller för korta karleder.

Om han ej är stumptrampare eller knäkotig, och om ej ena sidan på karleden är högre än den andra, och om han ej har ringkota.

Om kronan följer fotens rundning utan att gå utöfver hofven.

Om

Om hästen ej stryker sig, och om hofven har sin behörigt afpassade rundning och storlek, samt om hornet är jemut och brunt.

Om han ej har förtränga tracter, eller en af väggarna är högre än den andra.

Om strålen har tillräcklig näring utan att vara för stor och tjock, eller om den tvärtom ej är för liten och torr.

Om foten är hålig, utan att sålen är svag.

Om hästen ej är platt- trång- eller fullhofvad; om hornet ej är randigt eller derpå synas sprickor; om ej något tecken till nyvuxit horn märkes, och om han ej någon gång varit sömstucken.

Om han sätter fötterna väl och tårna hvarken stå in eller ut.

Härefter går man öfver till lifvet och bakdelen.

Man ser efter om ryggen är kort och rygg-raden bred, stark och rak; om hästen ej är svank-

svankryggig; om bröstets sidodelar äro väl rundade och ej platta.

Om han har för stor eller för liten buk, uppknipna eller håliga slagsidor, eller om han har qvieckdrag.

Om han icke blåser eller pustar.

Om korset är rundt, bredt och ej afslipadt, och om han ej är knagghöftad.

Om haneherna ej äro för långa eller för korta.

Om svansen är väl ansatt och om han förer den väl; om roten är tjock, stark och hårrik; och om han ej har råttsvans.

Om klinkorna och lären äro tjocka och köttfulla, samt ej sitta för nära tillsammans.

Om haslederna äro stora, breda, seniga och torra.

Om hästen ej är kobent, eller om hasarne ej stå för mycket utåt.

Om

Om han ej har vatten spatt (courbe), galla o. s. v.

Om bakbenen äro breda, platta, torra, seniga och ej för mycket hårrika.

Efter en så noga granskning på alla enskilda delar, låter man hästen ridas, för att se dess gång och om han lyfter benen ledigt utan att korsa eller kasta dem utåt (billarder).

När hästen under gången sätter begge framfötterna inåt och öfver hvarandra, så korsar han. Det motsatta felet är då han kastar dem utåt och dervid lyfter benen högt. Det förra felet förorsakar, att han under gången stryker sig; och genom benens kastande utåt blifva hästar snart matta och trötta.

För att riktigt kunna märka dessa fel, så låter man hästen gå i skridt rakt emot sig och ej med vändningar eller i galopp såsom hästhandlare pläga bruka, då de vilja sälja en sådan häst.

Ytterligare iakttagar man, om hästen håller ryggen styf utan att vanka eller vagga (se ber-

bercer), om han under gången håller hufvudet högt och i en ordentlig ställning; om han ej ligger på handen, och ej slår med hufvudet; om han ej har en snafvande utan dristig skridt; om han galopperar lätt; om han tål sporrarna, och om han från en rask, ur handen gående galopp, vid en arrét lätt samlar sig.

En häst med alla förenämnde goda egenskaper, utan de dermed vanligen förenade fel, vore utan tvifvel ett fullkomligt kreatur, som sällan är att finna; men då det för en kännare är väsendtligen nödigt att vara bekant med allt så noga som möjligt, har jag ansett tjenligt att vid slutet af detta capitel i korthet upprepa detta.

Tredje Capitlet.

Om hästens ålder.

Då den säkraste kännedom om hästens ålder beror af kunskapen om dess tänder, så är det nödigt att jag först besdrifver deras ordning, läge och skiljaktighet.

Hä-

Hästen har 40 tänder, hvilka fördelas uti käk- eller oxeltänder, fram- eller skärtänder och krottänder (Betar).

Ston hafva sällan betar, och när de någon gång finnas hos dem, äro de ganska små.

Oxeltänderna sitta bak i munnen på andra sidan om lanerna. De äro 24, nemligen 6 på hvar sida i öfver- och under käken. Dessa tänder fallas ej för att gifva rum åt andra, som det sker med framtänderna, och tjena också intet till att utmärka hästens ålder.

I vissa perioder af hästens ålder förloras ett stycke af dessa tänder, och detta tjena då att visa hästens ålder. Kronan i de 12 oxeltänderna, med hvilka fölet födes, och hvilka sitta 3 ofvan och 3 nedan i munnen på hvarje sida, utfaller på vissa tider. När fölet är tre år, och de första framtänderna omvexlas med andra, förloras kronan på de begge främsta oxeltänderna, och vid fjerde året, då fölet skiftar mellantänderna, förloras kronan på tredje oxeltanden i hvarje sida.

Häst-

Hästhandlares bedrägerier, att under fölets tredje och sjerde år rycka ut föltänderna, att, det skall synas äldre, äro lätta att uppläcka*).

Fram- eller skärtänderna äro 12, nemligen 6 ofvan och 6 nedan i munnen. Ungefär fjorton dagar efter det fölet är födt, börja de bryta fram; de kallas föltänder och äro korta, små och hvita, men ej urgröpta, och fallas för att gifva rum åt andra, som utvisa hästens ålder.

Vid halftredje år fallas 4 af dem och ersättas af de första hästtänderna, 2 ofvan och 2 nedan i munnen.

Ungefär vid halffjerde år fallas 4 andra af dem, och de som intaga deras ställen, kallas mellantänder, samt sitta en på hvar sida om de främsta, 2 ofvan och 2 nedan i munnen.

De

*) Man kan läsa härom i la Fosse Cours d' Hippatrique, och Wollsteins fragment. Anm. af T. öfv.

De främsta och mellantänderna erhålla på kort tid sin behöriga storlek.

Då fålen är halffemte år, fallas de fyra sista föltänderna och i deras ställen komma 4 andra, som kallas hörntänder.

När hörntänderna börja bryta fram, så innefattas de ännu af tandköttet och växa så småningom. Midt i kronan på dem synes en urgröpfung, som tjenar till att visa hästens ålder.

Ordet *Teckna* kommer af det svarta märket, som finnes i kronans urgröpfung på hörntänderna (kärnan).

Med sex år börjar urgröpningen att fyllas, och den svarta kärnan förminsas tills vid sjunde och åttonde året, då den är utsliten. Man säger då att hästen har slättat; det vill säga, att kärnan är utnött och tanden fylld, så att den synes så slät, som om den vore filad.

Hästar finnas som teckna under hela sin lifstid, nemligen sådana på hvilka kärnan al-

E

drig

drig utnötas (beguts)*). Detta kommer deraf att tanden är så hård, ätt den ej kan nötas.

Polska, Ungerska och Croatiska hästar hafva anlag härtill, dock ston mera än vallackar och hingstar.

Men då till hästens ålders urskiljande kärnan ensam ej gör tillfyllest, utau i tanden afven bör vara en urgröpuing, så gifver denna tillkänna, när en häst, som alltid tecknar, är öfver åtta år.

Har hästen slättat, eller hör han till dem som alltid teckna, så att man ej kan skönja åldern på hörntänderna, så synes den på krok-tänderna.

Kroktänderna vid linerna äro 4, 2 ofvan och 2, nedan i munnen, och inga föltänder hafva föregått hvarken dem, eller oxeltänderna.

Betarne fränkomma ner uti munnen vid halffjerde eller fyra år och ofvan i munnen gemenligen vid fyra år, stundom ej förr än vid

*) Sådana kallas *biörntänder*. Anm. af öfv.

vid halffemte; ibland komma de före, ibland efter hörntänderna.

Till sjette året äro betarne mycket spetsiga och på inre sidan ät munnen räfflade. Så länge hästen ännu ej fått de öfre kroktänderna, tåler han ingen strapsering och många hästar blifva vid kroktändernas utbrott sjuka.

Emot tio år äro betarne ofvan i munnen mycket nötta, och som tandköttet afven börjar krympa i hop vid denna ålder, så blottas tänderna och tyckas förlänga sig.

Slutligen, när man hvarken af tänderna eller betarne kan känna hästens ålder, så får man betrakta ögonbrynen och se efter om der finnas några hvita hår.

I trettonde, fjortonde året ser man grå hår sticka fram på ögonbrynen flere eller färre allt som hästen är gammal, så att i adertonde och tjugonde året har han aldeles grå ögonbryn.

En häst som är fallen efter en gammal hingst

hingst och gammalt sto, får gerna redan i nionde eller tionde året grå ögonbryn.

Delta kännetecken är likväl ganska osäkert på stickelhåriga hästar, som öfver hela kroppen hafva hvita hår inblandade, hvarföre man med sådana hästar får taga sin tillflykt till betarne.

Kännetecken på hög ålder äro: afnötta betar, smutsgula, långa på kött blottade tänder, och hvita hår i ögonbrynen. På dessa tecken ser man äfven om hästen hör till dem, som icke nöta bort kärnan, eller om tänderna äro med konst urgröpta.

Med konst urgröpta sägas tänderna vara, då hörntänderna medelst ett jern skickligt äro urhålkade och en falsk kärna insatt. Detta bedrägeri upptäcker likväl lätt, emellan med den största skicklighet, spår likväl synas efter jernet. Listiga hästhandlare bruka äfven den konsten, att fila betarne spetsiga, men lyckligtvis kunna de ej förlänga dem, och det är ej nog att tanden är spetsig och räfflad, för att bevi-

sa

sa hästens ungdom, utan den hör äfven vara lång.

Några Tyska hästhandlare i synnerhet Judar, äro i dessa konster mycket erfarna. För att göra hästen äldre, rycka de ofta ut föltänderna då han är emot tredje året, och när de nya framtänderna äro utvuxna, sälja de ofta treåriga föl för fyra till fem års hästar.

Detta skändliga konstgrepp föranleder, att man tilltror hästen äga den förmögenhet till arbete, som han enligt sin verkliga ålder ej kan uthärda, hvarigenom han i förtid förderfvas.

Fjerde Capitlet.

Om hästars olika färg.

Många författare, i synnerhet Italienare, hafva skrivit vidlyftiga afhandlingar om hästens natur och temperament i anseende till hans olika färg. Öfvertygad likväl, att detta blott är ett naturspel och att under hvarje slags färg gifvas goda hästar, skall jag här endast

an-

anföra namn och beskrifning på hvarje slag särskildt.

Vid bestämmandet af hårens färg på en häst bör man ej bruka ordet *färg*, utan hädre säga, att hästen är af det eller det håret.

Brunt hår är ibland alla det allmänaste; det är af en mer eller mindre ljus eller mörk castanie färg, hvaraf åtskilligt brunt såsom klarbrunt, castaniebrunt, svartbrunt, guldbrint och spegelbrunt uppkommer.

Klar- eller ljusbrunt är då färgen är ljusare än en castanie.

Castaniebrunt är lika med en castanie.

Mörk- eller svartbrunt är ganska mörkt och nästan svart, undantagande ljumskarna och nosen. Man säger då att hästen brinner, för det han har rödaktiga hår *).

Guldbrint är då hårbotten är af gul färg.

Spegelbrunt är då hästen på kruppan har fläckar af mörkare färg.

Man

*) I allmänhet kallas hästen då Eselmaul. Aum. af öty.

Man bör märka, att alla bruna hästar hafva svarta ben samt svarta manar och svansar.

Svart finnes af två slag: agat-svart och träck-rapp. Det första är ett skönt, svart, glänsande hår; det sednare ett brunaktigt svart, hvarvid ljumskarna och extremiteterna äro ljusare.

Grått eller Skimmel består af blandade svarta och hvita hår. Det finnes Appelskimmel, Smutsskimmel och Silfverskimmel.

Appelskimmel är då kruppan och lifvet äro försedda med runda fläckar af mörkare och ljusare beskaffenhet.

Smutsskimmel har flera svarta än hvita hår.

Silfverskimmel har ganska få svarta hår på en glänsande vit botten.

Tiger är ett svartfläckigt skimmelhår med breda, alldeles svarta fläckar på vit botten.

Starrgrå är mörkare än smutsskimmel.

Alla skimlar blifva hvita när de bli gamla, och man finner ganska få hvitfödda föl.

Schäck

Schäck är en blandning af hvitt och någon annan färg med stora fläckar på hvit botten.

Det gifves tre slags schäck, svart-, fuchs- och brunschäck.

Fuchs är ett slags rödbrunt hår, liknande kohår. Det gifves ljusfuchs och mörk-, eller brandfuchs.

Ljus fuchs är minst rödt.

Brandfuchs är ganska mörkrödt hår.

Rödskimmel är en blandning af röda och hvita hår. Det gifves Winskimmel och Morenkopp.

Winskimmel är sådant hår som faller mer i rödt.

Morenkopp är då hufvud, ben, mahn och svans äro svarta, men öfriga delen af kroppen rödskimmel.

Stickelhårig kallas en häst som på svart, brun

brun eller röd botten har insprängda hvita hår på kroppen, besynnerligen i ljumskarna.

Musblack öfverensstämmer noga med detta djurs färg, somliga hästar af denna färg hafva en svart rand längs ryggen.

Varggrå kallas hästen då hans hår är af samma färg som på en varg; deraf finnes ljus och mörkt, äfven med svart rand åt ryggen.

Persikoblommigt hår erhåller detta namn för sin likhet med persikoblomman.

Förellgrått kallas då hästen på hvit botten har insprängda röda fläckar på hufvudet och lifvet.

Postlins-hår hör till de sällsynta. På hvit botten har hästen öfver hela kroppen fläckar, liksom man ser på postlinsfat.

Isabell är ett slags ljusgult i hvitt stötande hår; höggult isabell hår är af en mycket lifligare och mörkare gul färg.

Ölsupe hår är smutsigt hvitt.

Alla hästar med svarta ben, manar och svansar af hvad slags färg de för öfrigt må vara, äro verkligen för ögat de vackraste. De äter med ljumskar och ben af ljusare färg värderas vanligtvis mindre.

Naturen är vid färgens bildande på hästens hår så mångfaldig och föränderlig, att ännu många flera färger finnas, hvilkas namn här ej äro anförda. Hvarföre ett sådant hår benämnes lika med det, som det näst närmar sig af de här ofvan anförde.

Somliga hästar hafva blott enfärgadt hår utan några tecken (cheval zain).

Hästar från de varma klimaterna, såsom Turkiska, Arabiska, Persiska och Barbiska hafva mycket kortare, finare och lenare hår än andra hästar.

Ofta ser man hästar med tecken, stundom med en hvit fot, stundom med två på samma sida såsom t. ex. venster hvit fram- och bakfot; ibland med korstecken t. ex. venster bak- och höger hvit framfot (Trastraval).

Många

Många hästar hafva fyra hvita fötter; och stundom finner man dessa tecken besprängda med små svarta fläckar, då de kallas hermelins fötter.

En hvit fläck i pannan på hästen kallas stjern; och förlänger den sig nedåt nosen, kallas den bläs.

Hvirfvel kallas det hårens förvända och vridna läge, som synes på hästen i pannan, ljumskarna och på flera ställen af kroppen. Finnes en sådan hvirfvel på halsen längs åt mahnen, kallas den romerska värjan; detta tecken är sällsynt och skattas högt af många.

Yxhugg kallas den med intet ärr förbundna ingröpning, der halsen slutar vid mauken, som träffas på en del Turkiska, Barbiska och Spanska hästar.

Hästalskare tillegna tecknade hästar oändliga egenskaper; men erfarenheten har likväl vederlagt alla de meningar, som författare haft om dessa olika färger och tecken. Den har visat, att hästens godhet beror på inre go-

da

da egenskaper af kraft och styrka och ej på utvärtes färg och tecken. Det enda som låter säga sig deröfver, är att en viss färg och vissa tecken gifva ögat för ögonblicket mera nöje än andra.

Femte Capitlet.

Anmärkingar öfver åtskilliga häst-racer.

Alla författare hafva gifvit Spanska hästen företrädet för sin lätthet, vighet, spänstighet och af naturen afmätta gång, såsom den förträffligaste och förste af alla hästar till manège. Vid prakt och ståt utmärker han sig genom sin stolthet och ädla utseende, och som fält häst utmärker han sig en batailledag genom oförskräckthet och medgörlighet.

Somliga bruka äfven dessa hästar såsom jagt- och vagnhästar; men det är skada att uppoffra ett så ädelt kreatur till det sednare bruket.

Hertigen af Newcastle, som tilldelar Span-ska

ska hästen så stort löford, finner endast det felet med honom, att han har för godt minne och betjenar sig deraf till förekommande af ryttarens vilja, så att han gör sin manège af sig sjelf. Detta fel likväl, om det så bör nämnas, är blott en verkan af hans naturliga kraft och lätthet, hvaraf kan dragas stor fördel, om man följer ridkonstens äkta grundsatser.

Efter Andalusiska ston falla de bästa hästarne; men genom uppsyningsmännens girighet har racen i senare tider mycket försämrats; sedan några år har man likväl bemödat sig sig att förbättra de inrotade felet.

Barbiska hästen är väl mindre ellig än den Spanska, och dess gång värdslösare; dock finner man hos honom mycken styrka och lätthet samt godanda då han samlas. Hög manège lyckas honom fullkomligt väl och han håller länge ut på ridbanan.

I Frankrike nyttjar man heldre Barbiska än Spanska hingstar vid stuterierna. Då man vill uppföda jagthästar, äro de förträfflige som beskallare, och bättre än de Spanska; emedan des-

desse senare alstra klenväxtare hästar än de äro sjelfva, hvilket just är motsatsen med hingstar från Barbariet.

Neapolitanska hästar äro till större delen oläraktige och följaktligen svåra att dressera. Deras figur intager ej straxt, emedan de vanligen hafva för stort hufvud och för tjock hals; men oaktdt dessa fel, hafva de vackra rörelser och stolthet. Ett spann Neapolitanska hästar, som är väl utsökt och till sitt bruk väl inkördt, hålles i mycket värde.

Turkiska hästarne hafva ej så vackert proportionerad kroppsbyggnad som de Barbiska och Spanska, ty större delen hafva smala halsar och upphöjda eller kärpryggar; de äro för långa i lifvet och hafva hård mun, elakt stöd och dåligt minne; derjemte äro de arga och lata; samlar man dem, så göra de språng, och vid en arret lägga de sig på handen och bogarna. De hafva smärta, men ganska seniga ben, och änskönt kärlederna äro långa, trampa de dock icke igenom. De hafva god andedragt och hålla sig mycket friska, de äro starka och

ut-

uthålliga campagnehästar vid knappt foder. Af dessa förenade goda egenskaper och fel bedömmes lätt, att Turkiska hästarne passa bättre till anlopp än manège.

De mesta stuterier i Tyskland underhållas med Turkiska, Barbiska, Spanska och Neapolitanska beskällare, derföre ser man mycket vackra hästar i detta land; men få blifva goda jagthästar, emedan alla derstädes fallna hästar vanligen hafva för litet anda.

Herr de la Broue säger att alla Tyska hästar äro af naturen ilska och sporrstadiga; kanske härleddes sig hvad man i hans tid kallade en medfödd halsstarrighet från deras obetänksamhet, som dresserade dem, och i början angrepo dem med för mycket våld och tvång.

Danska hästarne äro välformade och hafva vackra rörelser. Man får goda springare af dem; de äro förträffliga cavalleriehästar, och präktiga spanu komma från detta land.

I de bägge provinserna Limousin och Normandie i Frankrike uppfödas ganska vackra och

och goda hästar. Hästarne från Limousin hafva mycken likhet med de Barbiska, hvarföre de äfven äro förträffliga jagthästar. Normandiska hästen är likväl bättre till cavallerie- än jagthäst; han har starkare ben och är förr tjänstbar än en från Limousin, hvilken först med åttonde året har sina krafter utvecklade. Sedan man uti Normandiet skaffat sig större beskällare, falla derstädes fullkomligt vackra vagnshästar, som med en lika skön figur förena mera styrka och lätthet än Holländska hästarne.

Engelska hästarne äro i anseende till deras anda, styrka samt den oförskräckthet och lätthet, hvarmed de sätta öfver grafvar och häckar, såsom kapplöpare och jagthästar mest eftersökte. Men om de, innan man brukade dem till löpare, blefvo enligt konstens regler gjorda böjliga, (hvilket sällan sker) så skulle deras delar blifva smidigare, och de längre tid vara säkra på benen, äfven som oändligen bekvämare för ryttaren. De skulle då få bättre mon, och ej, som Hertigen af Newcastle säger, vara så fallna för att bryta halsen af sin ryttare

tare, så snart de galoppera på ojemn mark. De bästa uppfödas i Yorkshire.

Till vagnshästar brukar man vanligen i Frankrike Holländska. De bästa komma från Norra Holland eller Frisland; man söker väl till att utgifva många Flandriska hästar för Holländska; men nästan alla hafva felaktiga platta fötter, hvilket är ett af de största fel, som kunna finnas på en vagnshäst.

Sjette Capitlet.

Om Tömnigen.

Den första tömning som användes bestod af en simpel rund träd- eller järnpinne, som lades i munnen på hästen, och hade hvarken sidstänger eller kindkedja; men vid begge ändar af detta munbett fästades remmar. Sedermera förenades sidstänger med detta munstykke, hvilka fästades i remmarnes ställe på ändarne, och anbragtes på nedra ändan af hvarje stång en slags tygel.

F

Den

Den ringa verkan, som detta instrument åstadkom, förde till uppfinning af kindkedjan, och genom dess samt tyglarnes förenade verkan på stängerna, hvilka härigenom liksom häftryg sattes i rörelse, frambragtes nu mera en likformig verkan på lanerna och käken.

Större delen af äldre tiders beridare, med den inbillning att all den lydnad man kunde åstadkomma hos hästen, berodde på betslets inrättning, sammansatte det af en mängd dels rörliga, dels fasta stycken, hvilkas hårda verkan, förorsakad af skarpa munstycken och korta kindkedjor, nödgade hästen tränga på ryttarens hand, bli arg och gå våld, utan att han kunde hållas; så att detta stora tvång, i stället för att göra hästen lydig, bragte honom i förtviflan.

Pegnatel, denne namnkunnige beridare, som mot slutet af 1600 talet stod i så stort rop i Neapel, blef ej länge i denna villfarelse. Han uppfann ett slags munstycke, som var sammansatt af tre rörliga stycken och tämmeligen liknade en dufhals, hvilket var mång-

fal-

faldigt lindrigare än något af de förut brukliga. Egen erfarenhet hade öfvertygat honom, att betslet mer har till ändamål att göra hästen bekant med ryttarens vilja, än att tvinga honom. Han sade: att om betslet af sig sjelf hade den underbara egenskapen att göra hästen lydig och sätta god mun på honom, så kunde både ryttare och häst komma färdige ur sporrsmakarens verkstad.

Jag vill alltså här ej tala om någon annan tömning, än sådan som ej förfördelar hästens mun.

Erfarenheten har bekräftat de skickliga ste beridares mening, att de enklaste och lindrigaste stänger göra tillfyllest för att få hästen till all den lydnad, och dess mun i det goda skick, som blott en skicklig hand kan förvänta; att det mer kommer an på en god hand än stängen, såsom blott ett medel dertill, samt att lanerna och käken äro så ömtåliga delar, att de intet kunna fördraga verkan af ett skarpt och illa ordnad betsel, utan att deraf lida och förderivas.

Innan

Innan jag skrider till förklaring af stångens verkan, skall jag först beskrifva de särskilda delar, hvaraf den är sammansatt.

Först anmärkes, att fastän i allmänt tal orden bett, munstycke och stång betyda en och samma sak, så är likväl ordet Stång det egentliga namnet; ty bett eller munstycke angår i synnerhet den delen, som ligger inuti hästens mun.

Stången är sammansatt af tre hufvuddelar nämligen: *Bettet* eller *Munstycket*, som har sitt ställe i hästens mun; begge *Sidstångerna*, som äro fästade vid munstyckets ändar, och *kindkedjan*, som utöfvar sin verkan på käken.

Första Afdelningen.

Om Munstycket.

Bettet eller *Munstycket* består af ett rundt stycke jern, som ligger inuti munnen på hästen (canon). Hvar och en af dess begge ändar, hvar på sidstångerna äro fästade, kallas *Bot-*

ter,

ten, och den delen, som är emellan munstyckets botten och dess midtel, kallas *kafvel*.

Fordom brukade man många slags munstycken, hvilkas construction var lika förunderlig, som äfventyrlig för hästens mun. Men nu är antalet minskadt till tre, högst fyra, och dessa äro: *enkelt, slutet Munstycke, Posthorns eller Jägarhorns munstycket, Tungfrihets munstycket och Galgstången.* (Se tab. 2.)

Det enkla eller slutna munstycket är sammansatt af två delar, som i midteln förenas med en rörlig led, hvarigenom det leker bättre. Ibland alla munstycken är detta ett af de lindrigaste, och som minst tvingar hästens mun.

Posthorns munstycket består endast af ett stycke, och är hvarken brutit eller försedt med någon led på midteln. På denna grund är det också mycket skarpare än det slutna.

Tungfrihets munstycket har på midteln ett tomt rum, hvori hästens tunga ligger *). Efter

*) Benämningen *Tungfrihet*, så allmän den också är, är många häusegnden egentlig. Om man vill betrakta mun

ter formen på denna tungfrihet, får munstycket åtskilliga namn, såsom dufhals-munstycke (Canon à gorge de pigeon), uppstående eller krökt munstycke (Canon montant), och galgstängen (Pas d'ane).

På dufhals-munstycket förminskas det på midteln hvälfda rummet i sitt stigande uppåt. Dessa äro dels med, dels utan led i midteln. När tungfriheten är större än vanligt på dufhals-munstycken, så kallas det ett uppstående eller krökt munstycke, och krökningen rättas efter tungans tjocklek. På

styckets läge på tungan, skall man finna, att den så kallade tungfriheten ligger paralell med tungan, huru kan då tungan komma igenom denna öppning? den andra svårigheten af dess stora bredd ej en gång inberäkнад. Vill man hafva ett munstycke skarpere, så ernär man alltid detta ändamål, om man gör tungfriheten större; grunden till denna förökta skarphet synes mig dock ligga mest deruti, att några af detta slags munstycken äro starkt krökta och vanligen utan led i midteln, hvarigenom lanerna hårdare tryckas; andra åter förorsaka, att genom den höga tungfrihets bågen öfra gommen kånbart tryckes.

För öfrigt kan man hvad tömningen beträffar, läsa Prizellus Pferdenwissenschaft 1: n theil, och en liten broschüre under titel; Gründliche Anweisung über die Zäumung o. s. v.

Anm. af T. Öfvers.

På galgstängen är det upphöjda rummet på midteln större än på dufhals-munstycket, och ej försedt med någon led. Detta munstycke är en öfverlevva af de gamla skarpa munstycken, som horde bannlysas. De nyttjas också ej nu mera utan på någon vagnhäst.

Man får se galgstänger med ännu större tungfrihet, så väl rörliga som fasta. Gåshals (col d'oie) kallas ett munstycke med lägre och bredare tungfrihet än på galgstängen. Emedlertid råder jag ej till att bruka hvarken det ena eller andra af dessa munstycken.

Andra Afdelningen.

Om Sidstängen.

Sidstängen, som egentligen gör munstycket verksamt och är fästad vid dess ändar, är sammansatt af *Hufvudstycket*, *Ögat*, *Gluggen*, *Lappan*, *Bågen*, *Knäet*, *Öfverkastet*, *Lekanet*, *Tygelringen* och *Skumkedjan*.

Hufvudstycket är sidstängens öfra del, som åter delas i *ögat* och *gluggen*.

Ögat

Ögat är den öppning i sidstångens öfradel, hvaruti backen-sycket af remtyget och kindkedjan fästes.

Gluggen är den bågformiga delen, hvaruti munstyckets begge ändar sitta. Denna del skyles af bucklan, som med tvenne nitnaglar fästes på den så kallade lappen och under ögat.

Bågen är den under gluggen fortgående delen i form af ett latinskt S. Raka sidstänger (Branches à Pistolet, Buades) hafva ingen båge.

Knäet är midteln af sidstången under bågen.

Öfverkastet är det håltomma rummet under knäet och öfver lekanet.

Lekanet är en i öfverkastets undra del med tjockt hufvud och böjd spets fastsatt nagel, hvari tygelringen sitter.

Skumkedjan fästes med tvänne mindre lekane i sidstångerna. Till vagnshästar brukas vanligen i stället för skumkedja små jernstänger,

ger, hvilka bättre hålla stånd på sidstångerna och munstycket.

Fordom fanns ej något öga på öfra delen af sidstången; utan kindkedjan fästades öfver munstycket, liksom man ser på Turkiska munstycken (Mors à la Genette et à la Moresque).

För närvarande brukas fyra slags sidstänger *). De äro: raka stängen, (Branche à Pistolet, à Buades), Fransyska stängen, stängen utan knä (oeil de Perdrix) och Connetable stängen.

Raka sidstången har sitt namn af sin upfinnare Buade, och nyttjas till unga hästar såsom minst skarp. På denna grund gör man äfven stängerna långa, hvarigenom munstycket blir ännu lindrigare. Den aflägsna kraften tyngar ej hästen så hårdt, som en kort stång hvilkens verkan är hastigare **).

Fran-

*) Vi Tyskar känna endast två slags sidstänger: den raka eller wallackstången och den böjda eller så kallade Tyska stängen. Anm. af T. öfv.

**) Hastigare är visserligen munstyckets verkan genom en kort stång; men enligt hästkraftens lagar förlorar jag sjelf i kraft genom en sådan stång. Anm. af T. öfv.

Fransyska stängen är på midteln bruten af ett knä.

Sidstängen utan knä (oeil de perdrix) brytes ej i sin krökning af något knä, och har fått ofvannämnde namn af hålet, hvarigenom lekanet går, som håller skumkedjan fast.

Connetable-stängen är endast genom öfverkastet skild från den Fransyska derigenom, att öfverkastets främsta del är mycket mer förlängd och nedan tillbakaböjd, hvilket gör att hålet för lekanet sitter på eftersta krummen. På den andra åter är hålet midt under öfverkastet. Äfven denna sidstäng har sitt namn af sin uppfinnare Connetable de Montmorenci, den bäste ryttare på sin tid.

Ännu har man en gammaldags stäng, som för kort tid sedan återkommit i mode. Det är en slags husarstäng med ganska korta sidstänger och blott en skumkedja. Dessa sidstänger förfärdigas liksom andra på åtskilliga sätt; stundom krökas de som ett latinskt S; ibland äro de raka, och på somliga är hålet för lekanet

kanet bakåt böjdt. I anseende till deras lätthet, kan det gå an att nyttja dessa stänger till små hästar och löpare, som hafva god mun.

Af den linie sidstängen beskriver bedömes dess verkan. Då en lodrät linie sänkes från öfra delen af hufvudstycket till öfverkastet, så bestämmer den dess styrka eller svaghet; ty antingen är sidstängen framför, bakom eller rätt i linien.

När hålet för lekanet jemte öfverkastet går framåt öfver den från hufvudstycket fallda linie, så är sidstängen ställd *framom linien* (Branche hardie); och munstyckets verkan förstärkes mer eller mindre i den mån sidstängen mer eller mindre går framom linien.

Om lekanhålet åter är tillbakaböjdt öfver linien, så är sidstängen ställd *bakom linien* (Branche Flasque) och munstyckets verkan förminskas i samma mån, som sidstängen mer eller mindre är ställd bakom linien.

När öfverkastet hvarken är böjdt framåt eller bakåt, utan bildar med hufvudstycket

en

en lodrät linie, så är sidstängen ställd i linien.

Tredje Afdelningen.

Om Kindkedjan.

Kindkedjan är en, af en S formig lång länk, flera större och mindre länkar, samt en krok sammansatt kedja.

Länkarne som bilda denna kedja, böra vara tjockare och grofvare midt på än mot ändarne.

De små länkarne äro vid begge ändar för- enade med de större; två länkar på ändan vid kroken och en på ändan vid den långa länken.

Den S formiga länken är fästad i ögat på högra hufvudstycket.

Kroken är fästad i ögat på venstra hufvudstycket. På den inlägges kindkedjan medelst en af de små platta länkarne vid denna ändan. Förr brukades flata kindkedjor, men

man

man har funnit de tjocka, runda vara lindrigare.

Fjerde Afdelningen.

Om Stängens inrättande efter Munneus olika beskaffenhet.

Munstycket bör inrättas efter inre byggnaden af hästens mun; sidstängerna i förhållande till dess hals, och kindkedjan efter käkens känslighet.

Allt efter som munnen är klufven, bör munstycket ligga en half, stundom äfven en hel fingers bredd ofvan betarne på lanerna. Ligger det högre, så krympas munvikarna, och lanbenet, som derstädes är skarpare än vid betarne, skulle lida deraf. Äfven så grannlaga är det, att munstycket passar noga till bredden af hästens mun, så att det stället af munstycket, som bör ligga på lanerna, ej kommer der, hvarest lemnas öppning för tungans frihet. Kallarne liksom ändarne af tungfriheten bör ligga på en half fingers bredd; ty eljest

såras

såras tungan och lanerna. Men på det munstycket må ligga väl på sitt rätta ställe, så bör det från utgången vid hufvudställningen, ungefär halftannat tum emot der tungfriheten börjar, vara rakt, emedan dess verkan i munnen annars skulle blifva falsk *). Hästens läppar böra ligga så noga, att ej något af munstycket synes, hvilket deremot bör vara så väl sammanfogat, slätt och jemnt, att hvarken tungan eller lanerna deraf kunna såras.

Munstyckets tjocklek bör afpassas efter munnens öppning. Nyttjas för tjockt munstycke till en kort klufveu mun, så krympas nödvändigt läpparna; likaledes om munnen är för mycket klufven, och munstycket ej har sin behöriga tjocklek, så går det för mycket fram i munnen (boire la bride). En häst med god mun bör man gifva ett enkelt slutet munstycke i förening med i linien ställda sidstänger; ty änskönt en god mun fördrager alla munstycken, så är det alltid bättre nyttja ett lindrigt, på det den må bibehållas vid sin goda egenskap.

Med

*) Munstyckets teknolog på Tab. 2, stämmer ej alldeles öfverens med denna beskrifning; Anm. af T öfv.

Med en god mun menas den, som har stadigt och lätt stöd; det vill säga den som ej rubbas hvarken af en god spelande hands rörelser eller af de känningar man för att hjälpa hästen nödgas gifva.

För tömning besvärliga munnar äro: som äro för känsliga eller kinkiga, för svaga, för hårda, för styfva, för mycket eller för litet klufna; de hvilkas käke är för smal, för platt eller för hög, och slutligen de, som komma hästen att sätta hufvudet i bringan eller ärmra sig (s'armer).

Om för känsliga munnar.

En för känslig mun kallas den, som af naturen ej tar emot någon slags stång. Denna ömtålighet tillkännagifves då hästen vid handens minsta rörelse skakar betseltyget, slår med hufvudet och stöter i handen. Vanligtvis händer detta med hästar, som hafva för höga och skarpa laner. Tungan ligger då hel och hållen i käkgropen och kan ej understödja munstyckets tryckning, hvilket dörigenom verkar för

för mycket på lanerna, och sätter hästens hufvud i oordning.

Men orsaken till slängandet med hufvudet kan också härröra från qvesor eller var-sår på lanerna eller tandköttet, förorsakade af illa gjorda munstycken, och oftast af en hård hand. Stundom kan äfven käken vara sårad, hvilken på vissa hästar är lika så ömtålig som lanerna, och i sådant fall får man afbida skadans fullkomliga helande, innan man kan tänka på någon tömning med hästen. Skulle åter lanerna vara angripna af benrots, så är dock denna del, oaktadt hålet af sig sjelft eller genom andra medel växer igen, svagare än förut och lättare utsatt för nya åkommor.

Många ryttare hafva hitintills brukat posthorns munstycket till hästar med för känsliga munnar, och som slagit med hufvudet. De föregifva, att då detta munstycke är helt och utan led på midteln, så ligger det på lika jemnt öfverallt, och gör följaktligen munnen ej så ömtålig. Jag åter är af deras mening, som påstå, att det passar bättre gifva dylika hästar ett

ett enkelt munstycke, som ej har så mycket spelrum, men som med posthorns munstyckets stadga tillika förenar det enkla slutna munstyckets lenhet. Men för att göra det ännu lindrigare, bör det vid bottarna göras så tjockt som munnens öppning medgifver, och ej vara så högt uppsvängdt på midteln, att gommen deraf kittlas. Till minskning af kindkedjans verkan bör ögat sitta lågt och gå något snedt nedåt baktill; emedan ju högre upp ögat sitter, desto mera verkar kindkedjan.

I afseende på passande sidstänger till förenämnde hästar, så bör man välja dem som äro något långa med lindrig krökning och ställda i linien. Jag upprepar åter, att en lång sidstäng tvingar mindre än en kort; ty den kommer lättare till bröstet, hvarigenom lanerna lättas och munstyckets tryckning minskas *).

Om svaga Munnar.

Svag mun kallas den, som har svårt för att emottaga det lindrigaste munstycke, utan

G

att

*) När sidstängerna komma mot bröstet på hästen, så förlora de visserligen sin verkan; men då förtjenar också en sådan stäng med skäl att kallas dålig. Anm. af T. öf.

att likväl stöta i handen. Hästar med detta fel böra hafva samma slags stång som de med för känsliga munnar; det vill säga, ett slutet munstycke med något långa, i linien ställda sidstänger och framför allt ett lågt satt öga. De som tro sig, som jag förut har nämnt, kunna förbättra för känsliga och svaga munnar med ett posthorns munstycke, irra sig; ty då detta munstycke enligt sin beskaffenhet är skarpt och i följd deraf har den egenskapen att reta lanernas känslighet, så kan det blott vara tjenligt för hästar, som hafva förlorat all naturlig känslighet. I synnerhet är det tjenligt för vagnhästar, hvilka behöfva ett stadigare munstycke än ridhästar.

Om styfva (hårda) munnar.

(Buoches fortes.)

Med hård mun förstås, när hästen tränger på handen; denna hårdhet härrör vanligtvis antingen från tungans, läpparnes eller tandköttets tjocklek, hvarigenom lanerna täckas och munstyckets verkan förhindras, eller också från runda låga laner. Stundom tränger hästen af-

ven

ven på handen af hetta, fruktan eller i anseende till svag andedrägt. I dessa senare fall bör man söka att stilla honom och gifva honom ett dess mun passande betseltyg.

Men härrör felet af för tjock tunga, tjocka läppar eller runda laner, så bör man gifva hästen ett dufhalsmunstycke med tungfrihet. Tungan blir då ledig och får frihet att ligga i det på midteln af munstycket varande tomma rummet, och munstycket utöfvar då sin verkan på lanerna. Munstycken med tungfrihet hafva derjemte den fördel, att hindra tungan från att draga sig öfver munstycket.

För att få sådana munnar ännu känsligare, bör munstycket ej vara för tjockt; man låter derföre göra det smalt vid bottnarne, men likväl så, att det passar till munnens öppning.

Sidstängerna böra vara något korta och ställda framom linien, men likväl ej för mycket; ty ville man för mycket tvinga en häst som sticker, så skulle det föranleda honom att ännu mer draga på handen, i stället för att sätta ner hufvudet.

Om

Om hästar som ligga på handen.

(Bouches pesantes.)

Vanligen ligger hästen på handen då han har tjocka, köttfulla och låga laner; när tungan är för tjock, halsen grof och illa vuxen, samt ganacherna skarpa och tränga. Stundom ligger en häst äfven på handen af naturlig svaghet. Hästar med svaga ben eller svag rygg och kraftlösa haucher misstro sina krafter samt stödja sig oupphörligt på munstycket, hvilket de bruka som femte benet; och i detta fall afhjelper stängen ej felet. Men det gifves också hästar, som ligga på handen af elak vana, dumhet eller lättja, och sådana får man gå åt med konst.

Ligger hästen på handen för det han har för tjock tunga, för tjocka läppar eller för runda och låga laner, så bör man gifva honom samma slags munstycke som en med hård mun, nemligen ett dufhalsmunstycke, hvars tungfrihet är passad efter tungans tjocklek. Sidstängerna böra vara ställda framom linjen och utan knän; ögat bör sitta något högre upp än för

för en hårdmunt häst, hvarigenom kindkedjans kraft förstärkes; och kindkedjan bör ej vara så tjock som vanligt, emedan detta slags hästar pläga äfven hafva köttfull käke.

Om hästar med för kort eller för långt klufva munnar.

Det är redan förut anmärkt, att ett för tjockt munstycke i en kort klufven mun, rynkar ihop munvikarna, och att ett smalt i en långt klufven ligger för långt framt i munnen. Till följe af denna sats, är blotta anblicken redan tillfyllest, att rätta dessa fel. En synnerlig uppmärksamhet förtjenar emedlertid ögats rätta höjd, hvilken bör afpassas efter munnens öppning. När munnen är långt klufven, bör ögat sitta lågt, och tvärtom högre, då den är kort klufven. Orsaken härtill är klar; ty om ögat, när hästen har långt klufven mun, vore för högt uppe, så skulle kindkedjan stiga uppåt ur kindkedjegropen, när man ville förhålla hästen. Vore åter ögat lågt satt, när munnen är kort klufven, så skulle kindkedjan falla för mycket neråt.

Om

Om hästar, som sätta nosen i bringan eller armera sig. (s'armer).

Hästar som sätta nosen i bringan, äro svårast att tygla; ty genom stängens verkan kan icke nosen på hästen föras rätt ut, utan dess kraft inskränker sig till att blott förhålla och minska hans fart. Hästar armera sig på två sätt; somliga, som hafva en lång, smal och mycket böjlig hals, böja och krumma den samt bocka ned pannan, så att sidstängerna stöta emot bröstet, hvarigenom munstyckets verkan förtages.

Andra deremot, som äro hjorthalsade och hafva en styf, tjock hals, full med grofva muskler, hvilket hindrar ganachernas behöriga ställning, i synnerhet om de äro för trånga, stöta sidstängerna emot strupen, hvarigenom munstycket och kindkedjan betages sin verkan.

I begge fallen bör man gifva hästen ett lindrigt munstycke med lågt satt öga; emedan ett skarpt skulle förmå honom att armera sig ännu mer, helst han begär detta fel blott för att undvika munstyckets tvång.

Den

Den korta hussarstängen, som jag förut omnämnt, med ett för munneus inre delar passande munstycke är tjenligt för hästar som armera sig, och dervid stöta sidstängerna emot strupen. Bridonen är också lämplig för dem, som föra hufvudet för mycket åt sig.

Hvad kindkedjan angår, så bör hon vara tjock till hästar med mager, skarp och ömtålig käk, så att den ej såras; men deremot finare till hästar med köttfull och härrik käk, för att kunna verka kraftigare på detta ställe.

På alla slags kindkedjor bör den långa länken och kroken vara väl gjorda; det vill säga väl böjda och räcka ned till bågen på sidstängen, så att de kunna följa och ligga åt under läppens rundning, eljest klämma och såra de läppen.

En nödig uppmärksamhet bör fästas derpå, att kindkedjan påläggas med platta sidan, för att ej såra käken. Af kindkedjans tre sidor finnas två, på hvilka de henne bildande länkarne äro öppna, och då ingen af de

de öppna sidorna är utåt när hon är pålagd, så ligger hon platt *).

När käken är för känslig, så lägges ett stycke hattfilt eller en två tums bred läderrem lika lång med och längs åt kindkedjan. Vid begge dess ändar skäras öppningar, hvarigenom kindkedjan stickes, så att remmen kommer att ligga mellan käken och kindkedjan. Härigenom lindras käken, och kindkedjan betages sin hårdhet.

Men med allt detta är det icke nog att förstå tömningen till alla slags hästar i hänseende till deras munnars olika beskaffenhet; ty utom en god hand och mycken urskilningsförmåga hos ryttaren, blir det bäst inrättade betsel onyttigt.

Endast genom nyttigt och klokt använda lektioner i ridkonsten, i förening med en tömning som ej förfördelar hästens man, ernås ändamåles med hans dressering.

*) Författ, talar här, som man ser, blott om Fransyska kindkedjan. Anm. af T. Öfv.

Sjunde Capitlet.

O m Beslaget. (Tab. 3).

Ibland alla stycken i hästkunskapen är det om beslaget ett af de nödigaste, och förtjenar största uppmärksamhet. Dagliga erfarenheten visar, att många goda hästar förstöras blott genom skador i fötterna, hvilka äro hela byggnadens pelare; fel, hvilka leda sin upprinnelse från dåligt beslag och från okunnighet om de medel, som deremot böra användas.

För att kunna anordna ett godt beslag, bör man känna de för detta ändamål nödiga verktyg, äfven som de ibland smeder brukliga konstord, namnen på alla delar af hästskon jemte deras olikhet i anseende till fötternas olika byggnad, hvilket allt i följande afdelningar skall afhandlas.

Första Afdelningen.

Om de vid hästens skoning nödiga verktyg och de af smeder brukliga konstord, samt benämningen af olika hästskor och deras delar.

De förnämsta verktyg som brukas vid hästens skoning äro: *Skohammaren, Werkjernet, Hof-tången, Hofklingan, Raspen* och *Drifhjernet*. (Se Tab. 3.)

Skohammaren brukas att slå in sömnen i foten.

Werkjernet är ett ståladt verktyg af jern försedt med trädskaff, hvarmed hofven utverkas.

Hoftången nyttjas till sömmens afknipande, förr än de nitas, och till skons aftagande.

Hofklingan är ett stycke ståladt jern af ungefär en half fots längd med ägg i ena och rygg i andra kanten, hvilket nyttjas att aflygga det horn, som sitter utom skon, sedan den

är

är fäst; äfven som att, innan sömnen nitas, borttaga den lilla del horn, som springer ut vid deras insläende.

Raspen är en ungefär en fots lång fil med trädskaff, som nyttjas att slatta hofven och nitningen, sedan hästen är skodd.

Drifhjernet är en jernnagel, som nyttjas att drifva ut sömnen, då en gammal sko skall aftagas.

De brukligaste konstord vid skoning äro: *Hamra, Slå i sôm, Werka ut, Håla när, Håla djupt, Sömssticka* och *Sticka*.

Hamra är att rätta och jemna hästskon på amboltet.

Slå i sôm är att med skohammaren inslä sömnen i hästens hof,

Werka ut är att med verkjernet skära bort hornet och sålen.

Håla när (percer, estamper maigne) är att

att stampa sömhålen nära yttre kanten på skon.

Håla djupt (percer gras) är att stampa sömhålen nära inre kanten på skon.

Sömsticka kallas, när sömmen komma för när qvickan eller det emellan sålen och hofven höfbenet omgifvande köttet. Eller också när ett söm kommer att trycka ådern, som omgifver hofbenet.

Sticka kallas, då ett söm under insläendet kröker sig.

Hästsko är en från tåen i rundel gående platt jernskena, som består af två grenar, tåen, två ändar och stundom en eller två hakar.

Grenarne äro skons bägge sidor.

Tåen är skons rundade framdel.

Ändarne äro de nära tracterna varande delar.

Hakar är jernets omböjning eller vikning vid skons ändar.

Det

Det är att märka, att framskorna skilja sig ifrån bakskorna deruti, att sömhålen på de förra stampas närmare tåen, och på de senare närmare åt tracterna. Orsaken dertill är, att framfoten har mera horn vid tåen, och bakfoten mera vid tracterna.

Man brukar fyra slags hästskor nemligen: *Vanliga skor*, *Toffelskor*, *halfva Toffelskor* och *halfmånformiga skor*.

Det finnes ännu ett slags sko med led, som kallas *Saxsko* (ser à tous pieds). Leden sitter på midteln vid tåen, och skoen vidgas eller hopdrages allt efter fotens beskaffenhet. De brukas på resor, när en häst förlorat någon sko.

Vanliga hästskon är alldeles jemntjock och platt, samt följer rundningen på en väl bildad hof.

Toffelskon har inre randen på ändarne mycket tjockare än den yttre, så att den mot hornet vända flata sidan går snedt uppåt.

Halfva

Halfva toffelskon har något snedt vända ändar, hvilka äro litet tjockare på inre sidan, men i mindre grad än på hela toffelskor, så att den inantill synes liksom hvalfd.

Halfmänformiga skon har ändarne afhuggne vid första sömhålet.

Dessa skors bruk skall jag beskrifva, då jag kommer att tala om fötternas olika byggnad.

Andra Afdelningen.

Reglor för att kunna sko väl.

Vid hästares skoning, som hafva goda fötter, äro fyra hufvudreglor att iakttaga; nämligen:

På framfötterna böra sömmen slås in vid tåen och på bakfötterna vid hälen.

Tracterna få aldrig öppnas.

Till skoens fästande tagas mycket fina söm-

Eu-

Enligt fotens byggnad och hästens tyngd böra skorna göras så lätta som möjligt.

Till följe af första regeln, böra sömmen slås in på framfötterna vid tåen och ej vid hälen, på det man ej må sömsticka hästen; ty vid hälen på framfötterna är mindre och svagare horn än vid tåen. Deremot böra sömmen slås in vid hälen och ej vid tåen på bakfötterna, emedan hornet vid tåen är svagare.

Den andra regeln säger, att vid fotens utverkande bör på sidan vid tracterna hvarken för mycket bortskäras eller uthålas; ty det skulle söndra väggarna jemte tracterna och följaktligen försvaga och förderfva foten, som derigenom skulle, i stället för att utvidgas, mera draga sig tillsammans, och väggarna naturligtvis närma sig hvarandra och trycka hofbenet, så snart tracterna utverkades.

Tredje regeln är, att vid skons fästande nyttja mycket fina söm. För grofva söm göra så väl vid insläendet som utdragandet stora hål

hål; hvarigenom hornet springer sönder; och utom dess blir hästen snarare sömstucken af ett tjockt, än ett tunnt söm; i synnerhet då foten är försedd med föga horn.

Till vagnshästar brukas grofvare söm vid skoningen, i anseende till fotens form, som naturligtvis bör vara grofvare. Likväl böra de alltid vara i förhållande till skons storlek och tjocklek.

Euligt fjerde regeln bör man i förhållande till fotens storlek och hästens tyngd välja de lättaste skor. För tunga skor tynga på nerfverna och matta hästen, äfven som de gerna lossna och förloras vid ringaste anstöt mot minsta sten.

Jemte dessa hufvudreglor har man några särskilda, men lika så väsendtliga, att iakttaga.

1) Skon bör följa fotens rundning ända till hälen, så att hästen kan gå bekvämare. Ändarne af skon böra ej stå utom hälen, emedan hästen då kunde komma att slå i sko och afrifva skorna.

2)

2) Skon bör ligga noga på hofringen, ty läg den på sålen såsom ett vekare horn, så skulle det göra hästen halt. Af samma skäl får skon ej ligga för mycket inåt, eller sömhälen stampas i inre kanten; det vill säga att sömmen ej få slås för långt inpå.

3) Sömmen böra inslås i en jemn rundning, så att ej något kommer högre än det andra, på det att ett för högt inslaget söm ej må trycka ådern omkring hofbenet.

4) När sömmen äro inslagua, böra de väl nitas, så att hästen ej kan stryka sig, hvilket gerna händer då skon legat något länge under, emedan allt som den slites, intryckas sömmen och nitändarne krypa utom hornet.

5) Slutligen när hästen är skodd, bör hofven raspas rundtomkring, att den får ett slätt, rundt och jemnt utseende, och de ännu något utstående spetsarne på nitningen affilas *).

H

Som

*) Säkert förutsettes författaren här en smed, som nyttjar raspen på ett förnuftigt sätt och ej som vanligt; ty värt, hvarigenom hofven mycket förderivas.

Anm. af T öfv.

Somliga hästar hafva så torra och hårda hofvar, att ej något söm kan inslås utan att krökas, hvarföre man ungefär en half dag förr än de skola skos, bör inslå fötterna på dem med färsk dynga, så att hornet uppmjukas; men aldrig tillåta att fötterna brännas med ett hett jern, hvilket större delen smeder pläga göra, för att lättare kunna verka ut dem, emedan detta förfarande alls icke duger; ty foten mister deraf sina vätskor och förtorkar. Men då man likväl för vagnshästar nödgas på tåen af skon sätta en tåkappa, hvilket är en uppvikning af jernet, som tränger in i hornet vid tåen på hofven, och har till ändamål att hålla skon fast och stadig, så att den ej glider ut eller in, hvarigenom hästen kunde stryka sig eller afrifva skorna; så kan man i detta fall ej undvika att göra kappan varm, så att den kan intränga i hornet, men öfriga delen af skon bör likväl vara kall.

Dessa nyss anförda reglor angå hästar med goda fötter. Det återstår således nu att undersöka tjenligaste beslaget för hästar med fel-

ak-

aktiga fötter, som äro de med låga Tracter, *Platthofvade, Fullhofvade, Trånghofvade, Stumptrampare, knäotiga, krokiga* eller *Bockbenta, Tåtrampare, Snubblare, de som stryka sig*, och slutligen de som varit *sömstuckna* eller annars *skadade på hofven*.

Om låga tracter.

Det gifves två slags låga tracter; somliga hästar hafva låga tracter och en blöt stråle; andra åter hafva låga och tätt sammandragna tracter.

Låga och af en blöt stråle åtföljda tracter äro ganska elaka fötter. För att afhjelpa detta fel plägar man göra skon tjock mot andarne, hvilket hjälper blott så länge den är ny, hvarföre man nödvändigt får låta göra hakar under skorna till sådana hästar, så att strålen och tracterna ej komma att röra jorden. Men på det att vätskorna må gå åt tracterna, så får man nästan ej verka bort något vid väggarna, utan endast jemnskära strålen, då tracterna genom detta medel förstärkas. Vid hvar-

je

je skoning bör hornet på tåen något afhuggas, och sömhålen stampas i yttre kanten på skon, så att hästen ej sömstickes.

Låga och tätt sammandragna tracter böra skos några gånger med toffelskor, hvilkas inre rand är rak och tjock mot ändarne, hvarigenom tracterna utvidgas, och i den mån de tillväxa, dragas utåt. Tracterna få ej öppnas, men vid hvarje skoning något tagas af tåen. Som dessa slags skor de första dagarne efter skoningen förorsaka vända i fötterna, så bör man hålla dem uti färsk dynga, för att uppmjuka hornet och befordra dess växt.

Om platta hofvar.

Platta hofvar kallas de, hvilkas väggar äro för mycket utvidgade, hvarigenom strålen vanligen kommer att röra marken, hvilket gör att hästen haltar. Detta fel är betydligt, i synnerhet på unga hästar, emedan väggarna vidga sig allt mer och mer, om man ej i tid använder tjenliga medel deremot.

Tjenligaste beslaget för sådana hästar är skor

skor med rakare grenar och tå än hofvens form af väggar och tå, samt sömhålen stampade i yttre kanten. Vid hvarje skoning afhugges med hofklingan det utom skon stående hornet på tåen och väggarna; men då med detta skoningssätt ej kan förekommas, att ju skon kommer att ligga något litet in på sålen, så bör man efter hvarje skoning gifva foten ett styrkande inslag och förskona hästen några dagar från arbete, till dess han blir van vid skorna.

Skulle foten tränga för mycket ut vid sålen, men draga sig tillsammans vid tracterna, så bör man sko honom några gånger med toffelskor, för att utvidga de senare och förhindra sålens för starka framträngande; äfvensom för att leda näringssaften mera åt tracterna. Men i detta fall få ej grenarne på skon vara raka.

Om fulla hofvar.

Fulla hofvar äro sådane, på hvilka sålen mer eller mindre hvälfver sig utåt högre än hofringen.

Det-

Detta fel är ganska vanligt hos hästar, som uppfödas på sumpiga orter, och härleder sig derifrån, att näringssaften, i stället för att dragas sig åt tracterna, tränger för mycket åt tåen och sålen. Man finner derföre också nästan på alla fullhofvade hästar, änskönt hofringen är vid, att tracterna, sin näringssaft beröfvade, blifva sammandragna.

Det inses lätt, att fötter af denna byggnad böra några gånger skos med toffelskor, hvilka äro smala vid ändarne och tjocka i inre kanten, på det att tracterna må utvidgas och den öfverflödiga saften vid tåen och sålen ledas till dem. Af samma orsak bör äfven skon vid hvarje ny skoning förkortas på tåen och sömhålen stampas i yttre kanten.

En del smeder bruka göra kullriga skor till sådana fötter. Likväl duger ej denna metod; ty långt ifrån att fötterna underhjälpas, så förderivas de i längden. Foten antager skons form, och vätskorna draga sig beständigt till sålen, hvarigenom foten allt mer och mer fyller och vanskapas; hästen kan dessutom ej

gå

gå säkert, då han endast skall stödja sig på midteln af skon. Det finnes likväl fötter, på hvilka sålen gifver sig ut mer på ett ställe än på ett annat, hvilket smederne kalla sålbulor; och vill man bruka sådana hästar, nödgas man hvälftva skorna.

Somliga bränna ådern på karleden, för att uppåt tillbakahålla de till sålen flytande vätskorna, hvilket stundom lyckas. Men hästar som äro till den grad fullhofvade, att de ej genom ofvännämde skoningssätt kunna förbättras, böra förvisas till kärran. I ett land med vek botten kunna de kanske återställas, om man derjemte iakttaget ofvännämde regler vid skoningen.

Om trånga hofvar.

Trånghofvad kallas den häst, på hvilken tracterna äro sammandragna och trycka hofbetnet, så att hästen hindras i sin lediga gång och som oftast haltar. Endast hästar af fin växt och de som uppfödas i torra länder, hafva anlag till hoftrång. Orsaken till detta onda kom-

mer

mer af hovvens felaktiga bildning, hvilken i stället för att gå i en behörig rundning vid tracterna, derstädes afsmalnar och sammandrages. För långa, torra och saflösa fötter äro merendels trånghovvade, och dålig skoning är också ofta orsak dertill. Då trånghovvade hästar gerna gå på tåen, för att lindra smärtan i tracterna, så förkortas nerfven af denna gång, och gör hästen med tiden bockbent. Till förrekommående och förbättrande af denna åkomma, böra vid fotens utverkande tracterna skäras flatt bort, utan att håla ut väggarna. Strålen bör äfven skäras platt och sålen vid tracterna lemnas tjock; ty genoms väggarnas uthållande skulle, såsom förut är anmärkt, tracterna blifva försvagade, och hela foten förlora sin styrka; väggarna skulle naturligtvis närma sig hvarandra, för att uppfylla det tomma rummet, trycka hofbenet och förorsaka det smärta, hvar af hästen haltade.

När foten på detta sätt är jemnskuren, så bör den några gånger skos med toffelskor, hvilkas egentliga egenskap består i tracternas ut-

vid-

vidgande, emedan då inre ränderne på ändarne äro mycket tjockare än de yttre, hornet tvingas att gifva sig utåt, och efter flera förnyade skoningar tracterna utvidgas och vinna i styrka. Inre kanten på ändarne af skon bör vara tre gånger tjockare än den yttre, och ändarne i sig sjelfve smala, så att inre delen så litet som möjligt kommer att ligga in på sålen.

Då trånghovvade hästar gemenligen hafva torra fötter, så böra de ungefär en half dag före skoningen inslås med färsk dynga. Fuktheten uppmjukar hornet, gör det tjenligt att utverkas, och förbereder tracterna att lättare utvidgas.

Jag har sett många trånghovvade hästar blifva botade genom detta medel, men derjemte böra de hvarannan dag smörjas på tracterna och omkring kronan med hofsalva.

Nödsakas man göra en resa med en trånghovvad häst, så får ej något aftagas på tracterna såsom ofvan nämndt är, utan denna del bör bibehållas vid sin styrka för att kunna hålla ut

ut resan; men efter dess slut bör man åter förfara på ofvannämnde sätt.

Men när en häst antingen genom försumelse eller felaktig skoning blifvit så trånghofvad, att skoningen ensam ej kan verka dess förbättring, så är sålens afrifvande hjälpmedlet.

När man märker, att någon af tracterna vill draga sig tillsammans, så bör foten skos med en half toffelsko, hvars ändar gå något snedt från yttre sidan och äro tjockare i inre; men likväl ej så mycket, att det inre af ändan ligger helt och hållit in på sålen. Derjemte bör iakttagas, att foten utverkas likasom på alldeles trånghofvade hästar, det vill säga: väggarna böra ej uthålas, strålen skäres platt, vid hvarje skoning tages något af tåen, och sömhälen på skon stampas vid tåen i yttre kanten.

Hästar som hafva hornklyfter, (en tillfällighet, som gemenligen uppkommer af hornets torrhet och sammändragna traeter) böra enligt ofvan anförde grunder också några gånger skos med

med halfva toffelskor; men draga tracterna sig likväl tillsammans, så böra de skos med hela toffelskor.

Om hästar, som äro stamptrampare, knäkötiga, bockbenta och tåtrampare.

På knäkötiga och bockbenta hästar samt de som äro tåtrampare, böra tracterna starkt nederskäras, men väggarne deremot ej utverkas. Härigenom uträttas så mycket, att kotleden sänker sig och tvingar nerfven att uttänja sig. Skon bör stå ungefär en half fingers bredd utom tåen, och vara mycket tjockare derstädes, emedan sådana hästar slita skorna mera på tåen än annorstädes.

Men när hästen är helt och hållet knäkötig, det vill säga: då kotleden skjuter så starkt framåt, att den tyckes gå ur sitt ställe, så böra tracterna verkas ut ända intill qvickan, och skon stå till och med två fingers bredt utom tåen. Nerfven bör smörjas med uppmjukande salva och hästen alla dagar röras i sakta skridt på en mjuk plan, till dess kotleden kom-

kommer åter i sitt läge. Detta är enda sättet att sko hästar med så beskaffade fötter, och likväl lyckas det sällan, om det ej sker i rätt tid.

Många pläga på hockbenta och knäkotiga hästar afskära, en sena vid armen på benet, hvilket förfarande är ganska bra.

Om hästar, som snubbla och stryka sig.

När en häst är snubbelfotad, så plägar man hugga något af tån på foten och göra skon derstädes något kortare; så att han ej så lätt stöter mot stenar. Men sällan låter detta fel, som vanligen är hästar med svag framdel eller utsläpade ben eget, genom skoningen förbättra sig.

I afseende på hästar, som under sin gång stryka sig, så händer det somliga, emedan de ovana vid att gå, sätta sina fötter så illa, att de stryka sig med skorna, andra åter göra det af svaghet i ryggen, och släpa benen i stället för att lyfta och sätta dem rätt ned. Men ofta kan också dålig skoning vara orsak dertill, antingen

der-

derföre att skon ligger utom, eller att nitändarne äro förlånga. Slutligen stryka andra sig af matthet efter långvarigt arbete, och enda hjälpmedlet för dessa är hvila.

På hästar som stryka sig med framfötterna, plägar man verka yttre väggen på hvarje fot lägre, draga inre ändarne på skorna inåt, och afhugga dem kort och lika med hälen. Sömmen böra derjemte vara så väl nitade, att inga ändar stå ut, utan dessa böra vara indrifna i hornet. Vid bakfötterna iäkttages detsamma med den skillnad, att innantill på skon göres en liten hake, som likväl ej får stå utom. Hästen skiljer derigenom benen bättre åt och går bekvämare. Detta är enda sättet att sko sådana hästar. Men härrör åter felet från elak vana, svaghet eller matthet, så hjälper ej skoningen allena.

Vissa hästar föra sina ben så illa, att de nöta skorna mest på yttre sidorna, hvarföre man till sådana bör låta göra hakar på yttre grenarne af skorna.

På

På hästar som varit sömstickna, eller annars haft någon betydligare åkomma på hofven, får hvarken denna utverkas, ej heller något afhuggas på tåen, på det styrkan må bibehållas hos sålen, som i dessa fall framtränger vid tåen och midt på hofven. Men har sålen genom sömstickningen redan blifvit angripen, så kan foten med mycken försigtighet, ehuru med stor svårighet, återställas genom sköningen.

Nu återstår för mig att något vidröra bruket af hakar på skorna, hvilka i Tyskland brukas på alla, till och med på manège hästar. De som försvara deras bruk, påstå att hästen derigenom hålles stadigare och säkrare på bakdelen, samt att de förekomma halkning, hvarigenom han kunde falla och bryta ryggen af sig.

De åter, som äro emot dem, säga: att genom dem tryckas och förderfvas senorna, att de förorsaka hornklyfter, att hästen deraf blir stumptrampare, knäkotig och tåtrampare, samt

att

att de göra honom böckbent, emedan hakarne förorsaka nervvens förkortande.

Änskönt dessa senare skäl icke blott äro skenbara, utan ock sanna, så tror jag att detta oaktadt, fall gifvas, då hakar äro nödvändiga. När man t. e. nödgas rida i halka, på stengator, eller på is, så är likväl alltid Ryttarens bibehållande att föredraga framför bibehållandet af hästens ben.

Åttonde Capitlet.

om Sadeln.

En illa gjord sadel förorsakar Hästen ofta så långvariga och farliga sårnader, att det för ryttaren är ovillkorligen nödigt känna alla dess delar, för att inrätta honom så, att han ej trycker, och om, oaktadt all använd försigtighet, sådant likväl skulle hända, att då veta medel deremot.

Ej mindre nödig är för honom kännedomen om åtskilliga slags sadlar och deras bruk.

För-

Första Afdelningen.

Om sadelns delar.

Sadeln är sammansatt af *Bommarna, Stigträden, Puffarne, Sadelknappen, Sadelbågen* eller *kammaren, Grundsåtet, Sadelputorna, Sadelkropparna* och *Stropparne*. Tab. 4.

Sadelns öfriga tillbehör består af *Förbygeln, Sadelgjordärne, Öfvergjorden, Stigådren* och *Ländtycket*.

Om Bommarna.

Bommarna äro två stycken rundt böjda träd af bok, som omfatta ryggen på hästen, gifva sadeln sin form och bibehålla honom i sin ställning. De äro 2:ne fram- och bakbom.

Frambommen består af *sadelbågen*, eller *kammaren*, *midteldelen*, *spetsarne* och *vingarne*.

Sadelbågen är den delen af *frambommen*, som ligger öfver *manken* på hästen.

Sadelknappen sitter fastad ofvanpå *sadelbågen*.

Mit-

Midteldelen af *bommen* ligger på *bogarna* nedan om *manken* der *sadelbågen* slutar.

Spetsarne äro *ändarne* på *hvarje sida* af så väl *fram-* som *bakbommen*.

Bommens *vingar* äro två *flata* på *frambommen* rätt uppstående *trädstycken*, på hvilka *puffarne* sättas.

Bakbommen skiljer sig från *frambommen* genom sin *bredare* och *rundare* *böjning*. På dess öfra del sitter ett uppstående *trädstycke*, som följer *bommens* öfra *rundning*, och kallas *After*, hvarpå *bakpuffarne* fästas.

Till *bommarnes* större styrka och varaktighet *ömlindas* de med *sensträngar*, hvilka öfver allt och *symmerligen* i *fogningarna* öfverstrykas med *engelskt lim*. När detta torkat, blifva *bommarnes* *inre sidor* ända ned till *andan* på *spetsarne* *beslagna* med *band* af *jernbleck*; bakom *sadelknappen* blir till *vingarnes* *stadga* och *förbindning* också ett *litet band* påfastadt, äfven som två *andra* på *bakbommen*, för att *fasthålla* *aftern*. Sedan *bommarna* äro

I

be-

beslägne, så öfverdragas de med ny linväf fuktad i limvatten.

Om Stigträden.

Stigträden äro två flata ungefär tre finger breda trädstycken, som fastspikas ett på hvarje sida om bommarne för att sammanhålla fram- och bakbommen. Dessa stigträd böra ligga likformigt längs ryggen på hästen nedan om ryggraden, för att hindra frambommen att ligga på manken och bakbommen att ligga på njurarna.

Fordom gjordes de af jern, såsom det ännu brukas i Provence. Men ryttarens tyngd eller någon annan tillfällighet gör, att de böjas och trycka hästen, hvilket ej händer med de som äro af träd, om de annars icke bräckas, hvilket då lätt märkes.

Om Puffarne.

Puffar kallas de uppstående delarne på hvarje bom, det vill säga på vingarne af fram- bommen och på aftern af bakbommen. Puffarne tjena att hålla ryttaren fastare i sadeln.

På

På manége sadeln äro de mycket högre än på den slutna eller Tyska, och förr voro de ännu högre än nu för tiden.

Om Sadelputorna.

Sadelputorna äro två af linväf förfärdigade, med hår uppstoppade putor, som ligga in- under och äro fastade vid sadeln, hvilken derigenom något höjes öfver hästens rygg, så att bommarne och stigträden ej komma att röra manken, njurarna eller bröstets sidodelar.

Om Grundsätet.

Grundsätet är öfra delen af sadeln, der ryttaren sitter. Förr stoppades det tjockt och gjordes håligt i midteln; nu mera stoppas det tunnt och jemnt, emedan man funnit, att ett mycket uppstoppadt och i midteln håligt grundsäte upphettar och skafvar ryttarens eget säte.

Om Sadelkapporna.

Sadelkapporna äro de på begge sidor om sadeln sittande läderstycken, hvilka hindra stöfvelkragen att ligga mot hästens buk, hvarföre de

de också böra hafva behörig bredd; ty äro de för smala och gå ej långt nog ned, så vikas de genom hästens rörelse upp och höja stöfvelkragen inunder sig, hvilket för ryttaren är ytterst obehämligt, och förorsakar ofta att han rifver sönder knäet eller knäskålen emot spetsarne på frambommen.

Om Stropparne.

Stroppar kallas de små remmarne, som äro fästade i fram- och bakbommen, och tjena till gjordarnes åtspanning. På hvarje sida om bommarne fästas två, hvilka böra vara af godt läder, så att de ej gå sönder.

I afseende på gjordarne, öfvergjorden, förbygeln, ländstycket, söljorne och deras tungor, äro de så bekanta saker, att en närmare beskrifning deröfver vore öfverflödig.

Andra Afdelningen.

Om åtskillnaden på sadlar och deras bruk.

I allmänhet brukas fyra slags sadlar, nemli-

ligen: *Manège-Sadeln*, *Slutna Sadeln*, *Engelska Sadeln* och *Platt-Sadeln* eller den *Fransyska*.

Manégesadeln brukas på ridbanan och vid unga hästars dressering, samt skiljer sig från de öfrige genom sina höga puffar, hvilka hålla ryttaren fastare, och böra vara ungefär 4 tum höga.

Slutna sadeln nyttjas för det mestå så väl till militairiskt som vanligt bruk; dess puffar äro lägre än på manégesadeln, och böra ej vara öfver halftredje tum höga. Nu mera fästes ingen hake på sadelknappen, i anseende till den olägenhet ryttaren är underkastad om hästen stupar eller går öfver.

Engelska och platta eller Fransyska sadeln brukas på jagt; den förre har inga puffar hvarken fram- eller baktill, den senare endast två tums höga puffar framtill. Den Engelska är enligt sin inrättning den lättaste, men erbjuder ryttaren på långt när ej de fördelar som de andra.

En sadel, som skall förtjena namnet af att vara

vara god och väl gjord, bör äga tvenne egenskaper, neml. att passa hästen och vara bekväm för ryttaren.

När sadeln skall passa hästen, bör han för det första ligga väl på, det vill säga midt på lifvet med frambommen emot bogarna, men så jemnt, att hyarken manken, någon ryggknota eller njurarna röras. Derföre bör så väl fram- som bakbommen äga lika rundning med bröstets sidodelar; ty är frambommen för smal emellan spetsarne, så uppkommer vid midtdelen ett tomt rum och hästen tryckes af spetsarne; är han tvertom för vid deremellan, så trycker midtdelen, och äro sadelbommarne för vida, så trycker han antingen manken, ryggen eller njurarna, det vill säga, det stället han mest ligger på. Men det är icke nog dermed, att bommarne äro väl gjorda och passande till hästens kropp, utan putorna böra också vara så jemnt och väl stoppade, att sadeln ligger lika jemnt på öfverallt. Tagel eller hjorthår hårdna ej så snart af svett, som nöthår. Linväfven till putorna bör på samma grund vara gles och fin, emedan grof väf tager svetten för

myc-

mycket åt sig och styfnar följaktligen snarare.

Till hästars bevarande, som mycket svetta, och följaktligen lätt tryckas, är det förträffligt att under putorna fästa en rådjurs eller hjortko-hud med hårsidan utåt.

En för ryttaren bekväm sadel bör ligga tätt till hästen, så att emellan ryttarens lår och hästens lif finnes blott en tunn betäckning; grundsätet bör ej vara högre framtill än bak, och stigtråden böra uppe på frambommen sitta närmare tillsammans än vid bakbommen; ty suto de för långt ned, så skulle de hindra ryttaren vid skenklarnes åtläggning. Magens tjocklek och benen på ryttaren samt lifvets längd på hästen föreskrifva stigträdens längd.

Samma uppmärksamhet förtjenar sadelns öfriga tillbehör.

Förbygeln bör intet ligga lägre än till bogleden, emedan den annars skulle hindra bogarnes rörelse. Detta passas genom sidremarnes förkortande eller förlängande; äfven tillses att soljorna ej sitta så att de kunna afskafva hår.

Sadel-

Sadelgjordarne böra vara starka, breda och försedda med Engelska söljor, som äro de bästa; ty utom det att de ej så lätt gå sönder, så sönderrifva de ej med sina styfva, omböjda spetsar, stöflorne.

Bäst är att ländstycket fästes vid sadeln med en sölja utan tunga, emedan på midteln deraf ändå finnes en sölja med tunga, hvarigenom det kan förkortas eller förlängas. Man bör se efter att denna sölja ej kommer åt att afskafva hår på njurarna, och om så skulle hända, sättas en lapp rådjurs eller kalfskinn derunder med härsidan nedåt.

Arsnitsen, som ligger under svansen på hästen, bör vara mera tjock än smal, så att den ej förorsakar skafsår derstädes; en tillfällighet som ofta händer med hästar, hvilka äro lägre i fram- än bakdelen, och af samma skäl med ston, hvilka dessutom äro benägna för att skafvas på detta ställe. Derföre bör man till sådana hästar nyttja en sadel, som är något högre framtill än vanligt och har putorna tunnt stoppade baktill.

Stig-

Stiglädren böra göras af Ungerskt läder.

Runda stigbyglar äro de bästa; de böra vara förtennta, hafva ett galler i bottnen och fullkomlig bredd, så att om hästen stupar, man lätt kan blifva ledig ifrån dem.

Hufvudlaget, hvaruti stängen spännes, och som utgör en del af hästens utrednings persedlar, består af *Hufvudstolen*, *Pannremmen*, *Hakremmen*, begge *Backenstyckena*, *Norremmen* och *Tyg-larne*. I andra delen skall hufvudlagets behöriga läge omtalas.

Nionde Capitlet.

Om hästars fodring och rykt, samt huru de böra skötas på resor.

Anskönt hästen är ett ganska kraftfullt och starkt kreatur, så är han likväl ett af de omtaligaste. Bli'r han intet sorgfälligt förplågad, riktigt uppssad och förståndigt på en resa behandlad, så inträffa genom sådan bristande uppmärksamhet ofta tillfälligheter, som göra honom till sitt bruk onyttig.

För-

Första Afdelningen.

Om hästens fodring.

Fodrets mängd bör mättas i förhållande till hästens storlek, temperament och arbete.

Hö, halm och hafra äro de näringsämnen, som vanligen användas till hästens utfodring.

De små så kallade hästbönorna göra en häst på kort tid fet och gifva honom ett glänsande hår; men det påstås att de förorsaka kolik.

Kli är bra att afkyla och sätta buk på hästen, men gifver ej fast hull.

Blandning af hälften kli och hälften hafra, är blott en ekonomi, hvarvid hästarne ej befinna sig desto bättre.

Mycket hö är för unga och magra hästar bra, om de icke annars icke äro trångbröstage.

För en väl hällen ridhäst äro sex till sju skålpund hö om dagen tillräckliga.

Är

Är hästen storätare och derjemte mycket bukig samt hostar efter höet, så gifves honom blott en hand full deräfföre vattnet; men man förstärker rationen med halm i stället för höet. Ny hvete-halm, som ej legat omkull på marken, är ett förträffligt foder, emedan det lättar anddragten, afböjer flämt och gifver fast hull. Hästen gifves deraf dageligen en bundt på åtta till nio skålpund; men får han af ofvannämnde orsaker litet eller intet hö, bör man hafva två bundter.

En ridhäst plägar man dagligen gifva tre mått hafra; det vill säga trefjerdedels skäppa Pariser mått*). Men är han mager, så får man gifva honom en hel skäppa, och till och med mera efter dess kropps beskaffenhet, till dess han blir hullig.

När en häst af naturen är fetlagd och af den

*) En skäppa (Boisseau) väger efter Nürnberger mått något öfver nio skålpund. Anm. af T. öfv.

i Boisseau gör i Svenskt mått 2 1/2 kappor, och i skålp. Fransysk eller Nürnberger vigt gör i 1/8 skålpund Svensk vigt, Anm. af öfvers.

den beskaffenhet, att han vid litet foder håller godt hull, så bör man akta sig att fodra honom för starkt; ty utom det att feta hästar snart bli matta, så äro de fallna för fång och andra inflammations febrar. En mager häst bör ej heller genom för stark fodring göras hastigt fet, emedan han kunde få koller deraf.

Då vagnhästar brukas mycket, och äfven äro af en annan byggnad än ridhästar, så böra de också allt efter sin kroppsbyggnad, temperament och det arbete de förrätta, fodras rikligare med hö och hafra.

På hästar som genom mycket och släp-samt arbete blifvit magra, är merendels slag-sidornas gång hastigare än annars, och på det sådana må bättre tilltaga i hull af fodret, böra de afkylas genom åderlåtning och pur-gering.

Säkraste medlet att få en ung häst med god andedrägt snart fet, är genom grönt foder om våren; hvarmed förtäres i tre veckor sedan han blifvit åderlätten.

Vår

Vårkorn som säs före vintern, *) fetas bättre än det som säs i Mars månad; likväl rensar detta bättre.

Somliga äro af den mening att hästarne ej böra skrapas under den tiden de fodras med grönt, och säga derjemte, att man skall låta dem stå i sin spillning, emedan de förefigva att ångan deraf befordrar utdunstningen. Jag tror dereinot att om ströet dagligen borttages och de putsas väl, denna renlighet skall vara dem vida förmånligare.

På det grönfodret ej må alstra mask i dem, så gifves hvar häst en gång om dagen två lod pulveriserad spetsglas-lefver blandad i ett mått torrt kli.

Skulle luften under den tid hästarne fodras med grönt, vara kylig, så böra de hållas väl täckade, emedan de annars kunde få fång.

Hästar släppas äfven på bete, och då gräset är fint och godt, så är det för unga hästar förträffligt. Den derpå fallande daggen ren-

sar

*) Läsaren får påminna sig, att förf. skrifver för Frankrike. Anm. af öfv.

sar dem, de blifva feta och deras ben uppriskas samt stärkas.

För gamla, trångbröstiga, eller sådana hästar, som besväras af sjukdomar, hvilka härleda sig från förstoppning, såsom rots, qvickdrag och strängel, duger icke bete.

Vanligen lemnas hästen en månad dag och natt på betet utan annat foder; men innan han ditsläppes, bör han åderlätas,

När man från grön-fodring eller bete, åter sätter hästarna på torrt foder, böra de än en gång åderlätas, för att afföra de öfverflödiga vätskor, som dessa näringsämnen förorsakat.

Andra Afdelningen.

Om hästens rykt.

Erfarenheten bekräftar, att en häst vid god rykt och lagom foder håller sig bättre, än en vid dålig rykt och öfverflödigt foder. Detta vederlägger dels mångas mening, som anse fodrets mängd såsom det enda nödvändiga till hästens hull; dels bevisar det skrapans och borstens nödvändighet.

Ge-

Genom skrapning och borstning blifva de i huden tillstoppade porerna öppnade, utdunstningen lättad, och de öfverflödiga vätskorna fördelade, hvilka annars genom det stöf de bilda på huden, hindra utdunstningen, göra hästen orolig, och slutligen, oaktadt allt användt foder, mäger.

Vid ridskolor plägar hvarje stalldräng hafva sju hästar att dagligen fordra och rykta, hvilket antal de utan svårighet kunna sköta, då de ej hafva några andra göromål, men på andra ställen är fyra hästar nog för en stalldräng.

Första arbetet om morgonen är att rensa krubban; derefter gifves hafra, ströet uppristas med en strädgaffel och skiljes noga från spillningen, hvarefter stallet rengöres.

På ridskolor ryktas hästarna i sina spiltor och få under den tiden sitt höfoder, för det de sedan hela morgonen skola ridas på banan; men på andra ställen böra de med en trän fastas emellan två pelare, och putsas utom stallet.

Den

Den methoden är förträfflig, att under putsningen, i stället för vanlig trens, stundom pålägga en rulltrens; ty skrapningen förmår hästen att tugga på rulltrensen, hvilket uppfriskar hans mun.

Skrapningen bör ske med lätt hand, och fortfara tills ej mer stöf visar sig i skrapan. När hästen har fint skinn och är kittlig för skrapan, så bör man bruka borsten mer än skrapan.

När hästen är skrapad, så bör det stöf som sitter utan på håren aftorkas med en linne eller ylle duk, som kallas viskduk, innan borsten nyttjas.

För hvarje stråk som göres med borsten, bör stöfyvet afstrykas på skrapan.

Mahn och pannlugg böra borstas ofvanpå och inunder, och man trycker borsten väl in emellan håsen på mahnen, så att allt stöf och dam borttages.

Somliga bruka ej borsta benen, utan blott gnida dem med en halmviska; men detta du-

ger

ger ej; ty borsten tränger bättre in mellan håren.

Sedan hästen är väl borstad, torkas han med viskduken om hufvudet, öronen och in-
nantill mellan fram- och bakbenen.

När hästen på förenämude sätt är skrapad, borstad och afstölvad, så kammas mahn och svans; hvarmed på svansen börjas nedantill och vidare uppåt ganska varsamt, så att inga hår utryckas, hvarföre inga afbrutna eller spruckna tänder få finnas i kammen, som, för att kunna lättare gå igenom, bör smörjas med litet olja.

Sedan svansen är utkammad, tvättas den så väl som mahnen i härroten med en i vatten blötad svamp, hvarunder med kamningen fortfäres. Är svansen ören, så blötes den upp till roten i ett ämbare vatten, och gnuggas sedan mellan händerna med svart såpa för att bättre få bort smutsen. Sedan aftorkas svansroten, kruppan, klinkorna, mahnen, halsen och hufvudet med en torr viskduk, så att håret blir slätt och glatt.

K

I stallet bör hästen alltid hafva täcke på, men täckesjorden bör likväl ej spännas så hårdt, att andedräkten försvåras; håret hålles derigenom glatt och den naturliga värman bibehålles. Engländerne låta fodra sina hästtäckten med fin linneväf, hvilket mycket bidrager till härens glatthet.

Tredje Afdelningen.

Om hästens skötsel på resor.

Vill man bibehålla en häst frisk och rask under en resa, så bör man såsom förberedelse och för att sätta honom i anda, rida och rasta honom några dagar förut. Äfven efterses om något felar på sadel och betseltyg, samt om han är behörigt skodd.

I början bör man ej göra långa dagsresor eller gifva honom för mycket hafra, så att han vänjes dervid; men när han är kommen i anda, så kan så väl dagsresan som fodret ökas.

De som föra hela koppel, det vill säga många hästar, gå i ett tågande sju till åtta

Fran-

Fransyska mil, emedan hästarne sedan hafva tid nog att hvila ut till andra dagen.

Allt som man närmar sig nattkvarteret, bör man rida långsamare, så att hästen icke kommer varm i stallet.

Så snart ryttaren afsutit, bör kindkedjan lossas, föras genom munnen på hästen under munstycket, och åter fästas på sin bake. Detta har samma verkan, som en speltrens, väcker ätlust hos hästen, och hindrar honom att stryka af sig betslet.

Sadelgjordarne lossas och förbygel samt ländstycke spännas upp, hvarest fötter och ben tvättas upp öfver hasen och knäet; men buken får ej tvättas; ty utom det att hästen utsättes för kolik, så kunde hända om han vore hingst, att en af testiklarne drogs upp i lifvet och förorsakade honom en dödande sjukdom, hvilken i Italien är allmän, men sällsynt och nästan obekant i Frankrike.

Att tvätta benen med kallt vatten är förträffligt; ty om de endast guidas, utan att tvättas,

tas, så kasta de af arbetet i rörelse satta vätskorna sig på benen, fästa sig der och göra dem styfva, hyarigenom nerfsaften, hvilken är orsaken till rörelsen, hindras i sitt omlopp. Det kalla vattnet deremot hindrar vätskorna att draga sig åt benen, och bibehåller dem i godt skick.

Är hästen mycket varm, antingen det kommer af årstidens varma beskaffenhet eller af häftigt ridande, så är af alla metoder den bästa, att straxt afsadla och lägga en trens på honom, att sedan med svettknifven afstryka svetten och med viskiduken aftorka hufvudet, öronen, samt innantill mellan fram- och bakbenen. Ögonen, nosen, näsborrarna, läpparna, käken och stället under svansroten tvättas och renas med en i vatten blötad svamp. Denna renlighet är välgörande för hästen, emedan nyssnämde delar vanligen besväras af stöf och svett.

Härefter bredes frisk halm öfver lifvet och täcket ofvanpå, så blir hästen fortare torr. Benen tvättas på förutnämnde sätt, och friskt

strö

strö lägges under buken hvaraf han retas att ställa, hvilket vederqvicker honom. Derpå af-rifves med en knif den smuts som kunnat fästa sig inuti hofven, då skoningen med det samma efterses,

Om hästen lägger sig så snart han kommer i stallet, så bevisar det värk i fötterna, antingen den härrör deraf, att de af naturen äro svaga och ömtaliga eller att skon trycker. Kännes foten het, så aftages skon och efterses om sålen på något ställe synes tryckas, hvilket gifves tillkänna genom de glattare ställen, som kunna synas derpå; och i sådant fall bör hofven verkas ut, så att hästen kommer att gå bekvämare.

För att underhålla och beförtra hofvarnes växt, böra de hvarannan dag smörjas med hof-salfva antingen hästen är hemma eller borta.

En väsendtlig sak i afseende på renligheten är att tvätta och torka stängen, så snart hästen är afbetslad; stängen hålles derigenom

ej

ej allenast snygg, utan ock hindras orenlighet, som äcklar hästen, att fästa sig vid munstycket. Äfven efterses om sadelputorna äro genomträngda af svett, i hvilket fall de böra torkas antingen i solen eller mot elden, och väl utklappas, innan sadeln åter lägges på hästen, hvarigenom förekommes att han icke tryckes.

Förr än hästen är fullkomligt torr, bör man ej våga att gifva honom vatten; ty intet är farligare än detta; men under tiden kan han få litet hö.

Som benen gemenligen svullna på hästen efter en lång resa, så böra vid hemkomsten två söm uttagas vid hälen på framfötterna; hvarefter de inslås med färsk dynga ett par dagar och verkas derefter ut.

Är det om sommaren och man äger den förmånen att hafva en flod i grannskapet, så förer man hästen morgon och afton deri upp till knäen och låter honom hvar gång stå

en

en half timma i vattnet. Intet medel återställer hästens ben så bra som detta.

Rid-Konsten.

Andra Delen.

Om hästars dressering till deras olika bruk
och bestämmelser.

Första Capitlet.

Hvarföre så få goda ryttare finnas,
och om nödiga egenskaper för att
blifva det.

Alla vettenskaper och konster hafva grundsats-
ser och regler, genom hvilka upptäckter gö-
ras, som leda till deras fullkomnande. Men
ridkonsten allena tyckes blott tarfva öfning.

Emedlertid är en på riktiga grunder blot-
tad praxis allenast en mekanisk utöfning, hvars
hela nytta endast består uti ett tyunget,
obestämdt verkställande. Det är ett falskt sken
som bländar halfkännare, hvilka ofta mera öf-
verraskas af hästens sirlighet än dess ryttares
skick-

skicklighet. Derifrån kommer, att antalet af väl inridna hästar nu är så inskränkt, och den föga skicklighet man för närvarande finner hos större delen af dem som kalla sig ryttare.

Denna brist på grundsatser har den beklagliga följd, att nybegynnare ej kunna skilja det felaktiga från det rätta i ridkonsten. De hafva ej annat råd än apa efter, och olyckligtvis är det mycket lättare träffa på en felaktig än riktig utöfning.

Några vilja härma dem som bemöda sig att utveckla, allt hvarmed hästen kan lysa, och förfalla derigenom i det felet, att hafva hand och ben i ständig rörelse, hvilket intet öfvensstämmer med en ryttares sköna hållning, utan gifver honom en orätt ställning, förorsakar oriktigt stöd i munnen på hästen, och gör honom osäker vid känningen af skenklarne.

Andra sträfva efter den punktlighet och noggrannhet, som de se utöfvas af dem, hvilka äga den sinurika kunskapen, att ibland ett stort antal hästar just kunna utsöka dem som af naturen

turen äro begåfvade med förträfflig mun, starka hancher, böjlighet och spänstighet; egenkaperna, som man nu för tiden finner hos ganska få hästar. Efterhärmarne af denna så utsökta noggrannhet, modfälla hästen och beröfva honom all den prydlighet, hvarmed naturen eljest hade begåfvat honom.

Sluteligen ännu andra, hvilka låta hänföra sig af allmänna opinionens inbillade goda smak, emot hvilken, fast den ej alltid är orakelspråk, den blyga sanningen ej vågar höja sin röst, hafva efter långvarigt och uthålligt arbete ingen annan förtjenst än den smickrande och chimeriska tillfredsställelsen, att sjelfva tro sig skickligare än andra.

Våra store mästare i ridkonsten *) som i rytteriets lyckliga tid väckte så mycken uppmärksamhet, och hvilkas förlust man ännu i dag beklagar, hafva ej efterlemnat några föreskrifter till vår underrättelse i de kunskaper, hvilka de hade vunnit genom en outtröttlig flit, som understöddes af de lyckligaste anlag, under-

*) Bröderna du Plessis och de la Vallée. Anm. af författ.

derhöllos genom hela adelns ifver, och uppeldades genom utsigten af den belöning, som är oskiljaktig från den sanna förtjensten.

Så svårt det än är att ernå den grad af fullkomlighet, hvartill desse hade bragt ridkonsten, så får likväl orsaken till en så ädel konst förfall ej härledas ifrån vår efterlåtenhet, utan derifrån, att så få mönster för oss öfverblifvit.

Vi kunna alltså endast, då dessa fördelar äro oss betagna, söka det sanna i deras grundsatser, som skriftligen åt oss öfverlemnats frukten af sin flit och sina insigter.

Enligt alla kännares enhälliga omdöme, äro ibland det ansenliga antalet författare endast två, hvilkas arbeten hafva ett sannt värde; nämligen: de la Broue och Hertigen af Newcastle.

De la Broue lefde under Henric den fjerdens regering. Det verk han utgifvit, är i folio och innehåller hans lärares Johan Baptist Pignatels föreskrifter, hvilken var anställd såsom lärare i ridkonsten vid ridskolan i Neapel och hvilkens ridbana var så namnkunnig, att den ansågs

ansågs som den första i världen. Alla af Fransyska och Tyska adeln, som ville fullkomna sig i ridkonsten, nödgades taga undervisningar af denne berömde lärare.

Hertigen af Newcastle sade, att de la Broue hade bragt sin undervisning till en så hög grad af fullkomlighet, att man skulle vara högst erfaren i denna konst för att kunna praktisera den. Änkönt detta loford är något kritiskt, så bevisar det likväl denne auctors förträfflighet.

Hertigen af Newcastle var en förnäm Engelsk friborn herre och Carl den andres gouverneur, hvilken bevisat ridkonsten utomordentligt stor ära dermed, att han under hela sin lifstid gjorde den till sin hufvud sysselsättning, hvarföre han äfven hölls för den bäste ryttare på sin tid. Vi hafva två förträffliga arbeten af honom; det ena utkom på Fransyska språket i folio; trycktes i Antwerpen och är utsiradt med gravyrer; men då han endast låt trycka femtio exemplar, hvilka han skänkte till åtskilliga fursteliga och andra förnäm personers,

soner, samt derefter lät förstöra kopparplåtarna, så har detta verk blifvit så sällsynt, att knappast något exemplar mer finnes kvar. Det andra arbetet som han författat, är utgifvit på Engelska i quart-format och af herr Soleyssel — författare till parfait Marechal — öfversatt på Fransyska.

Flere dels Fransyska, Italienska och Tyska auctorer hafva skrivit om ridkonsten; men somliga hafva af fruktan för vidlyftighet så förkortat ämnet, att de allsintet gifva ett tydligt begrepp om hvad som afhandlas. Andra åter dölja uti sina tröttsamma afhandlingar under en inbillad och ganska illa framställd lärdom rena sanningen, som likväl alltid är läsarens enda föremål.

Det faller således af sig sjelft, att det egentligen är de begge nyssnämde Auctorer, som kunna tjena oss till föresyn. Jag har därför med afsigt att kunna framställa ett väl ordnadt och på riktiga grunder hvilande arbete, sammandragit det lärrikaste hos så väl den ene som andre. Härigenom uppstår nu en slags

jem-

jmförelse emellan begge desse förträfflige män, hvilkas åminnelse ej nog kan äras.

För största delen läsare äro emedlertid deras arbeten en onyttig skatt, så väl för den mindre ordning som råder deruti, som för det mångfaldiga uppreandet af ett och det samma, hvarmed de äro uppfyllda. Dylika förebräelser skall jag söka till att undvika så mycket möjligt är, genom en tydlig utveckling af mina tankar, äfvensom att genom de detta arbete bifogade plancher göra dem mera upplysande.

Deras mening hvilka anse theorien i ridkonsten för onyttig, skall intet afhålla mig ifrån att påstå, det just den är ett af de nödvändigaste stycken till ernående af fullkomlighet; ty utom theorien blir verkställigheten alltid osäker, och jag tillägger att praktiken i en konst, hvari kroppen har så stor andel, måste vara oskiljaktig från theorien, emedan denna lär oss känna hästens natur, anlag och krafter, hvarigenom man utvecklar hans förmögenheter och sirlighet, hvilka lägo liksom begrafna i hans

stel-

stelnade lemmar. Men för att hinna till viss grad af fullkomlighet i denna konst, måste man nödvändigt genom en begriplig och sund teori vara behörigen förberedd på de svårigheter, som äro förenade med dess utöfning.

Theorien lär oss att arbeta efter riktiga grunder, och dessa måste, i stället för att strida emot naturen, fast mer genom konstens tillhjälp bringa den till fullkomlighet.

Genom praktiken erhålla vi vid användandet af de theoretiska grundsatserna en viss färdighet; men för att ernå den, bör man älska hästar, vara stark, vig och oförfärad, samt hafva mycket tålmod, hvilka äro de förnämligaste egenskaper, som fordras hos en god ryttare.

Det gifves få människor som icke älska hästar, och denna tilbøjlighet tyckes grunda sig på den erkänsla vi äro skyldige ett kreatur, som gör oss så många tjänster; men om en eller annan skulle tänka annorlunda, så straffas dess likgiltighet antingen tillfälligtvis, eller genom förlusten af det bistånd han påräknade hos hästen.

När

När jag säger att ryttaren bör vara stark och oförfärad, så fordrar jag icke denna våldsamma kraft och oförvägenhet, hvaraf somlige ryttare brösta sig, och som blottställer dem för så många äfventyr, gör hästen förtviflad, och håller honom beständigt i fruktan; utan jag menar härmed en med vighet förenad kraft, som genom ryttarens hjälp och straff håller hästen i lydriad och fruktan, hvarvid otvungenhet, jemnvigt och en skön hållning, som tillhöra en god ryttare, och bana vägen till ridkonsten, bibehållas.

Svårigheten att ernå dessa egenskaper, och den ausenliga tid som erfordras att hinna till någon fullkomlighet i denna konst, är orsaken, hvarföre så många med antagande af kännaremine föregifva, att ridbanan duger till ingenting, utan att den förstör och förderfvar hästarne, samt tjenar endast till att lära dem springa och dansa, hvilket foljaktligen gör dem onyttiga till vanligt bruk.

Detta irriga omdöme förorsakar, att så många värdslösa denna adla och nyttiga konst,

L

hvars

hvars enda syftemål är att göra hästar böjliga, eftergifvande och lydiga, samt sätta dem på hancherna, hvarförutan en häst, han må vara bestämd till militaire-tjenst, jagt eller manège, hvarken blir angenäm i sina rörelser eller beqväm för ryttaren. Deras omdöme som föra ett sådant språk, är alltså utan grund, och det är onödigt bestrida meningar, som tillfyllest vederlägga sig sjelfve.

Andra Capitlet.

Om hästars olika natur samt orsakerna till deras olärdighet och de odygder, som härleda sig derifrån.

Kännedomen af hästens natur är ett af ridkonstens första stycken, som hvarje ryttare företrädesvis bör lära sig. Denna kunskap, som skänkes genom en lång erfarenhet, lär oss upptäcka källan till detta kreaturs goda eller elaka böjelser.

När en ordentlig hästens byggnad och ett riktigt förhållande mellan alla dess delar för-

förenas med en med smidighet förenad styrka, och man derjemte finner mod, läraktighet och eftergifvenhet hos honom, så låta med dessa goda egenskaper ridkonstens sanna grundsatser sig lätt praktisera. Men är åter naturen motsträfvig, och man ej är i stånd upptäcka hvarifrån orsaken till denna gensträfvighet härleder sig, så befarar man att använda medel, som snarare tjena att alstra nya odygder, än att förbättra dem, som man redan tror sig känna.

Brist på eftergifvenhet hos hästar härrör vanligen af två orsaker, nemligen af yttre eller inre fel. Med yttre fel förstås svaghet i lemmarne, hvilken antingen tillkommit af naturen eller tillfalligtvis, den må då vara i ryggen, hancherna, haslederna, benen eller synen; men då jag i första delen utförligt nog beskrifvit alla dessa fel, vill jag här ej vidare upprepa dem.

Inre fel, som egentligen verka på hästens lynne, äro: fruktan, slapphet, lättja, otålighet, arg-

arghet och ilska, hvartill man äfven kan lägga elaka vanor.

Rädda hästar frukta beständigt så väl ryttarens hjälp som straff, och misstänka hans minsta rörelse. Denna naturliga fruktan verkar endast en obestämd, afbruten, matt och senfärdig lydnad, och agar man sådana hästar för mycket, så blifva de alldeles förskrämda.

Slapphet är ett fel, som gör hästen försagd och modstulen. Sådana hästar kallas vanligen skinkmännor, hvilka genom denna slapphet äro helt och hållit odugliga och oförmögna till en dristig och rask lydnad.

Lättja är ett fel som åtföljer melancholiska, sömnaktiga, med ett ord dumma hästar; ehuru man stundom finner några ibland dem, hvilkas krafter ligga liksom domnade i deras styfva lemmar; men hvilka, om de med i rätt tid använd tuktan uppväckas, kunna blifva dugliga hästar.

Otålighet föranledes af hästens för stora naturliga känslighet, hvilken gör honom het, ifrig

ifrig, djerf och orolig. Sådana hästar äro svåra, att få till en regelmässig och stadgad gång, emedan deras stora otålighet håller dem i en beständig rörelse och ryttaren i en obehärlig sittning.

Arga hästar sätta sig emot och blifva hämdgirige för minsta straff, hvarföre de böra handteras varsammare än andra. Förening de emedertid med detta fel mod och dristighet, så kan man draga mera fördel af dessa än af dem, som äro ilskna och rädda, om man förstår att rätt behandla dem.

Ilskan utvecklar några andra medfödda fel. Hästar med detta fel spara sina krafter blott af elakhet och göra allt med motvilja. Det finnes somliga, som ställa sig estergifna och liksom öfvervunna, men göra det endast för att undgå straff; ty så snart de åter samlat litet krafter och hämtat anda, så sätta de sig åter på nytt emot.

Elaka vanor som somliga hästar antaga, uppkomma ej alltid af inre fel; ofta är det de-

ras skuld som ifrån början dåligt inridit dem, och äro elaka vanor en gång inrotade, så äro de vida svårare att utrota, än ett af naturen elakt anlag.

Nyssnämde särskilda odygder äro källan till fem väsentliga fel, hvilka äro af de ofven-tyrligaste följder, nemligen: då hästen är skygg, lömsk, istadig, sporrstadig, eller sätter sig emot af svaghet eller styfhet.

En skygg häst fruktar nästan hvarje föremål, och vill ej närma sig det. Denna fruktan, som ofta kommer af naturlig räddhåga, kan äfven härleda sig ifrån fel på synen, hvarigenom föremålen synas för hästen annorlunda än de äro. Ofta har hästen fått för mycken äga, så att han så väl af fruktan derföre, som af skräck för föremålet, förlorar både mod och ståndaktighet. Andra hästar åter, som på längre tid ej varit ur stallet, frukta och räddas för allting första gången de komma ut. Men denna dårskap varar icke länge, om den ej har någon annan orsak, blott man icke slår hästen, utan med tålmod lärer honom känna det han fruktar.

En

En lömsk häst är en sådan som genom äga har blifvit bragt till den grad af illska, att han biter, slåss och hatar menniskor. Dessa fel visa sig hos arga och hämndgiriga hästar, som blifvit piskade i otid; ty mången ryttares okun- nighet och elaka lynne danar flere lömska hästar än naturen.

En istadig häst sparar blott af ilska sina krafter och vill ej lystra någon kanning, hvar- ken att gå framåt, rygga eller vända. Somliga hästar hafva genom för mycket pisk och för mycket tvång blifvit istadiga, andra åter genom för mycken efterlåtenhet hos ryttaren, som varit rädd för dem. Kitsliga hästar som spara sina krafter, äro i synnerhet benägna till detta fel.

En sporrstadig häst sätter sig emot och värjer sig för sporrarne, lyder ej deras kanning, utan i stället för att gå framåt, blir han ståen- de på stället och slår bakut, ryggar eller steg- lar. Sätter en häst sig emot af räddhåga, så är det tecken till en skinkmärr, som om den gör al- drig så stora och rasande språng, så sker det mer af illska än styrka. Of-

Ofta sätta hästar sig emot att vända mera af okunnighet och brist på smidighet än af en-
vishet (cheval entier). Det gifves hästar som ej vilja vända åt ena handen, ehuru de i början visat sig vara böjliga och lydiga åt samma sida, emedan man för tidigt velat tvinga dem, och för hastigt öfvergått från en manège till en annan. En tillfällig åkomma på synen eller någon annan kroppsdel kan äfven alstra samma fel, och till och med göra hästen istadig. Då hästens motsträfvighet att vända sker af dumhet eller styfhet, skiljer den sig från verkelig istadighet derigenom, att han i senare fallet af ilska ej vill vända, änskönt han kan då han i det förra af styfhet ej kan, eller är för dum dertill.

Härröra nyssnämnde fel af modlöshet och svaghet hos hästen, så låta de sig svårligen rätta genom konst, emedan hans natur då är felaktig, och han sjelf allsintet duger.

Ursprunget till hästars motsträfvighet ligger ej alltid i deras natur; ty man begär ofta saker af dem, hvartill de ej äro förmögna,

an-

anstränger dem för mycket, och vill hafva dem allt för skickliga. Detta stora tvång gör dem arbetet förhatligt, förslöar och förderfvar deras sensor och nerfver, hvilkas fjäderkraft likväl orsaka böjligheten; och ofta äro de i grund förstörda just då man tror sig hafva mycket väl inridit dem. De lyda då, emedan krafter till motstånd fela dem; men på ett oskickligt sätt och utan eftertryck.

Dessa fel uppkomma af ännu en annan orsak. Man rider för unga hästar; arbetet som fordras af dem, öfverstiger måttet af deras krafter, och då de ej äro tillfyllest utlagda för att kunna stå emot det tvång de måste utstå, förrän de redan äro färdig ridna, så angriper man ryggen, försvagar deras hasleder, och förderfvar dem för alltid. Rätta åldern för en häst att inridas är i afseende på det klimat, under hvilket han är född, sex, sju till åtta år.

Den motsträfvighet och oläraktighet, som förnämligast ligger i unga hästars natur, leder ytterligare sitt ursprung från den känsla af frihet, hvarmed de voro vända att i stuteriet löpa omkring och följa sina mödrar.

Oger-

Ogera underkasta de sig vid dresseringens början människans vilja, som gagnar sig till nytta och utsträcker för vida det herraväldet hon föregifves äga öfver dem; och tilläventyrs finnes ej något kreatur, som lifligare påminner sig det först bekomna orättvisa straff än hästen.

Fordom hade man särskilda personer, hvilka voro tillsatta att tämja fålar, då de i sitt vilda tillstånd upptogs från betet (cavalcadours de Bardelle); man valde härtill sådana, som utmärkte sig genom synnerligt tålmod, skicklighet, dristighet och flit, emedan så fullkomliga egenskaper äro mindre nödige hos redan tillridna hästar. Dessa personer vande de unga hästarne vid att tåla det man gick upp till dem i stallet, att man lyfte upp alla fyra fötterna på dem, att man strök dem med handen, att tåla betsel, sadel, ländstycke och gjordar samt att stå säkert och stilla vid uppsittningen. Aldrig använde de härvid stränghet och våld, innan de först försökt de lindrigaste medel, som kunde påfinnas; men genom detta utmärkta tålmod inplantade de hos den unge

unge hästen förtroende och vänskap för människor, bibehöll honom vid sitt mod och sina krafter, samt gjorde honom spak och lydig till den första undervisningen. Härmade man ännu desse gamle hästälskares kloka förfarande, så skulle man se ett mindre antal halta, förderfvade, motspänstiga och lömska hästar.

Tredje Capitlet.

Om de redskap, som nyttjas vid hästars tillridande.

De brukeligaste redskap, som nyttjas vid hästars dressering, äro, utom sadel och betsel, hvarom i sjette och åttonde capitlet är handladt: *Läderpiskan* (chambrière), *Spöet*, *Sporrarnes*, *Linan*, *Sprängremmen*, *Piggen*, *Skyggeläderna*, *Svansslidan*, *Pelarerne*, *Pelargrimman*, *Kapsonen*, *Trensen* och *Trensbettet med stänger*.

Läderpiskan (chambrière) är en fem till sex fot lång laderslång, fästad på ett ungefär fyra fot långt och behörigen tjockt träskäft, hvilken nyttjas till hästens uppmuntrande och fram-

frankörande när han blir trög eller håller sig tillbaka, och att tukta dem, som vägra att gå framåt. Chambriären är också af stor nytta till en häst, som arbetar mellan pelarene; men man bör likväl förstå att bruka den i behörig tid. Piskan med knutar på slängen har man aflagt vid goda ridbanor, emedan den åstadkommer ärr på buken och klinkorna. Emedlertid nödgas man stundom taga sin tillflykt till denna piska, då hästen har oömt skinn, för att göra honom känslig, och sätta honom i fruktan för straffet.

Spöet är en björktelning, som hålles af ryttaren i högra handen. Det får intet vara längre än halffjerde fot, emedan annars midteln, när man slog dermed, skulle träffa bogarna, hvilket likväl spetsen bör göra. Det gifver en ryttare, som förstår att föra det, mycket behag, och utmärker på hvad sätt värjan bör hållas till häst.

Sporren är ett af tre grenar sammansatt stycke jern, hvaraf de två omfatta hälen. På ändan af halsen såsom den utstående grenen,

sit-

sitter en stjernlik så kallad kringla, som bör hafva fem till sex taggar, för att dermed hugga hästen. Dessa taggar böra icke vara runda eller tvärt afhuggna, på det de ej må lemna ärr efter sig på buken; men lika så litet böra de vara hvassa, emedan detta skulle för mycket uppreta en häst med känsligt skinn. Halsen på sporren bör vara något lång, ty eljest skulle hästen ej få nog stark känning af kringlans verkan, och ryttaren nödgades böja benet för mycket för att kunna räckta till buken på hästen.

Linan är ett långt fingers-tjockt streck med en rem och sölja på ena ändan, hvarmed den spännes i medlersta ringen på kapsonen. Detta redskap är förträffligt då man med tillhjälp af chambriären vill lära unga hästar travva i en cirkel. Äfven är det nyttigt till istadiga hästar, till dem, som spara sina krafter, eller äro sporrstadige, hvilket jag på behörigt ställe skall visa.

Språngremmen är en läderrem, som fästes med ena ändan i sadelgjorden under buken på

hä-

hästen, och med den andra, som går mellan frambenen längs bröstet, uti nosremmen på hufvudlaget. Somliga ryttare påstå, att hästen genom detta redskap kan hindras att stöta i handen och att slå med hufvudet; men detta är en stor villfarelse; ty i stället för att dessa fel deraf förbättras, så snarare förvärras de, och vid goda ridbanor borde denna påfinning afskaffas.

Piggen består af ett sju till åtta tumslångt trädskäft med en jernspets i ändan. Med högra handen håller man om ändan på skaftet, och sticker hästen med spetsen på korset, för att få honom att slå bakut; men jag gillar icke detta redskap; ty utom den tvungna ställning, hvaruti ryttarens arm finnes, då han skall sticka med piggen, så medför det ännu två andra svårigheter, nämligen: antingen är spetsen på piggen för trubbig och gör ingen verkan, eller är den för skarp och sticker hål på kruppan, gör den blodig och förorsakar långa rispor. Jag föredrager herr de la Broues uppfinning, som är en slags ihålig sporrhals med

med kringla, fästad på en liten, ungefär två fot lång käpp, hvilken föres som ett nedåt hållit spö. Ryttaren kan då mera prydligt och lätt styra sin häst, och befarar ej att få kruppan blodig.

Skygg eller blindlädren äro ett slags små stormhattar, som dragas öfver ögonen. Dessa nyttjas till någon häst, som ej vill låta sitta upp på sig, utan biter eller slår med framfötterna, då ryttaren närmar sig honom.

Svansslidan är ett redskap af läder, en god fot långt, som nyttjas att insvepa svansen på en springare. Medelst flera små morner och en rem snöras den ihop och fästes med små spännremmar i arsnitsen under svansen. I från dess undra del gå tvenne läderremmar längs klinkorna och slagsidorna, och fästas i sadelstropparne samt hålla svansen i sitt läge. Genom svansslidan synes kruppan bredare på hästen, gifver honom under språnget mera anseende, och hindrar svansen från att slå ryttaren i ansigtet.

Pelarerne äro två på ridbanan fem fot från hvarandra åtskilda, och sex fot öfver jorden stående trädpelare. I hvarje pelare borras hål på visst afstånd från hvarandra för hästar af olika storlek, eller fastas jernringar derpå, hvaruti skaften på pelargrimman fastgöras. Bruket af pelarer medför den nyttan, att hästen sättes i fruktan för chambriären, uppeldas, lär sig piassera och lyfta framdelen. Vid ridskolor brukas att emellan pelarerne inöfva hästar, som äro bestämde till springare.

Pelargrimman (*Caveçon de cuir*), är ett slags hufvudlag af tjockt och bredt läder, hvilket spännes fast om hufvudet på hästen; på hvar sida är ett grimskäft, som fastes i pelaren. Grimmans öfra del nära öronen på hästen, bör vara uppstoppad för att ej sära nacken, äfven som den delen af nosremmen, som ligger på näsbenet, för att ej skafva honom, då han tränger fram i grimskäften.

Kapsonen består af ett bågformigt böjdt jern, försedt med tre ringar och hufvudlag med hakrem, man brukar vridna, håliga, i kanterna tandade

dade, och släta kapsoner. De släta äro de bästa; ty de skarpa, som äro håliga midt uti medtandade kanter, sära näsan på hästen, om de annars ej äro öfverdragna med skinn. Kapsonen bör ligga en fingers bredd ofvan om ögat på stängen, så att den ej är hinderlig livarken för munstyckets eller kindkedjans verkan.

De la Broue och efter honom Hertigen af Newcastle tillägga kapsonen så stora fördelar, att jag anser mig förbunden här anföra hvad så väl den ene som den andre säger härom.

De la Broue säger:

"Kapsonen är uppfunnen att förhålla hästen, hålla upp och lätta honom, lära honom vända och stanna, stadga hufvud och kruppa utan att sära munnen eller käken, äfven som att underlätta bogar, framben och fötter, samt rätta sådana fel, som juridna hästar begå då de komma i oordning på ridbanan, emedan inre delen af munnen, der munstycket har sitt förnämsta stöd, är mycket ömtåligare än det stället på näsan der kapsonen ligger, och när då kapsonen aftages, blir hästen uppmärksam-

"mare på stångens verkan och följaktligen lättare.

Hertigens af Newcastle mening derom är:

"Kapsonen tjemar att förhålla, hålla upp och lätta hästen, lära honom vända och stanna, göra halsen böjlig, förskaffa honom stöd, stadga hufvud och kruppa, bibehålla munnen, lanerna och käken sunda och oförderfvade, samt göra bogar och ben smidiga och böjliga. När kapsonen aftages, går hästen bättre och visar mera uppmärksamhet vid alla handens rörelser. Man bör emellertid ej vilja uträtta hela dresseringen med kapsonen, utan tygelhanden bör arbeta före kapsonen, hvilken blott är att anse som en hjälpreda för stången.

"Den inre vid sadelknappen fästade kapson-tygeln gifver hästen en skön böjning och bibringar honom ett säkert och fullkomligt stöd i handen, samt stadgar honom på hancherna, i synnerhet en häst som ligger på handen eller sticker med nosen, emedan denna tygel hindrar honom att ligga på munstycket.

"När

"När kapsonen trycker alldeles lika på halfva näsan, så har man lättare för att kunna gifva hästen starkare böjning, och att låta honom vända, hvilket derjemte verkar på bogarna.

"En häst som är tillriden utan kapson, får aldrig det angenäma stöd, eller den jemna stadga och lätthet, som goda hästar böra hafva.

"Stångens sidstänger äro i sin verkan mycket långsamare och så sida, att rummet ej tillåter draga dem så åt sig som kapsonen, och endast med mycket besvär kan nosen med stången fås ned.

"Kapsonen och stången äro i sin verkan ganska olika i anseende till den skilnad, som är emellan munnen och näsan. Om man med uppåt vända naglar höjer på kapsonen, så ställes hästens hufvud högre, hvaremot då man med uppåt vända naglar drager stången åt sig, nosen föres ned åt och än starkare, om handen hålles lågt.

"Ar-

"Arbetas ensamt med stängen, så kan man lätt bedraga sig sjelf, om man eljest intet är mycket bekant med den olika verkan, som tygelhandens olika rörelser åstadkomma. Man bör således ej vilja narra sig sjelf med att icke begagna en så säker genväg, som erbjudes genom kaponen; då dess inre tygel fästes vid sadelknappen och understödjdes af stängen.

Sedan desse begge store mästare fällt ett sådant omdöme öfver kaponens verkan och fördelar, vore det förmätet att icke följa så sakkunnige mäns föreskrift. Den enda anmärkning jag anser nödig göra härvid är, att jag anser kaponen ganska förträfflig i den ryttares hand, som förstår att behörigt bruka honom; men tror derjemte det ej vara bra lämna honom till Scholairer emedan erfarenheten visar, att de som lärt rida på ridskolor, der detta instrument brukas, hafva en hård och illa ställd hand, hvilket kommer af den starkare kraft, som måste användas för att göra kaponen verksam.

Tren

Trensen är ett bett med hufvudlag utan nosrem. Detta bett är af smalt jern, och har midtpå, äfven som stundom på flera ställen en led. Trensen är blott en efteråpning af det första munbett, som nyttjades till hästars ridning, och endast bestod af ett simpelt munstycke utan sidstänger och kindkedja.

Två slags trensar nyttjas; ena slaget (bridonen) har mycket fint munstycke, och lägges jemte stängen på hästen, samt tjenar att lätta munnen på hästen och att använda, i händelse stångtyglarne hrista eller afhuggas under striden. (underläggstrens).

Andra slaget trens brukas vid unga hästars tillridande, dess bett är tjockare och har vid bägge ändar små runda sidstänger anbragta, hvilka hindra trensen att från ena eller andra sidan dragas genom munnen, då man drager på någon af tyglarne (*manège-* eller *Vat-tentrens*).

Hertigen af Newcastle utlåter sig öfver trensens verkan sålunda:

"Tren-

"Trensen ligger endast på läpparna och föga på lanerna; käken hålles i godt skick. Den är bra att få upp hufvudet på sådana hästar, som ligga på handen, samt hålla hufvudet lågt och nära intill sig med nosén. Man kan tvinga hästen, när man flere gånger efter hvarandra eftergifver och med kraft återtager begge trenstyglarne en efter annan, liksom man ville säga honom i munnen. Trensen är också bra vid unga hästars tillridande, för att i skridt och traf lära dem vända och stanna. Stångens tvång kan föranleda hästen att sätta sig emot; men trensen förbereder honom att taga emot stången. Armar och händer hållas framåt med naglarna nedåt. Trensen passar ej för hästar som icke hafva något stöd, eller som slå med hufvudet; ty i samma mon som den förbättrar hästar, vilka hafva för mycket stöd eller tränga på handen, så förderfvas de som hafva för litet stöd".

Trensbettet med stånger (filet) är ett slags munstycke försedt med hufvudlag utan nosrem, med kindkedja och sidstänger utan skumkedja,

kedja, hvilket brukas till vagns- eller andra hästar, när de ryktas eller föras till vatten.

Engelsmännen, som i afseende på hvad häst-utredning beträffar, äro uppmärksamare än någon annan nation, hafva upfunnit ett trensbett af en helt egen inrättning. Förmedelst två par tyglar, tjenar det på en gång både som trens och stång. Ett par tyglar äro fästade nedantill på sidstängerna, liksom på en vanlig stång, och ett par äro fästade vid munstyckets gluggar. När de sistnämnde tyglarne nyttjas, så verkar icke kindkedjan, utan munstycket åstadkommer samma verkan som en trens.

Fjerde Capitlet.

Om konstorden.

Intet bidrager mera till kannedomen af en konst eller vettenskap, än då man förstår de dithörande konstord. Ridkonsten har sina helt egna, och derföre har jag sökt att gifva en tydlig och noga förklaring öfver dem.

Rid-

Ridskola, Ridbana (manège) betyder stället der man tillrider hästarne. Man har täckta och öppna, eller otäckta ridbanor. Ett bra ridhus bör vara 35 till 36 fot bredt, och längden tre gånger dess bredd. En öppen ridbana kan vara både bredare och längre, allt efter den lokal man har att dertill använda, samt omgifvas af en barriere *).

Ställning (air) betyder den sköna hållning eller hufvudets och halsens ställning, som hästen under sin olika gång bör bibehålla **).

Changera, ombyta hand (changer de main) betyder den rörelse hästen gör med benen, då han från höger eller venster galopp byter om fötter. Detta uttryck harleder sig från de gamla beridarne, som företrädesvis framför andra kreatur, benämnde hästens kroppsdelar efter

*) Fransmännen förenat med ordet manège ännu en annan mening. Det betyder jemväl den lektion eller öfning, som man gifver hästen. Anm. af T. öfv.

**) Äfven detta ord har hos Fransmännen en dubbel betydelse. Det förstås jemväl dermed den egna cadence, som hästen har vid hvarje rörelse antingen under naturlig eller konstnärlig gång. Anm. af T. öfv.

efter människans; likasom man ännu säger hästens mun, haka och arm, så kallade de också hans fot hand, hvarföre ombyta hand betyder så mycket som att byta om fötter. Med handombyte förstås vanligen också den linie eller det spår, som hästen beskriver när han går snedt öfver ridbanan, innan han byter om fötter.

Spår, fjät (piste) betyder vägen, som hästen under gången beskriver med sina fyra fötter. Hästen går på ett eller två spår; när hästen går rät ut på rak linie, och bakfötterna följa framfötterna på samma linie, så går han på ett spår: när han åter går sidwärts, så går han på två spår; bakfötterna beskriva då en annan linie än framfötterna, och detta är hvad som kallas gå undan för skenklarne (fuir les talons).

Hjelp och känning (aides) äro de medel ryttaren nyttjar för att sätta sin häst i gång, och för att hjälpa honom; hvilka bestå i hands och bens olika rörelser.

Fin känning. Man säger att ryttaren gifver fin känning, då hans rörelser äro föga synbara, och

och han med bibehållande af behörig jemnvigt skickligt, otvunget, och nått hjälper sin häst. Man kallar detta äfven förborgad känning (aides secrettes). Ytterligare säges, att hästen tarfvar fin känning, när han hastigt och med lätthet åtlyder ryttarens minsta rörelse af hand och ben.

Eftergifva handen (rendre la main) är den rörelse, som verkställes genom tygelhandens sänkning, antingen för att minska eller alldeles upphöra med känningen på hästen. Man bör märka, att med tygelhanden menas alltid ryttarens venstra hand; ty om man likväl stundom nyttjar högra handen för att draga högra tygeln åt sig, så är det endast för att hjälpa den venstra, som alltid förblifver tygelhand.

Hålla styf hand (s'attacher à la main) utmärker att ryttaren har hård hand och håller den styf vare än han bör; hvilket är det största fel man någonsin kan hafva till häst; ty genom en hård hand förderfvas munnen på hästen, han vänjes vid att stegra sig och sättes i fara att gå öfver, som är en ganska beklaglig

om-

omständighet, hvarigenom ryttaren kan omkomma, hvilket flere gånger händt.

Draga på handen (tirer à la main). Detta fel har afseende derpå, att hästens mun är hård i jemförelse mot ryttarens hand, och att han antingen af dumhet eller olydnad sticker med nosen och tränger på handen.

Ligga på handen (peser à la main) är: när hästen stöder sig på munstycket och tynger så på tygelhanden, att ryttaren beständigt nödgas hålla upp hans hufvud.

Stöta i handen, skaka hufvudet, äro fel hos hästar, hvilka ej hafva någon stadga på hufvudet eller behörigt stöd, eller som för att undgå munstyckets tvång, ruska på betslet och slänga med hufvudet (battre à la main.)

Vissa hästar hafva äfven den elaka vanan att spärra upp munnen och alltjemt skjuta under käken ifrån höger till venster, och från venster till höger. Detta fel tillhör svaga munnar (faire les forces).

Stöd

Stöd (appui) kallas den kännning, som stångens verkan förorsakar i ryttarens hand, och för det andra den genom ryttarens hand på hästens laner åstadkomna verkan. Somliga hästar hafva för litet, andra åter för mycket, och ännu andra fullt stöd (appui à pleine main). De som hafva intet eller för litet stöd, äro hästar som frukta för munstycket, och tåla ej dess tryckning på lanerna. De åter som hafva för mycket, äro sådana som ligga på handen; men när en häst, utan att ligga på handen eller slå med hufvudet, har stadigt, lätt och lagom stöd, så säges han hafva fullt stöd eller den bästa mun. Dessa tre sköna egenskaper, hvilka utmärka en god mun på hästen, äro öfverensstämmande med dem, som tillhöra ryttarens hand, hvilken likaledes bör vara lätt, len och stadig.

Arrêt är det samma som att efter slutad reprise stanna hästen. Arrétera betyder därför hålla stilla.

Reprise betyder en upprepad lection, som gifves hästen. Under tiden mellan den ena

repi-

reprise till den andra låter man honom pust ut.

Göra en half arrêt (marquer un demi arrêt) kallas när man förer tygelhänden nära åt sig, för att förhålla framdelen på en häst, som ligger på munstycket, eller när man vill hafva ned hufvudet på honom, eller samla honom.

Återbringa (ramener) betyder att ställa hufvud och hals lägre på en häst, som tränger på handen och sätter nosen i vädret.

Samla hästen (rassembler) eller hålla ihop kallas: att under hans gång eller manège hålla honom kortare tillsammans, för att sätta honom på hancherna. Detta verkställes genom att lindrigt förhålla framdelen på hästen och köra fram honom med vadorna, så att han bringar hancherna under sig, och förberedes att rätta sig för hand och ben.

Vara i hand och mellan ben (être dans la main et dans les talons), utmärker en fullkomligt tillriden hästs egenskap, att fritt och lydigt följa handens, benens och sporrarnes kännning

så

så väl framåt, bakåt, på stället, som sidwärts emot hvilken sida som helst; och att utan att falla ut eller rubba hufvudet ur sin ställning, tåla skenklarne och till och med sporrarne. Funnes nu för tiden en sådan häst, så kunde han utan öfverdrift få namn af Phenix.

Köra ihop (renfermer) kallas: att starkt samla en häst, som redan är så vida kommen, att man kan börja rätta honom i handen och mellan skenklarne.

Väl dresierad (bien mis) betyder detsamma som väl tillriden eller väl ställd i hand och mellan ben.

Falla ut (se traverser) säges när bakdelen på hästen afviker från linien, som den skall beskrifva, antingen det händer under det han går sidwärts eller rakt ut.

Krypa tillbaka (s'entabler, s'aculer) säges om en häst, som går sidwärts på två spår, och i stället för att gå framåt, kryper baklänges och kommer med kruppan före framdelen.

Hantritt (zuckfuss) (harper) betyder hästars gång, som hafva torrspatt, och som, i stället för att behörigt böja haslederna, föra benen hastigt rätt upp och ned.

Stolta steg, piaffera (piaffer) betyder Spansk skridt på stället, hvarunder hästen böjer armen väl, och lyfter benet prydligt, utan att hvarken falla ut eller träda framåt eller tillbaka, och derjemte blir i lydriad för ryttarens hand och ben.

Trippa (trepignér) är ett fel hos dåligt piafferande hästar, hvilka i stället för att föra benet högt, röra det öfveriladt och nära marken. För heta hästar äro fallna för detta fel.

Vända, dubblera (doubler). Man dubblerar större och mindre. Större dubblering verkställes, då man utan att changera vänder hästen, går midt öfver ridbanan och delar den i två delar. Mindre dubblering kallas, när man i ridbanans fyra hörn vänder hästen på en mindre fyrkant.

Sitta på hancherna, sänka, falcad (falquer) säges om den rörelsen, då hästen ifrån galopp vid en arrét, kort, hastigt och lifligt *) sätter hancherna lågt böjda under lifvet.

Tillsluta en half Volte (fermer une demi-volte) förstås dermed, att hästen vid slutet af en chängering eller half-volte, hvarunder han går på två spår, bör på en och samma tid sluta med framdel och kruppa till väggen, för att vidare gå åt andra handen.

Tumla från hand till hand (travailler de la main à la main) betyder att endast med handen och föga känning af skenklarne på ett spår vända hästen i alla directioner, hvilket är nyttigt vid krigs manéger.

Hjelpa, gifva känning (secourir) kallas att med knäna eller vadorna drifva fram hästen, om han vill stanna eller eljest vårdslösar sin gång.

Kor

*) Tride i originalet: ett ord som förf. säger de la Broue nyttjat för att derigenom uttrycka de snabba, korta och förenade rörelser, som bästar göras med hancherna, då de hastigt sätta efter med dem. Carrière tride, säges då hästen i galopp kort och snabbt sätter efter med hancherna.

Anm. af T. Öfv.

Korsa (chevaler) säges då hästen på två spår går andan för skenkeln och sätter yttre benet öfver det inre.

Inre och yttre (dedans et dehors) är ett talesätt, som brukas ibland i stället för höger och venster, för att uttrycka de känningar ryttaren bör gifva med stångtyglarne, skenklarne och sporrarne, äfvensom för att utmärka hästens rörelser åt den hand han går.

För att bättre kunna förstå detta, bör man veta, att de gamle beridarne nästan alltid arbetade sina hästar på cirklar. Midtelpunkten, om hvilken de vände, bestämde handen, åt hvilken de redo, så att, då hästen vändes åt höger på cirkeln, kallades tygeln, ryttarens ben och sporre samt hästens ben, som voro vända mot midtelpunkten, inre tygeln, inre benet och inre sporren, hvilket allt är det samma, som om man säger högra tygeln, högra benet o. s. v.

Yttre tygeln och yttre benet är således venstra tygeln och venstra benet. Likaledes när man rider hästen åt venster på cirkeln,

N

så

så kallas den mot midtelpunkten varande venstra tygeln och det venstra benet inre tygeln o. s. v., och följaktligen är då den yttre tygeln och yttre benet den högra tygeln o. s. v.

Det förstås derföre, att då ridbanor nu för tiden i fyrkant omgifvas antingen af vägg eller barrière, så menas med yttre tygeln och yttre benet hvad som är emot väggen. Är väggen på ryttarens venstra sida, så säges han rida åt högra handen, och yttre tygeln samt yttre benet som äro vända emot väggen, äro således venstra tygeln och venstra benet. Är väggen på ryttarens högra sida, så säges han rida åt venstra handen. Yttre tygeln och yttre benet är således högra tygeln och högra benet, samt följaktligen venstra tygeln och venstra benet de inre. Jag har nödgats gifva en något vidlyftig förklaring öfver dessa konstord, emedan de af många förbytas; men vill man tala mera tydligt, så säges höger och venster, hvarmed mycket enklare utmärkes så väl tygeln, som ryttarens och hästens ben.

Hvad

Hvad åter manége konstorden beträffar, så finnas de beskrifna och förklarade uti sjette capitlet, som handlar om konstmässig gång.

Femte Capitlet.

Om hästars bens olika rörelser efter deras olika gång.

Största delen ryttare hafva endast orediga begrepp om hästens bens rörelser under dess olika gång; emellertid är det utom denna för ryttaren så väsentliga kännedom omöjligt att utveckla spänstigheter, hvilkas sammanhang han ej känner.

Hästar hafva två slags gång; nemligen *naturlig* och *konstmässig*.

I den *naturliga gången* bör man åtskilja den fullkomliga, såsom *Skridt*, *Trof* och *Galopp* från den felaktiga, såsom *Parr*, *Slappskridt* och *Mellangalopp*.

Den naturligt fullkomliga gången är endast naturens verk, utan att vara förbättrad genom konsten.

Den

Den naturligt felaktiga gången härleder sig antingen ifrån svaghet eller ett förderfvadt tillstånd.

Konstmässig gång är den, som en skicklig beridare förstår att lära hästar, dem han tillrider för att dressera i den olika manége, hvar till de hafva förmögenhet och skicklighet, och som på väl inrättade ridskolor bör utövas.

Första Afdelningen.

Om naturlig gång.

Skridt.

Ibland all hästens gång är skridt den lägste, långsammaste och makligaste (Tab. 1 fig. 1). Vid den rörelse hästen gör i skridt lyfter han de två hvarandra motsatta i kors stående benen ett fram och ett baktill. Såsom t. ex. när högra frambenet är upplyftadt och skrider framåt, så lyfter sig omedelbarligen venstra bakbenet och följer frambenets rörelse. På lika sätt röra sig de andra begge benen så att i skridt

gå fyra rörelser rum. Den första gör högra frambenet, hvarpå venstra bakbenet följer och gör den andra; den tredje gör venstra frambenet, hvarpå högra bakbenet följer, och så går det vaxelvis.

Traf.

Vid rörelsen i traf lyfter hästen på samma gång begge de i kors mot hvarandra stående benen (Tab. 1 fig. 2) nemligen: högra fram- och venstra bakbenet samt derpå venstra fram- och högra bakbenet. Traf skiljer sig från skridt genom en häftigare, snällare och högre rörelse, hvarföre den också lider starkare än skridt, som går långsamt och nära marken. Ytterligare är också den skillnad, att fastän hästen rör fötterna korsvis såsom i skridt, så sättas fötterna likväl i skridt ned i fyra tempo, men i traf endast i två tempo, emedån, som jag nyss sagt, de två mot hvarandra stående benen på en gång upplyftas och på en gång sättas ned.

Galopp.

Galopp är den rörelse hästen gör under lopp. Det är ett slags framåt gående språng, ty frambenen äro ej ännu satta till marken, när bakbenen redan lyftas, så att det gifves ett omärkligt ögonblick, då alla fyra benen äro i vädret. I galopp gifves två hufvudrörelser, den ena åt högra handen, hvilken kallas höger galopp, och den andra åt venstra handen kallas venster galopp. Vid begge dessa särskilda rörelser bör alltid inre frambenet vara förut och börja galoppen; bakbenet på samma sida följer och går likaledes förut, hvilket sker i följande ordning (Tab. II fig. 1). När hästen går i höger galopp och begge frambenen äro upplyftade, så griper högra frambenet före det venstra, och sättes före det venstra till marken. Högra bakbenet framdrifver frambenet och följer dess rörelse, samt sättes till marken framföre det venstra (Tab. IV fig. 1.). I venster galopp börjar venstra frambenet galoppen, venstra bakbenet följer, och sättes före högra bakbenet; benens nedsättning sker i följande ordning:

När

När hästen går i höger galopp, så sätter han, sedan han samlat hanchernas krafter för att skjuta undan framdelen, venstra bakfoten först till marken, och derpå den högra framom den venstra; i samma ögonblick sättes likaledes venstra framfoten till marken, så att, vid nedsättandet af dessa begge i kors stående och likasom i trafven hvarandra motsatta ben, försyn och hörsel vanligtvis endast ett tempo är märkbart. Slutligen gör högra frambenet, som fortgår framom venstra frambenet på den linie högra bakbenet beskriver, det tredje och sista tempo. Dessa rörelser upprepas vid hvarje tempo i galoppen, och fortfara vexelvis.

Åt venstra handen är benens nedsättande helt annorlunda; ty här gör högra bakbenet första tempo, hvarpå venstra bak- och högra frambenet lyftas och sätts på en gång korsvis såsom i traf till marken, samt göra det andra tempo; slutligen gör venstra frambenet framom det högra frambenet på samma linie som venstra bakbenet, det tredje och sista tempo.

Men

Men har hästen spänstighet och smidighet, och hanchernas rörelse är kort, snabb och liflig, så gör han fyra tempo i galoppen i följande ordning. I höger galopp sättes venstra bakfoten först till marken, högra bakbenet gör det andra tempo, och venstra frambenet gör omedelbarligen derpå det tredje tempo, och till slut gör högra frambenet, som af alla griper mest för sig, det fjerde och sista tempo. Detta går då såsom 1, 2, 3 och 4, och bildar den rätta cadencen i en vacker galopp, som bör vara snabb med hancherna och kort med framdelen, såsom i det följande vidare skall förklaras.

När hästen icke i den nyss omtalade nödiga ordning sätter ned fötterna, så galopperar han antingen helt och hållet eller åtminstone med ett ben falskt.

Hästen galopperar falskt eller med orätt ben, då han i stället för att börja galoppen med inre benet och behörigt föra det framåt, slår an med yttre benet (Tab. II fig. 2); så att om hästen i höger galopp sätter de begge venstra

stra

stra benen framför, så galopperar han falskt eller med orätta ben, likasom han galopperar falskt åt venstra handen, om han sätter de begge högra i stället för de begge venstra framför (Tab. IV fig. 2). Benens oriktiga rörelse i denna gång är att anse såsom felaktig på den grund, att de emot banans mittpunkt, omkring hvilken man galopperar, vända benen nödvändigt böra gå förut för att understödja hästens och ryttarens tyngd, emedan hästen ännu skulle löpa fara att stupa i vändningen, hvilket stundom händer och är farligt. Samma äfventyr befaras, om hästen blott galopperar falskt med ett ben.

En häst kan galoppa falskt på två sätt med ett ben, emedan det sker ibland med fram- och ibland med bakbenet; dock är det ovanligare att det sker med bak- än frambenet.

Hästen galopperar falskt med framdelen, änskönt han åt den hand han går, väl sätter bakbenet behörigt; men i stället för att hafva inre frambenet förut, har det yttre framföre, och dermed börjar galoppen (Tab. III fig. 1).

T.

T. ex. då hästen i höger galopp har venstra frambenet framför det högra, så är det fram till falskt o. s. v.; när han i venster galopp i stället för venstra frambenet har det högra framför, så är det åter falskt fram till (Tab. V fig. 1). Lika förhållande är det med bakbenen; ty sätter hästen yttre bakbenet i stället för det inre förut, så är det falskt baktill. För att ännu bättre förstå detta, märkes, att då hästen i höger galopp sätter frambenen så som de borde vara i venster galopp, så är det falskt fram till, och äro bakbenen i den ställning åt högra handen, som de borde hafva åt den venstra, så är det falskt baktill, och på samma sätt är det åt venstra handen.

Jag får anmärka, att man alltid i synnerhet i Frankrike med riktig galopp hos jagt- och fälthästar förstår höger galopp; dock byta somliga ryttare om för att låta venstra benet hvila, hvilket såsom bärande hela tyngden lider mest, då deremot högra benet som börjar galoppen, har mera frihet och mödas ej så mycket.

An-

Andra Afdelningen.

Om felaktig gång.

Om Pass.

Pass är en lägre, men vida utsträcktare gång än skridt (Tab. VI fig. 1). Hästen gör dervid blott två rörelser, en på hvar sida, så att fram- och bakbenet på samma sida lyftas på en gång, skrida med hvarandra framåt, och i samma tempo som dessa på en och samma tid sättas till marken, följa begge benen på andra sidan efter och göra samma rörelse, hvilken derefter i vaxelvis fortsättes.

Om en häst skall hafva en god passgång, så bör han gå med särkta och höjda hancher, samt sätta bakfötterna en god half aln framom framfötterna; ty deruti ligger orsaken, hvarföre en passgångare kan tillryggalägga en så stor sträcka väg. För dem som gå med raka och styfva hancher, lider det ej så mycket, och de möda ryttaren vida mer. Passgångare duga endast på slät och jemn mark, ty på djup och ojemn botten kunna de icke länge hålla ut med

denna

denna gång. Derföre ser man också flere sådana hästar i England än i Frankrike, emedan marken på förra stället är mycket slätare och jemnare. I det hela kan en passgångare icke länge hålla ut, och passgång är hos större delen hästar tecken till svaghet. Sjelfva de unga fölen antaga denna gång på betet, till dess de få krafter nog till traf och galopp. Det gifves många bra hästar, som efter mycken tjenstgöring börja falla i pass, emedan deras krafter förslöats, och de ej mera kunna hålla ut med sin vanliga gång.

Om half Passgång, Slappskridt (Traquenard).

Hv Slappskridt är en afbruten gång och har någon likhet med pass. Hästar med svag rygg, de som ridas på bogarna, och de på hvilka benen börja bli försläpade och förderfvade, antaga vanligen denna gång. Packhästar t. ex., hvilka, sedan de i några år trafvat med sina bördor och nödgas gå fort, antaga slutligen, emedan de icke hafva styrka nog att hålla ut i traf, denna hastiga och öfverilandet gång, hvilken

hvilken ser ut som en afbruten passgång, och egentligen att tala, är hvad som kallas half passgång.

Om mellan-galopp (L'aubin). Mellan-galopp är en sådan gång, hvarti hästen galopperar med frambenen, och trafvar, eller går pass med bakbenen (Tab. VI fig. 2) Denna ganska fula gång är egen hos hästar med svaga hancher, förderfvad bakdel, eller som blifvit matta af uthålligt och utomordentligt löpande. Större delen posthästar gå mellan-galopp i stället för att galoppa fritt ut. Unnga hästar, som ej hafva krafter nog i hancherna för att med dem eftersätta och drifva fram framdelen, och de som man för tidigt vill tvinga till galopp, antaga också denna gång, äfvensom jagthästar med förbrukade bakben.

Tredje Afdelningen.

Om konstmässig gång.

De konstmässiga rörelserna härledas sig ifrån de naturliga, och benämnas olika efter

den afmätta gång och ställning man gifver hästar som dresseras i den manége, hvartill de finnas skicklige.

Enligt vanligt bruk gifves två slags manége: *Krigs manége* (le manége de guerre) och *manége för ridbanan* (manége de carrière ou d'école).

Med krigs-manége förstås att tämja och öfva en häst till att snabbt och ledigt lyda åt begge händer, att lätt arrêtera och vända på hancherna, samt vänja honom vid skott, trummor och fanor, så att han ej fruktat för något.

Med manége för ridbanan bör förstås all den konstmässiga gång, som är uppfunnen af dem, hvilka företrädesvis utmärkt sig i ridkonsten; och som praktiseras vid väl inrättade ridskolor, eller borde åtminstone derstädes praktiseras.

Denna konstmässiga manége delas i låg och hög.

Låg

Låg är sådan, som verkställes nära jorden.

Hög manége är sådan, som hästar verkställa öfver jorden.

Om låg eller manége på jorden.

Till låg manége höra: *Spansk skridt*, *Piafering*, *Galopade*, *Changering från en hand till en annan*, *Volte*, *half Volte*, *Passade*, *Pirouett*, och *Terre à Terre*.

Jag bör anmärka att mesta delen af dessa konstörd härstamma ifrån Italienskan, emedan Italienarne voro de första som bragte ridkonsten i system.

Spansk skridt (passade).

Spansk skridt (Tab. VII fig. 1 och Tab. XVIII) som fordom kallades *passeege* af det Italienska ordet *Spassegio*, hvilket betyder spatsergång, är en afmätt taktmässig skridt eller traf. I denna gång bör hästen hålla sina begge lika som i traf i kors stående; hvarandra motsatta ben längre tid upplyftade; likväl bör han gå mycket taktmässigare och mera eleverad än i vanlig

vanlig traf, så att han vid hvart steg som tas ges blott framrycker en fot, nemligen att det upplystade benet griper ungefär omkring en half aln framom det som står på marken.

Piaffering. (Piaffer) Tab. XVII.

När hästen på stället utan att gå fram eller tillbaka, eller ställa kruppan skeft, går i Spansk skridt, och derjemte håller armarne högt och sirligt böjda, så kallas denna gång *Piaffering*. Denna ädla gång skattades högt vid carrousseller och paraderingar till häst, äfvensom den mycket värderas i Spanien. Hästar från detta land liksom Neapolitanska hafva mycket anlag härtill.

Galopade (Galopade).

Galopade eller manège galopp (Tab. VII fig. 2 och Tab. XXI) är en förenad, väl samlad galopp, i hvilken framdelens rörelse är förkortad och bakdelens snabb, det vill säga: en galopp, i hvilken bakdelen ej släpar, och som genom hästens likformiga språng frambringar den vackra afmätta rörelse, som likaså mycket

in-

intager åskådaren, som den bereder ryttaren nöje.

Changering (changement de main)

Tab. XX.

I näst föregående Capitel har jag redan sagt, att man med ombyte af hand icke allenast bör förstå den förändrade rörelse, som hästen gör då han byter om fötter, utan till följe af vanligt sätt att tala, genom detta uttryck, äfven den väg hästen beskriver då han går igenom ridbanan från ena väggen till den andra, antingen det sker från högra till venstra eller från venstra till högra handen. I senare bemärkelsen äro två saker att iakttaga, hvilka består uti *contra changering* och i *changering genom omvända bogar*.

Contra changering (contre changement) göres då hästen föres midt in på ridbanan, liksom man verkligen ville changera; men när man ställt hans hufvud åt andra handen, så föres han åter på den vid väggen nyss lemna-de linie tillbaka, och rides åt samma hand som före changeringen.

O

Vid

Vid changering genom omvända bogar (changement de main renversée) föres hästen såsom vid vanlig contra-changering midt in på ridbanan; men när man återkommer till väggen som nyss lemnades, så, i stallet för att göra contra-changering, omvändas bogarna på hästen, och man går åt andra handen. När man alltså i contra-changering byter om från högra till venstra handen, så blifver man likväl åt samma eller högra handen; men vid changering genom omvända bogar kommer man, genom den verkade förändringen af bogarnas omvändning, vid ankomsten till väggen, åt venstra handen.

Changering, contra-changering och genom bogarnas omvändning verkställes allt efter som hästen är lydlig för hand och ben, på ett eller två spår.

Om Volte. (Volte)

Ordet Volte är ett Italienskt uttryck och betyder *cirkelrunda* eller *cirkelformiga spår*. Jag får härjemte anmärka, att i Italien menas med volte

volte den cirkel hästen beskriver då han endast går på ett spår, och att den, som vi kalla volte, der kallas Radoppio. I Frankrike deremot betyder ordet volte hästens gång sidwärts på två spår, hvilken bildar två parallella cirklar, eller en fyrkant med afrundade hörn.

Half volte är hälften af en volte eller en slags halfcirkel på två spår. Half volte göres antingen i sjelfva volten eller vid beggandar af en rak linie.

Ytterligare har man omvända volter (voltes renversées) och halfva omvända volter (demi voltes renversées).

Med omvänd volte förstås den väg, som hästen beskriver då han, gående på två spår, har hufvud och bogar vända mot midteln af banan. Framfötterna beskriva således den närmaste linien omkring banans mittelpunkt, och bakfötterna den andra derifrån aflägsna, hvilket är motsatsen af vanliga volter, hvori kruppan är vänd emot banans mittelpunkt.

Half omvänd volte verkställes lika med chan.

changingering genom omvända bogar, undantagande att hästen i half volte bör gå på två spår.

Passade (passade).

Göra passade kallas att rida hästen på en rak, lång linie och vid begge ändar changera från höger till venster och från venster till höger, under det man alltjemt rider fram och tillbaka på samma linie.

Passader verkställas så väl i kort som i flygtig galopp.

Passade i kort galopp är då man så väl på raka linien af passaden, som under halfva volten vid liniens begge ändar bibehåller hästen väl samlad i en kort och väl afmått galopp.

Under passade i flygtig galopp rides hästen i kort galopp tills midt på linien, hvarefrån man låter honom gå i sträckt galopp till det stället der man åter samlar honom och börjar halfva volten.

Pi-

Pirouette (Pirouette).

Pirouette är en slags volte af en hästlängd, hvilken verkställas på stället (Tab. VIII fig. 2). Kruppan blir i midtelpunkten, och inre bakbenet tjänar som en axel, omkring hvilken begge frambenen och yttre bakbenet vrida sig.

Terre à Terre.

Hertigen af Newcastle har ganska riktigt beskrifvit manégen terre à terre såsom en galopp i två tempo på två spår (Tab. IX fig. 1) I denna gång lyfter hästen frambenen på en gång, och sätter ned dem på en gång. Bakbenen följa frambenen, hvarigenom en kort, hastig, liflig och låg galopp uppkommer, hvilken ser ut som några i en rad på hvarandra följande små, ganska låga, nära marken gående språng, hvilka alltjemt gå sidwärts framåt.

Anskönt terre à terre med rätta räknas ibland låga manégen, så ligger likväl denna manége till grund för all hög manége, emedan alla språng verkställas i allmänhet i två tempo liksom terre à terre.

Hög

Hög eller manége öfver jorden.

Alla språng, som göras högre öfver marken än terre à terre, kallas hög manége, och man räknar sju sådana: Pesade, Mesair, Courbette, Croupade, Balotade, Capriole och steg och språng (le pas et le saut).

Pesade. Tab. X fig. 1.

Pesade är en manége, i hvilken hästen på stället, utan att rycka framåt, lyfter framdelen högt, och utan att röra bakhänen, blir med dem fast stående på marken, så att han ej såsom i all annan manége gör något tempo med haneherna. Denna manége brukas för att bereda hästen att med mer lätthet kunna springa, och väl lyfta framdelen.

Mesair.

Mesair är ett ord som betyder half-manége (Tab. IX fig. 2). Det är ett språng, som fastän det räknas till höga manégen, likväl blott är något högre än terre à terre; men lägre och mera framskjutande än

en

en courbette. Det kallas half-manége (mesair), emedan det är något mellan begge, och på denna grund kallas det också af somliga beridare half courbette, hvilket tämmeligen noga uttrycker den rörelse hästen gör i denna manége.

Courbette. Tab. X fig. 2.

Courbette är ett språng, i hvilket hästen högre och taktmässigare lyfter framdelen och håller den längre i vädret än i mesair, och hvarest haneherna, i det ögonblick då frambenen åter sänkas till marken, följa efter med låga, korta och hastiga satser.

Croupade.

Croupade är så väl med fram- som bakdelen ett mycket högre språng än courbette (Tab. XI fig. 2), i hvilket hästen, under det han är i vädret, drager bakfötter och ben under buken, och håller dem i lika höjd med framfötterna.

Ba-

Balotade. (Tab. XI fig. 1.)

Balotade är ett språng, i hvilket hästen, då alla fyra fötterna äro i vädret och i lika höjd, i stället för att såsom vid croupaden draga bakfötterna under buken, visar bakskorna liksom han ville slå bakut, men utan att likväl såsom vid capriolen verkligen slå bakut.

Capriole.

Capriolen är ibland alla sprången det högsta och fullkomligaste (Tab. XII fig. 1). När hästen med fram- och bakdelen i lika höjd är i vädret, så slår han så våldsamt bakut, som om han ville slita sig i tu, hvarvid bakbenen fara ut som en pil (s'eparer, nouer l'aiguillette). Man bör noga märka, att dessa tre senare manéger: Croupade, Balotade och Capriole skiljas från hvarandra deruti, att då hästen i croupaden är i vädret, han intet visar bakskorna, utan drager dem under buken; i balotaden visar han bakskorna och är färdig att slå bakut, utan att likväl fullborda det; men i capriolen slår han så starkt bakut, som han nånsin kan.

Steg

Steg och språng

(le pas et le saut).

Denna manége verkställes i tre tempo. Det första utgör en kort galopp eller terre à terre, det andra en courbette, det tredje en capriole, och så vexelvis. Hästar som känna sig ej kraftiga nog att göra upprepade caprioler, och sjelfva de starkaste springare, när de börja blifva försprungna, antaga af sig sjelfva denna manége för att hjälpa sig och bättre kunna passa på tempo till språng.

Sjette Capitlet.

Om en vacker sittning till häst, och hvad ryttaren har att iakttaga före uppsittningen.

En vacker hållning till häst är för ryttaren en så stor prydnad och derjemte ett så stort medel till konstens ernående, att alla de som vilja blifva ryttare för all ting böra använda nödig tid till erhållande af denna egenskap.

Med

Med vacker hållning menar jag en otvungen sittning förenad med en rak och friställning, antingen man i nödiga fall håller sig fastare på hästen, eller ock vid behörig tid gifver efter. Vid alla hästens rörelser bör man, så vidt möjligt är, bibehålla den rätta jemnvigten, som beror på kroppens noga iaktagna motvigt, och ryttarens rörelser böra verkställas så otvunget, att de mera synas försköna hans ställning än hjälpa hästen.

Då nu denna sköna sak uraktlåtes, och vårdslöshet jemte en viss veklig hållning hafva trädt i stället för den flit, som fordom användes, för att ernå och bibehålla denna vackra sittning, som intager åskådaren och oändligt upphöjer en god hästs skicklighet, så är det mindre underligt, att rytteriet har förlorat så mycket af sin fordna glans.

Före uppsittningen bör man med en blick undersöka hela hästens equipage. Denna uppmärksamhet, som är blott ett ögonblicks verk, är helt och hållit nödvändig för att afvärja de äfventyrligheter, som kunna drabba dem,

hvil-

vilka försumma denna lilla omtänka. Först efterses om hakremmen ej är för hårdt spänd, hvilket skulle försvåra hästens andedragt, om nosremmen ej är för lös, då denne tvärtom bör vara fastare spänd, så väl för nätthetens skull, som äfven att hos mången häst hindra munnens uppspärrende och hos andra förekomma det fel de hafva att bita efter stöveln. Derpå bör efterses om munstycket ej ligger för högt, så att läpparna krympas, eller för lågt, så att det ligger på betarne; om sadeln ej ligger för långt fram; ty utom det att hästen derigenom kunde tryckas på manken, så hindrades bogarnas lediga rörelse deraf; om sadelgjordarne ej äro för lösa, hvarigenom sadeln kunde vrida sig omkring, eller om de ej äro för hårdt spända, hvilket ofta kan förorsaka ledsamma tillfälligheter. Det gifves t. ex. hästar, som då man vill spanna åt gjordarne, af elakhet hålla andan och spanna så ut buken, att man med gjordarne knapt kan komma nära sadelstropparne. Andra gifvas, som när man rider dem straxt efter det de äro gjordade, genom språng söka till att slita af gjordarne,

darne, ja till och med att kasta sig baklänges. För att afhjelpa dessa fel, bör man något förr än de skola ridas, spänna åt gjordarne och låta dem trafva några steg vid handen. Äfven bör efterses om förbygelu ligger ofvanom leden på bogarna; ty låg den för lågt, så hindrades rörelsen. Slutligen efterses, om ländstycket har sin tillbörliga längd, så att det ej är för löst, hvarigenom sadeln kunde skrida framåt, eller om det ej är för mycket sträckt, hvaraf dels kunde förorsakas skafsår under svansen, dels hästen kunde retas att göra språng och slå bakut, hvilket för ryttaren vore ganska oöfvant.

Efter denna korta granskning närmar man sig hästens venstra bog, ej allenast för att kunna vara i stånd att lätt sitta upp, utan äfven för att ej blifva slagen af hästen antingen genom frambenen, om man stod vid hälsen, eller af bakbenen, om man stod mot buken. Härefter fattar man med högra handen ändan af tyglarne, och efterses om de ej äro bakvända eller snodda, i hvilket fall de genom tygelrin-

garne

gärne åter läggas på sina platta sidor. Spöet hålles nedåt i venstra handen, och med samma hand fattar man tyglarne något långa, (för att ej föränleda någon olägenhet,) jemte en handfull af mahnen näst manken samt krammar dessa tre ting väl tillsammans, hvarpå man med högra handen griper om nedra ändan af stiglädret nära vid stigbygelu, vrider stiglädret platt och sätter venstra foten i stigbygelu, fattar med högra handen tag i eftersta sadelpuffen, svingar det högra ända till tån sträckta benet öfver sadeln och sätter sig slutligen med rakt lif ned.

Hela denna rad af förrättningar hvilkas beskrifning är längre än utförandet, bör ske med god hållning, färdighet och ledighet, utan att som mången ryttare antaga en storskrutande mine öfver sådana saker, som, då man en gång vet att verkställa dem, äro ganska enkla och lätta, men likväl nödvändiga.

När man satt sig ned i sadeln, så tager man spöet med spetsen uppåt i högra handen, fattar med samma hand ändan af tyglarne, för

att

att jemka dem i venstra handen, hvars lillfinger stickes emellan och delar dem, hvarpå fingerspetsarne inneslutas i flata handen med tummen sträckt utan på tyglarne, så val för att kunna hålla dem stadigt, som att hindra det de ej glida i handen.

Tygelhanden som styr främ delen, bör hållas midt öfver halsen på hästen, utan att gå utöfver på någondera sidan, samt vara i lika höjd med armbägen; och på det sadelknappen ej må vara hinderlig för tyglarnas verkan, så bör handen hållas två finger eller något mer ofvanom; af samma skäl bör den med handleden litet krökt hållas ut från lifvet med något uppåt mot magen vända naglar. I följande Capitel skall jag tala om tygelhandens verkningar, hvilka förtjena att särskildt förklaras.

Högra handen bör vara ställd i lika höjd med och nära intill den venstra, när hästen föres med jemna tyglar, men nyttjas högra tygeln för att böja hästen med högra handen, så bör den hållas lägre än den venstra och nära intill sadelpuffen.

Så

Så snart tygelhanden är i ordning, sätter man sig precis midt i sadeln med underlif och säte framåt, så att man ej kommer att sitta intill eftersta sadelpuffarne. Ländkorset bör hållas böjdt och stadigt, för att kunna motstå hästens rörelse.

Hertigen af Newcastle säger att en ryttare bör hafva två rörliga delar och en orörlig. De förra äro öfra delen af lifvet intill midjan, och benet från knäet till foten; den senare delen är från midjan till knäet. I följd af denna grundsats utgöres den öfra rörliga delen af hufvudet, skuldrorna och armarne. Hufvudet bör stå rakt och ledigt på skuldrorna, under det man ser hästen midt emellan öronen, skuldrorna böra likaledes vara lediga och något böjda bakåt, emedan om hufvud och skuldror sänktes ned, skulle sätet komma utöfver sadeln, hvilket, jemte den fula ställningen, skulle föranleda hästen att gå på bogarna och gifva honom vid ringaste rörelse tillfälle att slå bakut. Armarne böra krökta vid

vid armbågen hållas otvungna intill lifvet och naturligt sänkas ned på höfterna *)

Hvad benen beträffar, såsom den undra rörliga delen, så böra hästens lif och bakdel dermed styras och hållas i lydriad. Deras rätta ställning är, att de från knäen ända ned hållas raka och otvungna nära till hästen, utan att likväl röra honom, med lår och knän vända inåt, så att benens platta sidor äro liksom fastlimmade längs sadelkapporna, och fastän benen skola vara otvungna, så böra de likväl hållas stadigt; ty höllos de ostadigt, så skulle de oupphörligt beröra buken, hvaraf hästen underhölls i ständig oordning; höllos de åter för mycket utspärrade, så kunde man omöjligt hjälpa eller straffa hästen i rätt tid, det vill säga i samma ögonblick, som han begick felet. Höllos de för mycket framåt, så kunde man icke begagna dem till buken, hvars hjälpredda likväl äro benen; höl-

*) Om det vore möjligt, att vår författare kunde kasta en blick på många ridbanor, der man sätter en ära uti att kunna rida med den förskräckligaste ansträngning och med en för ögat högst stötaude stelhet; hvad skulle han då säga? Anm. af T, öfv.

höllos de tvärtom för mycket tillbaka, så gafs känningen åt ljumskarna: delar som äro allt för kittliga och ömtåliga att röras af sporrarna; och om man slutligen red med för korta stigbyglar, skulle man genom det starka stödet på stigbyglarne komma ur sadeln.

Halen bör stå ned och täen upp, likväl ej för mycket, emedan benet eljest hölls för styft; den bör vända något mer inåt än utåt, så att sporren lätt och ledigt kan föras till buken, på fyra fingers afstånd bakom sadelgjorden. Tåspetsen bör, allt efter bottens bredd i stigbyglen, stå ett eller två tum framom. Står den för mycket utåt, så kommer klacken för nära buken på hästen, hvilken oupphörligt skulle kittlas af sporren; står den åter för mycket inåt, så kommer klacken för mycket utåt och benet domnar. Egentligt att tala, är det icke benen som böra vridas; när man rider, utan öfra delen af lären, nemligen höfterna. Benen stå då ej för mycket vridna, utan de så väl som fötterna blifva då så mycket vända som de böra vara.

Det är emedlertid ej nog att bestämdt veta, huru man bör sitta upp till häst, utan det svåraste är att under hästens rörelse bibehålla denna ställning. Därföre pläga också skicklige stallmästare låta sina scholärer rida mycket i traf, så att de komma väl ned i sadeln och erhålla en stadig sittning, ty intet gör ryttaren så sadelfast som trafven, och efter denna öfning finner man den öfriga mindre skakande manégen lätt. Den methoden att fem till sex månader trafva utan stigbyglar är äfvenledes förträfflig; ty derigenom måste benen nödvändigt hänga ned nära hästen och ryttaren erhålla sittning och jemnvgit. Vanligen begås det felet, att låta scholärer rida springare, innan de ännu genom trafven hafva erhållit den jemnvgit, som i anseende till sadelfastheten vida öfverträffar styrikan i knäna. De som af fåfänga för tidigt rida springare, antaga den elaka vanan att hålla sig fast med klackarne; men komma de bort från ridskolan, så finna de sig med all sin inbillade sadelfasthet i mycken förlägenhet med unga hästar. Endast gradvis erhålles den fasthet, som bör komma

ma af jemnvgiten och ej af starka knäveck, hvilka böra öfverlätas på äfventyrare och hästprånglare. Det är väl sannt, att man vid vissa tillfällen nödgas sluta kraftigt till med knäna, i synnerhet vid sådana oordentliga, starka och hastiga språng och stötar (contre temps) vid hvilka man ej kan undgå att förlora sin sittning; men efter en sådan oordning bör man straxt sätta sig rätt i sadeln och gifva efter, emedan hästen eljest å nyo skulle börja att göra motstånd.

Vid en väl ordnad ridskola skulle man straxt efter trafven låta ryttaren rida en emellan pelarerne piäfferande häst; och då detta är ganska lätt, så lärde han sig derigenom att i en vacker ställning sitta på hästen. Härefter borde han rida en häst som gjorde halfva, och derpå en som gjorde fullkomliga courbetter; sedermera en som gjorde balotader eller croupader och sluteligen en som gjorde Caprioler. Ryttaren skulle då allt efter hand, utan att sjelf märka det, med tiden antaga rätta sättet att sitta stadigt och rakt utan styfhet och tvång, samt fritt och ledigt utan slapphet och vårdslös-

löshet; men hufvudsakligast vande han sig vid att ej sitta krokig, som ibland alla fel är det största, emedan känsliga hästar gå väl eller illa, allt efter som kroppens regelmässiga motvigt iakttages eller ej.

Sjunde Capitlet.

Om tygelhanden och dess verkan.

Tygelhandens rörelser hafva till ändamål att gifva hästen tillkänna ryttarens vilja, och den verkan som stängen åstadkommer i hästens mun, är en följd af handens olika rörelser. Men då jag redan i första delen af detta arbete har beskrifvit de delar, hvaraf stängen är sammansatt, jemte sättet att ordna den efter olika munnar, så vill jag icke här vidare tala derom.

Herr de la Broue, och efter honom Hertigen af Newcastle säga: till en god hand erfordras att vara *lätt, len* och *stadig*. Men denna fullkomlighet beror icke allenast af handens förrättning, utan äfven af ryttarens sittning; ty

om

om kroppen är vacklande eller i oordning, så kommer handen ur den ställning den bör hafva, och ryttaren sysselsättes endast med att hålla sig fast; dernäst böra benen följa handen, emedan dess verkan annars aldrig blir riktig. Detta kallas i konstspråket: följa med hand och ben (*accorder la main et les talons*), hvilket är den fullkomligaste af all kännig.

Handen bör alltid verka först, och benen följa dess rörelse; ty det är en hufvudregel vid all så väl naturlig som konstmässig gång, att hästens hufvud och bogar komma först. Då nu hästen har fyra slags gång, såsom *framåt, bakåt, till höger* och *venster*, så måste äfven tygelhanden åstadkomma en fyrfaldig verkan, såsom *eftergifva, förhålla, vända åt höger* och *venster*.

Handens förstnämnde verkan, att eftergifva till framåtgående sker genom handens sänkning med något nedåt vridna naglar. Handens andra förrättning att förhålla sker genom dess höjning med något uppåt vända naglar nära intill lifvet. Denna senare rörelse tjänar till

till att låta hästen göra hel- eller half arrét, eller rygga, hvarvid man intet får trampa för hårdt i stigbyglarne, utan i och med handens tempo draga skuldrorna något tillbaka, så att hästen arreterar eller sätter hancherna tillbaka. Handens tredje verkan är vändning åt höger. Man för handen åt samma sida med något uppåt vridna naglar, så att den yttre eller venstra tygeln såsom den verkande desto hastigare må kunna verka. Den fjerde verkan eller vändning åt venster sker genom handens förande åt samma sida med något nedåt vridna naglar, för att låta den yttre tygeln som åt denna hand är den högre, verka *).

Efter

*) Förf. säger här ganska tydligt, att yttre tygeln skall föra hästen. Denna vändning är således en motsats af hvad Prizellius och hans efterhärmarne lära, hvilket, så vackert och passande det ock är på ridbanan, medför lika så stora svårigheter vid vanlig fältridning och hufvudsakligast för cavalleristen. Man förstår emedertid icke hvärföre Prizellius ej har lätt sin vråde utbryta emot vår författare, som han utomdess så väl har begagnat, utan dermed vändt sig mot Herr von Sind, som likväl våsendligen i denna punkt var ense med honom och hvilken i trots af allt Herr Prizellius skymfande, vi likväl hafva mycket att tacka för i ridkonsten.

Ann. af T. Öfv.

Efter hvad nyss är anfördt, förstås lätt, att med en förhanden lydig häst menas den, som noga efterkommer dess rörelser, och att den tygeln, som sätter munstycket i rörelse, grundar sig på handens verkan.

Tyglarne hållas på tre sätt. Antingen delade i begge händer, eller lika långa i venstra handen, eller en kortare än den andre, allt efter den hand, åt hvilken hästen arbetas.

Rida med delade tyglar kallas att taga högra tygeln i högra handen och venstra tygeln i venstra handen.

Delade tyglar nyttjas till hästar, som icke ännu äro vanda att lyda tygelhanden ensam, eller till sådana, som sätta sig emot eller vägra att vända åt någondera handen.

Vill man med nytta betjena sig af delad tygelhand, så bör vid höger vändning då man drager på högra tygeln, venstra handen sänkas, liksom vid venster vändning och venstra tygelns dragning högra handen sänkes. Hästen kunde eljest icke veta, hvilken tygel han skul-

le

le lyda, om icke tygeln sänktes på motsatta sidan af den, hvaråt man vill vända.

Med jemna tyglar i venstra handen föras så väl campagne- som jagt- och cavallerie hästar, när de vända för handen. Men arbetas hästen på ridbanan för att dresseras och läras, så bör inre tygeln i tygelhanden vara något kortare, för att kunna ställa hufvudet åt den hand han går, emedan en häst utan böjning ej har något skick med sig på en ridbana. Likväl får inre tygeln ej vara för mycket förkortad, emedan det skulle gifva ett falskt stöd, och emedan man alltid i tygelhanden bör hafva kännning af begge tyglarnes verkan. Svårast är att få böjning på hästen åt höger. Denna svårighet kommer ej endast deraf, att de flesta hästar af naturen äro stälare åt denna hand än åt den venstra, utan den härleder sig äfven ifrån tyglarnes läge i venstra handen; ty då de böra skiljas af lillfingret, så händer att venstra tygeln, som ligger under lillfingret, verkar mer än högra tygeln, som är öfverst; så att när hästen arbetas åt högra handen, gör

högra

högra tygelns förkortande ej tillfyllest att böja honom, utan man må nödgas ofta med högra handens lillfinger draga på högra tygeln, hvilken förrättning venstra handens lillfinger har, när man arbetar åt venster. Det gifves ganska få, som förstå att rätt bruka högra tygeln; större delen sänka på venstra handen då de draga på honom, och således draga de endast nosen åt sig, emedan yttre tygeln ej understöder verkningen. Därföre när man drager på högra tygeln för att böja hästen åt höger, bör kännningen af yttre tygeln behållas i venstra handen, så att böjningen kommer från manken och ej från nosen, hvilket är en fullständig ställning.

Icke alldeles så är det åt venstra handen. Inre tygelns läge under lillfingret, i förening med det naturliga anlaget hos nästan alla hästar att lättare böja sig åt venster, underlättar ganska mycket hästens böjning åt denna hand. Jag får anmärka härvid, att på en väl inriden häst förkortas inre tygeln ganska litet till höger böjning, och att högra handen begagnas ganska

ska

ska sällan dertill, emedan han då bör böja sig för hands och bens öfverensstämmande kännigar; men innan han hunnit till denna grad af fullkomlighet, är nödvändigt att betjena sig af tygela på nyssnämnde sätt.

Handens höjd bestämmes vanligen efter hästens hufvuds; derföre bör den föras högre än vanligt på hästar, som föra hufvudet lågt, för att få det upp; men lägre och närmare intill lifvet, när de sticka med nosen, för att få det ned.

När handen föres framåt, så gifver kindkedjan efter genom denna rörelse, och följaktligen minskas munstyckets verkan. Denna hjälp begagnas att få hästen fram, då han saktar af; hålles tvärtom handen nära lifvet, så verkar kindkedjan starkare, och munstycket ligger hårdare på lanerna, hvilket är bra med hästar, som sticka med nosen och äro styfmunta.

Här ofvan har jag sagt, att en god hand bör hafva de tre egenskaperna att vara *lätt*, *len* och *stadig*.

En

En lätt hand är en sådan, som ej har kännig af munstyckets stöd på lanerna.

En len hand har någon liten kännig af munstyckets verkan på lanerna, utan att hålla för mycket hårdt på hästen.

En stadig hand är den som håller hästen med fullt stöd.

Det är en stor konst, att enligt munnens natur på hvarje häst, veta förena dessa tre handens olika rörelser, utan att förhålla för mycket, eller på en gång förlora munnens rätta stöd genom att för mycket eftergifva; nemligen: när man eftergifvit handen, hvilket är den lätta handens förrättning, så bör man åter lindrigt förhålla, för att så småningom kunna söka och känna munstyckets stöd i handen, hvilket kallas hafva en len hand. Derpå förhåller man mer och mer, och gifver hästen med det samma ett starkare stöd, som härleder sig ifrån den stadiga handen, eftergifver åter lindrigt och minskar munstyckets kännig i handen, innan man öfvergår till den lätta han-

handen, emedan den lena handen bör alltid föregå och följa på den stadiga handens verkan; ty man får aldrig på en gång eftergifva eller tvärhålla, emedan hästens mun deraf skulle förderivas, och han föraledas att slå med hufvudet.

Handen eftergifves på två sätt. Det första, såsom det vanligaste och mest brukliga sker, som jag redan sagt, derigenom att man håller tygelhuden lägre. Det andra sättet är, att med högra handen öfver den venstra fatta tyglarne och med det samma, de lossas något i venstra handen, bibehålla känningen af munstycket med den högra; slutligen, då tyglarne, som voro i venstra handen, helt och hållet efterskjutas, låter man högra handen sjunka ned på halsen, då hästen är lös och ledig. Detta sista sätt att eftergifva handen kallas att låta handen sjunka (*descente de main*). Det kan äfven verkställas så, att med detsamma högra handen fattar ändan af tyglarne, föres handen med sträckt arm i höjd med ryttarens hufvud; men när man vill förfara på detta sätt,

sätt, får man vara mysket säker på hästens lydriad. Om hästen går på bogarna, bör man akta sig för att eftergifva eller låta handen sjunka. Rätta tidpunkten till denna rörelse är, att sedan man gjort half arrêt, och känner att hästen böjer hancherna, lindrigt eftergifva tyglarne eller ock låta handen sjunka. Denna tidpunkt, som ganska noga bör påpassas, men som äfven är svår att i behörig tid träffa, är en den finaste och nyttigaste hjälp och känning i ridkonsten; ty då man i samma ögonblick som hästen böjer hancherna, helt och hållet eftergifver, och han således ej har något stöd med hufvudet, så bör han nödvändigt blifva lätt i handen.

Man kan äfven, fastän det är ovanligt, bruka tyglarne på det sättet, att de fästas vid gluggarne på stången, då kindkedjan icke verkar, hvilket kallas att *arbeta med falska tyglar*. Detta brukas stundom i början med unga hästar, som sättas på stång, för att vänja dem vid munstyckets stöd.

Hertigen af Newcastle har skrivit en lärd af-

afhandling om stångtyglarnes bruk, i hvilken han synes hafva någon sannolikhet för sig, men som enligt min erfarenhet, ej låter praktisera sig. Han säger: "åt hvilken sida som drages på tyglarne, så går alltid munstycket åt motsatta sidan af den sidstängen, på hvilken man dragit, och då sidstängen går inåt, går munstycket utåt; så att, "far han fort, "när tyglarne äro delade, och man drager på högra tygeln, "så går munstycket utåt och nödgar hästen att "se utom volten, äfven som kindkedjan trycker "på yttre sidan."

Praktiken kullkastar denna sats; ty den bevisar oss, att hästen bestämdt skall lyda åt den sida, der man drager på tygeln. T. ex. om man drager på högra tygeln, så nödgas hästen följa denna rörelse och böja hufvudet åt samma tida. Jag medgifver, att om man blott drager på tygeln, utan att, som vederbör, med det samma föra handen åt sig, blir stödet starkare på motsatta sidan; men detta afhåller likväl icke hästen att lyda handen och föra hufvudet åt den sidan, emedan han nödgas föl-

ja

ja den starkaste känningen, hvilken ej endast kommer från stödet på yttre sidan, utan från den tygeln på hvilken man drager, och hvilken gör hela munstycket verksamt, hvarföre hufvudet följaktligen måste åt den sida man vill gå. Brukar man utom dess handen i rätt tid, och förkortar inre tygeln något, så trycker nog munstycket på den del, på hvilken man vill verka.

Härvid märkes ytterligare, att då man brukar yttre tygeln i det samma handen föres inåt, så böjes derigenom yttre bogen åt inre sidan, och verkar yttre benets gång öfver det inre. Nyttjar man inre tygeln och förer handen åt yttre sidan, så utvidgar denna rörelse inre bogen, och verkar, att inre benet korsar öfver det yttre. Af denna yttre och inre tyglarnes olika verkan synes, att handens styrelse är driffjädern dertill, att framdelens delar på hästen sättas i gång, och att hvar och en ryttare, som icke känner stångtyglarnes bruk, arbetar utan regler och grundsatser. *)

Åt-

*) Men af alla dessa undersökningar erhåller den tänkande ryttaren likväl ännu ingen tillfredsställande upplysning.

Åttonde Capitlet.

Om de vid hästars dressering nödige hjelpmedel och straff.

Af de fem sinnen, hvarmed alla kreatur så väl som menniskan af naturen äro begåfvade, gifvas tre, på hvilka man under hästens dressering bör arbeta, och dessa äro *Synen, Hörseln* och *Känslan*.

På synorganen dresseras hästen, då han läres att närma sig föremål som kunna uppväcka hans misstroende; ty intet kreatur gifves, som är så känsligt för intrycket af förut osedda föremål som hästen.

Öfverhufvud känner jag icko någon hvarken gammal eller ny bok, som på ett tillfyllestgörande sätt utreder stängtyglarnes bruk, hufvudsakligen den yttre. Alla ridkonstens gamle store mästare lärde: att då man ville vända hästen åt höger, skulle handen föras åt samma sida. Ögonskenligt verkar endast yttre tygeln på detta sätt. Nyare tiders ryttare åstunda deremot, att inre tygeln skall verka mer än den yttre; en vändning som visserligen är mera naturlig, men förutsätter också utomordentligt mycket både hos ryttare och häst. De flesta vända på förstnämde sätt, och hvarje beridare, som tillrider fälthästar, har orsak att göra dem nppmärksamma på yttre tygeln.

Ann, af T. öfv.

På hörselorganen dresseras han i det han vänjes vid vapenbrak, trummor och annat krigiskt larm, samt göres uppmärksam och lydig för smackande med tungan, spöets hvissling och då och då för röstens mildare stämma, när ryttaren använder smekningar, eller för den hårdare han nyttjar i stället för hotelser.

Känslorganen är emedlertid den nödvändigaste, emedan hästen derigenom läres att lyda minsta rörelse af hand och ben, i det att munnen och sidorna bibringas den felande känsligheten, eller bibehållas vid denna goda egenskap, om de redan äga den. I och för detta ändamål användas hjelpmedlen och straffen. Hjelp och känning användes till förekommande af de fel hästen kan begå; men straffet för att äga honom i det ögonblick då felet begås. Då nu hästen endast lyder af fruktan för straffet, så är hjälpen och känningen ej annat än en varning, att han straffas, om han ej rättar sig derefter.

Om Hjelpmedlen.

Hjelpmedlen bestå uti tygelhandens olika rö-

Q

rel=

relser, i smackande med tungan, i hvisslande och beröring med spöet, i tryckning med lären, knäna och vadorna, i en lätt känning af sporren och slutligen uti såttet att trampa i stigbyglarne.

Då jag redan i föregående Capitel har förklaradt handens olika rörelser och dess verkan, så öfvergår jag nu till de andra hjelpmedlen.

Smackande är ett ljud, som åstadkommes genom det tungspetsen krökes mot gommen och i det samma hastigt drages tillbaka, hvarvid munnen något öppnas. Detta hjelpmedel användes att uppmuntra och bibehålla hästen liflig under ridningen, och göra honom uppmärksam på känningen eller straffet, som följer, om han icke gifver akt derpå; likväl bör man vara sparsam härmed, emedan intet är vidrigare än höra en ryttare beständigt sitta och smälla med tungan, och slutligen gör det ej mer något intryck på hörselorganen, hvarpå det skulle verka. Äfven får man icke smacka för hårdt, emedan detta ljud bör liksom höras endast af hästen. Vid detta tillfälle bör jag äfven helt kort anmärka, att man aldrig till

fots.

fots bör smälla med tungan när någon rider förbi, emedan det är en ohöflighet, som förolämpar ryttaren; endast vid ett tillfälle kan det vara tillåtit, och det är då man låter någon rida en häst, som man vill sälja.

Änkönt spöet mera tjénar att försköna ryttarens hållning än till dess behof, så brukas det likväl ibland med nytta. Man håller det rätt upp i högra handen för att vänja sig att på ett fritt sätt hålla värjan.

Spöet tjénar både till hjelp och straff, som hjelp, när man med upplyftad arm viftar dermed för att uppmuntra hästen; när man med spetsen deraf lätt vidrör hans yttre bog för att upphjelpa den; när det hålles med nedvänd hand under högra armen med spetsen öfver kruppan, för att uppmuntra och sätta lif i denna del, och slutligen när en person till fots dermed slår hästen på bröstet för att förmå honom lyfta framdelen eller på knäna, att han må böja armarne.

Till kavallerihästar är spöet ej passande

i

i hänseende dertill att värjan hålles i stället för spöet i högra handen, hvarsföre denna också kallas vapenhanden, och emedan dylika hästar böra från ena till andra handen och framåt tyda skenklarne. Men på en ridbana bör spöet alltid hållas åt motsatta sidan af den hand hvaråt hästen går, emedan det endast bör nyttjas till att upplifva de yttre delarne.

Genom ryttarens ben kunna fem känningar gifvas, det vill säga, fem slags rörelser göras: med låren, knäna, vadorna, sporrarne och genom trampning i stigbyglarne.

Känningen med låren och knäna sker genom begge lårens eller knänas sammantryckning, hvilken användes för att köra hästen fram, eller tilltryckes endast yttre låret eller knäet för att föra honom emot inre benet, eller gifves denna kännning med inre låret eller knäet, för att hålla honom rätt när han tränger för mycket inåt. Jag får anmärka, att så väl känsliga hästar, som de der af illska spara sina krafter, snarare hörsamma en kraftig tryckning af

af knäet än af sporren; ty vanligen stanna de en liten stund för sporren, innan de gå fram.

Känningen med vadorna sker genom deras lindriga anläggning till buken, och tjenar hästen, om han intet aktat känningen af knäna, till underrättelse, att sporrarne ej äro långt borta, i fall han ej är känslig för anläggningen af vadorna. Denna kännning är en af de mest passande och nyttiga, som ryttaren kan gifva för att samla och köra fram en dresserad och följaktligen känslig häst, när han blir trög i sin manège.

Känningen af ett lindrigt sporrstick sker genom sporrns lindriga närmande till buken, utan att trycka till eller sticka genom skinnet. Detta är en starkare varning än af låren, knäna eller vadorna; men aktar hästen ej alla dessa känningar, så tryckas sporrarne dugtigt i buken till straff för hans oläraktighet.

Känningen genom trampning i stigbyglarne är sluteligen af all kännning den lindrigaste. Benen tjena då såsom motvigt för att rätta hancherna och hålla hästen rakt emellan begge

ge skenklarne. Denna känning förutsätter mycken lydnad och känslighet hos hästen, emedan han bestämdt skall hörsamma den starkare tryckning, som sker på eua eller andra stigbygeln. På yttre stigbygeln trampas för att föra hästen inåt, eller låta honom gå sidwärts; på inre för att hålla honom rätt, när han tränger för mycket inåt, eller trampas lika hårdt på begge stigbyglarne, för att mana hästen att påskynda sin gång när han för mycket saktar af.

Man bör ej tro, att denna munnens och sidornas stora känslighet kan bibehållas länge hos hästar, hvilka helt och hållet öfverlönas till ridskolans tjänst; ty genom de olika händer som föra dem, förlora de den finhet, och noggranhet, som utgör en väl dresserad hästs hela förtjenst, och känslan af en så len vidröring förslöas också med tiden. Äro de emedertid dresserade efter riktiga grundsatser, och en ryttare tager och återsamlar dem, så skall han snart åter upplifva, hvad de förlorat genom en falsk praktik.

Om

Om Straffen.

Då hjelp och känning endast är, som jag nyss sagt, en varning som gifves hästen, att han straffas, om han ej gifver akt derpå, så är följaktligen straffet ej annat än den tuktan, som genast bör följa på olydnaden. Straffets kraft bör afpassas efter hästens natur; ty ofta äro måttlige, men väl bedömda och i rätt tid gifna straff tillräckliga att sätta hästen i lydnad; dessutom har man då den fördelen, att hästen bibehålles vid lust och mod, hvilket gifver hans gång en mera lysande hållning; och att han i en god manege håller längre ut.

Gemenligen straffas på tre sätt, nemligen med *Chambrieren*, *Spöet* och *Sporren*.

Chambrieren såsom första straff-redskapet nyttjas för att injaga fruktan hos unga hästar, när de träffa i lina, som är den första undervisning dem gifves, och som vidare af mig i det följande skall förklarar. Ytterligare brukas chambrieren att lära hästen piäffera mellan pelarerne, och att köra fram lata hästar, som spara sig och somna in. Till istadiga, sporr-

sta-

stadiga och för sporrarne känslolösa hästar är piskan alldeles oumbärlig; ty det bör noga märkas, att väl anbragta och i rätt tid gifna piskslängar hafva det egna att göra vida mer intryck, och bättre jaga fram en illsken häst, än om han stickes eller kittlas med sporren.

Med spöet straffas på två sätt. Först att kraftigt dermed slå hästen bakom stöveln på buken och klinkorna för att köra fram honom, och för det andra att gifva ett dugtigt slag öfver bogarna på en häst, som af illska oupphörligt slår bakut. Denna tuktan förbättrar en sådan odygd mera än sporrarne, hvilka han endast då hörsammar, när han lärt känna och frukta dem.

Sporrstraff är ett härligt medel att göra hästen känslig och fin för känningen; men en förständig och kunnig ryttare bör emedertid vara sparsam dermed, och blott i nödiga fall kraftigt, dock sällan använda det, emedan intet mera sätter hästen i förtviflan och nedslagenhet än ofta och i otid anbragta sporrhugg.

Sporr-

Sporrhuggen böra gifvas i buken ungefär fyra finger bredt bakom sadeljordarne; ty gifvos de längre bakåt såsom i ljumsken, så skulle hästen i stället för att gå framåt, stanna och slå bakut, emedan denna del är för ömtålig och kittlig. Gifvos de deremot i sadeljordarne, (hvilket fel de begå, som rida med för korta stigbyglar och låna utåt), så vore straffet overksamt och onyttigt.

När man med eftertryck vill gifva sporrarne, så måste man sakta anlagga vadorna och derpå trycka sporrarne i buken. De som sparra ut benen och på en gång hugga till, liksom de ville gifva ett knytnäfve slag, öfverraska och skrämma hästen, hvarpå han ej så villigt lyder, som om han förut varnas genom vadornas omärkliga anläggning. Andra med sina slappa ben kittla oupphörligt buken med sporrarne, hvarigenom hästen under sin gång vänjes att visspa med svansen, hvilket är ytterst oangenämt hos alla hästar, men isynnerhet hos en ridhäst. Till istadiga och sporrstadiga hästar får ej brukas skarpa sporrar; ty i stället

för

för att dessa fel derigenom rättades, ökades de snarare med andra. Somliga hästar ställa af raseri då de sporras hårdt; andra kasta sig mot väggarna, och åter andra tvärstanna och kasta sig på marken. När hästar med dessa odygder skola vänjas vid sporrarne, så böra de användas endast efter piskan under det hästen galopperar friskt ur handen. För hästar med fin känning och som i sig sjelfva äro så känsliga, att de måste föras med alldeles lätt hand, emedan, om de höllos styft, de skulle göra satser och språng, är känningen af ett lindrigt sporrstick också ett straff, ty det lindrigaste sporrhugg åstadkommer hos sådana hästar samma, ja starkare verkan än ett kraftigt sporrhugg på dem, som hafva vanligkänslighet.

Man bör noga känna hästens natur, för att med nytta kunna använda straffet, hvilket bör afpassas efter det begångna felets storlek och sättet huru han upptager det, för att dermed fortfara, öka eller minska det, eller ock enligt hans anlag och krafter helt och kallit upphöra der.

dermed. Man får ej hålla alla de fel en häst begår för odygder; ty större delen härleda sig från okunnighet och oftast från svaghet.

Hjelp och känning samt straff böra gifvas med mycken färdighet och skicklighet, utan att dervid göres mycken rörelse. I ögonblicket som felet begås bör straffet följa, eljest skadar det mer än det gagnar. Framför allt får man intet straffa hästen af nyck eller i vredesmod, utan alltid med kall blod. Med ett ord: varsamhet vid användandet af hjälpmedel och straff är en af ryttarens bästa egenskaper.

Nionde Capitlet.

Om träfvens nödvändighet för att göra unga hästar smidiga, och om nyttan af skridt.

Herr de la Broue kunde ej rättare beskriva en väl inriden häst, än då han sade honom böra vara *böjlig, lydig* och med *noggrannhet* iakttaga sin gång; ty en häst, hvars kropp ej är fullkomligt ledig och böjlig, kan icke med lätt-

lätthet och hållning åtlyda människans vilja. Böjligheten åstadkommer nödvändigt laraktighet; ty det kostar då hästen ingen möda, att göra hvad som begäres af honom, och således utgöra olvannamnde trenne väsendtliga egenskaper hvad man kallar en väl riden häst.

Den första af dessa egenskaper erhålles endast genom trafven, hvilket är alla så väl äldre som senare tiders beridares enhälliga tanka, och änskönt några af desse senare utan skäl hafva bortlagt trafven, och trott sig genom en förkortadt skridt kunna åstadkomma denna första böjlighet och ledighet, så hafva de likväl bedragit sig, emedan den endast kan bibringas hästen derigenom, att alla machinens delar sätts i stark rörelse. Men genom det anförda konstmakeriet insöfves naturen, och lydnaden blir vek, matt och senfärdig, egenskaper, som äro vida skilda från de samma och lysande, hvilka utgöra en väl tillriden hästs prydnad.

Genom trafven, som är den naturligaste gången, göres hästen lätt i handen utan att munnen förderivas, och hans lemmar lösas utan

att

att skadas; ty i denna såsom den högsta af all naturlig gång, hålles hästens kropp i jernvigt på två ben, ett fram och ett baktill, hvilket gör, att de två som äro i vädret, med lätthet kunna lyfta sig och taga för sig, hvarigenom följaktligen alla kroppens delar blifva smidiga.

Trafven är alltså utan motsägelsegrunden till all manége, när man vill göra hästen smidig och lydig; men så förträfflig en sak emedertid kan vara i sin grund, så bör den likväl ej missbrukas derigenom att man låter hästen trafva hela år, hvilket fördömt brukades i Italien, och afven för närvarande brukas i några länder, der rytteriet eljest är mycket berömdt. Orsaken dertill är klar; ty trafvens fullkomlighet härleder sig från starka lemmar; men denna styrka och naturliga kraft, som nödvändigt bör bibehållas hos hästen, förloras och utslocknar genom den maktlöshet och trötthet, som är följden af en för våldsamt och långvarig dressering. Samma fel begås af dem, som låta unga hästar trafva på ojemn mark och plöjda åkrar. Detta är källan till galla, spatt

spatt och andra krämpor i haslederna; åkomor, som inträffa hos ganska goda hästar, då deras nerfver och öfriga senor förderfvas genom oförnuft hos dem, hvilka sätta en heder uti att på kort tid göra hästen spak, och snarare i grund förstöra än tämja honom.

Linan fastad i kapsonen, som ligger på hästens näsa, och chambriären, äro de första redskap, som nyttjas då unga oridna hästar skola läras på en jemn plan att trafikera, eller ock då ridna hästar fela antingen af okunnighet, illska eller styfhet.

I början, då en ung häst trafikera i lina, bör ej påläggas honom någon stång, utan blott en trens; ty innan han är satt i den första lydnaden, som begäres af honom, skulle äfven det lindrigaste munstycke skada hans mun vid de falska rörelser och språng, som unga hästar gemenligen göra.

Jag förutsätter således här en häst, som är i den ålder, att han kan ridas, och som är fullkomligt förtrogen med människor samt vand
att

att tåla sadel och tömning; då påläggas honom en kapson, hvilken bör ligga så högt upp, att ej andedräkten hindras, och hafva nosremmen så åtspänd, att kapsonen ej skrider af och an. Dessutom bör den vara öfverdragen med läder, så att skinnets på näsan, såsom på unga hästar ganska fint, ej afskafves.

Denna undervisning bör förrättas af två personer till fots, hvaraf den ene för linan och den andre chambriären. Den som håller linan, bör stå i midtelpunkten af kretsen, i hvilken hästen trafikera, och den som förer chambriären, följer bakom hästen och kör honom fram med detta instrument genom lätta slag på kruppan, men de mesta på marken. I början bör denna åga vara ganska sparsam, så att hästen såsom ovan dervid ej afskräckes, och när han lupit tre eller fyra hvarf omkring åt en hand, så håller man stilla och smeker honom. Detta verkställes genom linans förkortande efter hand, tills hästen kommer till midtelpunkten, der den står, som håller linan, då den som förer chambriären,
döl-

döljer densamma bakom sig, så att hästen ej ser den, och äfven smeker hästen.

När hästen kar pustat ut, så låter man honom trafva åt andra handen, och iakttager dervid detsamma. Då det ofta händer, att hästen antingen af glädje eller af fruktan för chambriären galopperar i stället för att trafva, hvilket ej duger, så bör man med linan helt lätt skaka på kaponen för att söka afbryta galoppen, och med detsamma hålla chambriären undan för att betaga fruktan, derföre; men stannar han af sig sjelf och vägrar att trafva, så bör man, utan att likväl slå honom för mycket, gifva honom af chambriären på kruppan och klinkorna så länge tills han går framåt; ty hårda och ofta upprepade slag göra hästen förtviflad, odygdig, människofientlig och hatare af ridbanan, samt betaga honom den prydighet som, en gång förlorad, aldrig återkommer. På samma grund får man ej låta honom trafva för länge, emedan det mattar och ledsnar honom, utan fast mer bör han lika munter, som han kom ifrån stallet, återföras dit.

När

När hästen börjar ledigt trafva ut åt hvardera handen, och sedan han lärt komma och stanna midt på ridbanan, så bör han läras att gå igenom och byta om. Till den ändan stiger den som håller linan, under det hästen trafvar åt ena handen, två eller tre steg tillbaka och drager hans hufvud åt sig, då den som för chambriären i det samma bör gå emot hästens yttre bog för att förmå honom att vända åt andra handen, samt visar honom piskan eller gifver honom deraf, om han vägrar att lyda, hvarefter man låter honom sluta och stanna på midteln af banan, samt smeker och låter föra bort honom.

Men på det trafvandet i lina må blifva så mycket fördelaktigare, bör man vara mån om att böja hufvudet på hästen inåt med linan och i och med det samma med chambriären föra kruppan utåt, så att den kommer att göra en större cirkel än den bogarna beskrifva, hvilket underlättar den som håller linan, att böja hästens yttre bog in åt sig, och förorsakar genom den cirkelformiga rörelse, isom den i denna ställning nödgas göra, att hästen blir smidig.

R

Har

Har hästen blifvit satt i lydnad för denna första undervisning, som sker på få dagar, om dervid förhålles på nyss beskrifna sätt, så bör han ridas; men vid uppsittningen användes all möjlig försigtighet, så att han står stilla. Sedan ryttaren är i sadeln, söker han att bibringa hästen första begynnelse-grunderna i känningen af hand och ben på följande sätt: trenstyglarne hållas delade i begge händer, och när hästen skall sättas i gång, så sänker han händerna och laggen vadorna lindrigt an mot buken på honom, utan att hafva sporrar på, hvilka i början kunna umbäras. Rättar ej hästen sig efter den första känningen, hvilket också ofelbart händer, helst han ännu intet förstår sig derpå, så bör man hos honom injaga fruktan med chambrieren, för hvilken han är vand att gå undan, och som tjenar honom till straff, när han ej går framåt för känningen af ryttarens skenklar; likväl bör den endast användas i samma ögonblick som hästen nekar att gå framåt för känningen af knäna och vadorna.

Likaledes när man vill vänja hästen att lyda

da handens vändning, bör den som håller linan i samma ögonblick, som ryttaren drager på inre tygeln, och hästen ej derpå vill vända, draga hans hufvud åt sig och derigenom tvingga honom att vända. Detta är derfore medlet att lära hästen vända för handen, äfvensom chambrieren är medlet att lära honom gå undan för skenklarne, till dess han slutligen blir vand att lyda ryttarens hand och ben, hvilket sker på kort tid, om den första hjälp och känning på unga hästar användes från början med urskillning och varsamhet; ty merendels härröra de otygder och oordningar, till hvilka hästar i längden öfvergå, derifrån, att ej nödig försigtighet iakttagits vid första undervisningen.

När hästen börjar att villigt och utan uppskof lyda så väl handens vändning, som tryckning af skenklarne till framåtgående och changering, så bör man undersöka hans natur, för att kunna inrätta traven enligt hans anlag och lynne.

I allmänhet äro hästar af två slags natur; somliga spara sina krafter och äro gemenligen lätta

lätta i handen; andra åter gå osamlade, drifva värdslost fram, och ligga mera merendels på handen, eller sticka med nosen och äro styfmunta.

Hvad dem beträffar, som af naturen spara sina krafter, så böra de sättas i sträckt skarp traf, så att bogar och hancher bli lösa; men i afseende på dem, som ligga på handen eller sticka med nosen och äro styfmunta, så böra de föras i en hög förkortad traf, så att de förberedas att samla sig. Emedlertid böra så väl de förre som senare sättas i en jemu stadgad traf, utan att hancherna släpa, och från början till slut bibehållas lika kraftigt i denna gång, likväl utan att låta dem trafva för länge.

Vid denna första undervisning i trafven får ändamålet hvarken vara att sätta god mun på hästen, eller att bringa hans hufvud i en stadgad ställning, utan härmed får uppskjutas tills han blir så ledig, att han lätt och utan svårighet vänder åt begge händer. Genom detta medel bibehålles munnens känslighet, och därför äro trensens bruk i början förträffligt,

eme-

emedan den ganska litet ligger på lanerna och alls icke på käken, hvilken är en ganska öm del, hvarest, såsom Hertigen af Newcastle mycket riktigt säger, rätta känningen i hästens mun har sitt säte.

När hästen börjar att utan tillhjälp af linna och chambriere lyda hand och ben, så bör han, men också ej förr, föras vidlyftigare omkring utan lina på rak linie utom kretsen för att ställas rätt, eller fastmer läras gå rätt ut och bli bekant med ridbanan. Så snart han på de fyra linierne och i de fyra hörnen af fyrkanten, på hvilken han föres, går bra i skridt, så bör han derefter alltid med en trenstygel i hvar hand föras på nyssnämnde fyra linier i traf. Af de fyra repriser, som hvar dag och hvar gång hästen rides, äro tillräcklige, böra vexelvis två göras i skridt och två i traf, men alltid slutas med trafven, emedan endast denna gång alstrar första smidigheten.

Fortfar hästen att i skridt och traf gå bra på trens, så bör en stång med slutet munstycke och raka sidstänger läggas på honom, hvil-

ket

ket, såsom jag i första delen har förklaradt, är den första tömning som gifves unga hästar.

Om Skridt.

Änskönt jag anser trafven såsom första grunden till den ledighet, som hästen bör bibringas, så vill jag, det oakadt, icke utesluta skridten, hvilken också har sin synnerliga förtjenst.

Man har två slags skridt: *Fältskridt* och *Manège skridt*.

I capitlet om naturliga rörelser har jag beskrifvit fältskridten, och sagt, att den af all gång är den lägsta och långsammaste, hvilket gör denna gång angenäm och beqväm, emedan då hästen i denne rörelse tager för sig nära marken med benen, så blir ryttaren icke så skakad som i den öfriga gången, hvaruti rörelserna äro höga och aflägsna från marken, och hvarunder man oupphörligt sysselsättes med sin ställning, om man annars icke är desto mer öfvad.

Ma-

Manège-skridt skiljes från fältskridt derigenom, att i den forra är rörelsen taktmässigare samt mera afkortad och förenad, hvarigenom den ganska mycket bidrager att sätta god mun på hästen, att stärka hans minne, att försona honom med ryttaren och att mildra det oangenäma och fruktan för den våldsammare manège, som måste användas för att göra honom allt mera smidig, samt att i den mån stadga honom häruti, som han förkofras i lydighet för hand och ben. Dessa fördelar medför manège-skridten, och de äro så stora, att det ej finnes någon så väl tillriden häst, för hvilken icke denna manège är mycket fördelaktig.

Då emedlertid en ung häst från trafven, såsom en sträckt gång, ej så snart kan samlas till en så förenad gång som manège-skridt, så begär jag alldeles icke, att han skall tvingas dertill, förr än han är förberedd genom arréter och halfva arréter, hvarom jag i nästa capitel skall tala.

En häst som börjar att trafva bra, bör så-

le-

ledes föras i långsam och ej mycket förkortad skridt, för att bibringas säkerhet och minne; men på det han i skridt må behålla ledighet i bogarna, så bör han slitigt föras på raka linier, och vändas än åt höger, än åt venster på en ny mer eller mindre lång linie, allt efter som han håller sig tillbaka eller ligger på handen.

Hela hästens kropp bör icke vändas på dessa olika linier, utan endast bogarne, under det man alltid efter vändningen låter honom gå framåt. Detta sätt att ofta på raka linier i skridt utan åtskillnad vända bogarna åt begge händer, och utan att fästa afseende på markens ojämnhet, samt blott vända och gå rakt ut efter ryttarens vilja, är mycket bättre än föra hästen på en cirkel; ty på förra sättet hålles alltid bakdelen på linien; men hästen bör likväl åter föras på kretsen, om han blir styf och stel, eller sätter sig emot åt någon hand. Detta är enda medlet, hvilket jag äfven anser som ett straff, och råder därför att åter lägga linan på hvarje häst, som sätter sig emot vid

vid dresseringen i den första undervisningen. Detta straff verkar och förbättrar hästen mera än all tuktan, som man kan gifva honom på fri hand.

Men så förträfflig öfning det än är att ofta föra hästen på olika raka linier, för att lara honom med ledighet vända, så bör han likväl, då han häruti visar lydnad, och om man vill dressera honom till spatserridder, föras på en enda rak linia för att bibringas en god sträckt skridt, samt derunder då och då vändas, för att bibehållas lydig för handen och smidig i bogarna; och som rummet på en ridbana är för inskränkt härtill, så bör sådant ske på fria faltet.

När man märker, att skridten ej öfverensstämmer med en trög och sömnig hästs natur, emedan han ännu ej äger nog smidighet; så bör han åter sättas i en skarp traf, och så länge tuktas med sporrarne och spöet, tills han slutligen antager en mera rask och liflig skridt.

Tionde Capitlet.

Om Arrét, half arrét och rygging.

Sedan jag i föregående capitel tydligt bevisat, att traven är enda medlet att hibringa unga hästar, den första smidigheten, som är nödig för att sätta dem i lydnad, så får jag nu mera skrida till en annan ej mindre nyttig öfning, hvilken består uti deras förberedande att sätta sig på hancherna, så att de blifva angenäma och lätta i handen.

Hästen säges vara på hancherna, då han sänker och böjer dem under sig, i det han sätter bakfötter och hasar fram under buken, och skaffar sig en naturlig jemnvigt på hancherna, hvarvid framdelen såsom svagaste delen håller motvigten, och gör att han blir angenäm och lätt i handen.

Det bör märkas, att hästen af naturlig fallenhet brukar styrkan i ryggen, hancherna och haslederna för att skjuta kroppen framåt, så att då bogar och armar sysselsättas med att understödja denna rörelse, måste han nödvändigt

digt ligga på bogarna, och följaktligen afven tungt på handen.

För att sätta hästen på hancherna och hindra honom från det felet att ligga på bogarna, hafva ryttare funnit ett medel uti *Arrét, half Arrét och rygging.*

Om Arrét.

Arrét är en verkan af tygelhandens rörelse när hufvudet och framdelen öfriga delar på hästen förhållas, och hancherna i detsamma lindrigt drifvas fram med vadorna, så att hela kroppen hålles i jemnvigt och stödes på bakbenen och bakfötterna. Denna så ganska nyttiga manege för att göra hästen lätt i handen och angenäm för ryttaren, är för hästen vida svårare, än det honom mycket naturligare vändandet.

För att väl göra en arrét bör hästen vara något uppeldad, och i det ögonblick, då man känner att han öker sin gång öfver den behöriga takt, så böra, i det man gifver honom en lin-

lindrig känning af vadorna, axlarna dragas något tillbaka, och tyglarna hållas allt styfvare och styfvare, till dess arréten är gjord, eller till dess hästen kelt och hållet står stilla. Då öfverlifvet drages tillbaka, böra armbågarna tryckas något in till lifvet, så att tygelhanden har mera stadga. Det är också nödigt, att hästen vid arréten står rätt, på det han må komma på haucherna; ty om något af bakbenen viker utom bogarnas linie, så står han skeft och kan icke komma på haucherna.

De fördelar som dragas af en väl gjord arrét, äro att kunna förena hästens krafter, bringa honom stöd, behörigt ställa hufvud och haucher, och göra honom lätt i händer; men så nyttiga arréter äro då de göras i rättantid, så skadliga äro de när de göras i otid. För att veta väl och klokt använda dem, bör hästens natur rådfrågas; ty de bästa manéger, som äro uppfunna blott för att fullkomna denna natur, ästadkomma en motsatt verkan, då de användas i otid.

Vid

Vid första utseende till ledighet och smidighet i träfven och vändning åt begge händer, börjar man arrétera hästen; likväl bör det i början ske sällan och på det sätt, att han allt efter hand lindrigt förhålls; ty genom plötsliga och häftiga arréter, liksom hästen på en gång skulle sättas på bakdelen, försvagades ryggen och haslederna, ja en ung häst, som ej ännu har hela sin förmögenhet, kunde till och med för alltid förlämas.

Utom unga hästar, hvilka aldrig böra köras för mycket ihop eller häftigt arréteras, finnas andra, som i anseende till selaktig byggnad eller naturlig svaghet böra förskonas för arréter, hvilket jag här närmare skall undersöka.

1) Då hufvudet är första delen, som bör återbringas, så kommer en häst med trånga ganacher svårligen att fördraga denna manége; likaledes då halsen är illa gjord eller bakvänd, som kallas hjorthals, så sätter han hufvudet mot bröstet, och arréten blir stel och krum; äro fötterna svaga eller ömma, så undviker han

han arréten, och om svagheten härleder sig från benen, bogarna eller hancherna, så lägger han sig ännu mer på framdelan och stängen.

2) Långlagda och känsliga hästar hafva gemenligen svag rygg, och göra följaktligen dåliga arréter i anseende till svårigheten för dem att förena krafterna bakåt för att komma på hancherna, hvilket förorsakar mycken oreda hos dem; ty antingen vägra de att efter arréten åter gå framåt, eller gå de en slags halfpass eller mellangalopp, eller ock, om de lyda, lägga de sig på handen för att undvika en ny arrét.

3) Svankryggade hästar med svag och nedsänkt rygg föra med möda hufvudet i behörig ställning vid en arrét, emedan nackbens ställning beror af ryggens, och när hästen känner smärta i dessa delar, så utmärkes det genom hufvudets obchagliga ställning.

4) För mycket känsliga, otåliga och arga hästar äro fiender af minsta tvång och följaktligen också af arréter. Gemenligen hafva de hård

hård och dålig mun, emedan otålighet och hetta betaga dem minnet och munnens känslighet, samt göra handens och benens kännigar fruktlösa.

5) Slutligen gifvas hästar, hvilka fastän de äro svaga, likväl tvärstanna för att undvika ryttarens arrét, och som de frukta svek, vilja de ej gå vidare; andra af samma natur tränga på handen, när de märka att man vill arréterera dem. De förre så väl som de senare böra sällan arréteras, och helst när de minst vänta det.

Arrét är alltså endast nyttig för hästar med god rygg och erforderlig styrka i hancher och hasleder att hålla ut med denna rörelse. Under traf bör arréten göras i ett tempo, då hästen står rätt med bakfötterna, så att ingen af dem står före den andra, ännu mindre hästen står skeft. Härigenom kommer han att likformigt sitta på hancherna; men i galopp, der hästens rörelse är mera sträckt än i traf, bör han arréteras i två eller tre

tre tempo, när framfötterna åter falla till marken, dock så att han kan vara på hancherna, då han åter lyfter sig. På denna grund hjälper man honom litet med knäna eller vadorna i detsamma han förhålles med handen, så att han böjer och drager hancherna under sig.

Jag får tillägga, att blinda hästar, af fruktan att göra ett felsteg, mycket lättare arrêtera än andra.

Om half Arrêt.

Half arrêt göres, när man med något uppåt vända naglar håller tygelhanden nära intill sig, utan att likväl på en gång arrêtera hästen; men blott förhåller främ delen, när han stöder sig på munstycket, eller när han skall återbringas eller samlas.

Här ofvan har jag sagt, att arrêt endast är nyttig för ett ganska ringa antal hästar, emedan så få finnas med nog styrka i rygg och hasleder att kunna uthålla den; ty det största bevis en häst kan gifva på lydriad och förmögen-

genhet, är en stadig och lätt arrêt efter hastigt lopp; men sällan finner man detta, ty hästen måste hafva god mun och förträffliga hancher, när han från en hastig gång plötsligt skall stanna, och då sådana häftiga arrêter kunna förderfva och afskräcka hästen, användas de endast för att sätta honom på prof.

Af en helt annan beskaffenhet är halfarrêt; ty dervid hålles blott något styfvare tyglar, utan att hästen på en gång arrêteras, hvarigenom han ej sättes i någon fruktan, och hufvud samt hancher stadgas med mindre tvång än vid arrêten; den är därför vida tjenligare till erhållande af god mun, och att göra honom lätt i handen. Den kan ofta upprepas utan att afbryta hans gång, och då han genom denna hjälp återbringas, och främ delen på honom förhålles, så nödgas han följaktligen i och med det samma sänka hancherna, hvilket just är det man åstundar.

Half arrêt är således tjenlig för alla hästar, ehuru några likväl gifvas, hos hvilka man får vara sparsam dermed. T. ex. då hästen

af sig, sjelf håller igen; så göras inga halfva arrêter, utan endast när man vill skaffa honom stöd; och på det han genom denna rörelse ej må på en gång stanna, bör man gifva honom kämning med knäna, vadorna, eller ock allt efter som han mer eller mindre håller igen, med sjelfva spörrarne. Men ligger han för mycket på handen, så bör man ofta göra half-arrêter, likväl blott med tygelhanden, utan att gifva någon kämning med knän eller vador; tvärtom bör skenklarne eftergifvas, emedan han annars skulle ligga ännu mer på framdelen.

Men när hästen, oaktadt en arrêt eller half arrêt, fortfar att stödja sig på munstycket, draga på handen, eller till och med ej vilja lyda tyglarne, utan fortgår emot ryttarens vilja, så bör han till straff för sin olydnad ryggas straxt efter arrêten.

Om Ryggning.

Då hästen skall rygga, hålles tygelhanden likasom vid arrêten. Vill man vänja en häst

vid

vid att lätt rygga, så bör man efter arrêten hålla tyglarne med naglarne uppåt, liksom man ville göra en ny arrêt: lyder han detta och går två eller tre steg tillbaka, så bör man eftergifva på det lanerna må återfå sin känsel, emedan dessa skulle annars döfvas och bli känslosa, och hästen, i stället för att lyda ryggningen, tränga på handen eller göra språng.

Anskönt ryggning kan anses som ett straff för en häst, som ej behörigt verkställer arrêten, så är den likväl också ett medel att bringa honom till att sätta sig på hancherna, att ställa bakfötterna rätt, och hållt hufvudet stadigt, och att blifva lätt i handen.

När en häst ryggar, så står alltid en af bakfötterna under lifvet; han skjuter kruppan tillbaka, och är vid hvarje rörelse ömsom på ena och på andra höften. Hästen kan likväl icke rygga väl, och det bör också ej begäras, förr än han börjar blifva smidig och lydig i arrêten; ty när bogarna äro lösa, kan man lättare draga framdelen åt sig, än då de ännu

äro

äro stela; men som denna öfning förorsakar smärta i ryggen och haslederne, bör den i början vara måttlig.

När hästen är hårdnackad och icke vill rygga, hvilket nästan är fallet med alla hästar, som ej häruti äro öfvade, så bör en person till fots gifva honom några lätta slag på knäna och kotlederna, hvilka äro de begge leder på benen, som böra bringas till böjning, då ryttaren i och med detsamma drager på tyglarne, och så snart han lyder och ryggar blott ett steg, så bör man smeka honom för att låta honom förstå, att det var hvad som önska-des af honom. När en häst som ej vill rygga, på detta sätt är bragt några steg tillbaka och blifvit smekt, så bör han derefter ännu hållas något styft liksom man ville låta honom rygga på nytt, och när man känner att han sänker på haneherna och bereder sig att rygga, så bör man stanna honom och smeka honom för denna rörelse, hvarmed han bevisar, att han straxt enligt ryttarens vilja hade ryggat.

Skall

Skall hästen rygga regelbundet, så bör han styras på det sätt, att han vid hvart steg som göres tillbaka, åter är beredd att gå framåt, emedan det vore ett stort fel, om han rygga-de för fort; ty han drog då krafterna bakåt och kunde stöta emot väggen, eller väl göra ett språng, som satte honom i fara att gå öf-ver, i synnerhet om han har en svag rygg. Ytterligare bör han också rygga i rak linie och ej falla ut med kruppan, på det han under ryggingen må kunna böja hage haneherna likformigt under sig.

När hästen börjar rygga lätt, så är öfning-en för att göra honom lätt i handen, att en-dast låta bogarna träda tillbaka, nemligen: man drager framdelen lindrigt åt sig, liksom man ville låta honom rygga, och känner man att han bereder sig dertill, så bör man eftergifva och låta honom återgå ett eller två steg framåt.

När hästen har arrêterat eller ryggat, bör man lindrigt draga hufvudet åt inre sidan, så att han får leka med munstycket, hvilket roar honom och gör att han vänjes böja åt den

den sida han går. Denna öfning förbereder honom också till manégen, *bogen inåt*, hvarom jag i följande capitel skall tala.

Elfte Capitlet.

Om *Bogen inåt*. (plié) (l'épaule en dedans.)

Tab. XIII.

Jag har tillföre sagt, att trafven är första grunden till den första smidighet och lyd-
nad, som hör unga hästar bibringas. Denna sats är också allmänt antagen af alla kunniga beridare; men likväl gifver denna traf på rak linie endast en framåt gående rörelse åt hästens bogar och ben, då deremot på en cirkel yttre bogens och benets rörelse blir något cirkelformig; emedlertid verkar denna ändå icke en tillfyllest kursande gång, så att det ena benet sättes öfver det andra, hvilket en dresse-
rad häst som känner skenkeln, och som ledigt går sidwärts åt begge händer, likväl bör göra.

Till närmare upplysning bör jag nämna, att benen och bogarna på hästen kunna göra

fyra

fyra slags rörelser. Först då bogarna gå i rak linie framåt; för det andra då de under ryggning gå bakåt; tredje rörelsen är, då hästen på ett och samma ställe lyfter bogar och ben, utan att hvarken gå framåt eller bakåt, såsom det sker i piaffering; och den sjerde är den cirkelformiga och korsande rörelse, som hästen bör göra med bogar och ben, när han skarpt vändes eller går sidwärts.

De tre första rörelserna i verkställas lätt genom traf, arrêt *) och ryggning; men sista rörelsen är den svåraste, emedan hästen der-
vid nödsakas korsa med benen och sätta yttre benet öfver det inre. När benets öfversättande i denna rörelse icke sker framåtgående och cirkelformigt, så trampar hästen det på mar-
ken stående benet, på hvilket han stöder sig, och kan sår kronan, eller åtminstone derige-
nom autaga en falsk ställning, hvilket ofta hän-
der med hästar, som icke ännu äro nog lediga i bogarna. Svårigheten att finna säkra regler, för att gifva bogar och ben denna cirkelfor-
mig

*) L'arrêt i originalet; förmodligen skall det heta piaffé.

migt korsande rörelse, har alltid satt berolare i förlägenhet, emedan hästen utan denna fullkomlighet, hvarken kan med ledighet vända eller sirligt böja sina ben.

För att grundligare kunna afhandla manegen, bogen inåt, såsom den svåraste men också nyttigaste af alla som användas för att göra hästar smidiga, så bör jag närmare undersöka hvad de la Broue och Hertigen af Newcastle hafva sagt i afseende på cirkeln, hvilken af den senare anses såsom enda medlet att lösa bogarna på hästen.

De la Broue säger: "att icke alla hästarnas naturer och temperamenter passa till att underkastas det utomordentliga tvånget att alltid arbetas på cirklar för att blifva smidiga, och att då deras krafter ej räcka till att gå så många hvarf omkring utan att hämta andan, så sätta de sig emot, och blifva i stället för smidiga beständigt stelare".

Hertigen af Newcastle uttrycker sig på följande sätt.

"Huf-

"Hufvudet inåt, kruppan utåt på en cirkel sätter hästen i början på framdelen, gifver honom stöd och löser utomordentligt hans bogar &c.

"I traf och galopp med hufvudet inåt och kruppan utåt står framdelen mot midtelpunkten af cirkeln, men bakdelen är derifrån aflägsnad; bogarna äro alltså mera tvungna än kruppan.

"Allt hvad som går på en stor cirkel arbetar mer än det som går på en liten, emedan det förra genomlöper en större rymd. Då bakbenen röras mera, böra de också vara ledigare än de andra, som på den mindre cirkeln äro mera tvungna och trängda, emedan dessa bära hela kroppens tyngd, då de åter som göra största cirkeln, längre tid äro i vädret".

"Bogarna kunna ej blifva smidiga, när icke inre bakket under arbetet är nära och går före yttre bakket".

Af begge desse store mästars egna tankar

kar synes, att så väl den ene som den andre har antagit cirkeln, men att de la Broue icke alltid betjente sig deraf, utan föredrog ofta fyrkanten.

Hvad Hertigen af Newcastle beträffar, hvars favorit öfning var cirkeln, så tillstår han sjelf de olägenheter den medför, då han säger, att på en cirkel med hufvudet inåt och kruppan utåt äro framdelens delar mera tvungna än bakdelens, och att denna öfning bringar hästen på framdelen.

Denna bekännelse, som stadfästes af erfarenheten, bevisar tydligt, att cirkeln icke är rätta medlet, att fullkomligt lösa bogarna; ty ett klämdt och betungadt ting kan ej lättas genom sin egen tyngd. Men en erkänd sanning är, hvad desse berömde författare också medgifva, att bogarna ej kunna bli lösa, om icke inre bakbenet under gången är nära och föreyttre bakbenet. Denna skarpsinniga anmärkning har också ledt mig till uppfinnningen af manögen, bogen inåt, hvaröfver jag straxt skall gifva en närmare förklaring.

När

När hästen så väl på cirkel, som på rak linie åt begge händer trafvar ledigt undan och går en oafbruten skridt, samt är vand till arrêter, half arrêter, och att böja hufvudet inåt, så bör han föras i en långsam, litet afkortad skridt längs väggen och ställas så, att bogarna beskriiva en linie och hancherna en annan. Hanchernas linie bör vara nära väggen, och bogarnas ungefär halfannan eller två fot derifrån aflägsen, hvarunder han hålles höjd åt den hand han går; nemligen, att förklara mig ännu tydligare, i stället för att på rak linie längs väggen styra hästens bogar och hancher rakt, så vändes hans hufvud och bogar något inåt mot banans mittpunkt liksom man verkligen vilde alldeles vända honom, och då han är i denna skefva och cirkelformiga ställning, så bör man låta honom gå framåt längs väggen och med det samma hjälpa honom med inre tygeln och skenkeln. Detta kan nu i denna ställning alldeles icke ske på annat sätt, än att han korsar och måste sätta så väl inre fram- som bakbenet öfver de yttre. Detta synes lätt på här bifogade figur af bogen inåt, och grund-

rit-

ritningen af samma manége, hvilka göra saken begripligare. (Tabl. XIII och XIV.)

Denna manége åstadkommer på en gång en så förträfflig verkan, att jag anser den såsom den första och sista af all manége, hvarest hästen måste undervisas för att bibringas fullkomlig smidighet och ledighet i alla dess delar. Detta är så sant, att om en efter dessa grunder böjliggjord häst efteråt blir förfuskad antingen på ridbanan eller af någon okunnig, och en ryttare öfvar honom några dagar i denna manége, skall han finna honom lika så smidig och ledig som tillföre.

För det första löser denna manége bogarna, emedan vid hvarje steg, som hästen gör i denna ställning, han korsar med inre frambenet öfver det yttre och sätter inre foten öfver och på yttre fotens linie. Det begripes lätt, att genom den rörelse, som bogarne i denna ställning nödgas göra, alla deras driffjädrar sättas i verksamhet.

För det andra förbereder denna manége

hä-

hästen att sätta sig på hancherna; ty vid hvarje steg han gör i denna ställning, föres inre lakbenet under lifvet, och sättes öfver det yttre, hvilket han icke kan förrätta, utan att sänka på hancherna. Han är således alltid åt ena handen på ena hanchen, och åt andra handen på den andra, hvarigenom han lär att böja haslederna under sig, hvilket kallas att vara på hancherna.

För det tredje gör denna manége hästen skicklig att gå undan för skenkeln; emedan han vid hvarje rörelse nödgas sätta så väl inre fram- som lakbenet korsvis öfver de yttre, så erhåller han derigenom ledighet att åt begge händer sätta armar och ben väl öfver hvarandra, hvilket nödvändigt bör ske, om han skall kunna gå otvunget sidwärts. Således om hästen föres åt högra handen i manégen bogen inåt, så förberedes han att gå undan för skenkeln åt venstra handen, emedan högra bogen i denna ställning blir smidig; och föres han åt venstra handen i bogen inåt, så löses venstra bogen, hvilket gör hästen skicklig att sätta venstra

stra

stra benet öfver, för att med ledighet kunna gå sidwärts åt högra handen.

Vid changering i manégen, bogen inåt, t. ex. från högra handen till venstra, bör hufvudets och halsens böjning (höger) bibehållas, och vid afgäendet från väggen låter man hästen gå med bogar och hancher rätt ut på en sned ridbanan genomskärande linie, tills han i samma ställning kommer på linien vid andra väggen; då hufvudet bör ställas åt venster och bogarna inåt aflägsna från linien vid väggen, kruppan föres undan och man lagar så, att hästen nu mera öfvergår åt denna handen, och sätter inre benen på samma sätt öfver de yttre, som jag nyss förklarat om högra handen.

Men då hästen vid de första öfningarne i bogen inåt begår fel, och vänder antingen kruppan eller tvärtom bogarna för mycket inåt, samt afviker ifrån linien vid väggen för att undgå tvånget att sätta sina ben i en korsande ställning öfver hvarandra, hvilket håller alla muskler beständigt spända och besvärar

ho-

honom innan han blir vand dervid, så är cirkeln tjenligaste medlet mot denna gensträfvighet. Man för honom då i kort skridt på en stor cirkel och söker till tid efter annan att förmå honom till några korsande steg genom inre benens sättande öfver de yttre, så att, då man allt mer och mer vidgar cirkeln och så oförmärkt kommer på linien vid väggen, hästen derstädes befinnes i ställning af bogen inåt. I samma ställning låter man honom göra några steg framåt längs väggen, håller derpå stilla, böjer hans hufvud och hals i det man genom inre tygeln låter munstycket spela i munnen, smekar och skickar bort honom.

När det händer, att hästen håller igen och sätter sig emot af illska, samt ej vill underkasta sig tvånget, af denna manége, så bör man någon tid hålla upp dermed för att återgå till första begynnelse öfningen, och så väl på raka linier, som på cirkel, sträckt och skarpt trafva ut honom; lyder han då, så föres han i skridt åter i ställning af bogen inåt längs väggen, och när han gjort några steg bra, så

bör

bör man hålla stilla, smeka honom och sitta af.

När nu hästen af begge händer börjar lyda i manegen bogen inåt, så läres han att taga hörnen väl med sig, hvilket är det svåraste i denna öfning. Man bör derföre vid hvart hörn, det vill säga vid ändan af hvarje rak linje låta bogarna gå in i hörnet, men bibehålla hufvudets böjning inåt, och i samma ögonblick som bogarna vändas på andra linien, bör man likaledes låta hancherna passera hörnet der bogarna gått. Med tillhjälp af inre tygeln och inre benet föres hästen framåt in i hörnet, men i det ögonblick han åter vändes på andra linien, bör den vara yttre tygeln i detsamma man för handen inåt, och iakttaga ögonblicket då han är färdig sätta ned det inre upplyfta benet, så att vid vändningen yttre bogen i samma tempo kan gå öfver den inre. Men som vändningen är en slags halfarrét, så bör man vid handens vändande köra fram honom något litet med vadorna. Värgrar hästen att gå in i hörnet med kruppan och kastar bakdelen ut från väggen, samt håller sig

sig fast på inre bakbenet (hästars vanliga motvärn), så får man, då bogarna vändas på andra linien, derjemte låta honom känna inre sporren: detta är hvad jag kallar att medtaga hörnen, hvilket de fleste ryttare icke göra, som åtnöjas med att blott föra hufvudet och bogarna in i hörnet, men fråga ej efter att bringa kruppan dit in, så att hästen vänder belt och hållet på en del, i stället för att, då man låter hancherna passera derigenom efter bogarna, ej allenast dessa begge delar blifva på hästen böjliga, utan han blir afven smidig i bröstets sidodelar, hvilket mycket förökar vigheten i hans öfriga kroppsdelar.

När hästens byggnad och dess delars konstiga sammanhang undersökas, så skall man lätt öfvertygas om nyttan af manegen, bogen inåt, och får medgifva att de grunder jag anfört till denna menings bestyrkande, hafva sitt upphof i sjelfva naturen, hvilken aldrig motsäger sig, när den ej tvingas öfver sin förmåga.

Med det samma är det lätt begripligt, när man uppmärksamt betraktar benens rö-

T

relse

relse på en häst, som går i en cirkel med hufvudet inåt och kruppan utåt, att hancherna erhålla den smidighet man genom cirkeln tror sig gifva åt bogarna; ty det är visst, att den delen löses mest som är mest i rörelse.

Jag godkänner fördenskull cirkeln i sådana fall, då man vill bibringa en häst den första böjligheten, eller straffa och förbättra en, som sätter sig emot af illska, och emot ryttarens vilja kastar kruppan inåt. Dernäst anser jag bogen inåt såsom en oundgängligen nödvändig öfning att fullkomna bogarnas ledighet, och göra dem smidiga till benens otvungna sättande öfver hvarandra, hvilken fullkomlighet alla sådana hästar bora äga, som skola kallas väl inridna.

Tofte Capitlet.

Om kruppan mot väggen. (Groupe au mur). Tab. XV.

De som ställa hästen med hufvudet mot väggen för att lära honom gå sidvärt, begå ett

ett fel, hvars skadliga följder lätt inses. På detta sätt läres han snarare att gå af väna än för kämningen af hand och ben, och när han föres från väggen för att midt på banan styras sidvärt der han ej har något föremål som tjenar honom till synpunkt, så lyder han endast ofullkomligt hand och ben, hvilka likväl äro de enda vägvisare, af hvilka man vid hästens förande under all dess gång får betjena sig. Ännu en annan olägenhet, som härleder sig från denna manege, är, att hästen, i stället för att sätta yttre benet öfver det inre, ofta af räddhåga antingen med skon trampar det som står på marken, eller ock stöter knäet emot väggen just då han lyfter benet och förer det framåt öfver det andra för att sätta ned det.

Herr de la Broue är af samma mening, då han, för att få hästar att gå undan för skenklarne, råder att göra bruk af väggen endast till sådana, som ligga på handen eller draga sig inåt, men långt ifrån att ställa hufvudet för nära väggen, bör det hållas två steg derifrån,

från, hvilket afstånd utgör ungefärligen fem fot från hästens hufvud till väggen.

Jag inser således icke, hvarföre så många ryttare, för att lära hästen känna skenklarne, ställa honom med hufvudet mot väggen, och medelst skenklarne, sporrarne, ja sjelfva chambrieren, som föres af en person till fots, tvunga honom att gå sidvårts. Enligt min tanka är det mycket förnuftigare ställa honom med kruppan mot väggen, till undvikande af de svårigheter och fel, som annars kunna inträffa. Denna manège har sitt ursprung af manégen bogen inåt.

I föregående capitel har jag sagt, att när hästen i bogen inåt föres åt högra handen, så göres högra bogen smidig, hvilket verkar att högra benet med ledighet korsar öfver det venstra när han går sidvårts åt venster; likasom då han i bogen inåt arbetas åt venstra handen, blir bogen på denna sida smidig, hvilket äfven gifver benet på samma sida erforderlig rörlighet att ledigt kunna korsar

ver

ver högra armen, när hästen går sidvårts åt högra handen.

Till följe af denna ovedersägliga grundsats, kan manégen bogen inåt lätt förvandlas i kruppan mot väggen, då man betar sig på följande sätt.

När hästen åt begge händer visar lydnad i manégen bogen inåt, och följaktligen förstår att otvunget sätta inre benen öfver de yttre, så bör man, när man t. ex. arbetar åt högra handen, och har vändt i hörnet vid en af ändarne på ridbanan, derstädes arrêtera med kruppan mot och ungefär två fot från väggen, så att icke svansen skafvas deremot. I stället för att gå vidare, söker man medelst handens förhållande och lindrig tryckning af venstra skenkeln, aflocka honom några tempo åt sidan mot högra benet; lyder han två eller tre steg, så arrêteras han och smekas, för att låta honom förstå, att detta var hvad man begärde af honom.

Men då nyheten af denna manège besvärar

rar

rar hästen de första dagarne, så bör han vid första öfningen föras helt sakta med delade tyglar, på det man desto bättre kan förhålla bogen. I början böjes han ej, utan man söker blott att gifva honom en riktning att gå sidwärts, utan att iakttaga någon noggrannhet. Så snart han böjt benet två eller tre steg utan att studsas, stannar man litet, smekar honom, samt låter honom åter gå vidare sidwärts och fortfar alltjemt att stanna och smeka honom för att belöna hans lydnad, till dess man i denna ställning kommer längs väggen till ändan af linien vid andra hörnet af ridbanan. När man här låtit honom hvila en liten stund, så går man derpå åt venster på samma linie tillbaka, och härvid nyttjar man högra benet och iakttagar samma förhållande, vatt där han godvilligt gjort tre till fyra steg, smeka honom, samt fortfar på detta sätt till dess han åter anländer till det hörn, hvatfrån han i början utgick.

När hästen helt och hållet vägrar att ått endera af händerna gå undan för skenkeln, så bevisar det, att han ej ännu är nog smidig i

an-

andra handen, hvarföre han åter bör öfvas i manégen bogen inåt. Om hästen t. ex. i manégen, kruppan mot väggen, ej vill gå undan för venstra skenkeln, som är den, med hvilken man gifver känningen då han går sidwärts åt höger, så bör han så länge öfvas i bogen inåt, till dess han med ledighet sätter venstra benet öfver det högra. Men på det han, utan att märka det, skall komma i höger ställning af manégen, kruppan mot väggen, såsom den hand, åt hvilken jag antager att han är motsträfvig, så bör man allt mer och mer vända hufvud och bogar inåt, till dess han dermed står midt emot kruppan. Då ställer man hans hufvud åt höger, men fortfar att låta honom gå undan för venstra skenkeln, liksom han alltjemt gick åt venster i bogen inåt, och då befinner han sig i höger ställning af kruppan mot väggen; likaledes när han ej vill gå undan för högra skenkeln eller sidwärts åt venster, bör han föras åt höger i bogen inåt, och bogarna omärkligt vändas skarpt inåt, till dess de stå midt öfver kruppan; hästen går då undan för högra skenkeln och följaktligen sidwärts åt venster.

Efter

Efter nyss gifna förklaring förstås det lätt, att den bogen, som i manégen bogen inåt kallas den inre, åt samma hand, blir den yttre, när hästen föres i kruppan mot väggen, emedan samma bog fortsätter rörelsen, änskönt hästen går åt andra handen.

Men då hästen går sidwärts i kruppan mot väggen, och bogarna samt hancherna böra nästan stå i linie, så är bogens rörelse då cirkelformigare, och följaktligen besvärligare för hästen att verkställa, än den i bogen inåt. Med liten uppmärksamhet begripes denna åtskillnad lätt, hvarjemte den tydligt bevisar, att en af de fördelar bogen inåt medförer, är att lära hästen korsa benen och sätta dem otvunget öfver hvarandra, samt att den är hjälpmedlet för alla de fel, han kan begå, under den tid han läres att gå undan för skenklarne.

När hästen i kruppan mot väggen börjar lyda, och otvunget går sidwärts åt begge händer, så bör han bringas till den ställning, han bör hafva, för att med sirlighet kunna böja sina ben. Detta sker med iakttagande af följande tre väsendtliga stycken. Det

Det första är: att låta bogarna föregå hancherna, emedan yttre benets och bogens cirkelformiga rörelse, som gör dessa delars vackra hållning och smidighet åskådlig, annars skulle gå förlorad. I det minsta bör hälften af bogarna vara före kruppan, så att (förutsatt att hästen går åt högra handen) högra bakfotens ställning är sådan som ses på grundritningen. (Tab. XVI). Går kruppan före bogarna, så kryper hästen tillbaka, och då inre bakfoten kommer förut och sättes för ned på framfoten på samma sida, så förorsakar det att hästen går bredare med bak- än framdelens, samt följaktligen på bogarna; ty när hästen skall vara på hancherna, bör hancherna med bakbenen nära hvarandra, och

För det andra bör man vara uppmärksam derpå, att, när hästen i kruppan mot väggen börjar gå ledigt sidwärts, man böjer honom åt den hand han går. En vacker böjning gifver hästen ett prydligt utseende, och gör att yttre bogen röres otvunget framåt. På det tredje må lära böja sig åt den hand han går, bör man

man vid ändan af hvarje linie i kruppan mot väggen, sedan man arrêterat, spelande med inre tygeln draga hufvudet åt sig, och när han gifver efter för denna dragning, klappar man honom på halsen åt samma sida han är böjd. Samma förhållande iakttages åt andra handen, mot andra benet, och genom detta medel vänjes hästen efter hand att gå höjd och se åt sin väg, när han går sidvärts.

För det tredje iakttages i denna manège, att hästen så går på de begge linierna, som fram- och bakdelen beskrifva, att han hvarken kommer framom eller bakom dem, utan att de blifva parallella.

Då detta till en del beror på hästens natur, så händer det vanligtvis, att de, som ligga hårdt på handen eller stieka med nosen och äro styfmunta, komma för mycket framom linien, och på denna grund böra de förhållas med tygelhanden utan känning af skenklarne. Tvärtom böra de som hafva den elaka vaban att hålla igen och krypa ihop, köras fram med knäna, vadorna och stundom med spor-

sporrarne, allt efter som de mer eller mindre hålla sig tillbaka. Genom dessa hjälpmedel får man så väl de förre som de senare i ordning och lydiga för hand och ben.

Till att förekomma då hästen går sidvärts, att han ej begär det felet att kasta kruppan ut, och, oaktadt ryttarens känning, lägger sig emot någon af skenklarne (se traverser), bör han vid slutet af hvar reprise föras rakt emellan benen på ett spår midt in på ridbanan, och derefter läras att på samma linie rygga rakt emellan ryttarens ben tillbaka.

Men så förträffliga manéger på hogen inåt och kruppan mot väggen, hvilka böra vara oskiljaktiga, än äro att gifva hästen den vackra böjning och ställning, hvar han bör gå, om han skall arbeta med ledighet och hållning, så får man derföre icke upphöra att öfva honom i trafven så väl på raka linier som cirkular; ty detta är första begynnelsegrunden, till hvilken man alltid bör återgå, för att underhålla och stadga bogar och hancher i en dristig och rask rörelse; hästen uppmuntras der-

af

af och vederqvickes efter det tvång, hvaruti man nödgades hålla honom under ställningen af bogen inåt och kruppan mot väggen. Vill man använda dessa maneger med nytta, så bör följande ordning iakttagas.

Af de tre små repriser, hvilka hvar dag och hvar gång göras då en häst rides, som redan är så vida kommen, att han kan verkställa hvad jag i detta capitlet har sagt, bör den första vara bogen inåt i skridt, och när man två gånger ombytt hand, hvilket bör ske på ett spår (då han ännu intet får gå sidwärts), så ställer man honom i kruppan mot väggen åt begge händer, och slutar med en rak linie på ett spår i skridt midt inpå ridbanan.

Den andra reprisen bör göras i en rask, jämn traf på ett spår, och slutas med en rak linie midt inpå banan, utan att han ställes i kruppan mot väggen.

I den tredje och sista reprisen bör han åter föras i bogen inåt, och derpå i kruppan mot väggen, hvarefter alltid slutas med att rida

rida honom rakt midt inpå ridbanan. Derigenom att dessa tre rörelser, bogen inåt, kruppan mot väggen och trafven förenas med hvarandra, skall man få se, att hästen dag från dag tilltager i böjlighet och lydnad, hvilka, som jag sagt, äro de två första egenskaper som en dresseerad häst bör hafva.

Trettonde Capitlet.

Om nyttan af pelarer.

Pelarerne äro uppfunna af Herr van Pluvinel, som hade den äran lära Ludvig den trettonde att rida. Han har efterlemnat åt oss en afhandling i ridkonsten, hvaruti kopparsticken, i anscende till gravuren och herrarnes costumer vid denna Prinsens hof, mycket värderas af Liebhabrar.

Hertigen af Newcastle tycker ej om pelarer. Han säger; "att man deremellan qväljer och pinar hästen i otid, för att bringa upp hans framdel, i förhoppning att derigenom sätta honom på hancherna; att på detta sätt

"dres-

"dressera en häst, är emot ordningen och af-
 "skräcker alla hästar; att pelarerne sätta hästen
 "blott på hasarne, emedan änskönt han böjer
 "haslederna, så bringar han ej hancherna fram-
 "åt under sig för att bibehålla jernvigtgen, utan
 "stöder främ delen på grimskäften."

Orsaken hvarföre denne berömde auctor är
 så uppbragt öfver bruket af pelarer, är den,
 att större delen beridare på hans tid nyttjade
 pelarerne för att genast bringa upp hästens
 framdel, innan han genom piaffering var skick-
 lig dertill. Utan tvifvel bragte de härigenom
 hästen på hasarne, samt lärde honom snarare
 stegra sig och göra språng, än att med vacker
 hållning lyfta framdelen. Men då hästen mel-
 lan pelarerne straxt i början läres att, i stället
 för att lyfta sig, gå Spansk skridt utan att
 skrida fram eller tillbaka, eller ställa sig skeft,
 hvilken rörelse kallas piaffering, så får man
 se, att denna taktmässiga rörelse, som läres
 honom mycket lättare emellan pelarerne än
 fritt, försätter hästen i en skön ställning, gifver
 honom en ädel och eleverad gång, gör bogar-
 nas

nas rörelse fri och otvungen, samt alla bak-
 delens delar mjuka och smidiga (Tab. XVII).
 Alla dessa egenskaper fordras af en parad-häst,
 och till en vacker Spansk skridt.

Då emedlertid mycken konst, mycket tå-
 lamod och tid erfordras för att bringa hästen
 till denna stolta och höga ställning i Spanska
 skridten, hvilken vinnes genom förnuftigt an-
 vända pelarer, så får man ej undra deröfver,
 att de medföra så mycken olägenhet för dem,
 som i början nyttja dem till annat ändamål
 ernående än piaffering.

En kunnig beridare har med rätta sagt
 att pelarerne sätta lif i hästen; ty fruktan för
 chambrieren uppväcker dem som äro sömnuiga
 och tröga, samt håller dem i en lysande verk-
 samhet; men pelarerna medföra äfven den nyt-
 tan, att lugna dem, som af naturen äro hetsiga
 och arga, emedan de taktmässiga, hurtiga och
 på hvarandra följande rörelserna nödga dem
 att fasta sin uppmärksamhet på hvad de gö-
 ra. Jag anser derföre pelarerne ej allenast
 som ett medel att utveckla hästens krafter,
 för-

Förmögenhet, sirlighet, lätthet och naturliga anlag, utan jag betraktar dem äfven som ett medel att tillbringa dessa senare egenskaper åt hästar, som ej äga dem.

Det första som bör iakttagas när hästen fästes emellan pelarerne, är: att grimskäften bindas korta och lika långa, så att hästens boggar stå i linie med pelarerne, och endast hals och hufvud framom, hvarigenom han förhindras att komma med kruppan under grimskäften, hvilket stundom händer. Derpå ställer man sig med chambriären så långt bakom kruppan, att man ej kan bli slagen, och låter hästen trampa åt höger och vänster, under det man allt slår med chambriären på jorden, eller gifver honom helt lätt deraf. Detta sätt att låta hästen trampa från ena till andra sidan lär honom att sätta benen öfver hvarandra, sätter skick på honom och ingifver honom fruktan för chambriären.

Lyder han denna åtgärd, så köres han framåt, och i samma ögonblick han går fram i grimskäften, stannas han och smekas för att gif-

gifva honom tillkänna, att man ville att han skulle göra så; hittills får man ej begära vidare af honom, förr än han blir stadgad i lydnad för chambriären, så att han, allt efter som rytta- ren åstundar, går åt höger, venster eller framåt.

Det gifves hästar af en hetsig och illskfull natur, hvilka, heldre än att gå åt sidorna eller framåt för chambriären, använda allt möjligt motstånd, som deras illska kan ingifva dem. Fulla af otålighet trippa somliga i stället för att piaffera; andra göra språng och rusa på en gång fram i grimskäften; andra åter slå alltjemt bakut, rygga och kasta sig emot pelarerne; men då större delen af dessa fel emedlertid oftare förorsakas af deras otålighet, som i början straffa dem i otid, än de härleda sig från hästens natur, så förbättras de lätt, om man blott, som jag nyss sagt, åtnöjes att med tillhjälp af chambriären låta honom trampa sidvårts och framåt, hvilket är den enda lyd- nad, som kan fordras af hästen de första gångerna han är emellan pelarerne.

En särskild nödig uppmärksamhet bör fästas på hästar med stel bakdel, och de som äro utan rörelse i hancherna, för att bringa dem till att slå bakut, emedan denna rörelse gör deras hasleder smidiga, uttänjer hancherna, bringar kruppan i verksamhet, och sätter alla denna del i springsjedrar i drift. I allmänhet råder en annan mening, ty de flesta säga, att hästerna aldrig bör dras i slå bakut. Erfarenheten visar deremot, att en häst som aldrig fått slå bakut, fören hancherna styft och släpanden under sin gång. Dessutom är hästen lätt afvand från detta fel, som det också verkligen vore, om han vandades vid att slå af illskan; finner man hancherna tillräckligt smidiga, bör hästen afhållas från att slå bakut, när man ej vill att han skall göra det, derigenom att han straffas med spoet på frambenen.

Så snart hästen rejmer till stället deruppskref, när han träder rakt fram i grimskäften mellan pelarerna, så bör han med smäcktande och chambriären uppmuntras att göra några trafsteg (Trabritte) på stället rakt och midt

i grimskäften, hvilket kallas piaffera; men straxt derefter smekas och löses han för att ej mödfällas. När han då några dagar fortfarit att visa lydnad i denna mané, bör skäften på pelargrimman förlängas, så att pelarerna stå midt för lifvet på hästen, på det han må komma bättre fram i grimskäften, och kunna med mer ledighet och hållning lyfta sina ben. Men änskönt han fortfar att göra sin sak bra, får man dock icke göra för långa repriser, tills han blir vand att lyda utan illskan; hvar efter de sedermera kunna göras så långa som hans anlag, krafter och anda tillåta; då nyttaren blott håller sig bakom kruppan, utan att nyttja chambriären.

Men på det han må vänjas att piaffera utan hjälp af chambriären eller rösten, låter man honom af sig sjelf hålla upp och blir endast stående stilla bakom honom, utan att göra någon rörelse eller gifva något tecken med tungan, tills han helt och hållet stannat, men just då gifver man honom några eftertryckliga slag af chambriären på kruppan och hancherna.

cherna, hvilken tuktan sätter hela kroppen i rörelse, och håller honom i sådan fruktan, att när han blir vand vid denna öfning, kan man stå så länge bakom honom som man aktar nödigt, och han skall utan hjälp fortfara att piaffera. Vill man att han skall stanna, så under rättas han derom genom utropet af ordet hola, som han vänjes vid, hvarefter man begifver sig bort från kruppan, går fram och klappar honom, samt låter föra bort honom. Denna manège får emedlertid ej företagas med hästen förr än han börjar förstå hvad som fördras af honom, och ej mer ställer sig skeft, eller sätter sig emot.

Är hästen fast i piafferingen, som ästadkommits genom Spanska skridten, mellan pelarerna, så bör han då, men ej förr, bringas ifrån marken, hvarföre man till en början låter honom lyfta sig några gånger i pesader och courbeter, under det man med spoet slår honom helt lätt framtill, och bakom uppmantrar honom med chambriéren. Courbetten är ej allena i sig själf en vacker manège, utan

ver-

verkar afven, att hästen mera höjer framdelén och erhåller en taktmässigare rörelse i bogarna till piaffering; den afhåller honom från den obehagliga rörelsen af öfverilade trippande tempo (battre la poussiere); då piaffering deremot bör vara en taktmässig och hög bogarnas rörelse, hvare det upplyftade benets arm hålles högt med böjdt knä, hvilket mycket pryder hästen.

Men på det hästen ej utan ryttarens vilja må lyfta sig, hvilket endast skulle frambringa oordentliga språng utan regelbundenhet och lydriad, bör hvar reprise börjas och slutas med piaffering, så att hästen endast lyfter sig och endast piafferar, när man vill. Härigenom undvikas en ovana som är ett vanligt fel i dåligt inrättade ridskolor.

Då det är förenadt med fara, att rida en häst emellan pelarerna innan han ännu är vand vid dem, så får man icke låta någon ryttare sitta upp, förr än hästen enligt nyss anförde föreskrift är dresserad och behörigt satt i lydriad, och afven sedan han börjat ridas emel-

emellan dem, förtäres med samma öfning som förut, innan ryttlaren satt opp, nemligen: man låter honom trampa till höger och venster, och med detsamma gifver man honom kännning af skenklarne för att köra honom fram i grimskäften, hvarigenom han så omärkligt vänjes att piaffera för kännningen af hand och ben, liksom han förut gjorde för chambrieren.

Spaniorer som älska ridning, hafva höga begrepp om piaffering; de värdera mycket hästar, som göra denna manövrer, och kalla dem Pissadores; men det oaktadt sätta de en obetydlig och ostadlig gång på sina hästar; ty de arbeta dem ej lösa i bogarna och lära dem ej känna skenklarne. Detta är orsaken, hvarföre deras hästar endast röra armarne, samt ej hafva något stadigt och lätt stöd i munnen. De äro ej ställda rätt emellan skenklarne, och följaktligen ej i den fullkomliga lydnad för hand och ben, hvilken utgör fulländandet af manövrerna i piaffering.

Fjor-

Fjortonde Capitlet.

Om Spansk skridt. Tab. XVIII.

När man på ett spår, så väl på rak linie, som på cirkel, har genom trafven bibringat hästen den första smidigheten; när man på rundelen har fått honom derhän, att han sätter sina fötter öfver hvarandra i den cirkelformiga ställning i bogen måt; när han lyder skenklarne i manövrerna mot väggen, och har lärt genom piaffering mellan pelarerne att samla sina krafter, hvilket allt förutsätter smidighet och lydnad, som jag sagt vara de två förnämsta egenskaper, an hvilka böra bibringas en häst, som dresseras, — sådärsågen jag, bör man tänka på att i riktigt och fullkomligt dressera honom i den manövrer, som hans naturliga anlag medgifva honom i bogen måt, och i bogen måt av

Spansk skridt, hvilken jag i capitlet om konstnärlig gång har beskrifvit, är den första gång, som fordrar noggrannhet. Jag har sagt, att det är en förkortad, afmätt och taktmässig gång, att hästen i denna rörelse bör hålla de begge upplyftade och i kors hvarandra motsatta

sätta benen ett framtill, och ett baktill, liksom i trafven; att denna gång likväl är mycket mera förkortad, bestämd och taktmässig än vanlig traf, och att det upplyftade benet vid hvarje steg ej bör sättas mer än en half alm framom det på marken stående.

Denna förträffliga gång som vid en revue eller parade gifver en Officer så mycket anseende, gör hästen tålig och stärker hans minne.

Hästens rörelse i Spansk skridt är den samma som i piaffering, så att om man vill göra sig ett noga begrepp om så väl den ena som andra, bör piaffering anses såsom Spansk skridt på stället, hvarvid hästen hvarken går framåt eller tillbaka, men Spansk skridt åter som piaffering, hvaruti hästen vid hvarje rörelse skrider ungefärligen en half alm framåt.

I piaffering bör det upplyftade benets knä vara i lika linie med armbågen på samma ben, hvilket bör vara så böjdt, att tåen på foten är i lika höjd med midteln på knäet

af

af det på marken stående benet; men bakbenet får ej lyftas så högt, emedan hästen då ej vore på hancherna, utan tåen på den upplyftade foten bör ej komma högre upp än till midteln af skenbenet på andra benet. I Spansk skridt, der hästens rörelse är mera framåt skridande än i piaffering, får frambenet ej lyftas så högt, utan tåen på den upplyftade foten bör endast räcka opp till midteln af skenbenet på det på marken stående benet, och hakbenet blott höjas något öfver kotleden på andra benet.

I Spansk skridt har man ännu flera saker att iakttaga, såsom den ställning hästen bör hafva då han går Spansk skridt antingen på ett eller två spår, och den cadence eller takt, hvaruti han under Spansk skridt bör gå, samt den hjälp och känning ryttaren bör använda för att dressera honom i denna manege.

De skickligaste beridare öfverensstämma deruti, att en vacker böjning, under det hästen arbetas, är en af de mest bidragande orsaker till åstadkommande af en vacker ställning. Men emed-

ler.

Jertid förklaras denna vackra böjning olika af de skickligaste mästare; somliga vilja, att hästen endast skall vara bågformigt böjd, hvilket blott är en half-böjning, hvori han endast ser med ena ögat åt volten; andra vilja, att han gör en halfcirkel, nemligen, så att han nästan ser med begge ögonen inåt linien; och man bör medgifva, att hästen har hållning så väl i den ena som andra af dessa böjningar; men i min tanka är bågformig eller half-böjning mera otvungen, och höjer hästens framdel bättre, än då han är mera böjd. I den senare ställningen återbringa större delen hästar sig för mycket, det vill säga, de krumma halsen och hålla nosen för lågt.

De som brukar half-böjning på sina hästar, föra bogarna och kruppan rakt; eller hålla endast halfva kruppan inåt; men de som föredraga en skarpare böjning, hålla kruppan lika så mycket inåt, som hufvudet, hvilket från hufvudet till svansen bildar en half-cirkel (les deux bouts de dedans). Genom denna ställning synes hästen mera vara på hancherna,

na, emedan han med bakdelen kommer trängre ihop.

Dessa olika ställningar kunna godkännas och användas på åtskilligt sätt, allt efter hvar och en hästs olika byggnad; ty man finner ganska få proportionerligt vuxna hästar, emedan somliga äro för korta, och somliga för långa i ryggen.

Proportionerligt vuxna hästar, eller sådana, som hvarken äro för långa eller korta i ryggen, böra föras med halfva kruppan inåt, och derföre hålles yttre höften något inåt, så att kruppan, i stället för att följa rakt i linien efter bogarna, kommer något inåt, och yttre bakfoten nedsättes på den inre ställe, hvorigenom halfva kruppan kommer inåt. Detta är nu hyad som egentligen kallas halfva kruppan inåt (la demi-hanche dedans). Denna ställning är ganska vacker, och anständig, bra välbildade hästar, samt dem som af sig sjelfve föra sig väl.

Hästar med kort rygg böra föras rakt med

bo-

bogar och kruppa, samt endast hållas i halfböjning, så att de se med ena ögat inåt; ty ville man föra dem i en kortare ställning, böja dem för mycket, och hålla kruppan för mycket inåt, så blefvo de för mycket tvungna, och kunde ej vackert röra bogarna. Större delen hästar af denna byggnad spara gemenligen krafterna, och följaktligen få de föras mer framåtgående i Spansk skridt, än de, som af naturen släppa till krafterna.

I den halfcirkelformiga ställningen af Spanska skridten böjes hufvudet skarpt inåt, och kruppan ställes lika så mycket inåt som hufvudet, så att hela hästens kropp står rund, och bildar en halfcirkel. Denna ställning är uppfunnen för hästar, som äro för långa i lifvet och halsen; ty de komma derigenom närmare ihop, och synas vara på hancherna; om sådana fördes helt och hållet på ett spår, skulle de icke hafva så mycken hållning, och kunde ej väl samla sig.

Denna ställning är ej annat än den omvända manégen, kruppan mot väggen, nemligen,

gen, i stället för att man i kruppan mot väggen låter hästen gå sidwärts med bogarna inåt ridbanan, så ställas bogarne i den halfcirkelformiga ställningen emot väggen, och kruppan emot ridbanans midtelpunkt, så att han nästan går på två spår.

När man öfvervägat hvilken af öfvannämnde tre ställningar bäst passar till hästens natur och byggnad, bör man söka att bibringa honom en jemn taktmässig rörelse i denna manége. Med hästens taktmässiga rörelse i Spansk skridt förstås en afkortad, med eleverad framdel i jemn takt fortgående rörelse i traf, hvaruti hästen hvarken får för mycket förhållas eller påskyndas. Denna rörelse som är lika så svår att bibringa hästen, som att deri under gången bibehålla honom, beror på ryttarens öfverensstämmande känningar samt hästens smidighet och lydnad. Derrörelse får man också icke vilja rida honom med utsoekt noggrannhet i Spansk skridt, förr än hela hans kropp är smidig och genom piaffering mellan pelarerne bragt i ordning. Denna

of-

öfning är modellen till den vackra Spanska skridten, och fastän hästen vore så vida kommen, att noggrann manège kunde fordras af honom, bör likväl aldrig den första öfningen öfvergifvas såsom den, hvori han ej nog kan befästas. Man bör således af de tre repriser, som man låter hästen göra, hvar gång han rides, åtminstone fordra en af honom i manegen bogen inåt, hvarpå följer kruppan mot väggen, och stundom, när det är lägligt, jemväl åter sätta honom i traf.

När man hos hästen vill underhålla Spanska skridtens vackra rörelse, som bildas af en otvungen, hög, likformig och framskjutande bogarnas lyftning, så bör man rigta sin uppmärksamhet på hans temperament och krafter. Hästar t. ex. som spara sina krafter, röra följaktligen ej behörigt sina bogar. Dessa böra mindre köras ihop och mindre tvingas; till och med om de af illska eller eljest hålla för mycket igen, så afviker man någon tid ifrån den bestämda ordningen och noggrannheten i Spanska skridten, och körer dem duktigt fram med

beg-

begge skenklarne, samt stundom med begge spörrarne, för att åter bibringa dem den lydna och fruktan de böra hafva för ryttarens kännning och straff. De deremot, som af naturlig räddhåga ligga på handen, böra under gången hållas kortare och mera ihop, samt förhållas mera genom handen än köras fram med skenklarna och knän. Genom dessa medel bibehållas så väl de förre som de senare vid sin rätta rörelse och ställning i denna manège:

Changering i Spansk skridt bör verkställas på en skef linie på två spår; bogarna böra härvid till hälften gå före kruppan, så att yttre frambenet står i lika linie med inre bakbenet; och på det hästen må blifva i jemnligt och rätt emellan begge skenklarne, får han ej, utan att den inre skenkeln sådant medgifver, göra ett enda steg af fruktan för ryttarens yttre skenkel. På denna grund bör man forstå att väl betjena sig af hand och ben.

I Spansk skridt på två spår bör hästen göra lika så många rörelser med bakfötterna,

som

som med framfötterna. Ofta händer att hästen blir stående stilla med bakfötterna, och gör två, eller tre steg med framfötterna, utan att bakfötterna följa dem (devuider de l' epaule). Men ett annat ännu större fel är, då han står stilla med framfötterna och går på med bakfötterna (s'acculer, s'entabler). För ryttaren är det ojemförligt lättare att förhållningsmässigt inrätta de rörelser hästen gör med framfötterna, än att hålla kruppan och bakfötterna i en noggran likformighet, då hans synpunkt mest riktas på hufvudets och halsens ställning samt bogarnas rörelse. Emedlertid bör man, för att i rätt tid med fardighet kunna afhjelpa detta fel, söka till att vinna frihet från så väl det ena som andra, hvilket beror på handens snabbhet och skenklarnes finhet.

Man bör erinra sig, att, då hästen föres på två spår i Spansk skridt, ett af de lindrigaste hjälpmedlen är, att låta hästens yttre bog och arm otvunget korsas öfver de inre. Den kunnige Herr de la Broue säger, att om man noga ville träffa denna tidpunkt, så

bor-

borde man känna hvilken fot som sattes till marken, och hvilken som vore upplyftad, samt att i det ögonblick, då framfoten åt den sidan hästen gick eller vände, vore upplyftad och färdig att sättas ned, tygelhanden borde vändas, så att han vid den straxt derpå följande lyftningen af andra framfoten, nödgades med yttre armen och bogen gripa fram och korsas öfver de inre. Han tillägger, att härtill fordras stor fardighet i hjälps och kännings användande för att kunna rätt träffa denna tidpunkt; ty vändes handen i det ögonblick, då den inre foten ännu är för högt, så utvidgas inre bogen och benet i stället för de yttre, och vändes handen, då han sätter foten till marken, så får han ej tid att otvunget kunna korsas med yttre bogen och benet.

Jag får ännu vid slutet af detta capitel anmärka, att ibland nyssnämnde tre ställningar, hvori hästen föres i Spansk skridt, gifvas tvenne, hvilka endast inom gränsen af en ridbana och som ett nöje vid manege-ridning kunna användas, och det är ställningen med

W

half

halfva kruppan inåt, och den half-cirkelformiga. — Men när man framför en troupe, eller vid revuer, högtidligheter och ståt håller hästen i en jemm, hög skridt, så bör man, för att gifva hans framdel mera hållning, endast hålla honom i half böjning åt den sida han går, samt föra bogar och kruppa rakt.

Femtonde Capitlet.

Om changering och sättet att fördubbla, dubblera och vända (doubler).

Med changering förstås gemenligen den linie hästen beskrifver när han antingen går från högra till venstra eller från venstra till högra handen (Tab. XIX och XX), och då denna manège till en del grundas på sättet att dubblera, så skall jag först och främst förklara hvad som menas med dubblera.

Ridbanan, betraktad såsom stället der hästar inöfvas, bör yara en aflång fyrkant. Denna fyrkants afdelande i flera större och mindre

dre bildar hvad som kallas större eller mindre dubblering (små volter).

Delta sätt att afdelad ridbanan i större eller mindre fyrkanter gör hästen uppmärksam att snabbt lyda kämningen af hand och ben; men det svåraste i denna öfning är att kunna vid ändarne af fyrkantens linier vända hästens bogar, utan att kruppan faller ut. Bogarna böra därför, under vändningen vid ändan af hvarje linie på fyrkanten, beskrifva en fjerdedels cirkel, men kruppan hållas på samma ställe Tab. XIX lit. b. c. Inre bakbenet bör i denna rörelse bli stående på stället, men begge frambenen och yttre bakbenet vändas cirkelformigt omkring inre bakbenet, såsom omkring en axel, och när bogarna åter komma i linie med kruppan, så går man med hästen rakt emellan benen bort till andra hörnet af fyrkanten. Denna öfning upprepas vid ändan af hvarje linie, undantagandes i de hörn, der fyrkantens vinkel bildas af de sammanstötande väggafna, hvarest kruppan bör följa bogarna genom vinkeln i hörnet just i samma ögonblick, då

då bogarna vändas på andra linien. Tab. XIX lit. g.

Just af fyrkanten i de fyra hörnen och på midteln af ridbanan tages den riktiga proportion, som på väl inrättade ridskolor iaktages, och länder till bibehållande af den ordning, som i större och mindre changering samt hela och halfva volter bör hållas. Änskönt somliga ryttare uraktlåta denna regelbundenhet, så är det likväl ej rådligt, att härma dem i en mot noggränheten stridande praktik.

Man har större och mindre changering, kontra-changering (*contre-changement*) och changering genom bogarnas omvändning (*changement de main renversée*.)

Större changering är den väg hästen beskriver, när han antingen på ett eller två spår går på en skel linie från ena väggen till den andra. (Tab. XX från a till b).

De på grundritningen varande tvenne linier för större changering på två spår gifva

be-

begrepp om den proportion, som vid sådan changering bör iakttagas.

Härvid anmärkes, att under changering sidwärts eller på två spår, böra hufvud och bogar gå förut och i samma ställning som i manegen, kruppan mot väggen, med den skillnad likväl, att hästen under changering med hvarje steg bör komma framåt, hvarigenom yttre bogen erhåller mycken ledighet och hästen beständigt hålles i lydnad för hand och ben.

Mindre changering, Tab. XX lit. c, börjar vid d, såsom första linien vid mindre dubblering, och slutas vid väggen på en med linien för större changering parallellt löpande linie, hvilken synes på grundritningen vid e. Somlige ryttare förvexla ganska orätt mindre changering med half volte.

Vid slutet af hvarje större eller mindre changering böra bogar och hancher komma tillika på en gång fram, hvilket kallas *tillsluta changeringen* (*fermer le changement de main*). Alla fyra benen på hästen böra vara på linien vid

vid väggen, innan man går vidare åt andra handen. På grundritningen är denna manége endast tecknad åt högra handen, emedan man lätt kan föreställa sig samma linier åt den venstra.

Kontra-changering består af två linier (Tab. XX lit. a, g). Den första är början till en större changering, och när hästen kommer midt på ridbanan vid f, så, i stället för att fullfölja samma linie, går man två till tre steg rakt framåt, ställer hans hufvud åt andra handen (venster) och förer honom på en skef linia åter tillbaka på den nyss lemnade linien vid väggen till g, och går vidare åt samma hand som förut före changeringen.

Changering genom bogarnas omvändning börjas liksom kontra-changering; men i stället för att gå tillbaka ända till g vid väggen, så vänder man på midteln af den skefva linien vid h, hästens framdel om, och går åt andra handen. På grundritningen kan man se bogarnas omvändning vid h, hvarest hästen kom-

mer

mer åt venstra handen, när han kommer till väggen, längs hvilken han gick åt högra handen.

Alla dessa olika manéger, såsom changering, kontra-changering, och bogarnas omvändning hafva till ändamål att afhålla hästen från att gå af blott vana, hvilket fel händer dem, som mera gå af minne än af lydnad för hand och ben.

Sextonde Capitlet.

Om Galoppen. (Tab. XXI.)

I Capitlet om naturlig gång har jag redan beskrifvit de olika rörelser hästen gör, när han galopperar höger, venster eller falskt. Det återstår således för mig att tala om galoppens egenskaper, om sättet att känna den, och om de regler, som böra iakttagas för att kunna väl galoppa en häst.

Tre viktiga fördelar erhållas genom galoppen, hvilka äro: att gifva säkert stöd åt en känslig mun, att föröka andedräkten, och för-

min-

minska öfverflödiga krafter hos en häst med väl stark rygg.

Alla ryttare öfverensstämma deruti, att galoppen skaffar känsliga munnar sakert stöd; ty under rörelsen i galoppen lyfter hästen begge bogarna och armarne i höjden, och då begge framfötterna derpå åter falla till marken på en gång, så förmås hästen naturligtvis att stödja sig på munstycket; ryttaren kan då begagna denna tidpunkt, för att i samma ögonblick låta honom känna stångens verkan.

Galoppen förökar andedrägten; ty då hästen, för att bättre kunna fördela krafterna, nödgas sträcka alla kroppsdelar, så utvidgas bröstmusklerna, och lungorna fyllas med en större mängd luft, hvilket befordrar en friare andedragt.

Galoppen minskar många hästars öfverflödiga förmögenhet, hvilka använda sina krafter i ryggen till oordentliga språng och satser, som för ryttaren äro obeqväma och bringa honom ur sin sittning. Under rörelsen i galoppen

pen äro hästens framben aflägsna från bakbenen, och ryggen såsom livvets öfra del tvingas nödvändigt genom denna rörelse att sänka sig, hvilket minskar dess styrka. Detta bör likväl endast förstås om sträckt galopp, såsom för sådana hästar passande; ty samlad galopp skulle gifva dem tillfälle att fortsätta sina oseder.

En regel, som af alla skickliga ryttare iakttages, är, att aldrig sätta en häst i galopp, förr än han genom träfven blifvit så smidig gjord, att han af sig sjelf, utan att vilja taga tyglarne, fattar i galopp; derföre bör man vänta dermed till dess hela hans kropp är böjlig, till dess han genom manegen, bogen inåt, lätt röra sina ben cirkelformigt; till dess han i manegen, kruppan mot väggen, lyder skenk-larne, och till dess han genom paffering emellan pelarerne blifvit lätt. Så snart han hunnit till denna grad af lydriad, erfordras ringa hjälp för att bringa honom att galoppa, hvilket han med förnöjelse gör. Men för att ej allenast göra honom ledigare och lydigare, utan äfven förekomma den elaka vanan,

nan, som nästan alla hästar hafva, att galoppera bredt med inre bakbenet, och dermed afvika från inre frambenets linie, så bör han galopperas i ställningen, bogen inåt. Detta fel är så mycket vigtigare, som det för ryttaren är ganska besvärande och förorsakar honom en obehvämlig sittning, hvilket lätt märkes hos de flesta under galopp. T. ex. går hästen i höger galopp, såsom bruket är med jagt- och fälthästar, så får man se, att venstra axlen på alla står bakåt, och att de hänga åt venstra sidan. Orsaken dertill är naturlig; ty galopperar hästen bredt med högra bakbenet aflägsset från det venstra, så stöter och kastar nödvändigt höftbenet i denna ställning ryttaren åt yttre sidan och gifver honom en skef ställning. Alltså, för att förbättra detta fel, samt lära hästen att sätta inre bakbenet nära det yttre och sänka på haucherna, bör han galopperas i ställningen, bogen inåt. När han då i denna ställning är flitigt öfvad och smidig gjord, så faller det honom lätt att galoppera med förenade haucher på bogarnas linie, så att bakdelen skjuter fram frändelen, hvilket är den rätta vackra galoppen.

Ett

Ett annat fel som många ryttare begå, är, att de i början ej beflita sig om att känna galoppen, hvilket likväl är en väsendtlig sak, och på denna grund har jag ansett nödigt här uppgifva ett medel, huru man på kort tid kan vänja sig att känna den. För detta har jag att tacka den gammal beridare, som var mycket berömd för hästars dressering till löpare.

Medlet är, att man tager en fälthäst, som går en sträckt framåt lidande skridt, och beflitar sig om att känna, när framfötterna sätas ned. I början är det nödigt, för att kunna känna när de nedsättas, att efterse bogarnas rörelse, på det att man må kunna iakttaga hvilken fot, som nedsättes eller upplyftes; hvarföre man för sig sjelf räknar denna rörelse och säger ett, två. T. ex. när venstra framfoten sättes ned, så bör man säga för sig sjelf ett, och när det högra nedsättes, två, samt på detta sätt alltjemt räkna ett, två.

Det är nu också ingen svår sak att med ögonens tillhjälp kunna räkna fötternas nedsättande; men det väsendtliga består deruti, att

att man låter denna känsel öfvergå till lären, så att det intryck, som t. ex. venstra fotens nedsättande gör, öfvergår till venstra knäet, utan att man ser efter bogens rörelse. Derröre räknar man alltjemt ett på samma sätt som då man såg ditåt, och när högra foten sättes ned, räknas likaledes två, utan att benens rörelse efterses. Om denna metod med någon uppmärksamhet iakttages, skall man inom kort tid känna i knäna hvilken fot som nedsättes eller upplyftes.

När man då är tämmeligen säker härpå i skridtet, så bör detsamma försökas i traf såsom en högre, hastigare rörelse, och följaktligen en för känseln svårare sak. På denna grund bör man åter under denna gång se efter bogarnes rörelse, för att vara säker på hvilken fot som sättes ned, och för att såsom under skridten kunna låta denna känsel öfvergå i knäna.

Känner man nu under trafven, när framfötterna sätts ned, utan att se på bogarna, så läres på kort tid att känna det under galoppen, emedan framfötternas nedsättande i gal-

loppen sker på samma sätt som i trafven i två tempo, ett, två.

När man nu är säker derom i galoppen, så är det lätt att känna när den är falsk. En häst som galopperar falskt, har en så obehvämgång, att om man endast sitter någorlunda väl i sadeln, måste man vara beröfvad all känsel för att icke känna den oreda, som denna ordentliga changering förorsakar i sittningen.

Ehuru nu galopp-känningen är en sak som kräfver mer uppmärksamhet, än konst, så är kännedomen deraf likväl helt och hållet nödvändig för att ordentligt kunna föra hästen. Hvarje ryttare, som ej har kännning af galoppen hos sin häst, kan aldrig gälla för ryttare.

Herr de la Broue säger, att en vacker galopp bör vara kort med framdelen och snabb med hancherna; likväl angår denna beskrifning endast ban-galopp, om hvilken jag ock här talar; ty jagt- eller fältgalopp, hvarom jag skall tala i capitlet om jagthästar, bör vara sträckt. Denna snabbhet i bakdelen, hvilken bildar den rätta taktmässiga rörelsen i galoppen, ernås endast

dast genom hästens ifver att gå på genom halfva arrêter, och genom handens ostare sänkning. Genom ifvern att gå på förmås hästen att antaga en hastigare rörelse än vanligt. Genom halfva arrêter förhålles hästens framdel, och handens sänkning är den belöning, som omedelbart följer på hans lydnad, samt hindrar honom derjemte från den elaka vanan att lägga sig på munstycket.

När hästen fått naturlig lust till galopp; när han vid halfarrêt är stadgad och lydig handen; och när han vid handens sänkning ej bringar hufvudet ur sin behöriga ställning, så bör han sättas i en jemn samlad galopp, i hvilken bakdelen skjuter undan framdelen och följer den i likformiga, afmätta satser, utan att hancherna släpas, samt hvari ifvern att gå på och de halfva arrêterna äro liksom omärkliga, och endast kännbara för hästen.

När man vill bibringa hästen denna afmätta och samlade galopp, bör man sorgfälligt söka att utforska hans natur, för att der-
 efter kunna gifva honom en passande under-
 visning.

Hä-

Hästar som spara krafterna, böra föras på långa raka linier, och sträckridas, innan deras galopp bestämmes; de deremot, som äro mycket hetta, böra hållas i en långsam och kort galopp, hvilket betager dem böjelsen att öfverila sig, och förstärker derjemte deras andedrägt.

Hästar med mycket stark rygg böra ej ständigt galopperas på raka linier, utan ofta på cirklar; ty genom vändandet nödsakas de hålla sig mer samlade än då de gå rakt ut, hvarigenom krafterna i ryggen minskas, minne och syn sysselsättas, samt deras hetta och böjelse att taga tygelu, försvinna.

Det gifves åter andra hästar, hvilka med tillräckligt stark rygg, likväl hafva någon svaghet, eller känna någon smärta i bogarna, benen, kotlederna eller fötterna, hvilken antingen uppkommit tillfälligtvis eller af naturen. Då sådana hästar misstro sina krafter, visa de sig vanligen i galoppen med ganska dålig hållning. Långa repriser får man icke göra med dem för att bibehålla deras mod och skona deras få krafter.

Två

Två andra slags hästar finnas ännu, hvilka af naturen galoppera olika. Somliga [samma i galopp, det vill säga: de sträcka ut och lyfta frambenen för högt; andra deremot galoppera för nära marken. Att förbättra felet hos de förre, bör man, just som de sätta framfötterna till marken, sänka på handen och hälen, samt trampa hårdt i stigbyglarne. På dem åter, som galoppera för nära marken och lägga sig på munstycket, bör man, när främtdelen är i höjden, återgifva handen och lägga an bäge vadorna; men i det ögonblick framfötterna åter falla till marken, håller man handen nära intill sig, utan att trampa mycket i stigbyglarne.

Så länge bör hästen beständigt ridas på ett spår, tills han lätt galopperar åt begge händer; ty ville man förtidigt tvinga honom att galoppera sidwärts, det vill säga, innan han i galoppen har erhållit erforderlig böjlighet och ledighet, så skulle stödet i munnen blifva hårdt, hans främde styf, och han derigenom få lägenhet att sätta sig emot.

Det

Det märkes lätt, när han är i stånd att galoppera med inåt ställda hancher; och då han dertill kännes nog smidig och ledig, så bringas han i ställning af manégen, kruppan mot väggen; hvarefter man endast behöfver uppelda honom något litet med tungan och lägga an yttre skenkeln, så faller han af sig sjelf i galopp; men hvori han blott bör göra några steg, hvarpå man arrêterar och smeker honom. Häruti öfvas han tidtals, till dess man märker, att han kan hålla ut en hel reprise.

När alla dessa öfningar enligt hvar och en hästs natur väl utföras, och fullkommas genom manégerne, bogen inåt och kruppan mot väggen, i förening med den raka linjen midt in på ridbanan, hvarmed hvarje reprise bör slutas, för att åter ställa kruppan jemnt och rätt, så blir hästen med tiden ledig, lätt och lydig i galoppen. En gång, som när hästen galopperar med vacker hållning, lika så mycket förnöjer åskådaren, som den gifver ryttaren bekvämlighet och tillfredsställelse.

X

Sjuttonde Capitlet.

Om Volter, halfva Volter, Passader, Pirouetter och Terre à Terre (Tab. XX).

Förra tidens beridare uppfunno volter för att göra sina hästar skickligare i strider på värja eller pistol, hvilka förr än enviger blefvo förbudna, voro ganska vanliga: man beflitade sig om att på cirkeln bibringa hästarne mycken lydnad och vighet, så att de skulle blifva snabba och behändiga vid kruppans ofta omkringvändande, för att antingen uppnå fiendens kruppa eller förekomma att han uppnådde deras; och derjemte alltid kunna bjuda sin motståndare spetsen. Sedermera gjordes äfven af denna öfning en manège för ridbanan, och på det ryttarens färdighet och hästens skicklighet skulle blifva så mycket åskådligare, bragtes hancherna mer i trängsel. På denna grund kan man räkna två slags volter; nämligen de som tjena till krigsmanéger, och de som för nöjes skull öfvas under manégeridning.

I.

I stridsvolter får hästen hvarken föras på någon fyrkant, eller på två spår; ty i sådan ställning kunde man icke stöta på fiendens kruppa; utan han bör fast mer föras i rundel, och endast halfva kruppan hållas inåt, på det att hästen må stå säkrare på bakdelen.

Då vapnen hållas i högra handen, hvarföre den också kallas vapenhanden (*la main de l'épée*), så bör en kavalleri-häst vara mycket böjlig åt högra handen, emedan hand sällan ombytes, så vida man icke har att göra med någon venster om sig.

Hvad manège-volter angår, böra de göras på två spår och på en fyrkant, hvars fyra hörn afrundas med framdelen (*afskäras*) (*embrasser la volte*). Denna manège på två spår härleder sig från kruppan mot väggen, hvilket är en öfning, som, sedan hästen börjar föras i *omvända volter* (*voltes renversées*), åter kan anses såsom grunden till ett skickligt utförande af vanliga volter.

När hästen derföre åt begge händer längs

ena

ena väggen visar lydnad i kruppan mot väggen, så förtfäres att så länge bibehålla honom i denna ställning längs alla fyra väggarna, genom framdelens vändning i hvar horn på ridbanan, till dess han villigt lyder åt hvardera handen. Derpå förvandlas ridbanans af de fyra väggarna bildade långa fyrkant till en mindre, såsom grundritningen Tab. XX lit. c. d. föreställer. Hufvudet och bogarna hållas mot voltens mittpunkt och vid ändan af hvarje linie på fyrkanten, det vill säga i hvar horn vändes framdelen omkring, eller fastmer anhålles, så att kruppan kan komma på andra limen. Tab. XX lit. c. i.

Ånskönt hästens hufvud och bogar, då han trafvar i linan, eller arbetas på cirkel med kruppan utåt, äro ställda mot mittpunkten, så bör detta dock icke hållas för omvänd volte, hvarmed det af somliga ryttare förväxlas. Åtskillnaden är ganska stor; ty när hästen föres på cirkel med hufvudet inåt och kruppan utåt, så sättas inre benen öfver de yttre, hvilket, som jag förut nämnt, är hästens förberedelse

öf-

öfning till manégen, bogen inåt; men i omvänd volte är det de yttre benen, som böra korsas öfver de inre, alldeles som i manégen, kruppan mot väggen; hvilket för hästen blir ojemförligt svårare, emedan han i denna senare ställningen bör gå kortare tillsammans och mer på hancherna *). Af detta skäl får också denna manége ej fordras af hästen, förr än han börjar blifva väl bekant med hand och ben, och går lätt sidwärts.

Hela

*) Herr Prizelius påstår i andra delen af sitt stora verk, Sid. 526, rakt motsatsen af vår Författare. Han vill nemligen, att i denna manége det skall vara hästens inre sida som Herr Guerniere kallar den yttre. Emedlertid är likväl ingen ting säkrare, än att, då hästen går i denna omvända ställning, han verkligen går åt höger, när han enligt Herr Prizelius skall gå åt venster; hvarom man tillfyllt kan öfvertygas under galopp i denna manége. Att Herr Prizelius ej själf skulle insett detta, låter sig i själfva verket ej förmoda hos en så kunnig och tänkande ryttare. Jag vill derföre heldre tro, att han följt sin naturliga böjelse att motsäga en sak, om det än ej hade minsta nytta med sig. Enligt min tanka hade han mera närmat sig både sanningen och vår Författare, samt äfven förklarat denna manége på ett enligt sin benämning motsvarande sätt, om han sagt: hästen går åt höger, ånskönt han, enligt den väg han går på ridbanan, är åt venstra handen.

Aasm. af T. öfv.

Hela svårigheten i omvända volter består deruti, att man böjer hästen åt den hand han går, låter bogarna komma före, och förstår att så anhålla dem i de fyra hörnen på fyrkanten, att kruppan ställes på andra linien. Detta utföres lätt och på kort tid af hästen, endast han förut genom manégen, kruppan mot väggen, är gjord böjlig och lydlig; till hvilken manége man också bör återgå, i fall han skulle sätta sig emot på den mindre fyrkanten, hvarpå en häst likväl måste föras, om han skall kunna göra hvad som kallas omvända volter.

Så snart hästen åt begge händer på två spår, på större och mindre fyrkanter villigt lyder i omvända volter, bör han föras i vanlig volte (volte ordinaire), i hvilken kruppan ställes emot midtelpunkten, och främde-len emot väggen, samt på ett afstånd af två till tre fot derifrån, så att bogarna beskriva största och de mot midtelpunkten ställda hancherna minsta fyrkanten (Tab, XXII lit. c. f.) Hvert hörn bör afrundas med främde-len i det samma man snabbt åt andra linien förer han-
den

den och dermed vänder. Men hancherna böra vid främde-rens vändning hållas i en stadig ställning; ty hanchernas spår böra helt och hållet bilda en fyrkant. När hästen på detta sätt föres sidwärts från ena hörnet till det andra, lägger han sig aldrig i volten, eller kryper tillbaka och kommer med kruppan före främde-len. Det senare felet är ganska betydligt, i anseende dertill, att hästen derigenom förlamar hancherna och förderfvar haslederna. Somliga ryttare gifva väl i allmänhet volterna skuld till detta fel; men utan tvifvel förstå de härmed endast sådana volter, hvori hästen kryper tillbaka, och kommer med kruppan före främde-len; ty jag tror icke att en förständig ryttare kan med afsigt föra ett sådant språk om en manége, hvori hästens sirlighet och lyd-nad blir så åskådlig, som så förskönar hans rörelser, och gifver ryttaren en utomordentligt vacker hållning, när denna manége af honom väl utföres.

Den skicklige Herr de la Broue, som aldrärförst uppfann volternas jemna proportion, gif-

gifver oss en förträfflig anvisning att förbereda hästen till denna manège. I början föres hästen rakt på ett spår med hufvudet böjdt inåt i manège skridt på fyrkantens fyra linier, och när kruppan vid ändan af hvarje linie kommer på vinkeln, som bildas af de sammanstötande linierna, vändes framdelen så länge, till dess den står i lika linie med kruppan, på sätt man kan se af grundritningen (Tab. XXII a vid 1). Denna öfning är så mycket nyttigare, som den bibehåller hästen rätt på benen, och bibringar hans bogar mycken smidighet. De steg han gör rätt fram, betaga honom tillfälle att hålla sig tillbaka och att komma före med kruppan; och genom rundningen, som han vid ändan af hvar linie beskriver med bogarna, lär han sig att med ledighet vända. Hancherna blifva härjemte stadgade, böjda och sysselsatta att understödja yttre bogens och armens rörelse. Då utöfningen af dessa regler om fyrkanten väl tillämpas enligt hästens natur; när den häst, som på raka linien ligger på handen eller drager sig inåt, hålles tillbaka; när den som håller sig tillbaka

kö-

köres fram; och när framdelen gång genom hvart hörn påskyndas hos så väl den ene som andre, så rättas efter hand och utan våld hästens hufvud, hals, bogar och hancher, att han knapt märker det tvång, hvori han likväl i denna manège hålles.

Men på det man lättare må kunna vända framdelen, och bakdelen vid ändan af hvarje linie på fyrkanten ej må falla ut, bör man, innan framdelen vändes, göra en half arrêt, och efter denna half arrêt snabbt vända handen, så att bogarnas fria rörelse ej till det minsta hindras.

Hästen bör också vara böjd åt den hand han går, så att han på samma gång ditåt riktar hufvudet, synen, rörelsen på spåren och rundningen af hvart hörn på volten.

När hästen i kort manège skridt visar lydnad på fyrkanten, så föres han derpå i en liflig och hög Spansk skridt, så att man sedan, och alltid i samma ställning, kan låta honom göra så i galopp; det vill säga, rakt ut med

bo-

bogar och hancher, samt böjd åt den hand han går. Hvar reprise antingen i Spansk skridt eller galopp bör slutas midt på volten; derföre vändes hästen midt på en af fyrkantens linier, och föres framåt till midtelpunkten, hvar-est man arreterar honom, håller honom rättad mellan benen, och sitter af.

Går hästen otvungit på ett spår undan i Spansk skridt på fyrkantens fyra linier, och har han ernått ledighet att i samma ställning kunna galoppa åt begge händer samlad och vackert böjd, bör han föras i Spansk skridt på två spår, hvarvid man dock, som jag flere gånger förut har sagt, och som ej nog kan upprepas, bör noga iakttaga att framdelen kommer före kruppan, så att yttre bogen bibringas ledighet att kunna sätta yttre armen öfver den inre, hvilket härvid utgör största svårigheten; ty hindrades bogen i sin fria rörelse, så skulle hästen lägga sig i volten och kruppan komma att gå före. Hancherna böra likväl hållas något mera i tvång och inåt på hästar, som ligga på, eller draga på handen, hvar-

hvarigenom framdelen lättas; men dock får kruppan likväl icke gå före framdelen. På hästar detemot, hvilka af naturen hafva mera lätthet än styrka, böra hancherna ej bringas så i trängsel, på det de må kunna gå otvungnare; och derföre söker man alltid att bibehålla dem i en otvungen framåtgående rörelse.

Med en häst, som arbetas i volter, får vid första undervisningen ej iakttagas för mycken noggrannhet, emedan det kunde hända att en af naturen otålig häst kom uti en oro, som skulle förorsaka många oordningar, och en trög häst af flegmatisk natur kunde betagas mod och kraft. Lika så litet får en häst, som hvilat några dagar, straxt samlas till volte, emedan han af för mycken munterhet kunde bruka sin rygg att sätta sig emot; sådana hästar böra sättas i sträckt galopp på ett spår, till dess munterheten går öfver, och ryggen sänkes. På denna grund är det rätt gjordt af en skicklig ryttare, att afvika från den ordning som har afseende på ett noggrannt förhållande, och återgå till de första reglorna, så snart minsta oordning uppstår.

Länge bör hästen öfvas i volter på två spår i Spansk skridt, innan man i samma ställning låter honom galoppera; men när man känner honom böjlig och lätt, behöfver han endast något litet uppmuntras, och han skall af sig sjelf med underböjda hancher falla i en kort, oafbruten galopp, hvilket är den rätta volte-galoppen.

Dubbla volter kallas sådana, som flera gånger förnyas åt samma hand. Hästen bör likväl hafva ernått mycken ledighet, vara satt i anda, och väl förstå rätta förhållandet i denna öfning, innan man låter honom fördubbla volterna, emedan en så stark ansträngning annars skulle förvirra honom. Man bör derföre i början vid hvarje slutad volte arretera och smeka honom, så att han återhämtar minnet, samlar nya krafter, och får tid att pusta ut. Man byter också om hand och plats, för att betaga honom den räddhåga, som detta tvång kunde förorsaka.

Changering i volter göres på tvenne sätt: dels utom, och dels inom volten.

Vill

Vill man changera utom volten, så ställer man allenast hästens hufvud, och böjer honom åt andra handen, samt lägger an inre skenkeln, som då blir den yttre, så har man changerat åt andra handen.

Changering i volten göres, när man midt på en af fyrkantens fyra linier vänder hästen och förer honom rakt framåt till voltens midtelpunkt, hvarpå man låter honom gå sidwärts till andra linien, och ställer der hufvudet åt andra handen, samt går vidare. När denna senare changering börjas och slutas med inåt ställd kruppa, så kallas det en half volte i volten (demi-volte dans la volte).

Voltens omfång bör vara i förhållande till hästens storlek och längd; emedan en liten häst på en stor fyrkant och en stor häst på en liten fyrkant skulle se illa ut. Ryttare hafva funnit ett riktigt förhållande, när rummet från bakfötternas ena spår till det andra utgör två gånger hästens längd, så att genomskärningen i en regelmässig volte bör utgöra hästens längd fyra gånger.

An-

Andra Afdelningen.

Om halfva volter.

Half volte (Tab. XXIII) är en mindre changering med inåtstående kruppa, hvilken antingen göres i volten såsom jag nyss sagt, eller vid ändan af en rak linie. En half volte bör bestå af tre linier; på den första föres hästen sidwärts två gånger sin längd, utan att rycka fram eller tillbaka, derpå vändas bogarna på andra linien af samma längd, och när man vändt dem på tredje linien, föres hästen något framåt, och halfva volten tillslutes i detsamma hästen kommer med alla fyra fötterna på linien vid väggen, för att vidare gå åt andra handen. Orsaken hvarföre hästen vid halfva voltens tillslutande bör komma med alla fyra fötterna på samma linie, är, att halfva volten eljest skulle blifva öppen, och att i fall bakdelen stod ut från väggen, samt afvek från framfötternas linie, så skulle hästen endast börja med den inre och ej med begge hancherna att åter gå framåt; hvarigenom han föranläts att lägga sig på bogarna.

Hä-

Hästen bör derföre vid slutet af hvarje changering eller halfvolte komma rakt, så att han kan bruka begge hancherna att lätta och skjuta undan framdelen.

Innan halfva volten börjas, bör man göra en half arrét, och draga öfverlifvet något tillbaka, så att hästen sättes på hancherna. Arréten får hvarken vara svag eller ojemn, utan så kraftig och väl gjord, som hästens natur tillåter, på det att halfva volten må fullbordas med lika hållning, noggrannhet och kraft.

Man får icke låta hästen göra halfva volter, förr än han otvunget på hela volter går undan i Spansk skridt; ty på ett inskränkta rum kunde han krypa ihop och komma med kruppan före framdelen, hvilket åter icke händer när han på voltens fyrkants fyra linier är behörigt fast i en liflig och hög Spansk skridt på ett spår. Ligger han sig i volten eller blir tillbaka, bör han köras fram, och likaledes när han ligger för mycket på handen eller bogarna, bör han ryggas. När han nu i Spansk skridt lyder på halfva volten,

ten, så muntrar man upp honom vid slutet af tredje linien, och låter honom göra fyra till fem tempo i en kort, låg, oafbruten galopp; hvarpå man smekar honom. Märker man att han är fallen derföre, så börjar och slutar man halfva volten i galopp.

Så väl i hela som halfva volter bör man ofta förändra ordningen i manégen, och så väl byta om hand som plats; ty ville man alltid göra halfva volten på samma ställe, så skulle hästen förekomma ryttarens vilja och göra den af sig sjelf.

Skulle hästen sätta sig emot i afseende på reglorna för proportion och noggrannhet i volter och halfva volter, bör han åter ridas i manégerna bogen inåt, och kruppan mot väggen, hvarigenom hans vrede går öfver och hettan minskas.

Dessa oordningar hända likväl endast de ryttare, som afvika från det naturliga och köra för mycket ihop hästar, samt vilja förhastigt dressera dem. Icke med våld, utan tvärt-

om

om genom vighet och böjlighet böra de bringas derhän; ty i den mån hästen blir smidig och begriper ryttarens vilja, åstundar han blott att lyda, om han annars icke är af en helt och hållet motsträfvig natur, och i sådant fall bör ej någon ordentlig manége begäras af honom, utan endast kort och godt lydnad i den tjänst, hvartill han bestämmes, och som passar till hans förmögenhet och anlag.

Tredje Afdelningen.

Om Passader.

Passaden är, såsom jag i capitlet om konstmässiga rörelser har förklaradt, en rak linie hvarpå hästen går af och an, hvaraf den också erhållit namnet *passade*. Vid denna linies begge ändar *changeras* eller göres en halfvolte.

Passade-linien bör vara ungefär fem hästlängder; men de halfva volterna endast af en hästlängds bredd, så att de äro hälften mindre än en vanlig halfvolte; ty ju förr ryttaren kan i denna manége, som är uppfunnen för strid, vända sin häst, sedan han på sin fi-

Y

ende

ende anbragt en värjstöt, desto förr är han i stånd att åter gå löst på honom med en ny stöt. Detta slags halfva stridsvolter göras också i tre tempo, hvaraf det sista bör tillsluta halfva volten. Vid vändningen bör hästen vara kort tillsammans och på hancherna, på det han må kunna stå säkert på bakfötterna utan att slinta. Ryttaren sitter också härigenom beqvämare och fastare i sadeln.

Man har två slags passader: sådana som göras i kort galopp så väl på passade linien, som i halfva volten, och sådana som kallas flygtiga passader. I den senare går man från midteln af passade linien i firsprång till det stället der man gör halfva arreten och börjar halfva volten. När man alltså i flygtig passade har tillslutat halfva volten, rider man bort i kort galopp till midteln af raka linien, så väl för att sätta sig fastare i sadeln, som för att utforska sin fiendes rörelser; derifrån spränger man hästen i sträckt galopp, och åter derpå samlar honom för att komma åt andra handen.

När

När hästen är lydig i passaden längs vägen, och när han vid slutet af hvarje halfvolte, lätt och utan att slå falskt an i galoppen, byter om ben, så bör man låta honom göra passaden på linien midt åt ridbanan; ty som denna öfning är uppfunnen för strid, bör den ske på fritt fält, der man kan gå sin fiende till mötes.

På ridbanan göras också passader, hvilkas halfva volter dock hafva samma storlek som vanliga halfva volter, och således tillhöra de ej mer krigsmanegen, utan äro en manegeridning, som göres för nöje skull, eller ock för att bringa en häst, som håller sig för mycket tillbaka och ihop, mera framåt. Likaledes göres passade linien mer eller mindre lång, allt efter som hästen ligger på bogarna eller håller igen, och ändamålet är alltid blott att göra hästen uppmärksam på känningen af hand och ben.

Anskönt denna manege är lika vacker som svår att utföra, så inlåter jag mig det oaktadt ej i någon närmare förklaring deröfver, emedan

dan samma regler användas härvid som vid volter, hvarom jag nyss har talat. Vill hästen antingen af okynne eller brist på smidighet och lydnad ej foga sig, bör man i sådant fall åter taga sin tillflykt till de första af mig fastställda begynnelse grunder.

Fjerde Afdelningen.

Om pirouetten. (Tab. VIII fig. 2).

En pirouette är ej annat än en volte på stället af en hästlängd. Kruppan blir kvar på midelpunkten, och framdelen gör cirkeln, (Tab. XXIII). I denna manége kommer inre bakbenet ej från marken, utan vrides omkring på stället, och tjänar liksom en axel, omkring hvilken hästens kropp och öfriga tre ben vändas.

Half pirouette är en half volte på stället af en hästlängd; det är en slags changering, som göres genom hästens vändning med hufvudet mot svansen, och kvarstående hancher.

Passader, pirouetter, volter och halfva volter

ter äro krigsmanéger, hvilka tjena till snabb omvändning för att ej öfverrumplas, eller att förekomma fienden och undvika hans angrepp, eller att med mera behändighet sjelf kunna angripa honom.

Få hästar finnas, som med samma likformighet kunna göra flera pirouetter efter hvarandra, hvarest just det vackra i denna manége består; ty det gifves så få med de till denna manége erforderliga egenskaper, emedan hästen skall vara utomordentligt lös i bogarna, samt ganska stadig och säker på hancherna. Sådana t. ex., som hafva för grof hals och köttfulla bogar, äro till denna manége odugliga.

Innan hästen förmås till pirouetter i galopp, bör han först läras att i skridt göra halfva pirouetter åt hvar hand, ibland här och ibland der, samt i den mån han lyder utan att komma i oordning, samlar man honom i i Spansk skridt och begär i denna gång af honom fullkomliga pirouetter, så att hufvud och bogar vid pirouettens slut återkomma på samma ställe, hvarifrån de afgingo, utan att krup-

pan

pan rubbas ur sin ställning; härigenom ernår hästen snart lätthet att kunna göra dem i galopp.

Om hästen, sedan han blifvit tillräckligt smidig och lydig gjord, sätter sig emot i denna manége, så bevisar det, att hans haucher ej äro af behörig godhet, för att bära framdelens delar och ryttarens tyngd. Men har han åter de härtill nödiga egenskaper, så skall han med tiden göra så många pirouetter, som en förständig ryttare äskar.

Vid changering i pirouetten bör hufvudet ställas hastigt åt andra handen, och kruppans afvikande från midtelpunkten afhöjas med yttre skenkeln. Hästen bör likväl ej vara så skarpt böjd i denna manége, som i vanlig volte, emedan, om hufvudet ställdes för mycket inåt, kruppan skulle under pirouetten vika ifrån midtelpunkten.

Enligt hästens anlag omvexlar man med pirouetter; stundom göras de midt i en changering, utan att vanliga ordningen i samma

ma-

manége afbrytes. Men förträffligast visar sig hästens lydriad och noggrannhet, när man allt mer och mer minskar volten, till dess han kommer till midtelpunkten, och låter honom der göra så många pirouetter efter hvarandra, som hans förmögenhet och anda tillåta.

Femte Afdelningen.

Om Terre à Terre,

Terre à terre är ganska riktigt, enligt Hertigens af Newcastle beskrifning, en galopp i två taktafdelningar på två spår, samt kortare och mera samlad än vanlig galopp, från hvilken den äfven skiljer sig genom fötternas nedsättande, i det att hästen uti terre à terre på en gång lyfter och på en gång sätter ned båda framfötterna; bakfötterna följa de främsta med samma rörelse, hvilket bildar en kort, snabb och låg gång, under det hästen utmärker alla tempo med en muskelspänning (Triller) i haucherna, hvilken uppkommer liksom af en slags fjäderkraft. För att få ett ännu tydligare begrepp om denna gång, bör

man

man föreställa sig den såsom en rad små, ganska låga, nära marken gående språng, under det hästen beständigt går något framåt sidwärts; men då hancherna i denna ställning icke bringas så mycket fram under buken, som i galopp, så blir deras böjning derigenom kortare, hastigare och bestämdare.

Vid terre à terre anmärkes ytterligare, att hästen deri mer stöder sig på yttre än inre benen, hvilka stå något mer framom och taga för sig, likväl ej så mycket som i galopp. Då kruppan i denna med så mycken ansträngning förenade manège, hvori hancherna så kort och snabbt röras, hålles i mycket tvång, så går hästen vidare åtskild med framdelen än bakdelen, hvarigenom yttre bogen drages något tillbaka och den inre erhåller frihet.

Det inses lätt, att denna manège är våldsam genom det tvång, hvaruti hästen hålles, och att få hästar äro i stånd att med fullkomlig noggrannhet och behörig nåtthet verkställa den. Hästen bör vara mycket senstark och ytterst böjlig, när denna manège kan fordras

af

af honom. De åter, som hafva mindre styrka och ofning än lätthet och mod, frukta tvånget i dessa så tillkonstlade reglor. Men på denna grund anse också goda ryttare denna mycket sällsynta manège som en probersten, på hvilken ryttarens färdighet och hästens skicklighet visa sig.

Man bör ej irra sig lika med dem, som utan åtskillnad gifva namn af terre à terre åt sådana hästars gång, hvilka lunka åstad i en låg nära marken gående usel galopp, utan den korta och snabba rörelse, som anstränger deras hancher, och drifver dem till den bestämda raska gång, hvars blotta muskelspänning (triller) redan visar skillnaden mellan terre à terre och en eländig galopp.

Ofta är man genom brist på noggrann kännedom om hvarje särskildt manège ej i stånd att bedömma hästens skicklighet, och ännu mindre att dressera honom i en för hans anlag passande manège. Detta misstag att sålunda med hvarandra förblanda manéger, hvilka utgöra en god ridskolas prydnad, gör, att

man

man hos åtskilliga ryttare, hvilkas största skicklighet består i en mekanisk öfning, förmodar en öfverdrifven kunskap, som likväl endast har sin tillvarelse i deras eget grundlösa skryt, och i andras blinda beundran, hvilka utan minsta kännedom af ridkonsten öfverdrifvet berömma dem.

Till en fullkomlig terre à terre hörer, att hästen håller yttre hanchen slutet. Fyrkanten i volterna af denna manège bör således vara fullkomligare än i vanlig galopp, som göres på två spår; men i hörnen får man passa opp, att inre bakbenet ej kommer före bogarna, emedan hästen i det fallet kommer för vidt åtskild med hancherna, hvarigenom kruppan skulle komma före framdelen, och hästen kunde med detsamma han trängde på ryttarens hand; göra ett språng för att hjälpa sig ur denna falska ställning. Afven bör man akta sig att hålla handen för högt, emedan hästen då ej kan gå så lågt, kort och snabbt, eller med lika skyndsamhet sätta hancherna under sig.

Van-

Vanligaste felen, som hästen begår i terre à terre, äro, att han blir tillbaka och kommer med kruppan före framdelen, samt att han lyfter framdelen för högt, eller släpar hancherna. Inträffa något af dessa fel, bör hästen till straff köras fram med begge sporrarne, för att låta honom förstå, att han skall hålla sig mera samlad och anställa sina satser hastigare; men då alla hans kroppsdelar utomordentligt ansträngas i denna öfning, bör man beständigt gifva akt på förhållandet med hans krafter och mod, så att repressen slutas innan han af trötthet förelätes att sätta sig emot.

Reglorna för hästens dressering i terre à terre bero på kännedomen af hans temperament och af hans anlag för denna manège. Om han enligt konstens regler är smidig gjord, märkes detta lätt när han samlas och köres fram, och han då af sig sjelf antager den ofvannämnde muskelspänningen (trillet) i hancherna; utan tvifvel har han då anlag till denna manège. Likväl bör man hufvudsakligen i

hör-

början skona hans krafter mycket, och på det högsta endast affordra honom fyra halfva volter efter hvarandra, hvilka han också ganska lätt verkställer, så vida han är förberedd genom de begynnelse grunder, som böra vägläda honom till denna manège. Sedermera, allt i den mån som hans krafter och anda tilltaga, och han blir böjlig och smidig, kan man, när han gjort fyra halfva volter, d. v. s. två åt hvar hand, låta honom hämta sig i en långsam kortgalopp, hvarefter man midt på fyrkanten samlar honom, låter honom göra två tre volter i sin manège, och arréterar samt sitter af.

Adertonde Capitlet.

Om hög manège.

Jag har sagt, att alla språng som gå högre ifrån marken än terre à terre, och på goda ridskolor öfvas, kallas *hög manège* eller *manège öfver jorden*. Man räknar sju sådana nemligen: Pesade, Mesair, Courbette, Croupade, Balotade, Capriole, samt Steg och Språng.

In-

Innan jag inlåter mig i en nogare förklaring öfver reglorna för hvar och en af dessa manéger, håller jag tjenligast undersöka af hvad natur de hästar böra vara, som utväljas härtill, hvilka egenskaper som fordras hos en häst för att kunna hålla ut dessa våldsamma språng, och hvilka hästar, som ej hafva något anlag härtill.

Hästen bör hafva naturligt anlag och teckna sig sjelf till någon af dessa manéger, om man skall kunna göra honom till god springare; ty i annat fall användes tiden förgäfvat, och hästen afskräcket och förderfvas, i stället för att dresseras. Det är en vanlig villfarelse, att man tror det mycken styrka är helt och hållet oundgänglig för en springare; men somliga hästars utomordentliga krafter göra dem stela, oskiackliga, och föraleda dem till oordentliga, för dem utmattande språng och satsar, hvilka för ryttaren äro öfvermåttan besvärliga, emedan dessa oregelbundna och ojemna språng vanligen genom hästens ilska föenas med en våldsam ansträngning. Sådana

hä-

Hästar böra förvisas till pelarerne, der vanan vid ordentliga språng tillsyfllest tuktar dem för deras illska. En häst, som med medelmåttiga krafter förenar mycket mod och lätthet, är ojemförligt bättre, emedan han godvilligt gör hvad han förmår, och håller länge ut i sin manege, i stället för att de, som hafva mycket krafter, men göra allt med ovilja, äro förbrukade genom de våldsamma medel, som måste användas för att spåka deras oarter, innan man hunnit dressera dem. Ytterligare träffas andra med något svaga hancher, hvilka likväl blifva temligen goda springare, emedan de heldre gå i höjden och lyfta sig, än de sätta sig på hancherna.

Hästen säges hafva mycken förmögenhet när han är senstark och lätt, af naturen jemnt och passande fördelar sina krafter, har lätt och stadigt stöd i munnen, starka lemmar, lösa bogar, goda kotleder, karleder och fötter, samt är eftergifven.

Hästar som äro för känsliga, otåliga, arga, som lätt råka i hetta och oro, som krympa ihop

ihop sig, trippa och ej vilja lyfta sig, hafva ej anlag till manege öfver jorden; andra åter gifvas, som gnägga af illska och feghet, när de köras ihop, och göra storsprång, hvilket bevisar deras odygder och lust att kasta af sina ryttare; ytterligare gifvas ännu andra, som, när deras ömma felaktiga fötter åter falla till marken, hindras af den smärtande känslan att göra ett nytt språng. Hästar med dålig man och svagt stöd komma nästan vid hvart språng, då de åter falla till marken, med hufvudet ur sin ställning, hvilket är ganska obehagligt. Derföre om någon af förenämnde brister finnes hos hästen, bör man ej tänka på att göra honom till springare.

När man råkar på en häst med behöriga krafter och godt anlag, så återstår ännu den punkten, att forsta bedömma, till hvad slags språng han egnar sig, för att ej tvinga honom till en manege, som livarken öfverensstämmer med hans natur eller anlag; och innan han dresseras i denna manege, bör han vara smidig gjord i den ordning och genom de maneger, jag fö-

reskrifvit. Slutligen vill jag nu genomgå hvarje manège särskildt.

Första Afdelningen.

Om pesaden. (Tab. XX fig. 1)

Pesaden är, såsom jag redan beskrifvit, en manège, hvori hästen stående på stället lyfter framdelen ganska högt, och står med bakfötterna orörligt fast på marken. Pesaden är i egentlig mening ingen manège öfver jorden, emedan bakdelen ej såsom i den öfriga manégen kommer ifrån marken och följer framdelen; men emedan hästen genom denna manège läres att med lätthet lyfta framdelen, med sirlighet böja armarna, och blifva stadigare på hancherna, så sättes den, såsom första begynnelse grunden, framst för all hög manège. Pesaden har ytterligare den nytta med sig, att hos hästar, hvilka i mesair och courbette ej nog lyfta sig och som komma i oordning med framfötterna, förbättra dessa fel. Af denna orsak plägar man också vid slutet af flera courbetter göra den sista hög och på stället, hvilket

ket i det hela ej är annat än en pesade, och göres ej allenast för att försköna arréten, utan äfven för att lätta framdelen.

Pesaden bör icke förblandas med sådana oregelbundna språng, som hästar göra när de stegra sig, änskönt de också då lyfta framdelen mycket högt, och blifva med bakdelen på marken, emedan skillnaden är ganska stor. När hästen lyfter sig i en pesade, bör han vara i hand, böja hancherna och bringa hasarne under sig, hvarigenom han förhindras att lyfta sig högre än han skall; men då hästen stegrar sig, sker det med raka hasar, han är ej i hand, och är i fara att gå öfver.

Hästen får ej förmås till pesader, förr än han är lös i bogarna, lydig hand och ben, och fast i piaffering. När han ernått denna grad i lydningen, så uppmuntrar man honom med chambriären emellan pelärerne, och slår honom med spöet helt lätt på frambenen i det ögonblick då han går fram i grimskäften och sätter hancherna fram under sig; och om han då lyften sig alldrig så litet, bör han stannas.

nas och smekas, hvarest man i den mån han lyder, gifver honom kraftigare af spöet, så att han lyfter framdelen högre. Då hästen i all hög manège bör böja armarna så att fötterna komma nästan intill armbågen, hvilket gifver honom mycken hållning, böra de, som i stället för att böja knäna, sträcka ut frambenen och kasta fötterna korsvis öfver hvarandra, (jouer de l'épINETTE) afvänjas från denna fula rörelse, hvilket lätt verkställes genom näpst af spöet eller chambrieren, hvarmed man kraftigt bör träffa knäna eller kotlederna. Ett annat fel är, då hästen af sig sjelf lyfter sig utan att man fordrar det; straffet härföre är att bringa sådana hästar att slå bakut, och på detta sätt förbättras ett fel genom ett motsatt. Men på det denna oreda ej må fortfara, så bör man alltid börja med piaffering, derpå fordra några pesader, och sluta med piaffering; då hästen genom detta ombyte af manéger blir uppmärksammare på ryttarens vilja.

När hästen emellan pelarerne lyder i pesade, så bör han i Spansk skridt föras vidare

om-

omkring, och derunder på något ställe affordras två eller tre pesader, utan att han faller ut med kruppan; hvarpå man efter den sista låter honom gå två tre steg framåt. Skulle han i det framfötterna falla till marken draga på handen, så bör han ryggas, och derpå låter man honom göra en pesade, och när han då lyder, bör man smeka honom. Men skulle han i stället för att lyfta framdelen, tvärtom krypa tillbaka och komma med kruppan före framdelen, så bör han köras fram, och om han derefter riktigt tager emot känningen af skenklarne, så arreterar man, låter honom göra en pesade, och är nöjd med litet. Sjelfva de frommaste hästar förråda i början af dresseringen i hög manège en känsla af vrede, och man får också icke begära mer än de kunna förmå, emedan de lätt kunde blifva motsträfviga, och ej mer vilja foga sig; ja de kunde till och med bruka sin egen öfning till motstånd, och gå i vädret när man ej fordrade det. Därföre bör man i början mycket skona dem och taga sig i akt, att de ej falla på någon enda af de odygder, som kunna göra dem istadiga.

An-

Andra Afdelningen.

Om mesair (Tab. IX fig. 2).

Mesair är, enligt några beridares ganska riktiga beskrifning, ej annat än en half courbette, i hvilken hästen ej lyfter sig så högt från marken, och går mera framåt och taktmässigare, än i terre à terre.

Emellan pelarerne synes det lätt om hästen har mera böjelse för mesair än något annat språng; ty har han naturligt anlag hertill, så lyfter han sig sjelfmant högre när han köres ihop, än i terre à terre, och sätter kortare och snabbare efter, än i en courbette. När man då efter flera förnyade anledningar märkt hans anlag till denna manege, bör han befastas deruti; hvarvid samma regler användas som i pesaden, så att hvarje reprise börjas med piafering, hvarpå böra följa några tempo i mesair. Tjenligaste hjälpmedlen härvid äro spöet framtill, och chambriären baktill om hvart annat, och när man då håller tjenligt att låta honom göra denna manege fritt, så, sedan han först blifvit förd i Spansk skridt på ett spår, samlar man

man honom, och låter honom göra sin manege antingen i någon changering eller halfvolte; men alltid på två spår, emedan det ej brukas hvarken i mesair, eller terre à terre, att föra hästen på ett spår.

Nyttigaste och nättaste hjälpen och künningen då hästen rides i mesair, är att lätt, och med skön hållning träffa honom med spöet på yttre bogen, samt lägga an begge vadorna. Men sätter kruppan ej nog efter framdelan, så håller man spöet nedåt korsvis under armen, och träffar kruppan, hvarigenom bakdelen förmås att sätta kortare och snabbare efter.

Antager hästen något af de fel, som uppkomma nästan hos alla hästar, hvilka dresseras i hög manege, såsom att spåra krafterna, ligga på handen, eller utan ryttarens medverkan göra sin manege af sig sjelf, så böra ofvannämnde medel användas, deremot med det för en beridare så nödiga omdöme, förstånd och tålmod.

Ytterligare iakttages samma förhållande på marken i denna manége, som i terre à terre, så att hästen i volter och halfva volter bibehålles på lika och behörigt rum; ty då dessa manéger hafva mycket likhet med hvarandra, och framställa en inskränkt, kort och snabb manége, så bör också hästens ställning vara lika i båda.

Tredje Afdelningen.

Om courbetter.

Courbette är ett språng (Tab. XXIV), i hvilket hästen högre och taktmässigare lyfter framdelen, och håller den längre tid i vädret än i mesair, samt hvart hancherna böra, i det ögonblick frambenen åter falla till marken, följa framdelen i likformiga, korta, hastiga och låga satser. Mesair och courbette åtskiljas därför deruti, att hästen i förstnämnde manége icke lyfter framdelen så högt, och att hans språng äro hastigare och mera framskjutande än i courbetten, i hvilken han mer lyfter sig, håller sig längre tid i vädret, och på den grund

grund sätter tyungnare efter med hancherna. Jag anmärker härvid, att hästen så väl i galopp, som i terre à terre och pirouette, sätter benen så väl framtill, som bak framför hvarandra; men i mesair, courbette, och all annan hög manége böra de komma lika, så att ej något vid nedsättandet står framför det andra, hvilket skulle vara ett stort fel, som kallas *släpa bakdelen*, (trainer les hanches).

Jemte det naturliga anlag hästen bör hafva för att kunna courbettera väl, fordras dessutom mycken konst till att dressera och stadga honom i denna manége, som af all så kallad *hög* är brukligast, och vinner mesta bifall. Det är ett nått språng på en ridbana, hvilket utan att vara hårdt bevisar hästens kraftfulla hancher, och visar ryttaren i en förmånlig ställning. Tillföre var denna manége mycket allmän ibland kavalleri-officerare. De höllo för en ära att framför sin troupe och på parad-dagar rida väl tillridna hästar, som de då och då låto göra vackra courbetter, hvilka lika mycket bidrogo att muntra hästen, när han

han värdslösade sin ädla gång, som att bibehålla honom i lydnad, och åstadkomma en högre, stoltare, och ledigare skridt.

Man får ej begära några courbetter af en häst, innan han är lydig i terre à terre och mesair, emedan en behörig terre à terre och riktig mesair förbereda honom mer än hälften till courbetten, i fall han har verkligt anlag för denna manège. Tröga, tunga, och sådana hästar som af illska spara sina krafter, skicka sig icke till denna manège; afven som de, hvilka äro otåligen, oroligen, för eldigen och lieta, emedan all hög manège förökar dylika hästars naturliga ondska, hvarigenom de förlora minnet, och åsidosätta lydnaden. De som alltså bestämmas till denna manège, höra vara senstarka, lätta, kraftfulla, och derjemte fromma, läraktiga och lydiga.

När man jemte dessa egenskaper märker hos hästen en synnerlig fallenhet för courbetter, och när man genom pesader har lärt honom att väl lyfta framdelen, så bör man der-
 efter med chambriären upplifva hancherna, så
 att

att han sätter efter med kruppan, sänker framdelen, och antager riktiga takten och rätta ställningen i denna manège. Är han nu häruti någorlunda underrättad, och utan att fela, regelbundet gör fyra, fem courbetter efter hvarandra, bör man börja låta honom göra några fritt på linien midt åt ridbanan, och ej vid väggen, emedan de som vänjas att lyfta sig längs väggen, gå endast af vana, och råka i oordning när det samma begäres af dem annorstädes. I början får ej fordras flera courbetter efter hvarandra af hästen, utan när man på raka linien låter honom gå Spansk skridt eller piaffera, och känner att han är väl samlad och har godt stöd, söker man att afvinna honom två till tre, väl höga och taktmässiga. Därefter rider man vidare några steg i Spansk skridt, och slutar med två, tre tempo i piaffering; ty ville man sluta med en courbette, så kunde han bruka denna manège till motstånd.

För att kunna med fördel hjälpa hästen i courbetter, bör det tempo när han skall lyfta framdelen, noga träffas, och känningen
 med

med handen snabbt gifvas. Ryttarens ben böra följa rörelsen i courbetten, utan att dermed för mycket köra på hästen; ty när han börjar lämpa sig efter, antager han af naturen sina egna tempo och sin egen taktmässiga rörelse. Men hufvudsakligen få knäna ej hållas styfva; ty gaf man för stark känning, så skulle hästen öfverila sig. Deremot böra benen från knäna till stigbyglarne vara böjliga, och tåspetsen något sänkas, hvarigenom senorna gifva efter. När man i rak och otvungen ställning bibehåller jemvigten, så verkar hästens blotta rörelse, att han hjälpes af vadorna, utan att de behöfva föras närmare, om han ej eljest håller igen, i hvilket fall man får gifva starkare känning, men derpå åter gifva efter.

Courbetterna böra inrättas efter hästens natur. Med dem som ligga på handen, böra de göras korta och mera på hancherna, och med dem som hålla igen, böra de göras mera framåtgående; de förra skulle annars blifva styfmunta och tränga på handen, och de senare kunde blifva istadiga. Till dessa fels förbätt-

bättrande rider man dem ofta i Spansk skridt i ställningen bogen inåt, då de genom denna öfning bibehållas vid den ledighet de behöfva, för att otvunget lyda i denna manège.

När hästen på rak linie, utan att falla ut med kruppan, villigt lyder i courbettering, så bör han föras på den fyrkant, som jag föreskrifvit för volter i galopp, så att han förberedes att göra sin manège på volter. Märker man att han på alla fyra linierna af fyrkanten går rakt emellan benen undan i Spansk skridt, så låter man honom då och då göra några courbetter; men i hörnen på fyrkanten får man icke låta honom gå i höjden, utan der vändes framdelen obehindrad på andra linien, utan att kruppan viker ut; ty lät man honom lyfta sig i vändningen, så blef han stel, kröp tillbaka, och kom med kruppan före framdelen.

Verkställer nu hästen denna manège på de fyra linierna bra, och är han bragt så vida och tillfyllest satt i anda, att han kan courbettera hela fyrkanten igenom; så kan man bör-

börja att låta honom göra courbetter med inåt ställd kruppa. I denna afsigt rider man honom i Spansk skridt i ställningen kruppan mot väggen, och söker att i denna ställning af honom erhålla två, tre courbetter på två spår. I samma ögonblick han åter faller med framfötterna till marken, och ej medan han ännu är i vädret, anlägges yttre skenkeln, så att han bringas ett steg åt sidan; derpå låter man honom genom känningen af båda vadorna och handens förhållande, åter göra en courbette, och så om hvartannat ett steg sidwärts, hvarpå åter följer en courbette. När han då går bra i ställningen kruppan mot väggen, så föres han på fyrkanten på midteln af ridbanan, hålles på två spår, och vänjes att i denna ställning göra sin manége; men så bör också denna tvingande öfning afpassas i förhållande till hans lydnad och anlag.

I courbettering på volter så ej hancherna hållas så mycket inåt, som i terre à terre och mesair, ty då kruppan hålles i för mycket tvång, kan hästen ej sätta ledigt nog efter med hancher-

cherna, och af detta skal bör endast något litet mer än halfva kruppan hållas inåt. Ej heller får hästen under courbettering på volter böjas så skarpt som i galopp och terre à terre. Endast med ett öga bör han se inåt volten; men låter man honom courbettera rätt ut på ett spår, så får han alls intet böjas, utan hufvud, bogar och kruppa på honom måste hållas rättade.

Utom courbetter på volter, göras de ännu på två andra sätt, nemligen: korset i courbetter, och Sarabandet i courbetter.

När man vill lära hästen att göra korset i courbetter; så föres han på ett spår i Spansk skridt på en rät, ungefär fyra hästlängder lång linie; derefter ryggas han på samma linie, och föres åter fram till midteln af denna linie, hvarifrån man låter honom gå ungefär två hästlängder sidwärts mot högra skenkeln tvärt åt höger, och derpå åter två hästlängder midt öfver den raka linien mot venstra benet — tvärt åt venster — samt slutligen åter sidwärts mot högra benet, till midteln af raka linien,

der

der man håller stilla och smekar honom. När nu hästen lärt att på dessa fyra linier gå framåt, bakåt och sidwärts i Spansk skridt, så låter man honom i början på midteln och vid begge ändarne af linien göra en courbette, och när han efter förnyade öfningar ej sätter sig emot, så låter man honom göra courbetter hela korset igenom. När man under ryggandet låter honom lyfta sig, bör ryttaren ej hålla öfverlifvet tillbaka, utan rakt och till och med omärkligt litet framåt, så att kruppan får mera frihet; samt när framfötterna åter falla till marken, och ej under det hästen ännu är i vädret, bör han genom handens förhållande hjälpas, så att han utan att lyfta sig ryggar ett steg. Derpå låter man honom åter göra en courbette, och så vaxelvis.

Sarabandet i courbetter göres med två courbetter framåt, lika så många tillbaka, två åt höger, två åt venster sidwärts, och så vidare utan åtskillnad efter hvarandra framåt, sidwärts och tillbaka, utan att någon proportion iäkttagas på marken såsom i korset i courbet-

ter

ter. Man låter hästen, utan att pusta, göra så många, som hans anlag och krafter medgifva. Men ryttaren bör hafva hjälp och känning väl i sitt wäld; och hästen vara väl inriden och senstark, om de begge manégerne kors och saraband i courbetter, hvilka nu för tiden äro gångna förlorade, skola kunna göras med erforderlig hållning och nödig frihet.

Fjerde Afdelningen.

Om croupader och balotader.

Croupade och balotade äro två, endast genom bakbenens ställning, åtskilda manéger.

I croupaden drager hästen, när han med alla fyra benen är i luften, bakben och fötter åt sig under buken, utan att visa skorna. I balotaden deremot visar han bakfötterna när han är i höjden, liksom han ville slå bakut, utan att likväl slå ut såsom i capriolen.

Jag har redan sagt, att de till hög manège bestämde hästar ej genom konst kunna bringas dessa benens olika ställningar i språn-
gen.

gen. Endast naturen i förening med konsten och naturliga anlag föreskrifva de regler, som vid deras dressering börja följas, så att de med god hållning verkställa dessa olika manéger.

Början till hästens dressering i dessa manéger bör alltid ske emellan pelarerna. Därföre irra de sig, som vilja börja att dressera en springare på fritt fält, innan han först genom präfering blifvit smidig gjord, och behörigt rättad, och innan man sökt att emellan pelarerna utforska hans manéger. Hvarje springare bör, utom naturligt anlag att gå i vädret, tillomligt känna hand och ben, så att han, när ryttaren åstundar det, kan springa lätt och i hand, och ej, efter behag eller af vana,

När hästen otvunget, utan illska efter ryttarens vilja gör några croupader eller balotader i pelarerna, så bör derefter affordras honom några på fritt fält, och dervid iakttagas samma ordning som vid här förut nämnda manéger; men hufvudsakligast som i courbetten. Jag tillägger endast, att ju högre öfver jorden denna

ma-

manéger verkställes, desto mer styrka använder hästen dervid, och att största konsten till behållande af hans mod och lätthet består dertill att framför allt i början endast fordra få språng af honom, samt när han gjort dem godvilligt, då smeka honom och sitta af.

Är hästen kommen så vida, att han gör flera croupader eller balotader efter hvarandra på fritt fält, utan att falla ut med kruppan, så bör han förberedas att göra sin manéger på de fyra linierna som bilda volten, och i denna afsigt förer man honom i Spansk skridt derpå, hvarunder man tid efter annan söker att allocka honom några; märker man då att han är högad, så bör man begagna hans godvillighet och låta honom springa på alla fyra linierna, hörnen endast undantagna, der man i vändningen, såsom jag förut har sagt, ej får låta honom gå i vädret. Ytterligare får jag anmärka härvid, att man aldrig i balotade, croupade eller capriole låter hästen gå på två spår, utan endast med halfva kruppan inåt; ty bakdelen skulle eljest bli för mycket i tvång,

A a

och

och ej så ledigt kunna följa framdelens rörelse. Äfvenledes bör gifvas akt derpå att kruppan ej viker ut, då man i voltens fyra hörn vänder framdelen på andra linien, utan yttre skenkels anläggning bör bidra att hålla den stadig och rätt i sin ställning.

Den hjälp och känning som användes i hög manège, är spöet till framdelen; hvilken dermed lindrigt träffas flera gånger efter hvarandra på yttre bogen, likväl ej våldsamt eller med så skarpa hugg, att skinnet på bogen genomhugges, hvilket somliga ryttare pläga göra. När man med sirlighet vill hjälpa hästen med spöet, så bör armen böjas och armbågen föras upp i lika höjd med axlen. Äfven brukar man spöet, såsom jag förut beskrifvit, nedåt och korsvis öfver kruppan, för att upplifva haucherna. Lindriga spörhugg äro, i hög manège, när hästen ej lyfter sig nog, också en förträfflig hjälp, emedan denna alltid något eftertryckliga känning bringar hästen mera i höjden än framåt.

Likväl fast hästen icke får föras på två spår

spår i hög manège, bör han underhållas i denna ställning så väl i Spansk skridt, som galopp, emedan haucherna i denna ställning äro mera tillsammans, sänkta och tvungna, hvarigenom framdelen lättas och hästen bättre förberedes att springa. Men man får lika så litet begå deras fel, hvilka tyckas endast dressera sina hästar, för att låta dem använda alla sina krafter, hvarigenom de blifva maktlösa; ty detta är icke ändamålet på goda ridskolor, utan fastmer bör hästen bibehållas vid den smidighet, lydnad och noggrannhet, som härledes från konstens sanna grundsatser. Ridkonsten skulle annars alltid blifva öredig, och den likhet i takt som hvarje hög manège bör hafva, störas, hvilket är en fullkomlighet som ej får åsidosättas.

Femte Afdelningen.

Om capriolen.

Capriolen är, som jag vid beskrifningen af denna manège sagt, det högsta och fullkomligaste af alla sprången. När hästen med fram-

och

och bakdelen är i lika höjd i luften, så slår han kraftigt bakut, och bakbenen, hvilka han utsträcker så mycket som möjligt, äro i detta ögonblick nära tillsammans. Bakfötterna upplyftas i denna rörelse till lika höjd med kruppan, och ofta knakar det i språnglederna i anseende till dessa delars häftiga och våldsamma utsträckning. Ordet capriole är ett Italienskt uttal, som de Neapolitanske beridarne hafva gifvit denna manège, i anseende till den likhet den har med råbocks språng, hvilket på Italienska heter caprio.

En häst som bestämmes till capriolen, bör vara senstark, lätt, och hafva godt stöd, mycket god mun, breda, nerfstarka ben och hasleder, och hans fötter bör vara fullkomligt goda och dugtiga för att uthålla denna manège. Är han ej af naturen vig och lätt, blir allt arbete förgäves, och han erhåller aldrig det angenäma och snabba som tillhör en springare.

I en fullkomlig capriole bör hästen lyfta fram- och bakdel i lika höjd, så att när han är högt

högt i luften, böra korset och manken vara i horisontel linie, hufvudet bör hållas rakt och stadigt, begge armarne likformigt böjda, och vid hvart språng får hästen ej komma mer än en half alm framåt. Det gifvas springare, hvilka åter falla ned med alla fyra fötterna tillika på samma ställe, lyfta sig åter igen med samma styrka och i samma takt, samt fortfara så länge deras krafter tillåta. Dessa manège är ganska sällsynt, och en häst håller ej länge ut dermed. Detta kallas *språng i ett tempo* (Sprung in einem Zeitpunkt) eller *ferme à ferme* (På ett och samma ställe).

När man hos en häst, som man vill dressera i capriolen, finner nyss anförde egenskaper, jemte ett naturligt anlag, och sedan man genom bögen inåt gjort honom böjlig, samt så väl i Spansk skridt som galopp lärt honom känna skenklarne, låter man honom derpå lyfta sig emellan pelarerne i pesader, hvilka i början böra göras långsamt och mycket högt med framdelen, på det han må vinna tid att behörigt ställa fötterna och lyfta sig utan ill-ska.

ska. När han då lätt och högt lyfter framdel-
 len, och derjemte böjer armarna väl, så läres
 han att slå bakut genom tillhjälp af chambrie-
 ren, som användes i det ögonblick han med
 framdelen är i vädret, och just är i begrepp
 att sänka den till marken; ty träffades han af
 chambrieren i samma ögonblick han lyfte sig,
 skulle han springa framåt och sätta sig emot.
 När man har lärt honom, att under det fram-
 delen är i vädret, kraftigt slå bakut, hvilket
 bildar capriolen, så låter man honom småin-
 gom göra blott få pesader och flera caprioler;
 men så snart man märker att han börjar tröttna,
 låter man honom ej springa mer; ty med
 nedslaget mod skulle han råka i oordning,
 och sprången ej blifva annat än motsträf-
 viga stötar.

Lyder han i denna manège mellan pela-
 rerne, så rider man honom fritt i Spansk skridt,
 och söker att på rak linie afvinna honom
 några språng, samt i det ögonblick han bör-
 jar sänka framdelen, gifves honom kännning af
 spöet på bogen, men ej när han lyfter sig; ty
 deri-

derigenom skulle han hindras att följa efter med
 kruppan. Vid piggens bruk bör man af sam-
 ma orsak iakttaga att ej trycka den midt på
 korset, förr än hästen är färdig falla ned med
 med framdelen. Hvad ryttarens ben beträffar,
 få de på intet vis hållas styfva eller för myc-
 ket sträckta, utan de böra hänga otvunget in-
 till hästen. Håller hästen igen, köres han
 fram med vadorna, hvarigenom kruppan er-
 håller mycken ledighet; stundom när han hål-
 ler ännu mer igen, får man lindrigt bruka
 sporrarne; likaledes bör man vid hvart språng,
 under det hästen är i vädret, ett ögonblick
 hålla upp honom med handen, så att han lik-
 som svärfar, hvilket kallas *understödja* (sou-
 tenir).

Ibland alla manéger äro caprioler på vol-
 ter, nemligen på fyrkanten, hvilken jag för den
 öfriga manégen har föreskrifvit, en af de skö-
 naste. Men svårigheten att derjemte kunna
 iakttaga en noga proportion på marken, och
 bibehålla hästen i lika takt, utan att han hvar-
 ken med fram- eller bakdel öfverilar sig, hvil-
 ket

ket vanligast händer, gör den också till den svåraste.

Då af all öfrig manège rörelsen i capriolen är den utsträcktaste och besvärligaste, så bör man, på det språnget må kunna göras med mera kraft och lätthet, hafva större och ej för inskränkt rum, samt, såsom jag redan anmärkt, endast halfva kruppan hålles i volten, hvarigenom denna manège blir fullkomligare, och ryttarens sittning vackrare. Livvet på ryttaren får ej åtfölja rörelsen vid hvarje språng, utan bör hållas stadigt, och så, att de rörelser han gör, tyckas lika mycket bidraga att försköna hans sittning, som att hjälpa hästen.

Om steg och språng (le pas et le saut).

och

om munter, eller med språng

blandad galopp (galop gaillard).

När till caprioler dreserade hästar börja bli förslapade, så företaga de af sig själva till sin lättnad en manège, som man gifvit namn af steg och språng, hvilken göres i tre takt-

af-

afdelningar. Den första är en kort galopp eller terre à terre; andra takten utgör en courbette, och den tredje en capriole. Hästar som äro mera lätta och starka, kan man också dresera i denna manège, för att gifva dem tid samla krafterna, och genom de begge första rörelserna bättre förbereda sig att lyfta sig i capriolen.

Det finnes lätt slags hästar, hvilka afbryta sin galopp med några lustiga språng, antingen emedan de äro mycket starka i ryggen, eller hafva för mycket hvila, eller emedan ryttaren förhåller dem för mycket. Man kallar det munter galopp (galop gaillard).

Man bör emedertid icke taga denna gång för en särskild manège, då den härleder sig från egensinnighet och trycker hos hästen, hvilken endast derigenom utmärker sitt naturliga anlag att springa, om denna munterhet annars är vanlig, och leja en följd af för mycket stillastående.

Nit.

Nittonde Capitlet.

Om kavalleri-hästar.

Krigskonsten och ridkonsten kunna ömse-
sidigt tacka hvarandra för stora fördelar. Ge-
nom den förra öfvertygades man om nödvän-
digheten att riktigt kunna föra sin häst, och
denna erfarenhet föraledde reglors fastställande
till ernående af detta ändamål. Härifrån här-
leder sig inrättningen af ridskolor, hvilka sto-
ra furstar alltid ansågo för en ära att beskyd-
da. Dessa omnämnda, i verkställighet satta,
grundsatser och regler hafva bidragit till nog-
grannheten i krigsmaktens olika rörelser, hvar-
om man lätt öfvertygas då man eftersinnar,
att hvarje manége syftar på en kavalleri evo-
lution.

Spansk skridt till exempel gifver hästen
en hög och ädel rörelse framför en trupp.

När hästen læres att gå sidwärts (travers),
så vänjes han att gå undan för skenkeln, då
från flyglarne slutas till midteln i en squa-
dron.

Me-

Medelst volter upphinnes och omringas
hurtigt fiendens kruppa.

Passader medföra den nytta, att hastigt
kunna komma emot honom och snabbt åter-
vända.

Genom hela och halfva pirouetter har
man lättare för att vända sig omkring under en
strid.

Om hög manége just icke förskaffar någon
fördel af detta slag, så äger den åtminstone
den, att bibringa hästen erforderlig lätthet,
att kunna sätta öfver grafvar och häckar, hvil-
ket bidrager till ryttarens säkerhet och beva-
rande.

Slutligen är det otvifvelaktigt, att ju ut-
gången af de mesta militairiska rörelser beror
på truppens likformiga rörelse, och att den-
na likformighet endast härleder sig från en
riktig undervisning; då deremot de oordnin-
gar, som ofta kunna uppkomma i en squadron,
vanligen förorsakas genom dåligt dresse-
rade eller illa förda hästar.

Skul-

Skulle dylika betraktelser icke göra tillfyllest att vederlägga några grundlösa kritiker öfver undervisningen i våra ridskolor?

Förvandtskapen mellan dessa begge konster har derföre äggat adelns ifver, att förvärfa skicklighet i ridkonsten, för att med mer nytta kunna tjena fäderneslandet och sina furstar. I anledning af denna berömvärda bevekelsegrund, hafva de gamle beridarne bemödat sig att gifva det allmänna medel i händerna till dugliga kavalleri-hästars dresserande, hvaruti jag endast följer deras efterdöme, när jag söker att förklara hvad nyttigt de hafva sagt i detta ämne.

Hos en kavalleri-häst har man två saker att iakttaga: hans naturliga egenskaper och de regler, som böra följas vid dess dresserering.

En till krigstjenst bestämd häst bör vara medelmåttigt stor, nemligen nio kvarter, tre till fyra tum hög, hvilket är storleken på de hästar, som antagas vid nästan alla kavalleri corpser i Frankrike. Han bör hafva god mun,

hålla

hålla hufvudet stadigt, och vara lätt i handen. De som söka ett fullkomligt stöd hos en kavalleri-häst, irra sig, emedan han af tröttliet lägger sig på handen och munstycket. Han bör hafva en god natur, vara from, pålitlig, orädd och senstark; men likväl ej hafva en styrka, som faller ryttaren besvärlig, utan som förenas med smidighet och böjlighet. Han bör vara känslig för sporrarne, och hafva goda hancher, så att han fort och skarpt kan springa af och an, samt vid arret vara stadgad och lätt. Han får ej på något sätt vara odygdig eller skygg; ty om han också hade styrka nog för ändamålet och vore salt i lydriad, så kunde han efter några hvilodagar eller genom en dålig hand åter falla på sina forra oarter. Då man alltid får vara på sin vakt med sådana hästar, så duga de endast vid en ridskola, emedan det vore för mycket att på en gång hafva sin fiende att bekämpa, och sin häst att förbättra. De värsta odygder hos en kavalleri-häst äro, att han biter och kastar sig på andra hästar, emedan, då han upphettas af striden, kan man ej hindra dessa fel.

Fin-

Finnas nyss beskrifne egenskaper hos hästen, kan han lätt dresseras till kavalleri-tjänst, om ryttaren följer de af mig uppgifna föreskrifter, hvilka afse hästens smidighet och lydnad, så att han göres skicklig att villigt och snabbt lyda hand och ben. Han gör detta lätt, när han genom trafven blifvit ledig, och genom öfning fast i bogen inåt och kruppan mot väggen, när han lärt att qvickt och lätt vända på krigsvolter d. v. s. på en cirkel med halfva kruppan inåt, när han på den raka passade-linien visar sig lydig, går bra, och vid dess begge ändar lätt och otvunget samlar sig, och åt begge händer gör halfva volten, samt när han lärt att snabbt och vigt göra hela och halfva pirouetter. Detta är det väsendiligaste som hör hibringas en kavalleri-häst i afseende på smidighet och lydnad. Men en annan alldeles nödvändig sak är, att han vänjes vid vapenbuller, skott, krutrök, larmet af trummor, trumpeter, och rörelsen af blottade vapen.

Det gifves ganska goda hästar, hvilka vid anblicken af ett eller flera af dessa föremål dar-

darra af förskräckelse, och änskönt de hafva känsliga laner och god mun, förlora de likväl all känsl för betsel, sporrar, och följaktligen för hvarje annat hjälpmedel eller straff, och öfverlemnna sig åt en sällsam egensinnighet, blott för att undvika det fruktade föremålet. Sådana hästar böra till och med, sedan de äro dresserade, hållas i ständig öfning, emedan genom hvilka deras fruktan förnyas, ett bevis på, att medfödda oarter ej med bästa skicklighet kunna helt och hållet utrotas eller öfvervinnas.

Det kortaste och enklaste medel att inom kort tid vänja hästar vid vapenbuller, skott och annat krigiskt larm, är, såsom Herr de la Broue säger: att förnämligast vid den tiden då hafrefoder gifves, i stället afskjuta en pistol, och en gång om dagen låta en stalldräng slå på en trumma. Efter någon tid skola hästarne lika så mycket fröjda sig åt detta buller, som förut åt foderträget.

Det gifves hästar, som vid minsta larm så förskräckas, att de stå orörliga med framåt spannda öron, visa det hvita på ögonen, hvilka de

de vrida rundt omkring i hufvudet, darra och svettas af räddhåga, samt utan att röra käftarne, hålla en tapp hö mellan tänderna, och slutligen kasta sig upp i krubban eller på tvärs i spiltan; men genom tålmod och oförtrohet vinner en förnuftig ryttare äfven sitt ändamål med hästar af denna natur.

Hästar kunna äfven vänjas vid skott på ett annat sätt, hvilket jag ofta sjelf använt, och äfven sett andra bruka; man fäster dem nemligen emellan pelarerne, der de lätt och utan fara kunna vänjas vid allt hvad de äro rädda för. I början visar man dem en oladdad pistol, låter dem lukta derpå, och knäpper med låset, emedan många frukta för slamret af knäppen när låset spännes upp; och när de äro vanda härvid, så afbränner man fängkrutet på långt afstånd framför, med ryggen vänd emot hästen, går derefter till honom och låter honom lukta på pistolen, så att han vänjes vid lukten af röken. Vid annalkandet bör man alltid klappa honom och gifva honom något att tugga på; ty endast genom mildhet och

smek

smek göres detta kreatur tamt. Derpå pålägger man nytt fängkrut, och afbränner det midt emot honom, och när han ej mer frägar efter lukten af krutroken, börjar man skjuta. Först laddar man pistolen helt lindrigt med liten förladdning, och afskjuter den ett stycke framom hästen, med ryggen vänd emot honom, går efter skottet åter till honom, och låter honom lukta på pistolen, samt klappar honom. Allt efter som han vänjer sig härvid, laddar man starkare, skjuter nära vid, och slutligen öfver honom. Med samma lämpor och tålmod bör man äfven vänja honom vid larmet af trummor, fanors fladdrande och klangen af blottade vapen. Rädda hästar som vanligen ej äro starka, samt de som äro svagsynta, vänjas mycket svårare vid skott, än de som äro kraftfulla och försedda med goda, friska ögon; och änskönt man med tiden äfven med dessa vinner sitt ändamål, vill jag likväl icke recommendera sådana till krigstjänst.

En kavalleri-häst bör ej endast inom gränsen af en ridbana vänjas vid allt hvad ofvån-

B b

nämnt

nämndt är. Han bör ock ofta öfvas på fria fältet och landsvägar, der en oändlig hop föremål förekomma, hvilka sätta de hästar i fruktan, som sällan komma ut. Framför allt äro vatten och väderqvarnar, samt trädbroar ett stort föremål för många hästars rädsla. Om de emedlertid äro bekanta med hand och ben, och om ryttaren behörigt förstår att begagna dessa hjälpmedel, och äger det härvid nödiga lynne och tålmod, så öfvervinnas snart dessa svårigheter. Framför allt får man icke slå unga hästar vid dylika tillfällen, emedan som jag dessutom redan anmärkt, fruktan för huggen jemte rädslan för föremålet nedslår deras mod, och gör dem helt och hållet förskrämda.

Tjugonde Capitlet.

Om jagt-hästar.

Änskönt jagt anses blott som ett tidsfördrif, förtjenar icke dess mindre denna öfning uppmärksamhet, emedan konungar och furstar sätta ett högt värde derpå. Utan

tvif-

tvifvel grundar sig denna böjelse på likheten emellan jagt och krig, hvori man på begge sidor har hinder att öfvervinna, besvärligheter att utstå, faror att undvika, och list att använda. Huru kan man derfore undra derpå, att furstar finna nöje och smak i en öfning, som har så mycket sammanhang med deras medfödda hjeltedmodiga sinnelag? Här är icke stället att undersöka jagtens åtskilliga delar, eller deröfver hålla sådana loftal, som alla högsintä i fullt mått tilldela den. Emedlertid är en furstes lif för dyrbart för hans undersåtare, att det ju icke, så vidt det står i deras förmåga, skulle söka att bibehålla det. Jag har nyss sagt, att jagten medför äfven så många faror som krig. För det mesta förorsakas de dervid inträffande olyckshändelser genom illa valda eller dåligt dresserade hästar. Jag har derfore sorgfälligt undersökt hvad som kan leda till kännedom af en god jagt-häst, och som tjänar att underlätta hans dressering till denna öfning.

Ganska många tro, det sättet att dressera
en

en jagt- och kavalleri-häst, är helt och hållet motsatt ridkonstens regler. Dessa så illa grundade, som olyckligtvis allmänt antagna mening gör, att de första grunderna uraktlätas. Då man derföre ej har någon annan handledning än deras falska praktik, som gifvo denna villfarelse tillvaro och gynnade den, så erhålles endast en fasthet utan hålloing, och en tvungen oriktig öfning. Huru kan man då, utan att sakna all omdömes förmåga, föregifva, att en ryttare, som är skicklig att utöfva ridkonstens sanna grundsatser, genom hvilka han sättes i stånd att bedöma sin hästs natur och dressera honom i en månede, ej skulle äga ännu mer färdighet att göra en för krigstjänst bestämd häst smidig, och bibringa den, som han anser passande till jagt-häst, en sträckt gång samt sätta honom i anda; ty detta är ju blott de första grunderna i ridkonsten.

Att välja ut en god löpare är ganska svårt; jemte andra hästars yttre egenskaper bör han i synnerhet äga mycket god andedrägt, lätthet, och en säker gång. Dessa egenskaper böra va-

ra

ra honom medfödda; ty konsten kan i det högsta endast göra dem fullkomligare.

En jagt-häst får ej vara för undersättsig och tjock, ej heller för kort i lifvet. Sådana hästar hafva vanligtvis ej den för en god löpare erforderliga andedrägt och nödiga lätthet. Han bör vara något lång i lifvet med uppvoxen hals, hafva lösa, platta bogar, och breda, seniga, ej för långt karledade, ben. Härmed bör han förena naturlig vighet, känslighet för sporren, och lätt stöd.

Herr de la Broue säger: "att sådana hästar passa ej till jagt, hvilka genom naturlig modlöshet afhållas från att löpa fort af fruktan att under löppet sätta sina krafter på spel; sådana som i anseende till naturliga eller tillfalliga fel misstro sina krafter; sådana som af naturen äro tunga och tröga; sådana som man velat tvinga att löpa, och derigenom förskrämt, så att de endast af fruktan för anlopp hålla igen, samt blifva odygdiga och istadiga; sådana som med väl mycken rygg heldre göra en hop språng än fördela sina krafter att löpa;

"löpa; och sådana som af ren feghet hålla sig "tillbaka".

Änskönt alla dessa olika hästar kunna alldeles enligt konstens regler dresseras, att löpa, så kan man dock aldrig bibringa dem en god löparens väsendtliga egenskaper, hvilka, som jag nyss sagt, äro en lätt, säker och uthållig galopp. Dessa egenskaper finnas endast hos hästar med naturlig smidighet, hvilken genom träfven göres fullkomligare, med lediga bogar och lätt stöd, hvilket stadgas genom galoppen, samt med tillräcklig anda och oförskräkthet, som genom öfning förökas.

Träfven, som är den första gång att göra alla slags hästar smidiga, bör hos en jagthäst vara mera sträckt och framskjutande än hög, så att han läres att väl utsträcka bogar och armar. Att bruka manège-trensens är förträffligt, för att bibringa hästen den första böjligheten. Med detta instrument, hvilket jag jemte dess nytta beskrifvit i tredje capitlet, kan man utan stort tvång lätt böja hästen, samt lära honom att vigt och ledigt vända åt begge

ge

ge händer, utan att skada lanerna eller kaken, eller bringa munnen i oordning. Därför kan man också härmed göra honom så böjlig, som han enligt krafter och anlag kan blifva.

Man träfvar honom åt begge händer, utan att iakttaga någon proportion på marken; men med hvart ögonblick förändrar man ordningen i träfven, och vänder snart åt höger, snart åt venster på en cirkel, samt ibland på en mer eller mindre lång rak linie, allt efter som han håller igen, eller ligger på handen. Han bör träfvas så länge till dess han lyder för hands och bens minsta rörelse, och har lärt sig att lätt, vigt och otvunget vända åt begge händer.

När hästen hunnit till denna grad, gifves honom ett för dess mun passande munstycke, hvarefter han öfvas i manégen bogen inåt, ej allenast för att göra honom smidig i bröstets sidodelar (die rippen), lära honom att känna skenklarne, och förskaffa honom god mun, utan hufvudsakligast att han må sätta inre bakket fram under buken, hvilket hos en jagthäst är en helt och hållet nödvändig

egen-

egenskap, på det han må kunna galopp-
ra jemnare, beqvämare, och med mera håll-
ning. I manegen bogen inåt bör han väl hål-
las något samlad, fast icke i så kort ställning,
som om han skulle tillridas som manegehäst,
utan man bör tvärtom låta honom gå sträckta-
re, så att han med större ledighet kan utsträ-
cka armar och bogar. Likväl får man icke lå-
ta honom gå så åtskild, att han antager det
felet att lägga sig på handen, hvilket då åter
måste rättas genom arrêter, halfva arrêter och
ryggning.

Efter trafven, hvilken genom öfningen i
bogen inåt, arrêter, halfva arrêter och rygg-
ning göres fullkomligare, bör han sättas i ga-
lopp för att öka ledigheten i bogarna, gifva
munnen behörigt stöd, och stadga honom i
vanan af jagt-galopp. Denna bogarnas ledig-
het, som hos en jagt-häst utgör en af de vä-
sentligaste egenskaper, erhålles lätt när man
efter föregången regelbunden traf förstår bringa
 honom att i galoppen väl och från hvar-
andra utsträcka armar och bogar, utan att lyl-

ta

ta sig för högt, eller gå för nära marken. I
första fallet skulle han begå det felet, som kallas
rimma i galopp (nager en galopant), och kunde
icke sträcka ut sig, samt i det andra, eller då
han galopperade för nära marken, skulle han
srubbla mot minsta sten eller ojemnhet (raser
le tapis).

Man bör tillstå, att det tyckes som natu-
ren danat och begåfvat särskilda hästar med
denna lediga och utsträckta bogarnas rörelse,
hvilken utgör en löparens största förtjenst. En-
gelska hästarne äga denna sköna egenskap i
högre grad än alla andra hästar i Europa.
Med en öfrolig hastighet ser man dem ofta
löpa fyra Engelska mil, hvilka utgöra ungefär-
ligen två Franska, såsom det tillgår vid New-
market, der en häst, för att vinna priset, van-
ligen på åtta minuter, och ibland mindre, bör
hinna till målet. Andra hästar ser man åter
hela dagen på råfjagt, utan att de afbetslas,
alltjemt löpa efter hundarne. De springa öf-
ver häckar och grafvar, hvilka ymnigt befin-
nas i ett land genomskuret af grafvar, och fullt

med

med skogar, såsom England. Men jag är öfvertygad, att om de Engelska hästarne, som hafva så mycket naturligt anlag, blefvo enligt konstens regler gjorda smidiga, skulle de galoppera mycket säkrare och beqvämare, samt deras ben icke så snart förderfvas, som nu händer med större delen deraf, på hvilka efter två eller tre års tjenstgöring benen darra. Orsaken till denna svaghet, som ej synes vara medfödd, utan sannolikast tillfällig, uppkommer utan tvifvel deraf, att de galopperas för unga, och utan att de förut genom trafven göras smidiga, äfvensom deraf, att de alltid galopperas på trens, hvilken endast borde nyttjas för att lösa deras lemmar, emedan detta instrument icke är gjordt till främdelens förhållande, eller att skaffa hästen stöd; häraf följer, att hästen ej underlättas i galoppen, och att ryttarens tyngd, jemte naturliga tyngden af hästens hufvud, hals och bogar, utmattar benens nerfver, senor och band, hvaraf dessa delars förderfvande nödvändigt måste följa, hvilket förorsakar snubbling. De gamle beridarne uppfunno derföre stängen, för att kunna för-

förhålla hästen i all dess gång, och företrädesvis i galoppen, livari han är mera utsträckt, och mera fallen för att antaga felaktiga ställningar.

När man begynner galoppera en till jagt bestämd häst, får för det första icke fordras af honom någon försträckt galopp; ty då han ännu icke är van att galoppera fri, så skulle han lägga sig på handen. Lika så litet får man sätta houom i kort galopp, emedan han derigenom hindras att behörigt taga för sig, utan han bör föras i en likformig galopp, utan att för mycket förhållas eller köras fram, alldeles som han galopperade af sig sjelf, utan att någon satt på honom. Endast genom en lätt hand och dess oftare sänkning erhålles förenämnde galopp. Handens sänkning, som i all annan slags manège är en förträfflig hjälp, tyckes synnerligen vara uppfunnen för jagt-hästar, på det de må lära sig galoppera helt och hållit löst, utan att ryttaren hvart ögonblick nödgas stöda dem. Liksom i trafven bör hästen galopperas ömsom på en större, öm-

ömsom på en mindre cirkel, och ibland på rak linie; men repriserna böra ej göras för långa i början; ty i stället för att derigenom föröka andedragten och bibringa honom ledighet i galoppen, skulle man göra honom stel och afskräcka honom. Allt som oftast hör man upp att galoppera, och sätter hästen i skridt, så att han kan få pusta ut; men så snart han åter hämtat anda, sättes han på nytt i galopp. Genom detta ombyte, att växelvis afbryta galoppen och sätta hästen i skridt, och från skridt åter i galopp, bekommer han med tiden så mycken anda, som hans krafter och lynne medgifva. Men ryttaren bör bedöma huru länge han kan galopperas; ty märker han, att det börjar fela honom anda, så bör han sättas i skridt, och likaledes när ryttaren känner att hästen kan hålla längre ut i galopp, bör han rida mindre i skridt. Ännu en annan maktpåliggande uppmärksamhet fästes derpå, att arreten i galoppen inrättas så, att hästen för att åter komma i skridt, gör blott ett enda traf-tempo; en sak som för ryttaren är ganska besvärlig; men hästen bör vänjas att

ome-

omedelbarligen från sista galopp-tempo komma i skridt, och åter från skridt i galopp, allt med ett tempo.

När man märker att hästens andedragt förökes, och att han länge håller ut i galopp utan att pusta, eller för mycket svetta, så bör han föras i en sträcktare eller så kallad *jagt galopp*; och utan att enligt regeln för manege-hästar ställa hufvudet i lodrät linie från pannan till nosen, hålles han i något friare ställning, så att han lättare kan andas och öppna näsborrarna. Likväl får han ej sticka med nosen, emedan hvarje häst som galopperar med högt, illa ställt hufvud, är mera benägen att snubbla, än den som under galoppen ser åt vägen och stället, der han sätter sina fötter.

En förträfflig öfning, som jag sett kunnigt folk använda med jagthästar, är att på en stor cirkel åt venstra handen hålla hästen något böjd åt höger och låta honom galoppera på högra benet. Genom det att hästen på detta sätt vänder sig åt venster, anskönt han galopperar åt höger, läres han att icke byta om,

eller

eller taga falskt, när man nödgas omvända bogen, d. v. s. när man helt tvärt vänder åt vänster, hvilket ofta händer, och skulle förorsaka ryttaren en dess sittning rubbade obehaglig stöt. De gamle beridarne hade ett sätt att galoppa sina kavalleri- och jagthästar, hvilket jag finner ganska bra; de galopperade dem slingervis d. v. s. i stället för att galoppa omkring hela cirkeln, togö de alltjemt blott cirkeldelar, och vände i hvart ögonblick bogen om, utan att changera i galoppen, samt beskrefvo nästan samma väg, som en krypande orm eller ål. Ingen ting stadgar hästen bättre på högra benet, och gör honom sakrare i benens sättande än denna öfning, hvilken verkställes lätt, (när hästen är förberedd genom ställningen åt höger i galoppen på cirkeln åt vänster.

Enligt hvad jag i föregående kapitel sagt, bör en häst, som dresseras till krigstjänst eller jagt, icke ständigt ridas på ridbanan, utan ofta öfvas på fria fältet, så att han vänjes vid allehanda föremål, och att säkert kunna galoppa

pera på hvarje jordmon, såsom plöjda åkrar, klibbig lerbotten, ångar, backhällor, backar, dalar och i skogsmark.

Jag upprepar ej här huru en häst vänjes vid skott, hvilket för en löpare är en väsendtlig sak; men en annan framför allt för en jagthäst nödig egenskap, är att kunna sätta öfver häckar och grafvar, så att man icke uppehållas i sin väg när något af dessa hinder möta. I denna afsigt föreslår Herr de la Broue en öfning, som jag håller för användbar och nyttig. Man tager en flätad, tre till fot bred, och tio till tolf fot lång stege, hvilken till en början lägges på marken, samt låter hästen i skridt, traf, och derpå i galopp hoppa deröfver. Om han i stället för att hoppa öfver, sätter fötterna på stegen, så straffas han med spöet och sporrarna. Derpå låter man höja upp stegen ungefär en fot öfver jorden, och allt i mån som han ledigare sätter öfver, ställes den efter hand upp i hela sin höjd, och besättes med bladiga qvistar. Detta sätt, hvilket han säger sig ofta nyttjat, lär ofelbart hästen

sten att sträcka ut sig, och hoppa öfver häckar och grävar. Likväl får icke denna för en kavalleri- och jagt-häst så nödvändiga öfning verkställas förr än han lyder en vändning åt begge händer, och i arrét ej förr än han raskt anlöper, och går ur handen, samt ej förr än han ernått behörig ställning och säkert stöd.

Man har ännu ett annat slag jagthästar som kallas *skjuthästar*. Vanligtvis äro dessa små hästar, som dnesseras till jagt, hvarvid bössa nyttjas. De höra hafva nästan samma egenskaper som löpare, men i synnerhet vara itälga för skott, så att de följa kanlen, och vid bössans anläggning och knall stå orörligt stilla. Därjemte böra de ej låta skrämmas sig af vildt, som springer eller flyger upp. I början väntas de lätt stanna vid ordet hö, men snälla ryttare lära detta slags hästar, att midem i själva galoppen i samma ögonblick som de lägga tyglarne på hälsen, för att lägga an i värsstanna och stå orörliga. En spak och val dresse rad skjuthäst var deras mycket, men då till alla dessa visserligen alltid väsendliga stycken

be-

behöfves mer tålmod än vetenskap, så inlåter jag mig icke i några omständigare undersökningar, i synnerhet som jag håller det redan anförda tillräckligt.

Tjugoförsta Capitlet.

Om vagns-hästar.

I de förflutna århundraden brukades präktiga equipager endast vid triumftåg, utan att man dervid bekymrade sig om någon bekvämlighet. Men vällusten, som så oförmäkt insmög sig bland nationerna, och år från år gjorde otroliga framsteg, bidrog till uppfinningen af åtskilliga slags åkdon, bland hvilka det simplaste nu för tiden i anseende till constructionen, oändeligen öfverträffar förra tiders berömda vagnar.

Genom den fullkomlighet som Fransmännen för närvarande förstått gifva vagnar, genom deras omärkliga skakning i anseende till fjadrarne, och den lätthet, som så mycket min-

C c

skar

skar arbetet för hästarne, hvilka draga dem, genom denna fullkomlighet, säger jag, har ett åkdon blifvit så angenämt och bekvämt, att det nu för tiden är den första skatt man gifver lyckan.

Då man trodde intet mer kunna förbättras på deras construction, så befallade man sig om deras prydnad, hvari äro gjorda så lyckliga framsteg, att ingenting passade bättre att tillkännagifva förnåma herrars värdighet, än deras praktiga equipager, om blott hästarne som spännas för dem, voro med mera kannedom valda, och till sitt bruk bättre dresserade. Fordom var denna efterlåtenhet ursäktlig, emedan den möda hästarne använde för att sätta de tunga maschinerna i gång, betog dem den hållning, som utgör det vackra i deras rörelser; men nu för tiden finnas ej mer några sådana hinder, af hvilka man kan afhållas att gifva de prydliga equipagerna äfven detta förträffliga utseende.

Tyskland har förekommit oss i denna uppmärksamhet; men det efterdöme vi derstädes

fått,

fått, följes i Frankrike endast af ett ringa antal förnåma liebhafvar. Emedlertid vore det önskansvärdt, att detta tycke blef allmänt, ej allenast för att fullkomna prakten, utan äfven till förekommande af de olägenheter, som kunna inträffa, när hästar sättas för en vagn, hvilka hvarken äro gjorda böjliga, eller hafva något stöd.

Man tror sig hafva sorjt nog för lifvets säkerhet, när otamda hästar två, tre gånger spännas för en vagn, ibland man anförtror sig åt dem. Emedlertid gifvas allt för många exempel derpå, att detta öfverilade handlingsätt ej är tillräckligt att skydda mot faror, och hindra hästarne att gå illa för vagnen, träffa skeft och på bogarna, sänka hufvudet, lyfta hancherna, samt sticka med nosen och taga tyglarne — fel, som genom equipagernas prakt blifva desto anstötligare.

Jag vill derföre beskrifva en vagn-hästs erforderliga egenskaper, och medlen att bringa honom dem.

En

En vagnshäst bör i allmänhet ställa hufvudet väl och föra halsen högt, (hvilket kallas *föra sig väl*) samt trafva jemnt och rakt undan i draglinorna.

En god vagnshästs vanliga storlek är tio kvarter, tre till fyra tum. Han bör vara väl bildad och väl uppvuxen; änskont han derjemte skulle vara något svankryggig, hvilket hos en ridhäst tvore ett fel; så synes han likväl derigenom högre i framdelen för vagnen; han bör vara undersät sig, tjock, med väl rundadt liff så att han ej genom arbetet blif uppknippen i ljumskarna; likväl få bogarna ej vara för belastade, eller bröstet för bredt. För en kärrhäst är detta en god egenskap, emedan han derigenom ligger bättre i selen; men hos en vagnshäst är det ett stort fel; ty en sådan bör hafva platta, rörliga bogar, så att han kan trafva ledigt och med hållning. Han bör hvarken vara för lang eller för kort. (De som äro för korta, hafva vanligen den elaka vanan att hugga i sko, och de som äro för långa, hafva merendels en vacklande gång och ligga på

Till

munstycket, emedan de ej hafva kraft nog i ryggen att föra sig jemnt. En vagnshäst bör hafva vackra, platta, breda ben och något tjocka skeben, men framför allt mycket goda fötter. Det minsta fel på hofvarne är ett stort fel, som, emedan han ej kan hålla länge ut att gå på stengator, snart gör honom halt. Haslederna bör någonting undersökas; ty vagnshästar hafva mer anlag till fel i haslederna än hästar af lättare slag. Större delen af detta slags hästar uppdragas på feta beten, hvilka frambringa mycken fuktighet, som sätter sig på haslederna och benen. För böjligenikotleder äro afven ett stort fel på en vagnshäst, emedan han hindras deraf vid ryggning och igenhållning utför backar.

En utvald vagnshäst med nyss beskrifne egenskaper förtjenar väl att man söker att bibringa honom de två första hufvudstyckena, hvilka hvarje dresseerad häst bör känna, och som äro böjlighet och lydnad. Äger han dessa egenskaper, så trafvar han med bättre hållning, håller längre ut, och svarar mot sin herres prakt och goda smak.

Till

Till en början bör han trafva i lina för att göras smidig; derefter rides han och föres i manegen bogen inåt, för att bibringas böjning, vacker ställning och god man. Äfven bör han, genom manegen kruppan mot väggen, läras att sätta benen öfver hvarandra, så att han med mera lätthet kan taga ut sina vandningar; ty hvar gång en häst vändes för vagn, beskrifver han sidwärts med bogar och hancher en cirkelformig linie, hvilken bildar en slags halfvolte. På denna grund bör han läras att sätta så väl fram som bakben ledigt öfver hvarandra; ty härforutan skulle han trampa på sig, släpa hancherna på ett fult salt, eller vända sig på ett plompt vis. En annan väsendtlig manège, som med nyssnämnde bör forenas, är plaffering, den man, sedan han genom trafven är smidig gjord, fullkomligt bör lära honom emellan pelarerne. Genom intet medel bibringas en vagnshäst stoltare, ledigare, högare och vackrare gång än genom rörelsen i plaffering. Pelarerne hafva, utom det de bibringast hästen hållning och en bogledig gång, ännu det fördelaktiga, att inskräpa honom fruktan

tan för piskan, och att för alltid göra honom lydlig vid minsta rörelse af detta verktyg.

En annan för hvarje vagnshäst nödig sak, som sällan iakttages, är, att han bör vara böjd åt den hand han går. Handhästen bör vara något böjd åt höger och sadelhästen åt venster. Denna ställning förökar en väl trafvande hästs hållning, gör att han ser åt sin väg, håller kruppan på bogarnas linie, och verkar att han trafvar stadigt, samt med bogar och hancher likformigt. Andra, som icke trafva i denna ställning, hafva det felet att antingen sänka hufvudet ned mot ändan af vagnstisteln och falla utåt med kruppan mot draglinan, eller tvärtom sticka med nosen och draga på handen, hvilket är så mycket farligare när det sker på kuskens hand, emedan de kunde gå dörö, hvilket kallas *stena* (prendre le mors aux dents), och sätta dem som äro inuti, eller utan på vagnen i fara att förlora lifvet eller skada sig. Stundom ser man också på parhästar, att den ene håller hufvudet högt, den andre lågt. En oangenäm, och helt och hållet

let olika ställning, hvilken de icke antogo, om de voro dresseade.

Om det förefaller någon besynnerligt, att jag föreskrifver samma regler för vagnshästar, som för manège-hästar, så kan han granska de herrars span, hvilka äro älskare af vackra equipager, och som låta dresse sina hästar på ridbanan inuan de spännas för vagn; och han skall öfvertygas om skillnaden mellan en dressead och en rå häst. Jag begär icke, att man så skall städa en vagnshäst i lydningen för hand och ben, som en manège-häst; men jag vill endast, att man skall lösa hans lemmar, sätta god mun på honom, och framför allt lära honom piäffa, så att han fruktar piskan och lärer att hörsammas dess minsta rörelse. Lika litet förordar jag användandet af dessa regler till alla slags vagnshästar; jag talar endast om dem, som i anseende till sin kroppsställning och sitt värde, förtjena denna sorgfällighet; och öfverlemnar illa bygda hästar, celler dylika grofva massor af vidunderlig skapnad, åt deras naturs envishet, och åt kuskars vanliga behandling.

Tju-

Tjugoandra Capitlet.

Om törnerspel, lansbrytning, Carrouselridning, samt hufvud och ringräkning.

I alla tider hafva kroppsöfningar varit i bruk för att bibringa människorna styrka och vighet, samt hos dem bibehålla en krigisk anda.

Romarne hade flerasådana; såsom brottande, fäkting, med åtskilliga vapen, man mot man, människors kampande med djur, och hästars kapplöpning, hvilket skedd i circus. Liv

Genom löpandet blefvo de viga.

Brottandet gaf dem styrka, och genom löpandet blefvo de viga. Genom fäkting man mot man lärde de att med färdighet sköta de vapen, som brukades i deras tid.

Människornas kamp med djuren fördrade jemte erfondenliga kräfters stor försigtighet för att kunna angripa de till bekämpande inställda djuren från deras svaga sida. Dessutom

van-

vändes man härigenom att ej frukta någon fara.

Men den med detta slags öfningar för-
enade grymhet föranlät kejsar Constantin att
afskaffa dem.

Genom dessa gymnastiska öfningar i cir-
cus lärde man att köra med två, fyra, sex,
ja stundom ätta i bredd för en vagn spända
hästar, så att de i samma fart vände omkring
målet, utan att något gick sonder.

Derefter förenade man med dessa kapp-
löpningar militäriska rörelser, och ansåg des-
sa öfningar endast som en krigsskola, i hvil-
ken lärdes att strida. Furstar och adel gjorde
sig derföre ett nöje af att häruti förvärfva skick-
lighet, och derifrån härleda sig tornerspel,
lansbrytning, carrousel ridning samt hufvud-
och ringrättning, hvarom jag i följande afdel-
ningar skall tala.

För-

Första Afdelningen.

Om tornerspel.

Tornerspelen äro enligt några författa-
re uppfunna af kejsar Manuel Comnenus i
Constantinopel. I början bestodo de endast
i kapplöpning till häst, hvarunder man från
åtskilliga håll kom och blandade sig om hvar-
annan, samt vände hit och dit, hvaraf de ock-
så erhållit namn af tornerspel (tournois, tourner
vända). Sedermera brukades kappar, som man
kastade mot hvarandra, och betäckte sig med
sköldar. Denna kappkastning liknade nästan
Trojanska spelen, hvilka deifrån hunno till
Romerska ungdomen, och brukas för närva-
rande ännu hos Turkar, Perser och några an-
dra Österländska folkslag.

Morerne voro ganska skickliga i dessa tor-
neröfningar. De införde inbundna bokstäfver
på namn och ord af en egen synnerlig bety-
delse, deviser och liberier, hvarmed de sirade
sina vapen och täckena på sina hästar. Lika-
ledes hade de en mängd hemliga betydelser
på färgorna; svart betydde sorg, grönt hoppet,
hvitt.

hvitvitskuld, rödt grymhet o. s. v. Blandningen af dessa olika färgor tolkade således deras tankar och afsigter. Som de voro ganska belevade, gälvo de damerna, som utdelade priserna bland riddarne, vid tornerspelets slut en Bal.

Andra folkslag bifogade ännu något vid dessa rustningssätt. Götherne och Tyskarne satte flygande drakar, harpyer, lejonmunnar och andra dylika saker på sina hjelmars för att se trotsigare och grymmare ut, och hägerfjädrar på höga mössor, hvilket kallades *hjelmprydnader*, som nu för tiden endast brukas i vapen.

Fransmännen brukade en vapenrock eller klädning, hvilken af förnåma och riddare togs utan på harnesket.

Ursprungligen voro vapen icke annat än kännetecken på sköldarne, hvilka Tyskar och Fransmän införde vid små tornerspel, och riddarliga högtidligheter såsom riddarnes skilnadstecken; men sedan den tiden gälla de som

ett

ett kännetecken på adel, och att åtskilja familjerna.

Kejsar Henric den förste med tillnamnet fågelfångaren införde vid tionde århundradet tornerspel i Tyskland, för att bibringa adeln öfning och täflan. Dessa öfningar varade ända till slutet af femtonde århundradet; men upphörde genom det ringa värde som sattes derpå af adeln, hvilken föredrog vekligheten framför dessa ädla öfningar.

Andra Afdelningen.

Om lansbrytning.

Lansbrytning (*joute, joute*, af det latinska *juxta* pughare, emedan man härvid faktade nära hvarannan) var ett med anfall och lansåktning beledsagadt lopp in på täfningens banan. Två i harnesk klädda ryttare sprängde längs åt den dem åtskiljande banan i fullt jagande mot hvarandra, och när de möttes på midteln, stötte de hvarannan så våldsamt med lansarne, att somliga lyftes ur sadeln och ka-

sta-

stades ofta till marken, och andra kullrändes med sina hästar.

Lansbrytning och kämpande på täflingsbanan var brukligt långt före carrousel-ridning i Frankrike. Furstar, förnåma herrar och adelsmän syntes dervid utan skillnad på stånd; men sedan detta löpande och faktande hade en sorglig utgång för Henric den andre, afskaffades det, och endast carrousel-ridning bibehölls; emedan ryttaren dervid utan någon fara kunde visa sin vighet och skicklighet i hufvud- och ringräkning.

Tredje Afdelningen.

Om carrousel-ridning.

Carrousel-ridning är ett krigiskt nöje, som föreställer en strid, hvilken utföres af en i flera rotar (quadrilles) indelt trupp ryttare, hvilka äro bestämda till den kapplöpning, för hvilken priset är utsatt.

Detta skådespel bör utsiras med vagnar, maskiner, valspråk, berättelser, concerter och

häst-

hästbaletter, hvilkas mångfaldighet erbjuder ögat en praktig anblick.

Då ändamålet med dessa tillställningar är att undervisa prinsar och namnkunniga personer, för hvilkas nöje eller ära de föranstaltas, så bör ämnet vara sinnrikt, krigiskt och passande till tid, ställe och person.

Vid en fullständig carrousel äro flera saker att iakttaga:

- 1) Öfversten och hans adjutanter.
- 2) Ryttarne, af hvilka hvarje rote består.
- 3) Deras fejbefref, namn, klädsel, valspråk, vapen, maskiner, pager, slafvar, bilopare, heljenter, samt deras hästar och prydnader.
- 4) Berättare, figuranter och musikanter.
- 5) Ryttarnes olika lopp, för hvilka priset utsätts.

Öfversten förer hela tåget, inrättar marchen, låter rotarne jemte deras medfölje tåga in, förer dem inom skranket på rännarebanan;

stäl-

ställer ryttarne på sina poster, och anvisar ställen för machinerna.

Adjutanterne äro honom vid dessa förrättningar behjelpige, uträtta hans befallningar, och föra liksom han, commandostafvar.

Minsta antalet rotar vid en tillbörlig carrousel-ridning är fyra, och största tolf, hvilka alla böra bestå af jemnt tal, så att de stridande partierna blifva sins emellan lika, och att löppet kanske tvåfaldigt.

Hvarje rote består vanligen af fyra stundom af sex, åtta, tio till tolf ryttare, anföraren oberäknad, hvilken är förnämsta personen, om ryttarne annars icke äro af lika stånd, i hvilket fall, till undvikande af alla tvistigheter, lotten bör afgöra, hvem som skall vara det. I större carrousel-ridning äro vanligtvis prinsar anförare.

Rotarne äro af två slag: försvarare och angripare, hvaraf försvararnes rote är den anseeligaste.

För-

Försvararne (tenans) öppna carrouseln, och göra första utmaningen genom fejdebrief, som af härolder offentligen kungöras; de kallas försvarare, emedan de framställa vissa meningar, som de med vapen i hand förbinda sig förfäkta emot hvem som helst. De utgöra första roten.

Angriparne (assaillans) äro de som genom sina svar på försvararnes utmaningar och fejdebrief erbjuda sig att försvara motsatsen: de utgöra den motsatta roten.

Utmaningen sker i anförarens namn för den roten, han gifvit sitt livree.

Utmaningsbrefven bestå vanligtvis af fem punkter:

1) Deras namn och adresser, hvilka försvararne låta utfordra.

2) Orsaken hvarföre försvararne utmana dem, som de angripa.

3) Åtskilliga meningar, som de med vapen i hand mot hvem som bäst erbjuda sig förfäkta.

D d

4)

4) Stället och stridssättet.

5) Namnen på försvararne som sända fejdebrefven, hvilka namn antingen lånas af historien eller någon saga.

Dessa fejdebref kunna skrivas på prosa eller vers; och då begär till rykte och beröm föranleder utmaningarna, så utsmyckas de med prålände ord. Prinsar låter man likväl icke utmana, och sänder ej heller dem såsom andra något fejdebref.

Då ämnet till carrouseln toges antingen af historien, eller någon saga, eller är emblematiskt, så antaga försvarare och angripare också namn, som passa till den roll de föreställa. T. ex. de som föreställa namnkunnige Romare, nämna sig Julius Cæsar, August o. s. v.

De gifva sig äfven romaneska namn, såsom lilje- sol- rosenriddare o. s. v. Stundom äro de blott diktade, såsom Florimund, Lisander o. s. v.

Nam-

Namnen böra svara emot ryttarnes valspråk, och roten bör äfven kallas derefter. Deras klädsel, livrée, vapen, maschiner, slafvar och utmaningsbref böra vara öfverensstämmande.

Pagerne äro gemenligen till häst, samt föra lansarne och de viserna.

Bilöparne och betjenterne föra handhastarne, samt hålla vid maschinerna. De förklädas till Turkar, Morer, slafvar, Armenianer, apor och björnar, allt efter som ämnet är, och anföraren för roten finner för godt.

Berättelserna, musiken och större delen af maschinerna, hvilka tjena till en carrouselns prakt, äro en uppfinning af Italianerne, hvilka i allting alltid hafva sökt använda det sinrika, och äro äfven derföre namnkunnige.

Berättarne och figuranterne föreställa liksom skådespelare, åtskilligt, allt efter som ämnet är. Stundom författas också allegoriska vers till dens ära, för hvilken högtidligheten anställes.

Mu-

Musikanterne begagnas vid vokal- och instrumental concerten; och musiken, som komponeras till denna högtidliga ståt, är af två slag; den ena militärisk, d. v. s. bullrande och krigisk, den andra len och angenäm. Den förra går till ryttarnes uppmuntran framför hvar rote, då den marcherar in på tornerplatsen (comparsé), och tillkännagifver deras ankomst och rännande. Den andra begagnas endast vid berättelserna, maschinerna, och att öka praktén.

Till krigsmusiken höra trumpeter, trummor, pukor, oboer och pipor. Vid den som beledsagar vagnarne och maschinerna, brukas violiner, flöjter, pipor och dylikt. Efter musiken förenad, uppföras dansar och balletter till häst, hvilka jag i afdelningen om balletter skall omtala.

Fjerde Afdelningen.

Om rännandet.

Allt hvad här ofvan är nämnt, angår nu endast praktén och tillställningen af en carousel-

selridning; men det hufvudsakliga består i rännandet, för hvilket prisen utsätts, och hvari ryttarne visa sin färdighet.

Tillförene bestod det betydligaste rännandet uti att bryta lans emot hvarandra, eller mot qvintanen; uti fäktning till häst med värja; uti ränning emot hufvud och ring, och uti ballett-ridning.

Jag har förut, då jag talade om lansfäktning, sagt på hvilket sätt man bröt lans mot hvarandra på tornerplatsen; men sedan skjutgevärd uppfunnos, är lansens afskaffad vid arméen, och denna ganska äfventyrliga öfning aflagd.

Man bröt äfven lans emot qvintanen, hvilket är ett urgammalt rännande, som uppfanns af en vid namn Qvintus. Man begagnade stammen af ett träd eller en pelare, mot hvilken man bröt lansen, för att lära träffa fienden med säkra stötar. Sedermera brukades en i harnesk klädd man af träd, mot hvilken rändes med lansen. Vanligaste sättet var likväl en i skapnad af en karl gjord, rorlig trädfigur, ställd

på

på en tapp; men det besynnerliga härvid var, att denna figur var gjord på det sättet, att den blif stående orörlig när man träffade pannan, mellan ögonen, eller på näsan (ty dessa voro de bästa stötarne); men råkades han på något annat ställe, så vände han sig så hastigt, att om ryttaren ej var nog vig för att undvika honom, fick han ett duktigt slag öfver ryggen af en trädsabel.

Vid fäkting med värja uppställdes ryttarne fyratio steg åtskilda från hvarandra på tornerplatsen vid begge sidor af skranken och emellan prinsarnes loger. Här afbidade de, klädda i harnesk med värjan i hand, endast trumpaternas ljud för att ränna fram. Derpå sänktes venstra handen, och när högra armen höjdes, rånnde de häftigt mot hvarandra, samt med det samma de i förbifarten vände sig något åt venstra sidan, höggo de hvarandra öfver ansigtet; på samma ställe, hvarifrån motfaktaren ridit, gjordes halfvolte, hvarefter rännandet på detta sätt tre gånger förnyades. I stället att efter tredje hugget åter rida förbi

bi hvarandra, och göra halfva volten, vände de sig å ömse sidor på volter af ett spår, red do midt för hvarandra, och gáfvo hvarandra lifliga och eftertryckliga sabelhugg, hvarefter fortfors till tredje volten. Härefter vände de tillbaka till det stället, hvarifrån de ridit, och ställde sig så, som de åter ville göra en halfvolte; men i samma ögonblick syntes två andra ryttare, hvilka intogo platsen, och förnyade samma scene.

Connetable de Montmorenci blef mycket namnkunnig i denna öfning. Det vore önskligt att den ännu var i bruk, emedan den är en verklig krigsskola, hvori man så väl lär att bruka värja, som pistol; och det så mycket mer, som den ej är förenad med någon fara, emedan huggen åt hufvudet kunna gifvas flata, och pistolerna kunna lossas i vadret.

Af allt rännande, som i gamla tider brukades vid tornerspel och carrousel-ridning, har man endast i senare tider bibehållit hufvud- och ringrännig vid ridskolorna, hvilket kommer

mer att utgöra innehållet af de begge sista afdelningarna.

Femte Afdelningen.

Om hufvudränning. (Tab. XXVII).

Denna öfning var förr bruklig hos Tysskarne än Fransmännen. De krig som fördes med Turkarne, gafvo dem anledning dertill. De öfvade sig i rännande mot figurer af Turkiska och Moriska hufvuden; slungade kastspjut mot dem, eller sköto med pistoler på dem, och somliga togo bort dem på värjspetsen, för att lära sig jaga efter, och likaledes borttaga deras kamraters, de Turkiska soldaternes hufvuden, för hvilka de af sina officerare fingo belöning.

Vid hufvudränning brukas lanssen, kastspjutet, värjan och pistolerna.

Lanssen är sammansatt af spetsen, kolfven, handfånget och nedra tjockändan; dess längd är ungefär sex fot.

Kast-

Kastspjutet (dard) är gjordt af något slags hårdt träd, ungefär tre fot långt, spetsadt åt och jernbeslaget på ändan. På ett ställe äro små jernknappar inslagna, för att utmärka hvar det bör fattas, så att det kommer i jemvigt.

Vid en vederbörlig ränning brukas vanligtvis fyra af papp gjorda hufvuden. Först det som tages med lanssen och sättes fast på ett jern, liknande en ljusstake, hvilket fastes antingen i väggen, eller på en påle på ridbanan. Detta jern är rörligt, och vrider sig omkring uti två jernringar. Det bör vara två fot långt, och sitta åtta fot högt från marken.

Det andra är ett platt Medusæ hufvud, något mer eller mindre än en fot bredt, och lägges på ett starkt något större bräde, hvilket fastes på en påle, eller på skranket, som omgifver banan, fem fot högt.

Tredje hufvudet är ett Moriskt hufvud, hvilket likasom Medusæhufvudet antingen fastes på en påle eller på skranket.

Fjer-

Fjerde hufvudet, som tages med värjan, ställes på en liten upphöjning på marken, half tredje fot från väggen eller skranket.

Dessa hufvuden böra ställas längsät ridbanan, hvilken såsom förut är sagdt, bör vara en i 20 fot lång, och 36 fot bred fyrkant. Detta förutsätter, att hufvudet för lanssen bör ställas vid ändan af banans två tredjedelar d. v. s. 80 fot från hörnet af ridbanan, der första halfva volten göres, se Tab. XXVII Nr 1.

Medusæhufvudet bör ställas på halfva ridbanan fem fot från väggen, på samma sida som hufvudet för lanssen, när rännarebanan omgifves af väggar N:o 2, men inneslutes den endast af ett skrank, så sättes det derpå, äfven som Moriska hufvudet N:o 3, hvilket ställes midt emot Medusæhufvudet på andra sidan af ridbanan.

Hufvudet för värjan ställes på jorden på samma sida som Moriska hufvudet, half tredje fot ifrån väggen och 40 fot från hörnet, der rännandet slutar. N:o 4.

När

När pistoler brukas, fästes pappet på väggen i lika höjd med en karl till häst. Somliga skjuta icke dess mindre också på Moriska hufvudet, i stället för att slunga kastspjutet deremot, emedan pistoler äro verksammare än detta instrument.

Svåraste saken vid hufvud-ränning är att med vacker hållning lyfta lanssen. Derföre ställer man sig tre hästlängder framom hörnet, der första halfva volten börjas, och håller hästen rättad en stund stilla. Lanssen hålles i högra handen med spetsen uppåt, något framåt öfver hästens högra öra, och midt på benet.

Innan hästen sättes i kort galopp, hvilken bör vara förenad och samlad, begynner man lyfta högra armen som håller lanssen, och sträcker pekfingeret längs handfånget; armbågen höjes i linie med axeln, och armen hålles derifrån till handlofven rakt framåt, så att axeln, armbågen och handleden bilda en rät vinkel. Om handen hölls midt för ansigtet, skulle lanssen skymma, och hölls hand och arm för högt eller för lågt, skulle det ej se bra ut.

När

När lansen hålles sålunda i halfva volten, A, så böra följande fyra väsendtliga rörelser nödyändigt noga iakttagas, för att med hållning kunna höja lansen när ränningen sker emot hufvudet. Första tempo är att något sänka pekfingeret och handleden, samt höja något på armbågen, utan likväl att lansspetsen afviker eller rubbas. Derpå sänkes armen så omärkligt åt lifvet ner till höften, hvilket utgör andra tempo; hvarest armen åter bör med något vid lifvet utåt krökt handled, utan att hvarken föras fram eller tillbaka, höjas och hållas så länge sträckt, till dess handen kommer öfver och på sidan om hufvudet, hvilket är tredje tempo. Vid fjerde tempo vrider man handen så, att naglarne vändas mot hufvudet, och låter lansen helt omärkligt sjunka ner i den ställning den var innan han började lyftas, d. v. s., att armbogen föres i lika höjd med axeln.

Rännandet med lansen mot hufvudet sker i tre afdelningar. I den första föres hästen i kort galopp från hörnet till ändan af första tred-

tredjedelen på linien. Derpå sättes hästen i stark galopp, och lansspetsen sänkes omärkligt emot hufvudet, hvilket bör med en stöt borttagas, d. v. s. armen utsträcket något för att få det löst från pålen.

Från hufvudet till hörnet sättes hästen åter i kort galopp, och armen höjes för att visa det på lansspetsen sittande hufvudet.

Härpå aflemnar man lansen, och fattar der jemvigten är utmärkt, ett af kastspjutet, hvilka ligga innanför ryttarens ben med åtkrüppan vända spetsar, och böra fasthållas af hans knän. Med fri, sträckt, hög, och något ofvan för hufvudet hållande arm föres kastspjutet derefter framåt, och iakttages, att det med mot armbågen riktad spets, samt med den spetsen motsatta ändan något höjd öfver hästens venstra öra, hålles med utbredd arm i jemvigt. I denna ställning vänder man vid b, för att komma till Medusæhufvudet och svänger kastspjutet öfver hufvudet för att rikta spetsen och kasta det, hvarvid armen drages något tillbaka, så att spjutet kan slungas med mera styrka. Se-

Sedan man kastat spjutet, vänder man hästen för att komma till andra väggen, och i detsamma man i hörnet på den sidan hufvudet för värjan står, gör tredje halfva volten vid c, röres kastspjutet på samma sätt, som jag nyss sagt vid Medusæhufvudet, för att kastas mot Moriska hufvudet. På detta hufvudet kan också skjutas med pistolen.*)

Derpå vänder man åter hästen, och börjar, så snart man kommer till andra väggen, fjärde halfva volten d; drager med prydlig hållning värjan öfver venstra armen, och ej under handleden, emedan den på sådant sätt kunde säras, samt håller henne med ledig, sträckt och högt öfver hufvudet stående arm rätt upp och ned, och låter henne i vändningen skimra. Vid ändan af ridbanans första tredjedel, sätter man hästen i starkaste galopp till hufvudet, lu-

*) Förf. är icke rätt tydlig i föreskriften om tourerna; äfvensom beskrifningen ej så noga öfverensstämmer med teckningen. Öfverhufvud synes ej huru man på skickligt sätt skall kunna komma till de fyra hufvuden, om icke i hörnen a, c göras hela i stället för halfva volter.

Aum. af T. öfv.

lutär lifvet ned mot hästens högra bog, stöter i ters med värjan till hufvudet, lyfter upp det i qvart, och håller det högt i vädret för att visas vid ändan af banan. e.

Vid hufvudrännning gifvas ännu några väsendtliga stycken att iakttaga, hvilka bestå deruti, att man aldrig får galoppera falskt, ej tappa hatten, eller förlora stigbyglarne. Inträffar någon af dessa händelser, så anses rännningen för ingenting, änskönt man hade tagit bort hufvudet. På denna grund bör man, innan rännningen börjas, sätta sig behörigt i sadeln, stöda fast i stigbyglarne, och trycka hatten väl ner; samt på det hästen må otvunget sträcka ut, böra längre tyglar hållas än i manège, der hästen bör gå samlad; likväl få de ej släppas efter för mycket, på det så väl ryttare som häst må bibehålla mera säkerhet under loppet.

Sjette Afdelningen.

Om ringrännning.

Denna öfning var ej i bruk hos de gamle, utän

utan infördes först, när af artighet och aktning för det vackra könet, damerna gjordes till skiljedomare vid dessa ridderliga öfningar. Prisen, som förut voro militäriska, förvandlades nu till ringar, hvilka för att vinnas, måste borttagas med lansspetsen. Detta gaf anledning till ringrännningen.

Ringens höjd är ställd till höjden af hästens hufvud. Ringen bör liksom hufvudet för lansens placeras vid ändan af banans andra tredjedel N:o 1, och hänga i höjd med ryttarens panna öfver hästens högra öra.

Trädet, liknande en vippegalje, på hvilket ända ringen hänges, är en ungefär två fot lång rund kapp, (som bör sitta sju eller åtta tum högre upp än ringen, så att ryttaren ej stöter emot med hufvudet eller lansen och sårar sig under rännningen, hvilket stundom händer (brider la potence).

Hyad lansens lyftning beträffar, verkställles den på samma sätt som jag beskrifvit vid hufvudrännning, och enda skillnaden är att ringen ej borttages med någon stöt, såsom hufvudet.

Yt-

Ytterligare bör man, såsom jag redan förut anmärkt, någongifva akt, att ej börja sänka spetsen på lansen, förr än vid slutet af banans första tredjedel, när hästen sättes i starkaste galoppen; hufvud och axlar få härvid ej röras, och armbågen bör hållas högt, så att nedra ändan af lansens hyarken berör armen eller lifvet, utan lansens blott hålles af handen. Lansen bör ej heller hållas för mycket åt yttre sidan åt hästens venstra öra, utan tvärtom stå öfver högra örat, emedan den eljest vid luftens genomskärande kunde rubbas och förlora riktningslinien. Under rännningen bör man rigta åt yttre och öfre randen på ringen, hvaraf följer att spetsen ej får sänkas för tidigt.

När man ridit förbi der ringen satt, samlar man hästen åter i kort galopp, och lyfter så småningom lansspetsen, till dess den slutligen är i samma skick som från början, utan att se tillbaka om ringen kommit med, hvilket somliga ryttare göra, oaktadt de träffat den riktigt (faire un dedans). Ej heller får man draga öfra delen af lifvet tillbaka, när hästen ef-

E e

ter

ter slutad ränning arrêteras, emedan detta strider emot ett vackert utseende hos en ryttare som förer lans.

Stundom träffas endast yttre kanten på ringen med lansspetsen, utan att han tages bort (faire une atteinte). Ibland händer också att han fångas i jernöglan hvarmed han är fästad; men sådan ränning gäller ej, om man ej förut bestämt att taga honom på detta ställe.

Hvad priserna beträffar som utsättas så väl för ringen som hufvuden, bör hvar och en, som vill erhålla dem, göra tre ränningar.

De som fångat flesta ringarne, eller ofstast träffat yttre kanten, erhålla det för ringen utsatta priset; men äro alla de täflande häruti lika, eller har ingen utaf dem hvarken fångat eller träffat yttre kanten på ringen, så förnyas de tre ränningarne.

I afseende på hufvudränningen, så erhålla de priset, hvilka borttagit de flesta, men i fall detta antal är lika dem emellan, så erhålla

hålla de priset, hvilka träffat hufvudet mellan ögonen, eller kommit detta ställe närmast.

I och för detta har man skiljoman vid carrousel-ridning, som väljas ibland de äldsta af de i dessa ridderliga öfningar namnkunnige ryttare.

Fördom hade man flera pris, nemligen: högsta priset erhöill den, som fångat flesta ringarne, tagit största antal hufvuden, eller gifvit qvintanen bästa stötarne. Dernäst var pris för kappkörande, hvarvid hvarje riddare förde en dam, för dem, som hade de vackraste deviserna, och för dem, som verkställde ränningen med vackraste hållningen.

Sjunde Afdelningen.

Om hästballetten.

Hästballett (la Foule af det Italienska la Fola) kallas den öfning, då flera ryttare på en gång tumla ett visst antal hästar i åtskilliga figurer, efter ljudet af flera instrumenter.

Den-

Denna öfning är också uppfunnen af Italienarne, hvilka prydde sina carrousseller med en mängd artiga uppfinningar, som framställde ett lika så öfverraskande, som angenämt skådespel.

Till denna öfning fordras väl inridna, fullkomligt manège-mässiga hästar, samt mycket snälla och snabba ryttare, i anseende till svårigheten att derjemte på marken iakttaga en noga proportion, och bibehålla hästen i sin manège-ställning, och taktmässiga rörelse.

Det kan vara nog när jag framställer ett exempel på denna öfning, hvaraf man kan göra sig ett begrepp om alla upptänkliga balletter.

Längs utmed begge väggarne eller skranken på ridbanan ställas fyra ryttare på hvar sida i rak linie, hvilka allt efter banans mer eller mindre längd, böra sitta tio till tolf steg från hvarandra, så att en silter till höger, och en annan midt emot till venster; ytterligare placeras tre midt åt banan, hvaraf en intager

mid-

midelpunkten, och de begge andra sättas på lika afstånd i rak linie med den medlorste. Dessa elfva ryttare böra sitta rättade på tre linier, och med hästhufvuden vända mot en af banans ändar.

De längs väggarne placerade ätta ryttare d. v. s. fyra på hvar sida, göra halfva volter och byta alltjemt om hand. Af de tre som sitta i linie midt åt banan, vänder den som sitter på midtern, sig i pirouetter, och de begge andra tumla i volter, den ene åt höger, den andre åt venster.

På gifvet tecken af carouselens anförare samlas de hastigt och sluta repriserna antingen med courbeter eller med den maenge, hvare deras hästar äro dreserade.

Alla de öfningar, hvilka beskrifning och regler jag i detta kapitel uppgifvit, tillställas för att gifva en angenäm och undervisande krigisk föreställning, samt bibehålla tafeln bland adeln.

Emot

Emot slutet af sextonde århundradet voro de mycket i bruk i Italien. I Rom och Neapel voro de berömdaste ridskolor. Andra nationer besökte dem för att fullkomna sig. Furstarnes och adelns nöjen bestodo fördoms dags i dessa öfningar. Man böd till att häruti göra sig kunnig och berömd, för att med heder kunna tjena sin öfverhet, och ernå den tapperhet och skicklighet, som bör vara oskiljaktig från dem, hvilka egna sig åt krigsståndet.

Om Stuteri inrättning.

Ingen tviflar, att ju hasten så väl till kommunikationens underhållande emellan invånarne i ett land, som till varors förslande från en ort till en annan, och slutligen till en stats prydning och försvar, bland alla öfriga kreatur är det nödvändigaste och nyttigaste. Det vore således förvånande, om man värdslösade fortplantningen af denna kreaturs art i ett rike, der man finner allt, hvad som erfordras till aulaggande och underhållande af stuterier.

Det

Det är visst att Frankrike, från denna sida betraktadt, ej har något öfrigt att önska, emedan det ligger under ett luftstreck, som har förträffliga beten i öfverflöd. Sjelfva historien intygar sanningen häraf. Hon underrättar oss, att Romarne på Rhonens stränder hade anlagt goda stuterier, emedan de voro så fullkomligt öfvertygade derom, att ej nog omtänka kunde användas på förskaffandet af ett godt och talrikt kavalleri. Utom dess öfverlemnas genom denna fördels värdslösande vinsten af en säker och nyttig handel åt grannarne. Dessa anmärkningar höra emedlertid ej till den sak jag afhandlar. Jag inskränker mig derfore att endast här anföra mina betraktelser öfver hvad andra skriftligen afhandlat i detta ämne. Betraktelser som på ett nyttigt sätt föröka detta arbete.

En senare författare liknar med skäl ett stuteri vid en trädgård. Han säger, att fördelaktigt planterade och väl vårdade träd frambringa förträffliga frukter i stället att slumpvis satta och värdslösade träd ej lemna

nå-

några välsmakande frukter. Det samma äger rum vid ett stuteri, emedan synnerliga kunskaper erfordras för att deri uppdraga goda hästar.

Det väsendtligaste, hvarpå man bör fästas afseende vid anläggandet af ett stuteri, är:

1. Lägets, jordmånens och betets beskaffenhet.

2. Valet af hingstar och ston.

3. De regler, som vid ett stuteris förvaltande bör iakttagas.

4. Slutligen sättet att till tjänstbar ålder uppfostra fölen.

Hvaröfver jag i följande afdelningar skall bjuda till att tydligare förklara mig.

Första Afdelningen.

Om den för ett stuteri passande jordmån.

Erfarenheten visar, att uti ett på torr, hård, till utseendet ofruktbar, jordmån anlagd

stu-

stuteri framalstras friska, lätta, ståtliga och kraftiga, sig af liten föda närande, hästar med torra, senstarka ben och fasta hofvar, allt egenskaper, som af kännare sökas och värderas. De som deremot uppfostras på feta, sanka beten, hafva till större delen grofbeniga, mycket köttfulla hufvuden, köttfull hals, tjockt lif, tjocka liasleder, stora hofvar och tunga platta fötter; minsta arbete förstör dem i grund; de fordra fet och öfverflödig näring; de äro af en fuktig kropps beskaffenhet, och följaktligen falla för slussaktighet, vi synnerhet på benen, dit alla vätskor liksom dragas sigaröd stundt

De flesta af dessa fel finner man på många i Holland, Frisland och Fländern uppdragna hästar, emedan betet i dessa länder är i anseende till sitt sanka läge, och det kyliga klimatet, fett och mycket fuktigt. Dessutom verkar det öfverflödiga gräset, som denna jordmån frambringa, att fölen utomordentligt tilltaga i storlek och tjocklek, men ganska litet i senor, täthet och mod; emedan fuktiga och vattenaktiga näringsämnen hafva, som natur-

for-

forskare påstå, den egenskap, att de utvidga och uppmjuka djuriska kroppsdelar; då deremot uppvärmande näringsmedel sammandraga och stärka dessa delar. På denna grund äro också i det hela taget hästar, som uppfödas i de varma länderna, senstarka, lätta, kraftfulla och uthålliga. De lefva längre än andra hästar; ty det är säkert, att luften, klimatet och jordmånen i dessa nejder frambringa gräsarter och säd, hvilka stärka och upplifva de derstädes uppfödda hästars natur.

Men dermed är det icke sagdt, att man endast kan uppföda goda hästar i länder, der klimat och näringsmedel äro varma. Redan från längre tider tillbaka hafva från Tyska kejsarliga och andra furstliga stuterier kommit hästar, hvilka i mod ofta öfverträffat hingstarne, från hvilka de härstammade. Samma fördel har stundom visat sig i några kantoner af Normandie och Limousin, när stuterierna derstädes ej blifvit värdslösa.

Af alla dessa omständigheter följer, att man genom konsten bör söka ersätta hvad naturen

turen nekade ett land. Man väljer därför en något högt liggande, med några höjder och små kullar afvexlande nejd, der jordmånen hvarken är för fet eller tung; men den får ej vara helt och hållet torr och mager, utan äga förmåga att frambringa ett sött, fint och valluktande gräs. Man försöker detta genom såning af allahanda slags frön med dessa egenskaper. Laget bör också vara åt söder eller öster.

Då nu nyss omtalade jordmån och önskan de belägenhet finnes i åtskilliga af Frankrikes provinser, så kan häraf lätt slutas, att vi endast genom försummelse, bristande uppmärksamhet och dåligt val af hingstar *) beröfvas fördelen att kunna uppföda så vackra både rid- och vagnhästar som man kan önska sig.

Lyck-

*) Detta missöde har beklagligen icke träffat Frankrike allena. Tyskland kan också visa prof derpå; ty huru många fordomdags förträffligt stuteri är icke genom de af förf. omnämnde fel, i senare tider så försämradt, att de kreatur, som der med stor kostnad uppfödas, till dess de bli fullvuxna, knapt förtjena namn af hästar.

Lyckligtvis kan man likväl hoppas, att genom den omsorg, som för närvärande användes på medel att afhjelpa dessa brister, skall inom kort alla älskares af ridkonsten önskan tillfredsställas.

Andra Afdelningen.

Om valet af hingstar och ston.

Från äldre tider hafva hingstar från de varma länderna ansetts vara de bästa till fortplantningen. Sådana äro Arabiska, Barbiska, Turkiska och Spanska hästar. Om de väljas med kännedom, så kunna de hästar, hvilka från dem härstamma, åter efter sig alstra förträffliga hingstar.

En vacker Engelsk, Dansk eller Tysk hingst kan med fördel nyttjas i ett stuteri, emedan begäret hos adeln i dessa länder efter fullkomliga hingstar är så stort, att de ej spara något för att erhålla dem. Likväl är det fördelaktigare att bekomma dem från deras egentliga hemort. Dessa alstra nästan alltid hästar af

en

en ännu ädlare och stoltare hyggnad, utstå bättre att strapseras, och lefva längre, än de, som härstamma af hingstar från nordiska nejder.

Efter en Barbisk hingst, i synnerhet i Frankrike, blir affödan vanligen större än han är sjelf. Likväl får han ej vara högbent eller långt karledad, utan tvärtom bör han hafva något korta, i förhållande till benen tjocka, och behörigt böjliga karleder.

Med Spanska hingstar lyckas det icke så väl, emedan deras afföda blir mindre än de äro sjelfva, och stona blifva ej så lätt dragliga efter dem, som efter en Barbisk hingst. Vill man nyttja en Spansk hingst till beskällare, så bör man välja en som är stark i lifvet, med starka hogar och ben, af fördelaktig växt, emedan de från honom härstammande fölen dock alltid urarta.

En vacker hingst bör vara stor, med hög framdel, fullkomligt frisk, ung och selfri. Han får ej vara svagsynt, ej svankryggig, ej felaktig.

tig i hasleder, ben eller fötter, framför allt icke kohasig eller för smal i bröstet, utan vid och öppen mellan armar och hasleder.

Men det är icke nog att välja en hingst af en präktig figur och utan något af de fel, som uti första delen af denna afhandling äro beskrifna. En lika så väsendtlig sak som, jemte dess figur, bör undersökas, och hvar på många ej gifva akt, är dess inre egenskaper, som allt för ofta åsidosätts. Också förökas genom denna bristande kännedom och uppmärksamhet dessa vackra skinkmarrar, som endast äga ett betydligt värde genom deras okunnighet, hvilka låta sig intagas af dem; ty oäkta kännare anse godhet och skönhet vara oskiljaktiga. I en annan icke mindre villfarelse råka de, som, när en hingst efter långt bruk börjar blifva stel, förvisa honom till stuteriet, liksom det gjorde tillfyllest, att han i ungdomen varit god, för att ännu i sin höga ålder kunna alstra duktiga föl; men en för gammal och förbrukad hingst, som utstått många och stora ansträngningar, kan ej alstra några senstarka, kraftiga föl.

Vid

Vid annalkandet till stoet äro verksamhet och lätthet hingstens väsendtliga egenskaper. En kall och slapp hingst producerar ej andra än matta, kraftlösa föl.

Anskönt jag emot flere författares mening anser härens olika färg blott som ett vilkorligt naturspel, så håller jag likväl före, att man bör välja hingstar af mera omtyckt och värderad färg, icke för det jag anser dem för bättre, utan blott för att införa vacker färg i ett stuteri.

Färgor, hvilka mest värderas äro: agat-svart, eller glans-rapp, vacker skimmel, kastanjebrun, guldbiun, brandfuchs, vinfuchs och hög Isabell med svart rand, mahn och extremiteter. Alla så kallade sänkta eller orenare färgor på hären med hvita extremiteter värderas med skäl ej i ett stuteri.

Till följe af hvad jag om valet af en hingst nyss sagt, är till erhållande af vackra, goda och modiga hästar icke annat medel öfrigt än att utan att se på någon kostnad, inköpa hingstar,

star, hvilka, utom en vacker figur, hafva alla en god hästs oforderliga egenskaper, hvartill hörer god mun, spänstighet och smidighet i hancherna, och så mycken smidighet i bogarna, att hästen derigenom är så lös och ledig, som han i sitt råa tillstånd utom konstens hjälp kan vara. Alla dessa egenskaper böra ytterligare åtföljas af mycken läraklighet, och förenas med ett muntert och kraftigt temperament. Hvarje häst, som af naturen är krånglig, ilsken, wild, skygg, istadig, falsk eller menniskofientde, eller biter och slåss, bör helt och hållet uteslutas från ett stuteri, emedan alla dessa fel ärfvas vidare och förpesta racen.

Men då nyss beskrifne egenskaper, hvilka utgöra en god beskällare, icke alltid bero på hästens blotta figur, så bör man nödvändigt rida den man är sinnad att köpa, för att kunna bedömma hans förmögenheter och krafter, samt känna om han ej har något fel i munnen, bogarna, hancherna eller haslederna o. s. v., liksom om han derjemte är fri från alla invärtes odygder.

Likaledes kan man ej vara nog uppmärksam att från ett stuteri aflägsna alla med arffel behäftade hingstar: dessa fel äro, enligt kännarens utsägo, trångbröstighet, rots, qvickdrag, tjocka hasleder, piphas, galla, spatt, skälen, böjda krumma ben, tåtrampare, månadsblindä, kollriga, de som hafva anlag till döfkoller, krubbitare och de med feta, dunkla, flytande ögon. Till dessa fel bifogas ännu de redan här förut omtalade oarter, hvilka härröra af illska och blott halsstarrighet. Alla dessa fel ärfvas vanligen från afvel till afvel.

Tycker man om vackra vagnhästar, så bör man dertill välja en hingst af grofvare byggnad än till ridhästar och gifva honom ston af hans växt. De som mest värderas till detta bruk, komma från de bästa Danska och Tyska stuterierna. Men vill man hafva vackra och felfria figurer, så får icke göras afseende på priset; ty inom sjelfva dessa länder äro de ganska dyrbara.

Allt hvad nyss är sagdt om valet af en hingst, kan likaledes tillämpas vid valet af ett

sto, emedan om det ej äger samma goda egenskaper, så befaras, att fölen som falla derefter, behäftas med moderns fel, oaktadt hingstens fullkomlighet.

Engelska och Normandiska ston hållas för de bästa, när de äro af god race, med hög framdel, och derjemte starka, tjocka och stora i lifvet; men likväl af medelmåttig längd med bredt skräf, d. v. s. att de hafva vida, rundade reffen och fylliga slagsidor.

Då Barbiska, Spanska och andra från östra och södra länderna härstammande hingstar gemmenligen äro mycket fina, så skulle, om stona voro lika så fina, de blifvande fölen få för smalt lif och för fina ben. Ej heller får stoet vara mycket högre än hingsten, emedan fölen då skulle blifva högbenta.

Det är så maktpåliggande att hafva ston af god race, emedan man märkt att ett sto som härstammar af en dålig hingst, änskönt det i sig sjelft kan vara vackert, ej lemnar god afvel; och fastän fölet i början synes vackert och väl-danadt, så förändras det under växten;

i stället för att fölet efter ett sto af god race, om det också ej i första ungdomen har något vackert utseende, lika så mycket förskönas under växten, som det andra blir fult.

Som erfarenheten visar, att fölen vanligen brå på hingsten, så finnas många, som ej särdeles fråga efter stoets figur, blott det är en god dimoder d. v. s., när hon har tillräckligt mjölk.

När ett utländskt sto har det felet att vara för fint; men för öfrigt äger erforderliga goda egenskaper, så gifver man det en undersätsig, med gröfre ben försedd hingst. Är det deremot ett tjockt, undersätsigt, grofbenadt landsto, så bör man gifva det en fin hingst, och på sådant sätt kan man, när de de mångfaldiga figurerna sammanparas, uppnå den sköna naturen.

Tredje Afdelningen.

Om de regler, som vid ett stuteris förvaltning böra iakttagas.

Förnämsta reglorna, som vid ett stuteris

förvaltning böra iakttagas, angående fördelningen af beten; den ålder hingstar och ston böra hafva, antalet af ston, som en hingst kan betäcka, tiden när de böra betäckas, sättet att låta betäcka dem, och tiden när stona föla.

Fördelningen af beten

Ett stuteri bör anläggas i en stor djurgård, eller inhägnadt område, hvarest jordmån och läge äro så beskaffade, som jag i första afdelningen anmärkt. Denna djurgård bör afdelas i flera hagar, hvilka omgifvas med god och tillfyllest hög stängsel, så att stona och fölen ej kunna hoppa öfver.

När den för detta ändamål bestämda marken ej af naturen är försedd med någon liten bäck, flod eller källa, hvilket vore ganska fördelaktigt, på det att stona och deras följeslagare derstädes kunde dricka, så böra några drickstråg derstädes anläggas.

I dessa särskilda afdelningar böra bräskjul med rymliga ingångar uppsättas, så att stona och fölen täckas för oväder och skyddas mot stark solvärma. Der

Der bör äfven vara en brådhydda för en vaktare, hvilken natt och dag gifver akt på hvad som kan förefalla, afhjelper de oordningar, som kunna tilldraga sig, och underrättar stuteri-uppsyningsmannen derom.

I Ungern, Pohlen och några andra trakter af Europa äro stuterierna icke inhägnade. Fölen lemnas derstädes en stor del af året under öppen himmel, utan att de samlas. Deraf blifva de vilda, skygga för människor, och äro följaktligen svåra att tämja. Utom dess äro de vanligtvis illa byggda och oskickliga, änskönt de äro af god race. Emedertid är det visst, att de äro varaktigare och uträta mer än andra hästar.

Hvad ålder så väl hingst som sto böra hafva, när de skolas brukas, till en annan stöd för fortplantning.

När hingsten är en Barb, Spanior eller eljest härstammar från någon af varma länderna, så bör han vara sju år fyllda, innan man låter honom betäcka; men är det en Engelsk,

gelsk, Dansk eller Tysk hingst, så kan man låta honom betäcka vid sex år, emedan hästar från dessa länder utvecklas tidigare. Några begagna, ehuru ganska oöfverlagdt, till denna förättning tre eller fyra års fålar, emedan de synas utvuxna. Detta är emedlertid ett missbruk, som girigheten infört i några provinser, hvilka eljest lemnade goda hästar.

Omöjligt kan en hingst i så späd ålder aflä kraftiga hästar; ty då han ännu icke har fått alla sina tänder och ej är fullkomligt utbildad (die Druse vollkommen abgeworfen hat,) så kan hvarken hans blod vara tillräckligt re-
nadt, eller hans natur hafva erhållit behörig stadga.

När en hingst har blifvit sparad, och icke utstått några ansträngningar, så kan han brukas i ett stuteri ända till tjugo, ja till och med tjugofem års ålder. Bäst är likväl, att han afskedas vid sextonde eller adertonde året; ty hans spänstighet, förmögenhet och liflighet börja sedan dessa år förflutit, att aftaga; och denna känning af svaghet drabbar fölen.

Hvad

Hvad stoet beträffar, så kan det betäckas vid fyra eller fem års ålder. Honslägdet hos alla djurarter mognar tidigare än hanarne. Af detta skäl bör det också emot fjortonde eller femtonde året uteslutas från fortplantning.

Om det antal ston en hingst kan betäcka.

En god beskällare bör ovilkörligen kunna betäcka tjugo ston. Likväl får man icke låta narra sig af den hetsighet han visar vid sitt släktes förökande. I betydligare stutemier plägar man låta en hingst betäcka endast tio till tolf ston; ty då han bör betäcka hvart sto flera gånger, och så länge tills det anses för drägtigt, så kunde han genom ett större antal bli utmattad, eller åtminstone alla svaga, eländiga föl.

Två till tre månader före betäckningstiden bör hingsten dertill förberedas. Dertill bör han fodras med god hafra blandad med små bönor, och framför allt gifves honom ganska litet eller allsintet hö, men deremot mycken hvete-halm; hvarjemte han ständigt

digst hålles i följande rörelse: dagligen föres han två gånger till vatten, och rides derpå att rastas, ungefär en timma utan latt blifva varm. Om han alltjemt blef stående i stallet, så befarade han att blifva trångbröstig, eller åtminstone att få tunganda.

Om Betäckningstiden.

Årstiden att betäcka ett sto är från medlet af Mars till slutet af Maj. Vanligtvis blir stoet under denna tid brunstigt, och denna naturliga höjelse sätter det i stånd att kunna frambära ett fullkomligt foster. Af detta skäl plägar man också åtta eller tio dagar förr än det föres till hingsten, gifva det något hampfrö blandadt i hafran.

Det märkes, att stoet ej bibehåller verferderlig grad af brunstighet längre än fjorton dagar, eller tre veckor, och derföre bör man vara uppmärksam att kunna begagna rätta tidpunkten, hvilket han mer eller mindre inflytande på fölningen. Många ston finnas, som af en stor del af året blevo brunstiga; men det är endast sådana, som ej blifvit betäckta.

Orsa-

Orsaken, hvarföre man låter betäcka stona om våren, är ej allenast den, att de vanligen denna årstid äro brunstigare, utan emedan fölen afven härigenom bekomma två somrar mot en vinter; ty då stoet fölär om hösten, blir fölet vanligtvis svagt, emedan stoet af brist på bete ej kan gifva det nog mjölk; hvilket ej är fallet, när det fölär om våren.

Ett sto, som skall betäckas, bör vara i godt stånd; men är det för fett, så kan väl hända att det ej blir dragtigt. Så väl sto, som hingst böra hafva torrt foder, emedan grönt är en fuktig och kall näring, som äger mindre närande beståndsdelar än säd och torrt foder, hvarföre deraf befaras en ofördelaktig verkan eller svaghet på fölens natur. Stoet bör afven hafva rörelse, det var så ridas eller annars brukas till något måttligt arbete, så att det vid hingstens annalkande ej är för ostyrigt; och till undvikande af någon olägenhet, höra hvarken hingsten eller stoet vara bakskadda.

Under hela betäckningstiden fodras hingsten

sten något starkare än vanligt, och det är jämväl bra att mellan fodringstiden middag och afton gifva honom litet hvete för att upphetsa och göra honom lifvigare. Skulle han vara van att dricka omätligt, så bör han afhållas derifrån, emedan en för stor mängd vatten skulle slappa honom och hindra fodrets smältning; hvarförutau han genom öfverflödigt drickande kunde bli trångbröstig; ty hästar som dricka mycket, äta också omätligt. —

Betäckningssättet.

Man låter betäcka för hand eller fritt; men vanligaste och säkraste sättet är betäckningen för hand. En öfvad karl håller derföre stoet och två andra föra hingsten i starka linor, hvilka fästas på hvar sin sida af kappsonen. Stoet kan också bindas emellan pe-larerna.

Efter fullbordad parning bör stoet föras bort och rastas en fjerdedels timma, för att så mycket snarare bli dräktigt. Somliga låta i denna afsigt slå ett ämbare kallt vatten under

der svansen på stoet för att hindra det från att stalla. *)

Vid somliga stuterier brukas en proberingst, för att erfara om stoet är brunstigt. Gemenligen nyttjas dertill en hingst af mindre värde, och när stoet märkes benäget ett taga emot honom, så föres han bort och den för henne bestämde hingsten fram, hvilken man låter en liten stund stå på något afstånd, så att hon får tid betrakta honom.

De som ej låta betäcka för hand, släppa tio till tolf ston med hingsten i en särskilt instängd hage och låta honom bli der fyra till fem veckor; hvilket nästan är den tid han behöfver till flera gångers parning med omnämnde ston. Efter denna tids förlopp tages han derifrån. För att upphetsa och göra honom modigare, bör han fodras bra med hafra, och mellan vanliga fodringstiden en gång om dagen.

*) Hvad sådant konstmakeri angår, kan ses uti Fuggers Zucht der Kriegs- und Bürgerpferde, herr Wolsteins anmärkning, sidan 128.

gen gifvas ett litet mått hvete med något bö-
nör blandad.

För att erfara om ett sto blifvit drägtigt
eller ej, kan man ungefär tre veckor efter par-
ningen visa det en hingst på fjorton, femton
stegs afstånd; går det då emot honom, så be-
visar det oftast att stoet ännu är tidigt och
ej blifvit drägtigt. Det kan också försökas med
att slå kallt vatten i öronen, rister sig der-
vid stoet starkt, så kan deraf slutas att det icke
är drägtigt*). Man låter då en annan hingst
betäcka det. Somliga låta, fast ganska olägligt,
under parningstiden åderslå stoet på halsen,
föregifvande, att det otvifvelaktigt genom denna
operation skall bli drägtigt; men efter kunniga
läkares och anatomisters utsago, är detta mer
skadligt än nyttigt för afelsen.

Af-

*) Som en noggrann öfversättare nödgas jag anföra detta
författares fördomsfrte författares ära hade uteslutit; och man ser här-
af huru farliga fördomar och dårskaper i många saker äro
äfvén för ljusa hufvuden.

Anm. af T. öfv.

Äfvén är det en lika så stor villfarelse
att tro, att om stoet blir drägtigt i vackert
och varmt väder, skall fölet blifva så mycket
vackrare; men om det sker under regn, bläst
eller storm, skall det blifva felaktigt och odyg-
digt. Andra tillägga, att stoet bör betäckas från
sista kvarteret i nyet till fullmånen; men allt det-
ta är blott dåraktiga fördomar, som härröra af
inbillnings sjukar.

Det påstås, att ett sto som en gång ka-
stat, framdeles ej kan lägga på några dugliga
föl och följaktligen ej mer duger i stuteriet.
Äfvén finnas ston som i två, tre år gå gäll och
sådana äro helt och hållet odugliga i ett stu-
teri, emedan underhålls kostnaden öfverstiger
värdet af fölen, som kunna falla efter dem;
hvarjemte äfvén vore att befara, att de än en
gång lika länge gingo gäll, innan de framkom-
mo med föl.

När buken på stoet börjar förstoras, så bör
det skiljas från dem som icke äro drägliga, eme-
dån det lätt af dessa, såsom lättare och lusti-
gare, kunde bli slaget och kasta fölet.

Om

Om tiden när stoet fölar.

Ett sto går vanligtvis drägtigt elfva månader och några dagar, stundom också tolf. Tiden är ej så noga bestämd, och man irrar sig att bestämma fölningsdagen efter stoets ålder.

När stoet har svår fölning, så gifves det hjertstyrkande pulver eller Theriac i vin. Bomolja och svafvelblomma äro också tjenlige. Andra ingifva genom näsborrarne fenkol, varmt vin och bomolja, hvilket retar stoet att frusta starkt, hvarigenom fölet utdrifves. Stundom kan stoet jemväl blott genom näsborrarnes sammantryckning bringas att föla, emedan det anstränger krafterna för att återhämta andan *).

Händer det, att ett sto vill föla vid den tiden de andra släppas på bete, så får det ej släppas dit förr än det är återställdt och fölet är

*). Öfver bruket af alla dessa af författaren rekommenderade, till större delen onyttiga, om icke farliga, hjälpmedel, kan ses uti herr Wollsteins Bruchstücke über wilde, halb wilde und militärgestüte, sid, 138 o. s. v.

är vid behöriga krafter. Det måste därför hållas i hus och fodras väl, så att det styrkes och fölet sättes i stånd att följa med på betet. —

Skulle fölet vara dödt i moderlifvet, så märkes det de sista dagarna mot fölningstiden, äfvensom förut, när man lägger flata handen på en af slagsidorna och ej någon rörelse kännes af fölet. Denna tillfällighet kan förorsakas af något fall, slag eller någon utomordentlig ansträngning; och om så förhåller sig, så tager man till stoets bibehållande ett halft mått stor-åsne- eller getmjölk, lika mycket bomolja, treskopor (schoppen) *) stark lut och en skopa hvitlökssaft; blandar allt om hvartannat, gör det litet ljumt och gifver stoet in deraf i två portioner, hvaraf den sista efter två timmars förlopp.

Blifver detta medel overksam, så bör en kunnig karl, sedan han bestrukt handen och armen väl med olja, söka till att taga fölet helt

*) Schoppen: ett mått om nära 1 1/2 Svenskt kvarter.

helt eller deladt ifrån stoet; eller om hufvudet synes, fäster man i form af en öppen stående knut ett streck om käken, hvilket mycket bidrager att draga ut det.

Stundom händer också att fölet väl icke är dödt; men kommer bakvänt (emedan det alltid bör visa hufvudet först). I detta fall bör man på samma sätt, som nyss förut är omnämndt, söka att med handen och armen vända det i sitt rätta läge.

Åtta eller tio dagar efter fölningen brukas att återlåta betäcka stoet; att det icke må föla förlängt fram på året. Vid stuterier, der man vill draga vinst af allt, sker det. Men när någon ägare, som tycker om vackra och praktiska hästar, vill använda någon kostnad derpå, så får stoet ej betäckas förr än det är af med fölet, d. v. s., ett år sedan det fölat. På detta sätt får ett sto endast hvartannat år ett föl, som dock blir oändligt vackrare och kraftfullare, än om det hade diat ett drägligt sto.

Några författare påstå, att den hinna, som vid

vid födseln omgifver fölet, är ett förträffligt medel mot hosta hos unga diföl, om den torkas och pulveriseras, samt deraf ingifves i mjölk så mycket man kan hålla med tre finger. Andra försäkra att, om man på samma sätt pulveriserar lungan af en ung raf, skall det hafva samma verkan, ej allenast hos föl, utan även hos hästar af hvarje ålder.*

Fjerde Afdelningen.

Om fölens uppfödande till tjänst-

bar ålder.

1) När de böra afvånjas.

Fölet får ej dia längre än sex till sju månader, emedan erfarenheten visar, att de som dia tio till elfva månader, änskönt de äro hulligare och större till vexten, likväl ej äro så mycket i värde som de, hvilka afvånjas tidigare. Då de senare förr fodras med torra, uppvärmade näringsämnen, så erhålla de en smartare vaxt, deras blod blir lifligare, och deras temperament muntrare än de förras, hvilka dia längre.

G g

När

* Se nyss förut nämnde sammärkning. Ann. af. T. 56v.

När de afvånjas, böra de släppas i ett mycket renligt stall, som dag och natt förses med godt friskt strö, hvarjemte deras stall två gånger om dagen rengöres och sopas, så att de hållas snygga. Före trettio månader uppgrimmas de ej, och få ej heller skrapas före denna tid; ty då deras muskler och ben ej ännu äro nog stadgade, så skulle de hindras i vexten deraf. Krubba och häck få ej stå för högt, emedan fölen då nödgades räcka hufvudet för långt upp, och kunde derigenom bekomma krökningen af falsk- eller hjorthals. Vid vackert väder släppas de ut för att njuta frisk luft på något inhägnadt ställe, hvarest dock hvarken får finnas stenar, trädbråte, gropar eller dylikt, hvarigenom de kunde skada sig.

Morgon och afton gifves dem gröpjad haffra eller korn blandadt med kli. Afven kan man gifva dem litet hö, om det annars är godt och fint. Detta foder, hvars mängd afpassas efter deras ålder, gifver dem lust att dricka, gör dem trinda, och förskaffar dem styrka och goda sensor. Om våren indrages detta foder och fölen släppas på betet, när gräset nått

be-

behörig vaxt; ty är det för ungt och spädt, slappar det deras magar, och kan följaktligen så utmärgla ett föl, att det till och med dör.

När fölen uppnått halftredje års ålder, böra de framgent behandlas med ännu större uppmärksamhet. De grimmas upp hvar för sig, bindas, ryktas och täckas i likhet med de äldre hästarne. Gaf man dem före denna tid sädes-fodret helt, så kunde de genom ansträngningen att tugga och krossa de torra kornen, hvartill deras tänder och käk ännu äro för vecka, ådraga sig fluss i ögonen. Att fodra fölen med ogröpad säd, medförer ytterligare den skadliga verkan att tänderna nötas, så att fölen se äldre ut än de verkligen äro.

På det svansen må bli tjockare, större och följaktligen vackrare, bör den på års fölen afskåras, hvilket kan förnyas två, tre gånger hvar sjetta månad, hvarigenom han blir ännu vackrare, tätare och håren starkare för kammen.

Man bör noga akta sig att släppa halftannat och två års hingstfölen tillsammans med

sto-

stofölen af samma ålder eller andra ston af stuteriet; emedan då könsdriften redan i denna ålder väckes hos dem, skulle de sysselsätta sig med de unga stona, och förderivas i stället att tillaga. Till undvikande af denna olägenhet, släppas de tvååriga stofölen hos sina modrar och hingstfölen med samma ålder hos de tre och fyra årige af deras kön.

Emot Märtemässan, uppställas fölen från betet, och fodras på redan här förut omnämnda sätt, med efter deras ålder passande goda näringsämnen. Men på det hingstfölen må bli desto väckrare och kraftigare, så släppas de efter fyllda tre år mera på betet; stofölen kan man deremot låta gå till de fyllt fyra år.

När benen på fölen äro fina, rekommenderas Soleysel ett medel att stärka dem; hvilket han försäkrar vara förträffligt. Man tager nämligen ett skålpund bomolja, ett fjerdedels skålpund väl stött glasgalle, ett halft unts drakblod, åtta lod väl torr balvergall, samt slår

*) Man får åter påminna sig att förf. skriver för Frankrike. Sv. öfv.

ett halft mått Spiritus vini derpå, och låter det utan att värmas stå i tolf timmar att sätta sig; derefter tillgutes ett halft mått starkvinättika, lika så mycket urin efter en människa, som dricker oblandadt vin, och låter allsammans koka en timma. Med detta ganska varma omslag frotteras benen starkt med handen mot håren från bogen och knäskålen till kronan, en fjerdedels timma, hvilket upprepas två gånger dagligen i åtta till tio dagar.

Detta medel nyttjas äfven några dagar förr än man börjar rida en fåle, samt användes likaledes två gånger om året, vår och höst, tills hästen är fyra och ett halft år gammal.

2) Sättet att tämja fålar och göra dem spaka.

I andra capitlet af denna delahar jag sagt, att läraktighet är en af hästens förnämsta egenskaper, och att man den förebör använda talamod, skicklighet och flit på fallt upptänkligt sätt, för att göra unga hästar spaka och tillgifna.

Anskönt man först vid fem år får begära tjänst af en ridhäst, emedan han före denna ålder annu är för svag att tåla ansträngningar, så bör man likväl redan i tredje, eller vid halffjerde året börja att tämja honom. Derved förfar man på följande sätt: till en början vänjer man honom att tåla på ryggen en lätt sadel, som ej är för hårdt åtspädd, och icke har för kort landstycke, samt låter honom dermed dagligen två till tre timmar stå sadlad; likaledes vänjes han tåla att man pålägger honom en trens, emedan man i början ej bör bruka stång på unga hästar. Dagligen lyfter man upp alla fyra fötterna och knackar derpå med en pinne, liksom man ville sko honom.

När då hasten är vand att tåla sadel och trens i stallet, låter man derstädes en lätt karl sitta upp och af honom, hvarigenom han läres att stå stilla, och göres spak till uppsittningen.

En annan dag låter man honom med kappsom utan ryttare träffa i linan på en jernplan, och när han då otvunget vander att begä

ge

ge händer, samt hvar gång efter slutad repris, villigt närmar sig den som håller linan, så sitter man upp på samma ställe, men sitter åter af, utan att låta honom gå vidare.

När han fyllt fyra år, så rider man honom i skridt och traf, och allt efter som han är lydig, antingen i linan eller fritt, men framför allt i korta repriser. Genom sådan använd försigtighet ernås ändamålet med alla slags unga hästar, om de än voro aldrig så vilda i början: aldrig blifva de med detta förfarande istadige eller sporrstadige, ej heller antaga de några oarter vid skoning, sadling, betsling eller uppsittning — allt väsentliga stycken till läraktighet.

Jag inlåter mig icke vidare här om sättet att vidare behandla unga hästar, emedan det blott skulle blifva ett upprepande af hvad jag redan sagt i andra delen af denna afhandling, der alla de manéger finnas, hvilka hafva afseende på hästars tillridande, och der de regler äro uppgifna, hvilka böra följas vid deras dressering i afseende på det bruk, hvartill de bestämmas.

R ä t t e l s e r.

Sid. III	raden 4	står	många	Läs	många
— V	— 20	—	fösfattare	---	författare
--- IX	--- 19	---	hufvudsakligen	läs	hufvudsakligen
--- XII	--- 11	---	allmant	---	allmänt
Sid. 2	raden 19	står	stället	läs	stället der
— 10	— 20	—	lig	—	ligga
— 11	— 13	—	hånseende	—	ånseende
— 21 & 22	—	—	kinkedja	—	kindkedja
— 22	— 18	—	blj,	—	blir
— 25	— 19	—	endas	—	endast
— 34	— 2 & 3	—	(Jambe arguée)	läs	(Jambe arguée)
— 35	— 13	—	bör	—	böra
— 36	— 19	—	ock	—	och
— 37	— 15	—	sig,	—	sig
— 38	— 8	—	äro	—	är
— 44	— 3	—	ej utgår	—	
— 45	— 9	—	bröftet	—	bröflets
— 48	— 3	—	är	—	äro
— 62	— 20	—	besdrifver	—	beskrifver
— 67	— 10	—	ålder	—	ålder
— 69	— 1	—	utan den hör,	—	utan den bör
— 69	— 5	—	ätt	—	att
— 74	— 22	—	(Trastraval)	—	(Trastravat)
Sjette Cap. står	Om	Tömningen,	läs	om	betslet och töm-
		ningen,			
— 87	— 5	—	som horde	---	som borde
— 98	— 17	—	Buoches	—	Bouches
— 104	— 19	—	mån	—	mun
—	— 20	—	ändamålet	—	ändamålet
— 105	— 1	—	om tömningen	—	om beslaget
— 107	— 12	—	och sticka,	—	och stuka,
— 108	— 10	—	sticka	—	stuka.
— 138	— 17	—	icke utgår	---	

139	10	man	han
144	19	håsen	håren
154	12	utveckla,	utveckla
176	1	redskap	redskap
197	1	sga	åga
209	15	består	bestå
213	7 & 8	vridar	vrida
244	1	hånseende	ånseende
250	23	kållit	hållit
252	12	förkortadt	förkortad
260	2	mera utgå	
275	13	a hållaatt	att hålla
277	5	kräfterna	håncherna
285	3	hakbenet	bakbenet
349	8	donom	honom
363	8	enlig tknstens	enligt konstens
367	4	storsprång	storsprång
374	5	mycket	mycken
403	13	det	de
453	15	maenge	manege
472	4 & 5	befarade han	lopp han fara
	22	af en stor del	(en stor del af året)
		af året blefvo	(blifva
477	22	dett	det

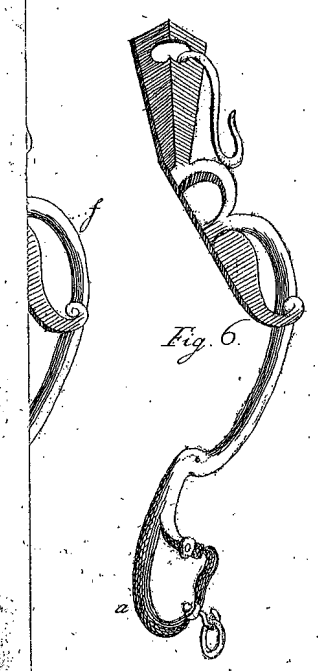

Fig. 6.

Fig. 9.

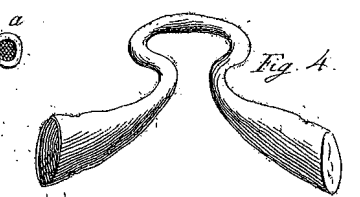
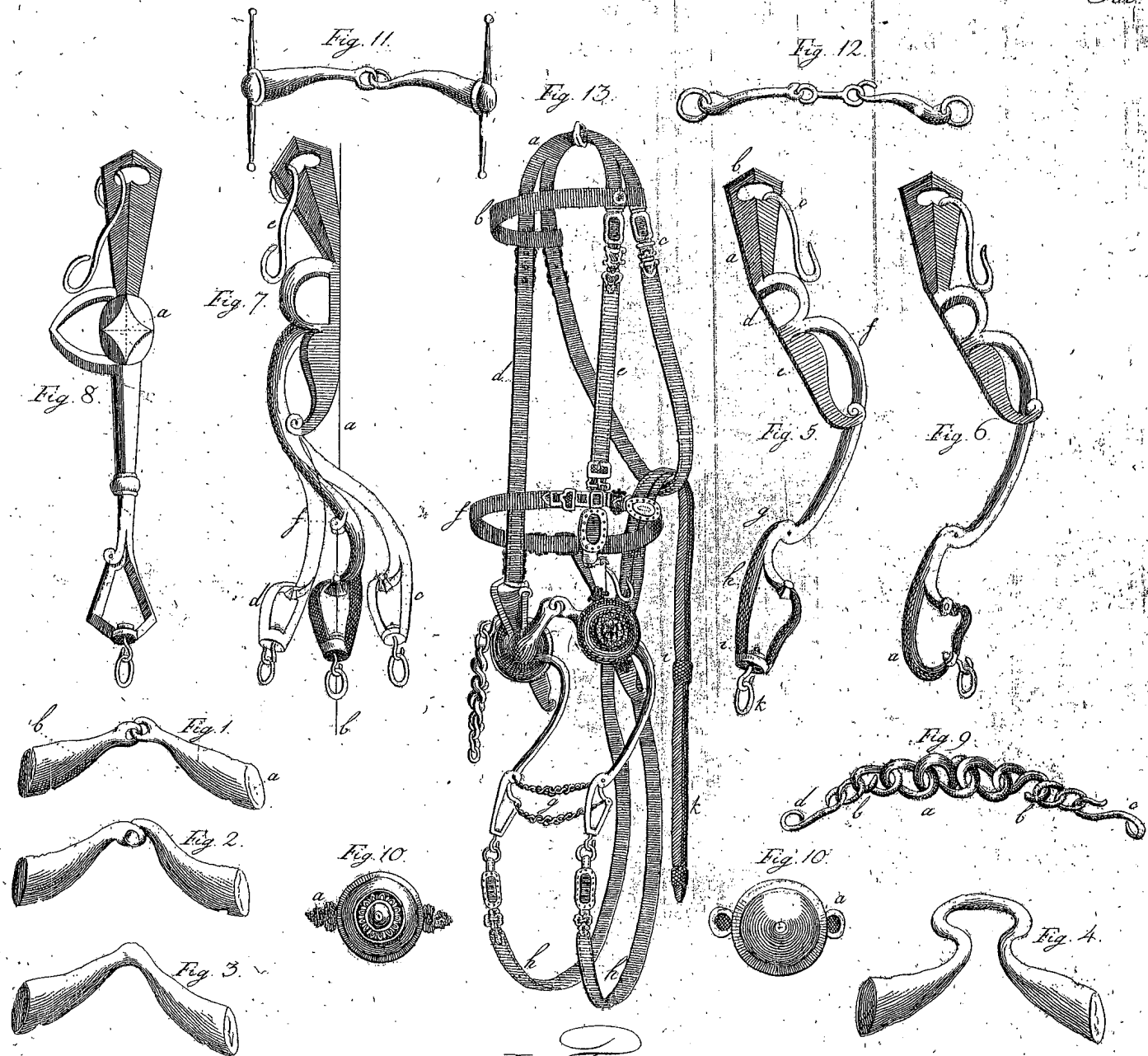
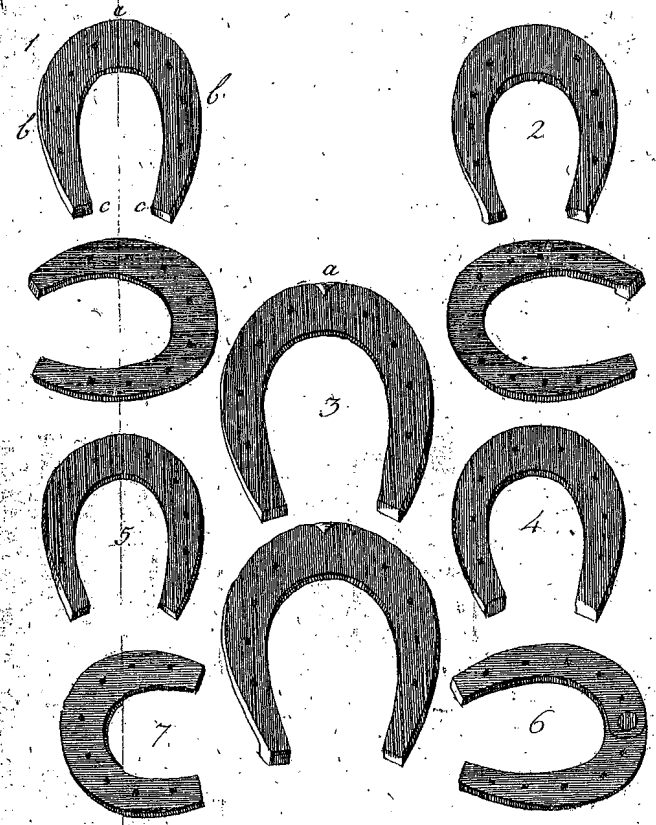

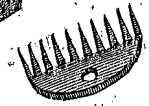
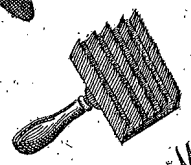
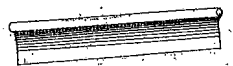
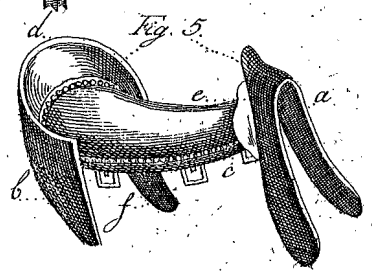
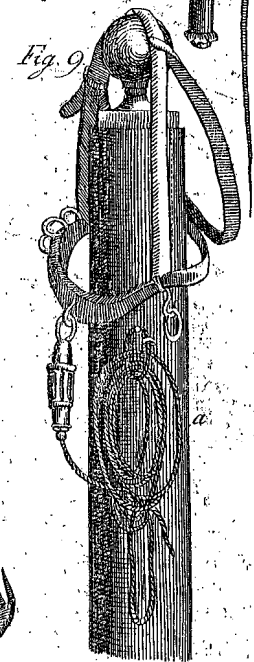
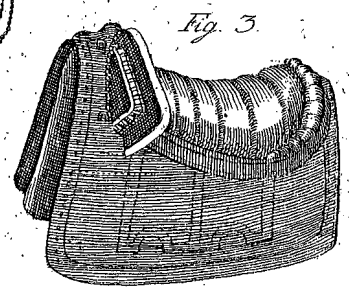
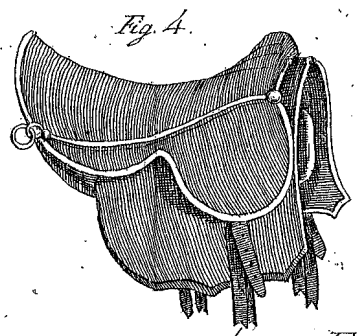
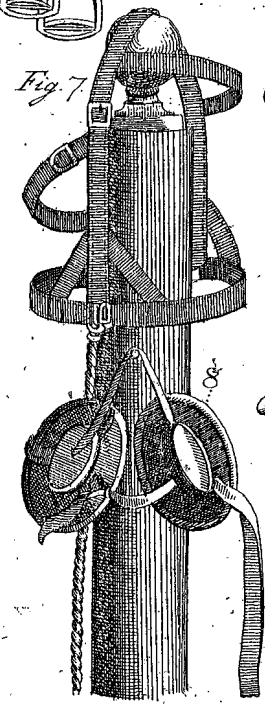
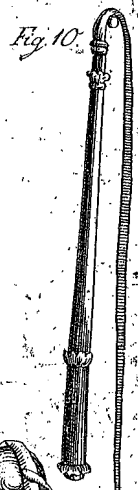
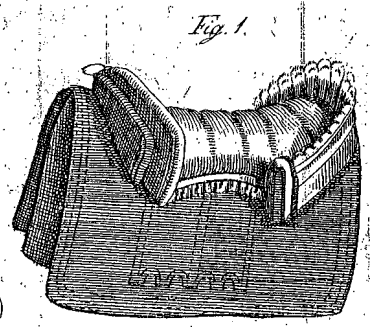
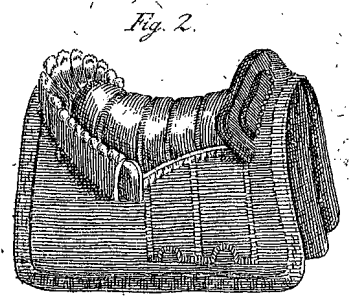
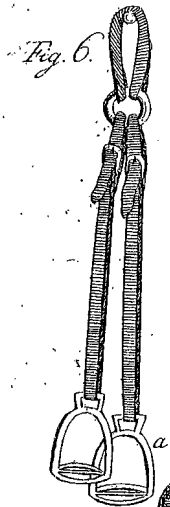
Fig. 4.

J. Heil.

I. Theil.

I. Theil.

Tab. I

Fig. 1.

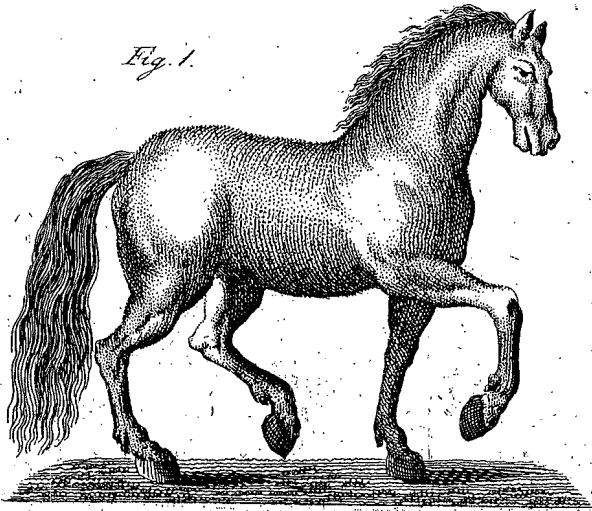
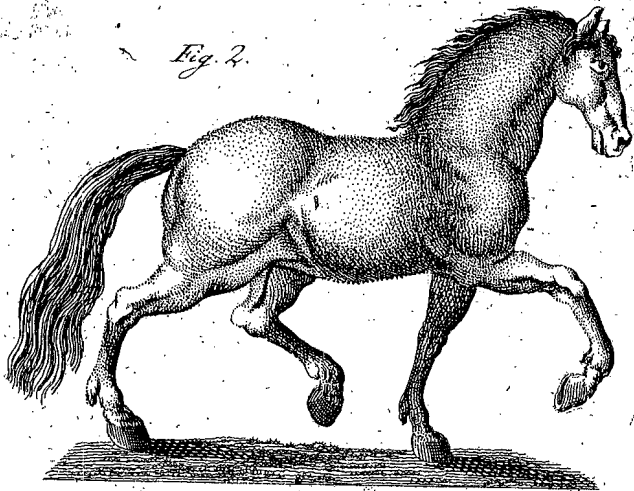

Fig. 2.

Parrocel inv.

Prochter sculp.

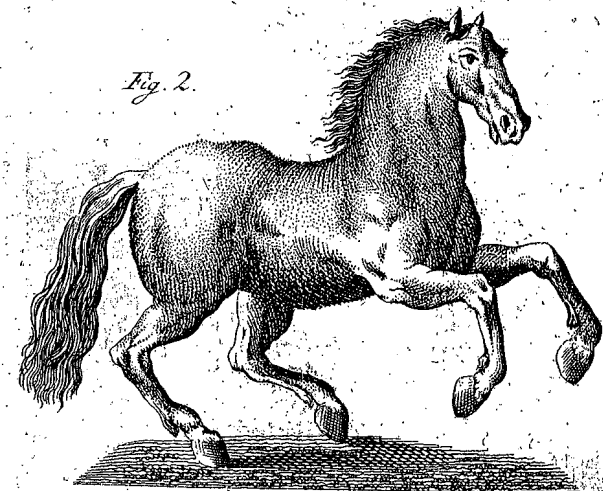
II. Phil.

Tab. II

Fig. 1.

Fig. 2.

C. Parrocel del.

Prochter sculp.

II. Phil.

Fig. 1.

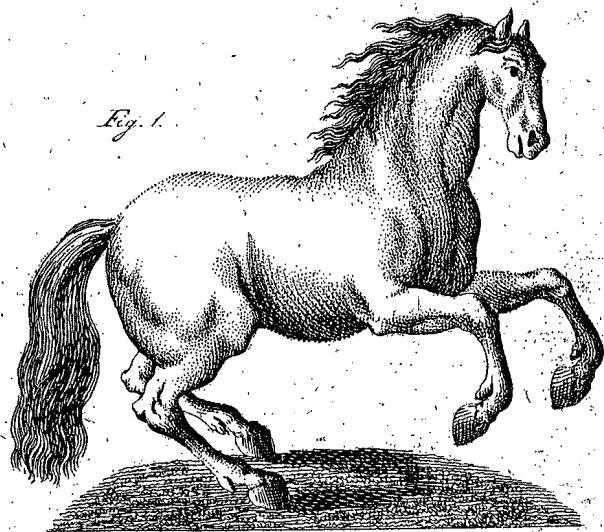
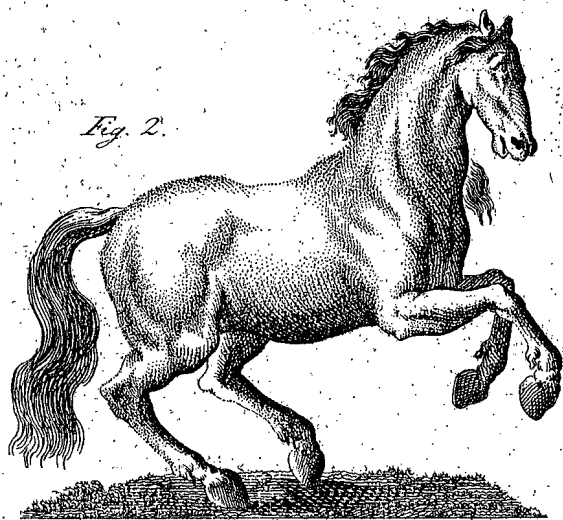

Fig. 2.

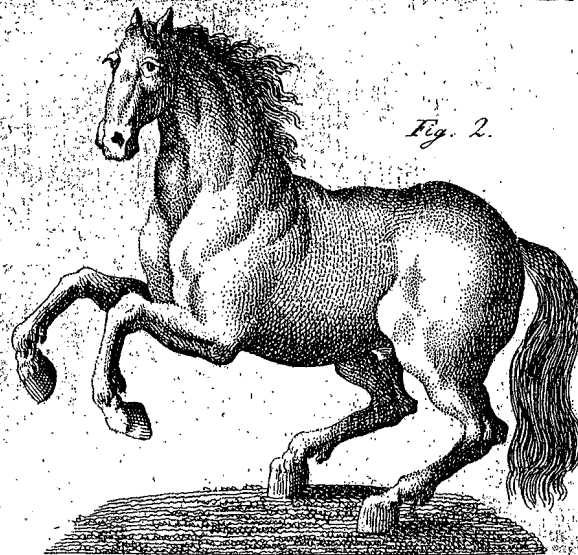
Parrot inv.

Wattier sc.

Fig. 1.

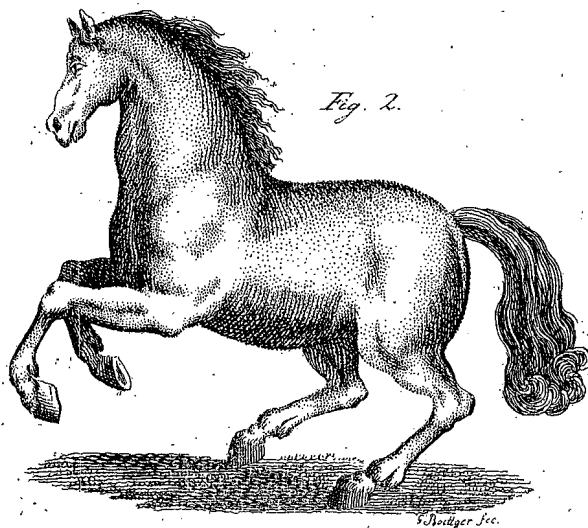
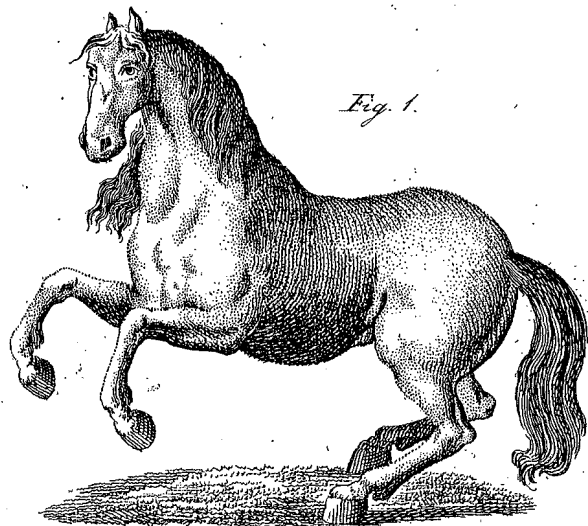

Fig. 2.

Wattier sc.

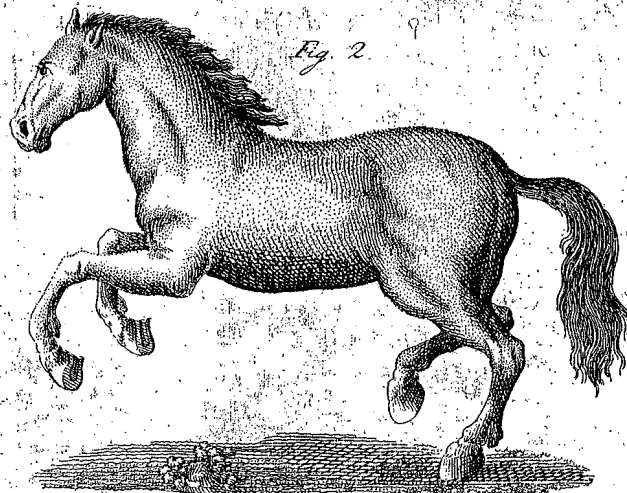
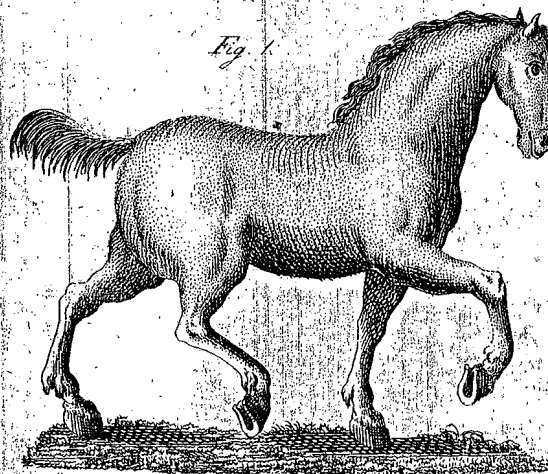
Tab. V.

Schreyer fec.

II. Theil.

Tab. VI.

Schreyer fec.

II. Theil.

Tab. VII.

Fig. 1.

Fig. 2.

Paroel inv.

S. Noetger fec. Lipsia.

II. Theil.

Tab. VIII.

Fig. 1.

Fig. 2.

S. Noetger fec. Lipsia.

II. Theil.

Tab. IX

Fig. 1.

Fig. 2.

Schuelger fec.

II. Theil.

Tab. X

Fig. 1.

Fig. 2.

Schuelger fec.

II. Theil.

Tab. XI

Fig. 1.

Tab. XII

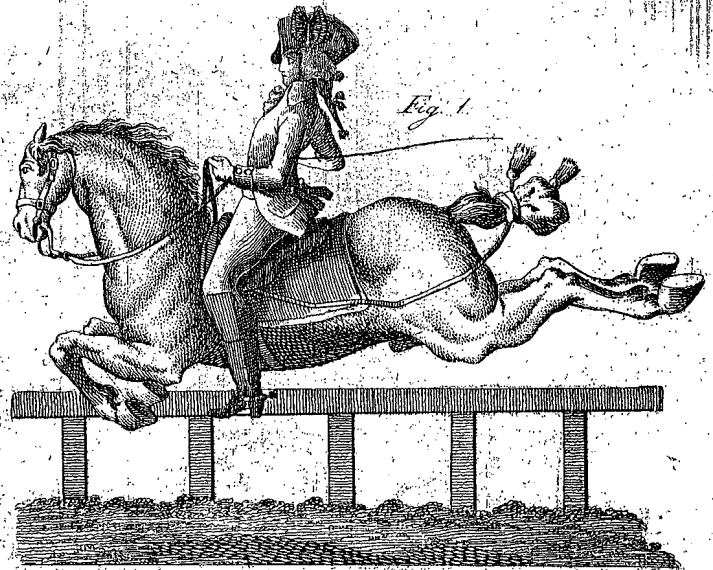

Fig. 1.

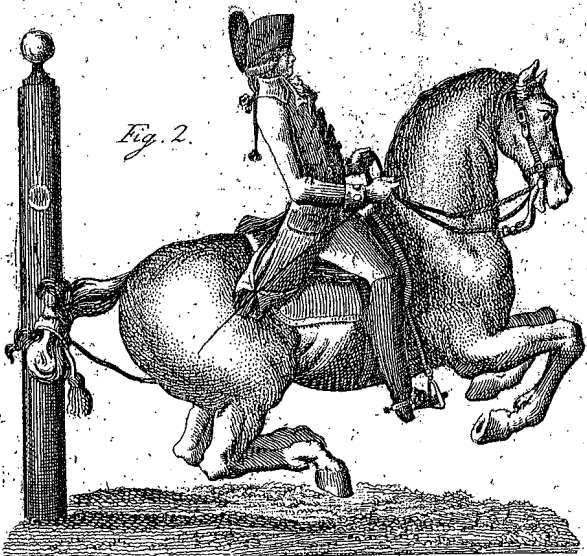

Fig. 2.

Parraud inv.

J. Baillart del. & sc.

II. Theil.

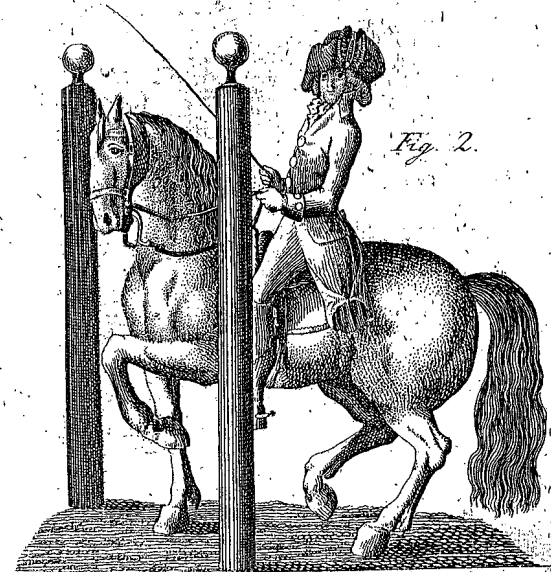

Fig. 2.

Parraud inv.

J. Baillart del. & sc.

II. Theil.

Tab. XIII.

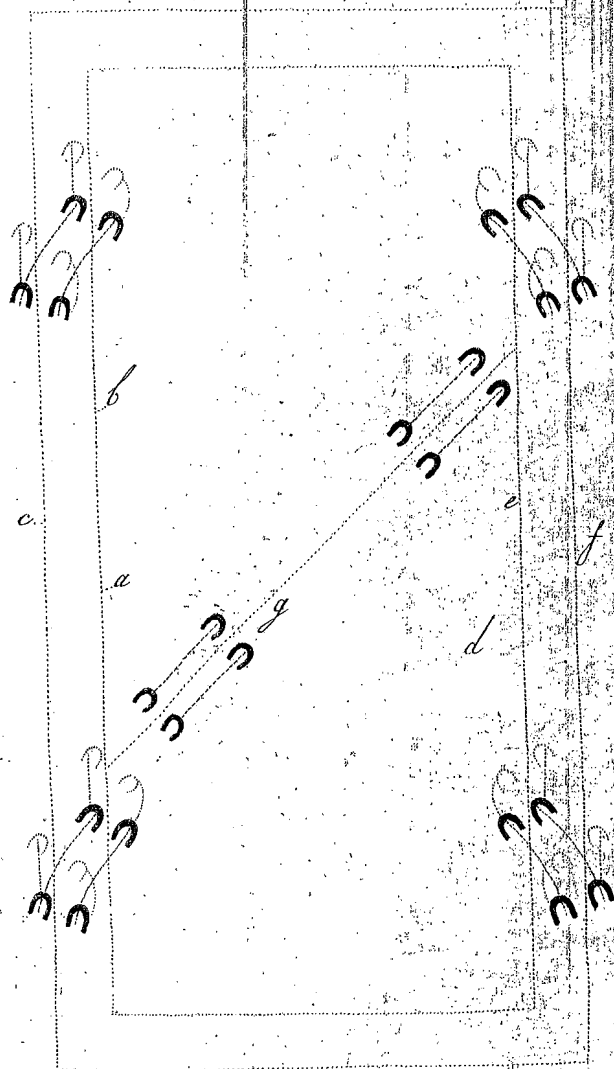

C. Parrocel inv.

J. B. de la Roche del. & sc.

II. Theil.

Tab. XIV.

II. Theil.

Tab. XV.

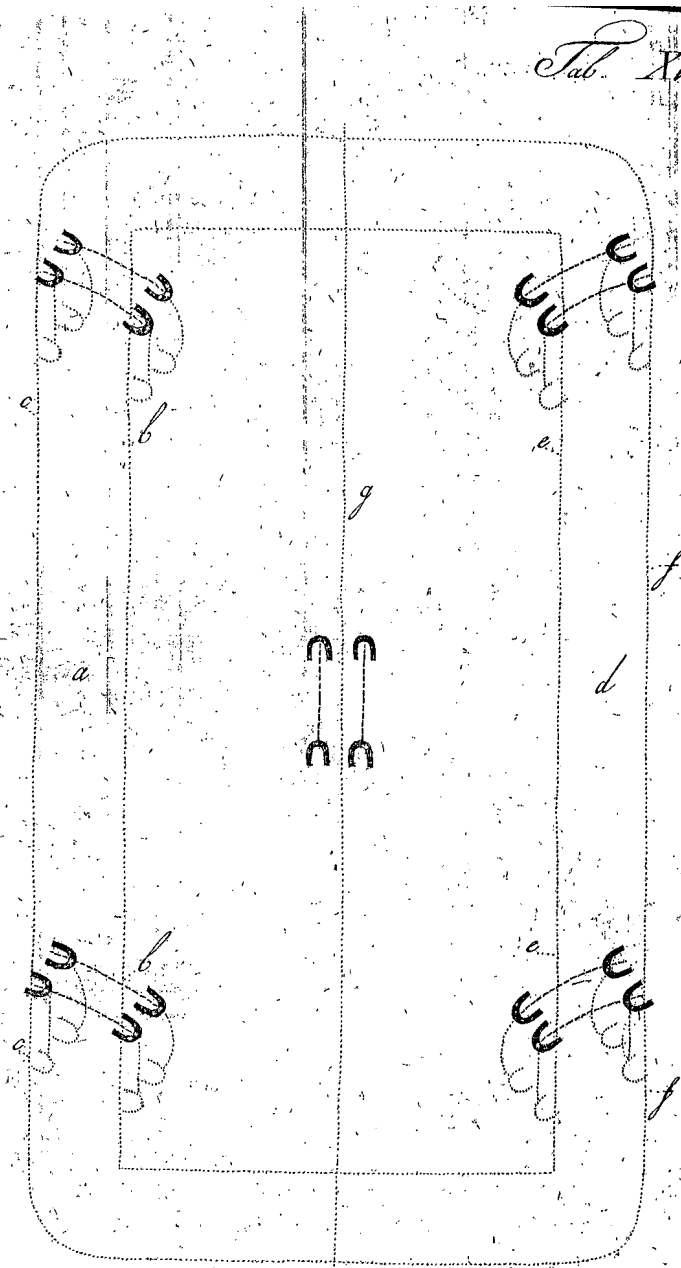

Perrard inv.

G. Neillgen del. & sc.

II. Theil.

Tab. XVII.

II. Theil.

Tab. XVII.

Parrocel inv.

G. Dostiger del. & sculp.

II. Theil.

Tab. XVIII.

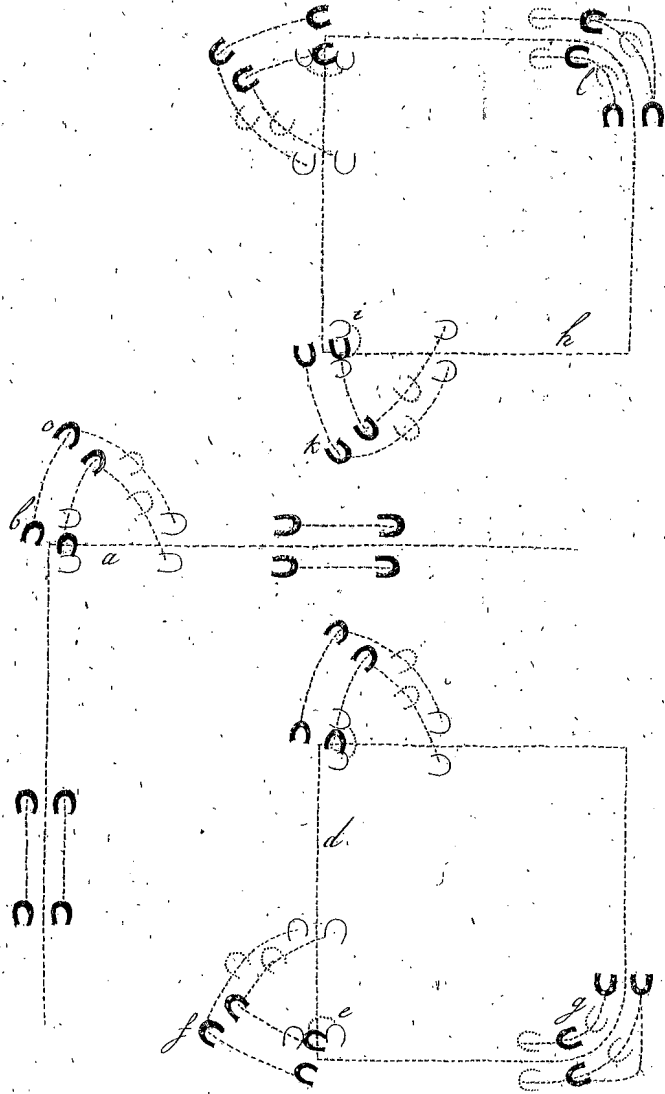
Parrocel inv.

G. Dostiger del. & sculp.

II. Theil.

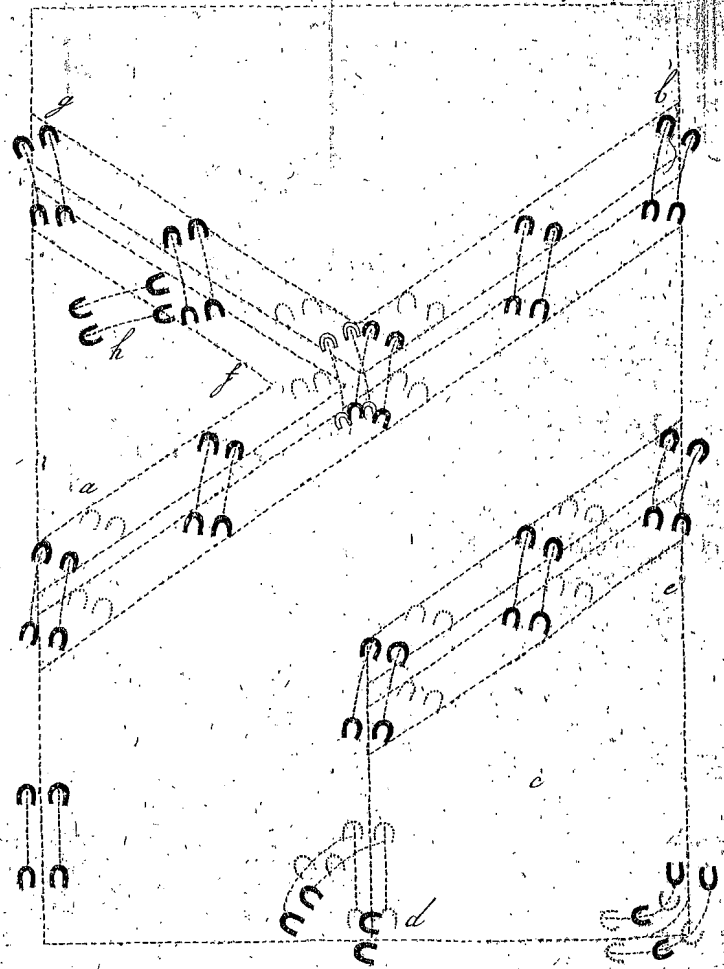

Tab. XIX

II. Theil.

Tab. XX

II. Theil.

Tab. XXI

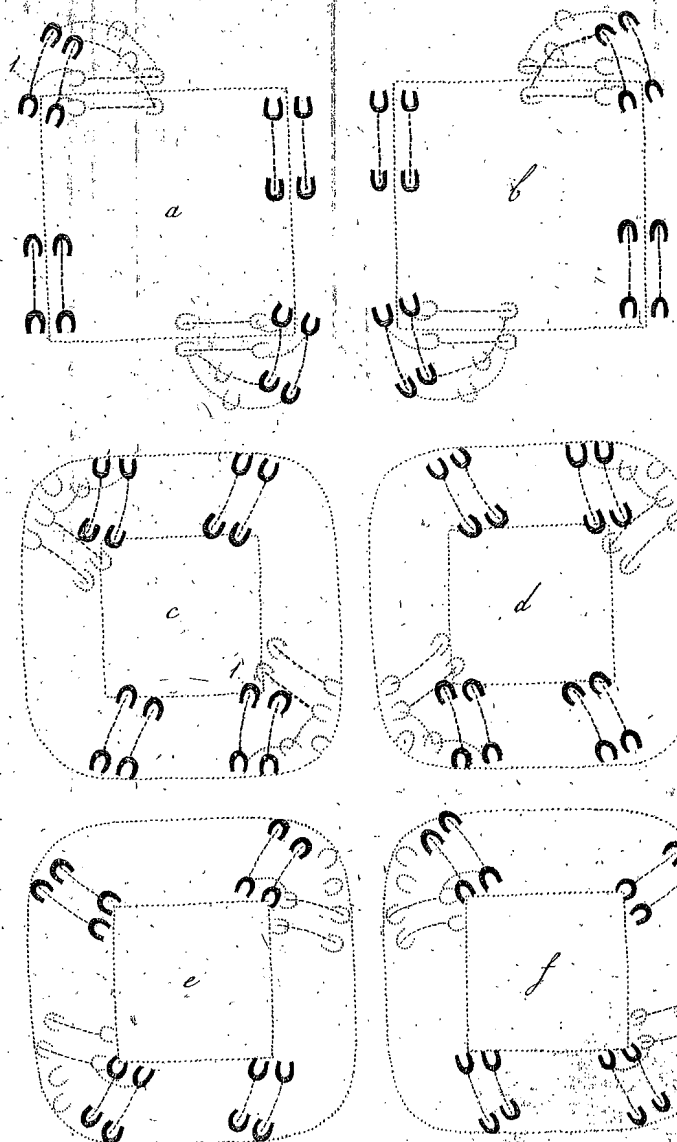

Parrocel inv.

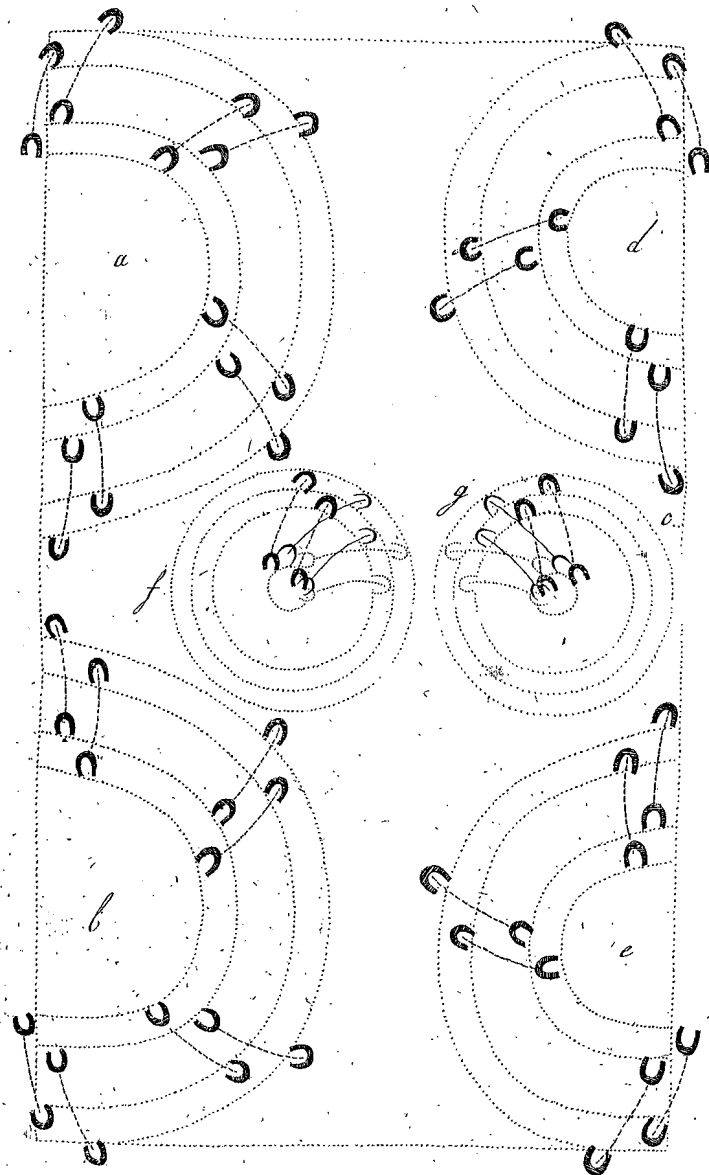
S. Neudörfer del. u. sc. d. Hoff.

II. Theil.

Tab. XXII

II. Theil.

Tab. XXV.

Parrocel inv.

G. Boettger del. u. sc. Lipsig.

II. Theil.

Tab. XXVI.

Parrocel inv.

G. Boettger del. u. sc. Lipsig.

II. Theil.

Tab. XXVII.

